
CONRADI IKENII
ANTIQUITATES HEBRAICAE
Albert Schumacher delin:
Uhlich sc. Lipsi

ANTIQVITATES HEBRAICAE

SECVNDVM

TRIPLICEM IVDAEORVM STATVM

ECCLESIASTICVM POLITICVM ET OECONOMICVM

BREVITER

DELINEATAE

A

CONRADO IKENIO

S. S. TH. D. ET PROF. P. O. ILLVSTR. LYCEI BREMENS. CVM MAXIME RECTORE, ET AD. AED. ST. STEPH. PAST. PRIMAR.

EDITIO QVARTA.

BREMAE

SVMTIBVS GERHARDI WILHELMI RVMPII.

MDCCLXIV.

BENEVOLO LECTORI

S.

Nihil minus ſperare auſus fuiſſem, cum An. MDCCXXXII. *hanc Antiquitatum Judaicum delineationem, in uſum potiſſimum Scholæ privatæ, publici primum juris facerem, quam, tam brevi temporis ſpatio, eam plus ſemel iterandam fore. Vicit tamen exſpectationem meam, Summorum non ſolum in Republica literaria Virorum benevolentia, qui ſibi hos qualescunque labores non diſplicere, tam verbis quam ſcripto teſtati ſunt, ſed et inter illos, Celeberrimorum imprimis Profeſſorum, præcipuas non Belgii minus, quam Germaniæ Academias aut Illuſtres Scholas, et quidem utriusque partis Eccleſiæ Proteſtantis, ornantium ſtudium, qui eorum ductum, in Collegiis ſequi non ſunt dedignati. Huic enim maxime, non ipſius opuſculi meritis, deberi gratus profiteor, quod mox omnia exemplaria direpta fuerunt, ita ut*

anno jam MDCCXXXV. Bibliopola illud sub prelum revocare cogeretur. Et licet tunc exemplaria dimidio plura typis describi curaret, eædem tamen causæ effecerunt, ut et illa hoc iterum anno desiderari inciperent. Unde cum de tertia editione quantocyus adornanda admoneret, non potui non, quæ mearum in ea partium essent, lubens suscipere. Quæ ne te lateant, B. L. scias, me quidem non huic magis, quam priori quicquam magnopere addidisse, cum ab eorum more plane alienus sim, qui turpis lucri causa, novis editionibus priores plane inutiles reddere, emptoresque argento emungere consueverunt: sed in id potius, fœtum secundis tertiisque curis lambendo, tum vero, quæ forte remanserant sphalmata typographica penitus tollendo, incubuisse sedulo, ut editio quam emendatissima prodiret. Hanc igitur, ut non minori, quam priores affectu excipere non graveris, qua possum, quaque par est, abs te humanitate contendo, Vale.

Dabam Bremæ XI. Kalendas Januarius MDCCXLI.

PRÆ-

PRÆFATIO

PRIMÆ EDITIONI PRÆMISSA.

LECTORI BENEVOLO

S. D. P.

CONRADUS IKEN.

Cum ante novem hos, et quod excurrit annos, MAGNIFICI atque AMPLISSIMI REIPUBLICÆ PATRIÆ PROCERES, Profeſſionem Theologicam, eadem cum Celeberrimo Viro, Collegaque, dum fata ſinerent, conjunctiſſimo, THEODORO HASÆO, hora mihi benevole decernerent, flagitarunt ſimul a nobis, ut cum ſublimiori hoc ſtudio *Hi-*

ſtoriam Eccleſiaſticam et *Antiquitates Sacras* docendas ſuſciperemus. Quorum deſiderio pro virili reſpondere, uti officii noſtri eſſe conſebamus, ita ad me quod attinet, ſtatim Cel. Relandi Antiquitates Sacras explicare Auditoribus cœpi. Verum quod dudum Viri Docti conqueſti ſunt, neminem hactenus nobis plenum, omnesque ſtudii hujus partes exhauriens ſyſtema, imo ne compendium quidem dediſſe, idem et in hoc ceteroquin diligentiſſime elaborato, et multifaria eruditione referto ſcripto, cujus laudi nihil detractum volo, mihi præcipue moleſtum accidit. Licet enim illud in iis quæ tractat, omnia alia, quæ in hoc genere hactenus, exſtant, ſcripta, longiſſimo poſt ſe intervallo relinquat, multaque uberius explicet, quam in compendio exſpectares, non magis tamen quam reliqua, per integram hanc doctrinam ſe diffundit, ſed ut ipſa inſcriptio arguit, in Antiquitatibus Sacris unice ſubſiſtit, omiſſis plane, ſi unum atque alterum argumentum, de Regibus et Synedriis excipias, illis, quæ ad *Politiam*, ut et *Rem Domeſticam*

Judæo-

Judæorum ſpectant, imo ex ſacris illam tantum partem explicat, quæ cultum ipſum concernit, Doctrinam vero, et quæ eo relationem habent, non niſi in pauciſſimis capitibus, et quaſi aliud agendo tangit, cum tamen *Antiquitates Hebraicæ*, non ſolum ambitu ſuo, omnia hæc complectantur, ſed et horum cognitio, non minus quam rituum Sacrorum, Theologo atque Philologo maxime neceſſaria ſit, et ſine illa, ſcriptura ſacra, ubi hæc tradit, vel eo alludit, intelligi plane nequeat.

Quare cum poſt abſolutos priores in Cel. Relandi compendium labores, ſecunda vice ab Auditoribus meis collegium Antiquitatum deſideraretur, in animum induxi ipſemet earum pleniorem, quantum fieri poſſet, delineationem adornare, quam in privatis ſcholis ſequerer, uberiorique commentario illuſtrarem.

Atque hinc natum eſt hoc, quod vides B. L. opuſculum: in quo id mihi potiſſimum negotii datum eſſe credidi, ut

omnia Antiquitatum Judaicarum capita ſuccinctim proponerem, nec quicquam facile illorum, quæ huc pertinent, plane intactum relinquerem.

Redegi eum in finem omnia ad TRINUM illum, qui in omni bene ordinato populo diſtingui poteſt STATUM ECCLESIASTICUM, POLITICUM et OECONOMICUM.

In STATU autem ECCLESIASTICO, cum ſingula vel ad *Doctrinam*, vel ad *Cultum* referri queant, illa præmiſſa, hunc ita excuſſi, ut primum *Loca*, tum *Perſonas*, porro *Tempora ſacra* et denique *Cultum ipſum*, ſubiuncta ſimul utriusque *depratione*, tam Doctrinæ per varias *Sectas* et *Errores*, quam Cultus per *Idololatriam* et *Hypocriſin*, exponerem.

In STATU POLITICO cum omnia, eo redeant, ut Reſpublica prudenter gubernetur, & contra hoſtiles inſultus ſarta tecta conſervetur, prius *Rem Judæorum Civilem*, tum vero *Militarem* examinavi.

In

In STATU OECONOMICO denique, inde ab eius constitutione per *Matrimonium* incipiens, lustrata familia *Liberis* atque *Servis*, tum his quæ ad œconomiam necessaria sunt, *Tecto*, *Amictu*, *Victu*, ut & *Vita privata mutuisque* in ea observandis *Officiis*, itemque variis occupationibus, *Studiis*, *Mercatura*, *Opificiis*, *Agricultura* & *Re pecuaria*, nec non *Ludis* & *Exercitiis*, in *Morte* tandem & *Sepultura* desii.

In his omnibus ita versari annisus sum, ut nec nimia prolixitate molestus essem, aut justas compendii leges excederem, nec in concinna brevitate obscurus evaderem, aut magna utilitatis parte opusculum privarem. Talium enim compendiolorum, quæ nil fere nisi rerum pertractandarum titulos complectuntur, vix alius quam in collegiis usus est, cum contra ubi res ipsæ succinctim exhibentur, hic ad quoscunque etiam alios Lectores fructus redeat, ut sibi præcipuarum re-

rum in nexu ſuo ideam proponere queant.

Cum autem multum interſit ſcire, quid indubiis ſacrarum litterarum monumentis, quid vero Judaicorum Scriptorum, quorum non eadem ubique fides eſt, auctoritate nitatur, tum quoque quid antiquitus jam obtinuerit, & quid hodie in hac gente vigeat, addidi non ſolum plerumque præcipua Scripturæ S. loca, ſed & vel diſerte monui, quid Judæi ſentiant, aut etiamnum in more habeant, vel ſaltem ita locutus ſum, ut attentus lector id dignoſcere haud difficulter queat: teſtimonia vero Rabbinorum non addidi, cum hæc potius privatæ pertractationi reſervari debeant.

Denique ſubjuncti ſunt indices copioſi, tam locorum Sacræ Scripturæ, quam

quam rerum & verborum, quod eo potiſſimum animo factum, ut Auditores nullo negotio invenire queant, ubi hæc omnia a nobis fuſius ſint expoſita. Debentur illi induſtriæ Præſtantiſſimi & in Antiquitatibus ſacris omnique literatura orientali verſatiſſimi juvenis *Henrici Segelcken* Bremenſis, SS. Th. Stud. noſtrique plus quam per ſexennium Auditoris aſſidui, *) qui ſuam hanc in rem haud gravatim nobis commodavit operam.

Cæterum an hoc opuſculum ampliori Antiquitatum Syſtemati, viam aliquando ſit recluſurum, dies docebit, malo enim, quod Deo vitam viresque concedente, tempus aliæque occupationes

nes

*) Nunc cœtus, qui Chriſto in pago, agri Bremenſis, Neuenkirchen, colligitur, Paſtoris Doctiſſimi, fideliſſimi.

nes permittent, ipſo actu præſtare, quam promiſſis dives videri.

Errata pauciſſima exſtantiora ad calcem indicata ſunt, reliqua minoris momenti, pro tua æquanimitate, B. L. facile corriges. Ita vale noſtrisque conatibus fave.

Dabam Bremæ VI. Id. Mart.
MDCCXXXII.

SERIES PRÆCIPUORUM ARGUMENTORUM.

PARTIS I.

DE STATU ECCLESIASTICO.

PARTIS

PARTIS SECUNDÆ.

DE STATU POLITICO.

PARTIS TERTIÆ.

DE STATU OECONOMICO.

PRO-

PROLEGOMENA.

I.

Antiquitatum Judaicarum nomen latiori ſenſu Gentis hujus originem, incrementum, fata & conſuetudines; ſtrictiori, in ſpecie priſcum ejus ſtatum, conditionem, inſtituta, mores ritusque tam ſacros quam profanos complectitur.

Antiquitatum Judaicarum definitio.

II. Studium hoc commendat, præter inſignem *jucunditatem* & *Studii hujus commendatio.*

præstantiam, maxima ejus *utilitas* summaque *necessitas*.

1. a jucunditate.

III. Quid enim *jucundius*, quam populi toto quandam orbe celeberrimi, bello & pace florentissimi innumerisque prærogativis præ omnibus reliquis populis inclyti, institutis & moribus; augustissimorum Sacrorum incredibili pompa; rerumque in his ubique occurrentium, ex ultima antiquitate repetitarum maximeque memorabilium, grata varietate, mentem oculosque pascere?

2. a præstantia.

IV. Quid *præstantius* omnique attentione *dignius*, quam examen illorum rituum & cerimoniarum, quæ vel immediate a Deo ipso præscripta, vel a piis majoribus accepta, ab eodem tamen confirmata ubique cum admirabili sapientia insignem sanctitatem spirant, & per quæ Deus tot seculorum tractu pie coli voluit? Quam dignitatem non parum lædunt Viri ceteroquin eruditissimi,

Mars-

Marshamus & *Spencerus*, dum præeunte Maimonide, eorum originem ab idololatris repetunt, eaque a Deo non tam approbata quam tolerata, nimis frivole contendunt.

V. Quid ſtudio hoc *utilius?* cum ejus fructus ſe quam latiſſime per omnes ſcientias, inter Judæos quondam ſumma cura excultas, extendat, pleniorque illius cognitio, his non exiguam lucem fœnerentur. Nam uti *Hiſtoricus* hinc innumera ad rerum in orbe & Eccleſia geſtarum illuſtrationem haurire, ita *Philoſophus* inde quam plurima ad rerum naturalium aut motus & φάσεων Cœleſtium ſiderum clariorem intellectum, aut ad vitam honeſte tranſigendam, aut familiam, vel rem publicam rite conſtituendam atque gubernandam, ſecundum optimæ & a Deo ipſo traditæ *Ethices*, *Oeconomices*, *Politicesque* præcepta, facientia, diſcere; *Medicus* morborum alias vix cognitorum naturam perſpicere; quin & *Ju-*

3. ab utilitate א *in aliis ſcientiis.*

Jure Consultus æquissimarum legum exemplar petere potest.

3 *in Theologia.* VI. Imprimis autem *Theologo* prodest, cum & phrasibus innumeris Sacri Cod. Utriusque Instrumenti, & integris sententiis, aut obscurioribus Prophetarum vaticiniis, aut eorum æque ac aliorum Scriptorum Sacrorum perpetuis allusionibus, aut institutis, dictis factisque Christi & Apostolorum, ad morem populi sui ubique compositis, maximam lucem affundat, & ipsius doctrinæ Evangelicæ veritatem mirum in modum confirmet.

4. *a necessitate.* VII. Denique quid illo magis *necessarium?* cum sine eo quam plurima scripturæ loca recte intelligi, verus universi cultus V. T. conceptus formari, aut ejus θεοπρέπεια & πνευματικὴ δήλωσις ostendit, & Judæi solide refutari atque convinci plane nequeant.

VIII.

VIII. Ad fontes quod attinet, ex quibus uberior ejus cognitio hauriri debet, inter illos primus præcipuusque locus debetur ipsi *Codici Sacro* Utriusque Instrumenti, una cum *versionibus*, maxime antiquioribus, textum ipsum sæpe illustrantibus.

Fontes studii hujus 1. Sacer Codex.

IX. Libris Canonicis addendi *Apocryphi*, qui stante adhuc Rep. compositi, multa Antiquitatis capita luculenter explicant. His jungenda scripta *Josephi*, *Philonis* & *Rabbinorum*, qui vel in Sacram Scripturam commentati sunt, vel ex professo Gentis suæ ritus tradiderunt, aut eosdem aliud agendo attigerunt, quibus ut cœca fides adhibenda non est, ita in rebus domesticis tamen nec temere & sine ratione eadem deneganda.

2. Libri Apocryphi.

3. Josephus, Philo, Rabbini.

X. Præter hæc in subsidium vocari possunt quæ *Scriptores* exteri *Græci* & *Latini* de rebus Judaicis tradiderunt. Licet enim illa male narrando sæpius depravata sint, ut

Adminicula. 1. Scriptores Græci & Latini.

tuto iis ſtari non poſſit, in multis tamen huic argumento elucidando inſerviunt, & quæ a Scriptoribus ſacris aut Judæis relata ſunt, egregie ſtabiliunt.

2. Commentatores biblici & Antiquitatum Judaicarum ſcriptores. XI. Huc quoque referendi Virorum Doctorum inter Chriſtianos labores, qui libris Sacris notas adſperſerunt, aut integra antiquitatum ſyſtemata concinnarunt, aut hanc vel illam earum partem ſeorſim explicuerunt. Nec negligendi qui hiſtoriam præcipue Eccleſiaſticam vel Judaicam ex profeſſo pertractarunt, eaque occaſione multa ac hanc rem facientia admiſcuerunt.

3. Qui mores hodiernos Judæorum aut ritus Pop. Orient referunt. XII. Denique cum Judæi multos avitos ritus etiamnum ſervarint, & non pauci mores Orientalibus populis communes fuerint, aut a Judæis ad reliquos manaverint, juvat Judæorum libros rituales, aut quæ vel ipſi vel Chriſtianide hodierno eorum ſtatu aut cerimoniis

niis tradunt, aut antiquiores ſcriptores, vel recentiores Pieriegetæ, de consuetudinibus aliorum Orientis populorum narrant, ſedulo conferre.

XIII. Omnia autem Antiquitatis Judaicæ capita vel Judæorum religionem, vel vitam publicam vel privatam ſpectant; unde in tres partes commode diſpeſci poſſunt, quarum I. de ſtatu eorum Eccleſiaſtico II. de Politico III. de Oeconomico agit.

Totius Operis partitio.

PARS PRIMA
DE
STATV ECCLESIASTICO.

CAP. I.
De Ecclesia Judaica & fœdere cum illa erecto.

I.

Ecclesia Israelitica.

Ecclesia Israelitica עדת ישראל & קהל עדת ישראל Exod. XII. 3, 6. appellatur Cœtus Posterorum Abrahami ex Jacobo, ad propiorem cum Deo communionem & arctiorem inter se societatem colendam, ex reliquis gentibus evocatorum & congregatorum.

Fœdus cum illa erectum.

II. Quem in finem Deus non solum Populum hunc ex dura servitute Ægyptiaca potenti brachio in libertatem asse-

asseruit, sed & in monte Sinai semet sub visibili illustrique præsentiæ symbolo manifestans, cum illo secundum promissionem CCCCXXX. annis ante, Abrahamo factam, Gal. III. 17. singulare *fœdus* solemni ritu pepigit. Exod. XIX. XX. & XXIV. 7. 8.

Non abolevit fœdus & promissiones gratiæ.

III. Per novam hanc transactionem non abolitum fuit fœdus gratiæ, mox post lapsum cum Patribus erectum; nec promissiones irritæ factæ, sed lex superinducta est. Gal. l. c. & Rom. V. 20.

Ejus conditiones in initio.

IV. *Conditiones* fœderis erant, ut populus Jehovam solum pro Deo suo agnosceret, eumque pie coleret, secundum præscriptum Legis, cujus præcipuam summam Deus ipse promulgavit, geminisque tabulis lapideis inscripsit, additis quibusdam non admodum molestis ritibus & cerimoniis. Exod. XX - XXIII.

Post μοσχοποιΐαν.

V. Cum vero populus in ipsa illa transactione Deum per gravissimum μοσχοποιΐας crimen ad iram provocasset, ingens mox præceptorum carnalium choragium introductum est, quo duro & δυςβαστάκτῳ jugo humeris imposito, Deus Israelem negligentius habere cepit. Jer. XXXI. 32. Heb. VIII. 9.

Legis distinctio. VI. Hinc duplex Præceptorum nascitur ordo, dum alia necessariæ obligationis & ad veram felicitatem Israëlis & vitam facientia, alia vero in se bona non erant. Ezech. XX. 11. 25.

Promissiones. VII. Promissiones eædem erant quæ jam antea datæ, sed nunc propius huic populo applicatæ, brevi illa formula, qua Deus pollicebatur, se Israëli fore in Deum, continebantur. Exod. XX. 2. Deut. XXVI. 17. 18. His aliæ junctæ de hæreditaria possessione terræ Canaan, vitæque longævæ & felicis in eadem concessione: opposito simul maledictionis gravissimorumque suppliciorum, fœderis transgressoribus infligendorum, diro carmine. Deut. V. 33. XXVII. XXVIII.

Duplex fœderis ratio. VIII. Gemina inde fœderis hujus erat ratio, dum externa bona ad omnes externe legis præcepta adimplentes, spiritualia vero ad solos in fide eadem observantes spectabant, quibus illa insuper horum suavissima symbola, certissimaque pignora erant.

Duplex Ecclesia. IX. Unde & duplicem ipsius Ecclesiæ exsurgere faciem manifestum est: *Externam* ad quam omnes sine discrimine Israëlitæ, & *Internam* ad quam soli fideles pertinebant.

X. Sic

X. Sic Eccleſia Iſraëlitica velut intergerino pariete a reliquis gentibus ſegregata eſt Epheſ. II. 14. accedente præterea ſpeciali interdicto de communione cum iisdem ſedulo vitanda. Exod. XXIII. 32. XXXIV. 12. Deut. VII. 1. ſeqq. *Quæ a gentibus ſeparata.*

XI. In eam licet Deus ſummum jus ſibi reſervaret, præfecit tamen illi cum ampliſſima poteſtate homines ſui quaſi vicem cum nomine gerentes, qui Legis obſervationi invigilarent, & in transgreſſores ſevere animadverterent. Pſ. LXXXII. 6. Gal. IV. 1, 2. Hebr. XII. 9. *Eccleſiæ προστάται.*

XII. Membra Eccleſiæ hujus duplicis erant generis אזרחים וגרים *Indigenæ & peregrini.* Num. IX. 14. Joſ. VIII. 33. Ἰουδαῖοι καὶ προσήλυτοι. Act. II. 10. & XIII. 43. Priores gente hebræi, Poſteriores ex gentibus oriundi, facta ſacrorum mutatione ad illorum communionem admiſſi erant. Qui vero Patre Proſelyto & Matre Hebræa editus, vel contra, בן גר aut בן גרה *filius proſelyti* aut *Proſelytæ*, qui ambobus parentibus Proſelytis natus בגבג *bagbag*, ut nonnulli volunt, appellabatur. *Membra.*

XIII. Proſelyti diſtinguebantur in גרי שער *proſelytos portæ*, qui & גרי תושב ſeu *Proſelyti.*

ſeu תושבים *πάροικοι* & *παρεπίδημοι* dicebantur, & גרי צדק *Proſelytos juſtitiæ* ſeu גרי ברית aut גרי בני ברית *Proſelytos fœderatos.* Illi repudiata Idololatria tantum VII. Præcepta Noachidarum 1. de cultu peregrino, 2. de Benedictione Nominis divini, 3. de Homicidio, 4. de Stupro, 5. de Rapina, 6. de Judiciis, 7. de non edendo membro animalis vivi, obſervabant, nec ad Eccleſiam Iſraëliticam pertinebant, ſed in Republica tantum tolerabantur: Hi integram Legem recipiebant, eamque ob cauſam in ipſam Eccleſiæ communionem tranſeuntes, eodem cum reliquis ejus membris jure fruebantur, niſi quod ex mente Rabbinorum ad regnum & præfecturas non admitterentur. Quibus ritibus Religioni Judaicæ initati ſint, infra l. XXII. 14. ſeqq. videbimus, poſtquam prius de Religione ipſa actum erit.

Diviſio. XIV. Cum autem omnis Religio, partim credendis, partim faciendis conſtet, ita de illa agemus, ut primo *Doctrinam*, dein *cultum* ipſum perluſtremus.

CAP.

CAP. II.

De Doctoribus Judæorum Θεοπνεύστοις *Mose & Prophetis.*

I.

Doctrina ab ipso Deo profecta est Ps. CXLVII. 19. qui eam, interveniente variorum hominum ministerio, cum populo communicavit. *Doctrinæ Auctor Deus.*

II. Horum præcipuus fuit *Moses*, Vir ex tribu Levi, Patre *Amramo* Matre *Jochebed* oriundus, eruditus omni sapientia Ægyptiorum, potens dictis & factis, Act. VII. 22. familiariori cum Deo commercio & miraculorum dono, præ omnibus aliis Ecclesiæ administris, clarus Num. XII. 8. Deut. XVIII. 15, 18. fidus servus Dei in universa domo ejus Heb. III. 2. fœderis Deum inter & Israëlem erecti μεσίτης Gal. III. 19. novæque œconomiæ introductor. *Ministri, Moses.*

III. Mosen secuti sunt *Prophetæ*, vulgo נביאים antiquitus רואים nonnunquam & חוזים dicti 1 Sam. IX. 9. 2 Reg. XVII. 13. 1 Chron. XXIX. 29. Hi in universum inde a primis mundi incunabulis usque ad conditum templum *Prophetæ. Eorum numerus.*

plum II. numerantur a Judæis XLVIII mares & VII. fœminæ: quorum pars ante, pars post latam legem vixerit, usque ad Malachiam, post cujus tempus donum Prophetiæ cessasse, communis Judæorum est sententia.

Divisio. IV. Erant autem vel *Ordinarii* vel *Extraordinarii.* Ordinarii postquam semel vocati per omnem vitam muneri huic manebant destinati, cum Extraordinarii tantum ad certum idque sæpe perbreve tempus, a Spiritu Dei correpti, illud obirent. Alias Judæi illos distinguunt in נביאי ישראל & נביאי האומות *Prophetas Israëlis & Gentium.* Horum VII recensent, Bileamum ejusque Patrem, vel ut alii malunt filium, Jobum & 4 amicos ejus. Nonnunquam eos dispescunt in נביבי אמת & נביאי שקר *Prophetas veros & falsos.* Hic loci de prioribus agemus, de posterioribus infra.

Revelatio Prophetis facta. V. Prophetis Deus voluntatem suam variis modis, immediate vel mediate, vigilantibus aut dormientibus, per internam illuminationem, ecstasin, visiones, ἐνύπνια aut externam vocem revelabat Num. XII. 6. Hebr. I. 1. Maimon. More Nevoch. Part. II. c. XLV. undecim Prophetiæ gradus recenset.

VI.

VI. Munus eorum erat revelationes sibi factas ad populum referre, aberrantes increpare & ad meliorem frugem revocare, imminentia Dei judicia intonare, mœstos erigere, aut futura Ecclesiæ vel aliorum populorum fata annunciare. Ordinarii insuper in dubiis consulti responsa dabant, vel alios instituebant. Ut autem illorum verbis eo major fides conciliaretur, miraculis eadem sæpius confirmabant, quod tamen nec perpetuum, nec certum Veri Prophetæ κϱιτήϱιον erat. *Munus.*

VII. Inaugurabantur huic muneri, vel per solum immediatum Dei afflatum, vel per legitimam vocationem, accedentibus nonnunquam certis ritibus externis 1.Reg.XIX.20. quo tamen minus recte quidam unctionem referunt, licet ob legitimam constitutionem & donorum Spiritus S. collationem משיחים *Uncti* appellentur. Ps. CV.15. 1 Chron.XVI.22. coll. 1 Reg. XIX. 16. *Inauguratio.*

VIII. Vitam ducebant plurimi duriorem, præcipue sub Oeconomia Legis, victu utentes viliori Matth. III. 4. & amictu asperiori; tecti plerumque, & maxime temporibus tristioribus, veste pilosa, in formam sacci parata, adducta *Vita & Vestes.*

balteo

balteo coriaceo, cui & pallium villoſum ſuperinjectum 2 Reg. I. 8. Jeſ. XX. 2. coll. Apoc. XI. 3. & Matth. l. c. nonnunquam veſtes hæ ex ipſis quoque pellibus paratæ videntur Hebr. XI. 37. Eundem habitum Pſeudo Prophetæ, ut eo facilius incautos deciperent, imitabantur. Zach. XIII. 4. coll. Matth. VII. 15.

CAP. III.
De Scriptis Sacris.

I.

Libri Sacri. A Moſe & Prophetis Eccleſia Judaica, Scripta, pro divinis merito ſemper agnita, & Veteris inſtrumenti libris comprehenſa, accepit. Unde Servator ea omnia ad *Moſen* & *Prophetas* redigit. Luc. XVI. 29. Judæi tamen illa vulgo in tres partes תורה נביאים וכתובים *Legem*, *Prophetas* & *Hagiographa* diſtinguunt, quo & Servatorem nonnulli reſpicere volunt, Luc. XXIV. 44.

Liber Legis. II. *Legis* volumine continentur Annales rerum geſtarum ab Orbe Condito usque ad Mortem Moſis, cum oraculis, quæ a prima mundi ætate paſſim a Deo Patriarchis & per hos Eccle-

Ecclesiæ tradita, ac in familia sancta studiose asservata erant, & lege ipsa in monte Sinai data. Hæc omnia Moses, exceptis ultimis Deuteronomii, uni volumini inscripta Ecclesiæ tradidit, Deut. XXXI. 26. quod a præcipua ejus parte ספר תורה *Liber Legis*, & a Scriptore תרת מושה *Lex Mosis* audit.

Est totius Theologiæ Judaicæ systema.

III. Integrum Lex hæc complectitur Religionis Judaicæ systema, unde ut fundamentum omnium, quæ deinceps revelata sunt, considerari, omniaque ad hunc veluti Lydium lapidem explorari, & quæ inde discrepabant, ut falsa rejici debebant. Malach. IV. 4. Hebr. III. 4.

Prophetæ: qui dividuntur in Priores & Posteriores.

IV. Alter Librorum Sacrorum Ordo titulo נביאים *Prophetarum*, nomine Auctorum pro scriptis ipsis posito, insignitur. Dispescuntur hi in נביאים ראשונים & אחרונים *prophetas priores & posteriores*. Ad illos pertinent libri historici *Josuæ*, *Judicum*, *Samuelis*, *Regum*, Auctoribus non satis certo cognitis scripti; ad hos quindecim alii, argumenti Prophetici, quorum tres priores *Jesaiæ*, *Jeremiæ*, *Ezechielis*, a majori mole גדולים *Majores*, reliqui XII a minori קטנים *Minores*, vel a numero שנים עשר Chald. תרי עסר & contracte תריסר Gr. τὸ δωδεκαπρόφητον audiunt.

Hagiographa. V. Ultimo loco occurrunt כתובים *Hagiographa*, quo ſpectant tres libri Poëtici, *Jobus*, *Proverbia* & *Pſalmi* Judæis אמ״ת dicti, חמש מגלות *quinque Volumina parva*, unus Propheticus *Danielis* & reliqui *hiſtorici*. Rationem denominationis reddunt Rabbini שהם כתובים ברוח הקדש *quod ſcripti per Spiritum Sanctum:* quem modum revelationis cum a נבואה ſeu *Prophetia* proprie dicta diſtinguant, illumque Danieli tribuant, idcirco ejus librum non Propheticis ſed Hagiographis annumerant.

Numerus librorum ſacrorum. VI. Omnia hæc ſcripta ſecundum Judæorum computum ſunt *numero* XXIV. unde ab illis עשרים וארבעה *viginti quatuor* appellantur: quamvis alio numerandi modo, a quibusdam Veterum ad XXII. pro numero literarum Alphabeti, redigantur.

Canon. VII. Horum quotquot illo tempore jam exſtabant, Eſras cum Collegis ſtudioſe recognovit, a ſpuriis & ἀποκρύφοις diſtinxit, additisque propriis & reliquis ea ætate demum editis, illorum Canonem, ut non ſine ratione creditur, conſtituit, quem Malachias Prophetia ſua obſignavit.

Ordo. VIII. Non ſemper autem eodem *ordine* Libri Sacri fuere diſpoſiti, ſed uti

uti is, qui inter Chriſtianos obſervatur, ab illo quem Judæi ſequuntur, differt, ita et inter ipſos, Judæos, variis temporibus varius fuit.

IX. Antiquitus teſte Elia Levita & aliis לפי דעת בעלי הקבלה כל תורה היא כפסוק אחד וי״א כתיבה אחת *Secundum ſententiam Cabbaliſtarum tota Lex ſcripta fuit ut unus verſiculus, imo ſunt qui dicant, ut unica vox.* Cum maxime autem diſtinguitur Liber Legis *in quinque quintas partes*, unde חמשה חומשי תורה Græce πεντάτευχος vocatur. Singulæ hæ partes diſpeſcuntur iterum in ſectiones פרשיות dictas, quæ vel *majores*, numero LIV, a vocibus initialibus, aut illas ſequentibus denominatæ, tribus literis majuſculis פפפ aut ססס, vel *minores*, unica litera minuſcula פ vel ס indicantur. Libri Prophetici diviſi ſunt in הפטרות *Haphtarot*, Paraſchis Legis reſpondentes. Utraque diviſio ad prælectionem in Synagogis accommodata videtur, unde Paraſchæ majores non ſolum diſtributæ in VII הלקים ſeu partes, pro totidem Lectorum numero, ſed & Haphtarot Prophetarum, primum loco Paraſcharum Legalium, dein una cum illis lectæ *Diviſio.*

 ſunt,

ſunt, vid. infr. cap. XX. §. XXXIV. Uti Lex Moſaica, ita Pſalterium quoque πεντάτευχον, ſeu in V libros ſubdiviſum eſt. Integer præterea Sacer Codex diſtinguitur in סדרים *Sedarim* & פסוקים *Peſukim:* Horum illi capitibus noſtris, quorum recentius inter Chriſtianos inventum eſt, quodammodo ſimiles ſunt, licet iis non exacte conveniant, hi autem verſuum rationem habent. Omnes hæ diſtinctiones uti jam multis retro ſeculis obtinuerunt, ita vera earum ætas & origo apodictice ſatis demonſtrari nequit.

Character Lingua, Puncta vocalia, Accentus.

X. Scriptus eſt Sacer Codex jam inde ab antiquiſſimis temporibus in volumine membranaceo, charactere quadrato, vulgo Aſſyriaco dicto, lingua primæva omniumque reliquarum Matre Hebræa, exceptis ſex fere capp. Danielis, tribus non tamen integris Eſræ, & unicò verſiculo 11. cap. X. Jeremiæ, quæ ſermone Chaldaico exarata. Puncta vocalia & accentuum ſigna, licet vix probabile ſit a ſcriptoribus ipſis eſſe addita, priora nihilominus indubiæ ſunt auctoritatis, nec poſteriora uſu ſuo carent.

XI.

XI. Autographa ſcriptorum diu in Eccleſia Judaica ſuperfuerunt. Liber Legis, ipſius Moſis manu ſcriptus & juxta arcam in perpetuum teſtimonium aſſervatus Deut. XXXI. 26. usque ad Joſiæ regnum adhuc perduraſſe ex 2 Reg. XXII. 8. coll. 2 Chron. XXXIV. 14. non ſine ratione creditur. Quorſum autem pervenerit, ut & quæ reliquorum fuerint fata, ignoratur: neque enim vel horum quicquam, vel *αὐτόγραφον* Eſræ, ut nonnulli jactant, hodie amplius ſupereſt. *Αυτόγραφα.*

XII. Quibus tamen omnibus haud difficulter caremus, cum Codex Sacer, Divina Providentia, & Judæorum erga illum fere ſuperſtitioſa reverentia, per fida ſatis apographa, ſine ulla vel alicujus partis, vel minimæ etiam literulæ jactura, corruptione, aut mutatione, integer ad nos pervenerit. *Integritas.*

VIII. Eandem reverentiam etiamnum tam in ejus deſcriptione, quam uſu & abſconſione, ubi vitium contraxit, aut uſu attritus eſt, obſervant. *Deſcriptio, uſus & abſconſio.*

XIV. Licet autem ſingulari Dei beneficio, variæ ejus in alias linguas verſiones exſtent, quarum celebriores antiquioresque ſunt Samaritana Pentateuchi, *Verſiones.*

 teuchi,

teuchi, Alexandrina Græca, & Paraphraſes Chaldaicæ, earum tamen nulla ipſi textui comparari, ſed ad illum omnes examinari debent.

CAP. IV.

De Doctrina ejusque præcipuis capitibus.

I.

Doctrina. Doctrina Religionis Judæi חכמת האלהות *Sapientiam Divinitatis*, & חכמה האלהית *Sapientiam divinam*, ut & תורה האלהית *Doctrinam divinam* aut ידיעה התוריית *Scientiam Legalem* aut תלמוד תורה *Doctrinam Legis* appellant: in qua uti ſupponunt, quæ natura nota ſunt, & nomine תורה מבעית ipſis veniunt, ita proprie ad illam, quæ a Deo ſupernaturaliter revelata ſunt, referunt.

Duplex. II. Hanc varii quidem varie, ſed plerique tamen vulgo in מעשה בראשית *opus creationis* & מעשה מרכבה *opus currus* diſpeſcunt: quorum illud pro objecto habet עולם הזה *mundum hunc* & res potiſſimum naturales tractat, hujus objectum eſt עולם הבא *mundus futurus*,

rus, & circa Deum, & res divinas, ſpirituales atque æternas, occupatur.

III. Natura cognitorum *principium*, uti Judæis ipſis fatentibus ratio, revelatorum autem Scriptura Sacra eſt, ita dubitari nequit, multa ad horum illuſtrationem facientia, oretenus tradita & conſervata eſſe; quæ Scriptura continentur, תורה שבכתב *Legem ſcriptam*, quæ oretenus propagata, תורה שבעל פה *Legem oralem*, aut קבלה *Kabbalam* appellant, unde ſanior eorum *Theologia Kabbaliſtica* nata eſt. *Ejus Principium.*

IV. Universæ Doctrinæ Revelatæ *ſumma* & *ſcopus* eſt, oſtendere quo modo Deus velit in promiſſo, & ex Abrahami ſemine oriundo Meſſia, cum peccatore in gratiam redire, eumque ad ſui communionem perducere: unde ipſe, quemadmodum, ut per paſſiones conſummandus, æternæque ſalutis cauſa, ab initio annunciatus & a Patriarchis exſpectatus eſt, Gen. III. 15. XXII. 18. XLIX. 18. ita quoque totius Legis & Prophetarum finis fuit In quibus omnibus Antiquiorum Judæorum dogmata, hodiernis Chriſtianorum, non excluſis ipſis fidei myſteriis, exacte reſpondent. *Summa & ſcopus, Meſſias & ſalus in ipſo.*

V. Medium ſalutis in ipſo conſequendæ fides eſt. Gen. XV. 6. & Habac. *Ejus medium fides*

bac. II. 4. ad quam ſolam omnia præcepta Habakukum redegiſſe, Magiſtri ipſi agnoſcunt in Maccoth. f. 24. a.

Fidei objectum. VI. Ejus objectum univerſum Dei teſtimonium eſt. Recentiores in ſpecie XI fidei articulos numerant, quos tamen non omnes eodem loco habent, nonnulli quoque pauciores, alii plures ſtatuunt.

Fides excludit meritum operum. VII. Fides hæc excludit omne meritum operum. Pſ. CXXX. 2. CXLIII. 2. quod tantum abeſt, ut cum hodiernis juſtitiariis, Veteres Judæi jactaverint, ut nonnulli eorum, ne quidem mercedem in operibus intendere, veris virtutis cultoribus permittere voluerint.

Bonorum operum neceſſitas & forma. VIII. Nihilominus tamen bona opera neceſſaria fidemque in illis vivam demonſtrandam eſſe agnoverunt. cujus bonitatis forma in eo conſiſtit, ut ſint præceptis Dei conformia.

Præcepta Dei. IX. Hæc pro objectorum varietate recte Servator, ipſis Judæis idem confirmantibus, ad amorem Dei & proximi refert. Alias quoad numerum omnia ad DCXIII pro numero literarum Decalogi, redigunt, quorum alia ſunt *affirmantia* עשין aut מצות עשה alia *negantia* לאוין aut מצות לא תעשה & illorum quidem CCXLVIII, ſecundum numerum membro-

brorum corporis humani, horum autem CCCLXV, pro numero venarum ejus, aut dierum anni ſolaris. Communiſſima & nec ipſis magiſtris inuſitata diviſio, Scriptura præeunte eſt in מצות חקים ומשפטים׃

X. Per מצות commodiſſime intelliguntur Præcepta *Legis Moralis,* que ex natura Dei & hominis, & relatione, quæ inter utrumque intercedit, profluunt. *Moralia.*

XI. Per חקים Præcepta *Legis Cerimonialis*, quæ promiſſum Meſſiam totumque ſalutis per ipſum adducendæ negotium in typis & umbris repræſentabant, pioque fidei oculo contemplanda ſubjiciebant. *Cerimonialia.*

XII. Per משפטים Præcepta *Legis Forenſis*, quæ nonnunquam etiam πνευματικην δηλωσιν habebant, ſed præcipue ad Remp. Iſraeliticam rite conſtituendam, prudenterque conſervandam & gubernandam erant ordinata. *Forenſia.*

XIII. Hi uti Præceptorum Cerimonialium & Forenſium fines erant primarii, ita negari nequit, illis nonnunquam fines ſecundarios phyſicos aliosque ſubordinatos fuiſſe. *Eorum varii fines.*

Doctrinæ hujus cognitio & praxis. XIV. Cognitio Doctrinæ uti ad ſalutem neceſſaria, nec ſine illa pietas eſſe poteſt, ſecundum illud אין בור ירא הטא ולא עם הארץ חסיד ita eadem vana eſt, niſi in praxin deducatur לא מדרש הוא העיקר אלא המעשה:

Varia ratio eam tractandi. XV. Eam autem excolendi tractandique non una omnium ratio eſt, dum alii ipſis verbis literisque Sacri Codicis, alii eorundem ſenſui inveſtigando explanandoque, alii primariis veritatibus in compendio tradendis, aliis iis in uſum convertendis, aut ad praxin applicandis, alii ſublimioribus myſteriis indagandis, alii ritibus contexendis, alii eorum æque ac traditionum hiſtoriæ deducendæ, alii dogmatibus contra adverſarios defendendis, operam inſumſerunt, unde variæ Theologiæ Judaicæ partes oriuntur.

Modus eam tradendi. XVI. Modus Doctrinam tradendi per locutiones figuratas & allegoricas, aut Parabolas & Ænigmata, uti omnibus Orientis populis familiaris, & in ipſo ſacro Codice obvius eſt, ita & Judæis omni tempore in uſu fuit.

CAP.

CAP. V.

De Doctrinæ hujus propagatione in Scholis, Academiis &c.

I.

Propagandæ huic Doctrinæ destinatæ erant Scholæ בתי מדרשות dictæ, quarum originem nonnulli ab Adamo, alii ab Abrahamo, alii a temporibus Judicum repetunt. *Scholarum Antiquitas*

II. Celebriores in populo Judaico erant *Scholæ Prophetarum*, in quibus non solum ordinario eorum discipuli instituebantur, sed quas Sabbathis, noviluniis aut aliis diebus festis etiam alii, doctrina sacra imbui desiderantes, frequentabant. 2 Reg. IV. 23. Ezech. XXXIII. 31. *Scholæ Prophetarum.*

III. Cum autem munus docendi imprimis quoque tribui Levi demandatum esset Deut. XXXIII. 10. 2 Chron. XVII. 8. 9. Mal. II. 6. dubitari nequit, Sacerdotes etiam & Levitas, ut illo rectius defungi possent, Scholas aperuisse. *Levitarum.*

IV. Distinguunt Judæi inter *scholam publicam*, totius gentis aut civitatis aucto- *Scholarum discrimen.*

auctoritate erectam: בית מדרש של רבים & *privatam* בם של יחיד qualem vel unus aliquis in privatis ædibus, vel plures ſimul junctis operis atque impenſis inſtitui curabant. Scholæ publicæ, ſanctæ habebantur, privatæ vero non. Alii ſcholas dividunt in *triviales* & *illuſtres*, quarum illæ בתי רבן hæ בתי רבנן vel הוועד aut ישיבה dictæ ſint. Alii in *triviales*, *Gymnaſia* & *Academias*.

Privilegia. V. Eximiis Scholæ ornatæ erant privilegiis, ita ut docentes æque ac diſcentes, ab operibus & oneribus publicis, eſſent liberi. Utrisque aliquando etiam ſtipendia dabantur, quamvis & honeſtum duceretur, ſuo ſibi labore victum parare.

Loca. VI. Privatæ plerumque habebantur in ſuperiori domus parte ſeu cœnaculo. Publicæ vel in Prophetarum ædibus aut aliis ædificiis publicis, plerumque in locis editioribus, ſive in urbibus ſive in deſertis, aliquando etiam ad ripas fluviorum ſtructis, nonnunquam & Synagogis maxime propinquis.

Doctores. VII. Doctores antiquitus אבות aut מלמרים dicti 2 Reg. II. 12. Pſ. CXIX. 99. Mox poſt exceſſum Prophetarum nudis nominibus appellabantur: in triviali-

vialibus מלמדי תינוקות audiebant, in majoribus, tractu temporis, תנאים חכמים׳ רבנים׳ גאונים׳ סבוראים׳ אמוראים׳ &c. ſibi aſſumſerunt titulos. Eorum vel unus erat in unaquaque ſchola vel plures, iique nonnunquam dignitatis gradibus diſtincti, cujus diſtinctionis veſtigia nonnulla jam Jeſ. XXXIII. 18. coll. 1 Cor. I. 20. inveniri exiſtimant. Omnes autem apud diſcipulos in maxima veneratione erant.

VIII. Diſcipuli, præcipue Prophetarum, priſcis temporibus, eorum *filii* בני נביאים audiebant 2 Reg. II. 3. 5. 7. deinde תלמידים *diſcipuli* & תלמידי חכמים *diſcipuli ſapientum* aut בני תורה *filii legis* vocabantur. *Diſcipuli.*

IX. Inſtitutio hoc ritu fiebat, ut Doctor ſederet ſupremo loco, ſive in ſolo, ſive בכסא aut קתדרה in *ſolio* aut *cathedra* conf. Matth. XXIII. 2. & diſcipuli eum corona cingerent, quo omnes docentem intueri & audire poſſent. Antiquioribus temporibus, ex ſententia Magiſtrorum, diſcipuli diſcebant ſtantes, ſed a morte Gamalielis ſedentes. *Ritus docentium & diſcentium.*

X. Docendi munus vel ipſe Doctor oretenus peragebat, vel Interpres ſtans inter ipſum & Auditores, cui Doctor men- *Inſtitutio ipſa.*

mentem fuam declarabat, quique eam explicabat auditoribus, a quibus fi moverentur dubia, idem ea Doctori proponebat, & ab hoc acceptam refponfionem ad illos referebat. In Academiis folemnes quoque inftituebantur difputationes.

Promotio. XI. Ad acuenda difcipulorum ingenia non folum certamina pro fedibus permittebantur, fed & qui res fuas ftrenue egerant, poftquam ad juftam ætatem perveniffent, inftituto prius, tam vitæ quam doctrinæ examine, ad Doctoratus honores promovebantur.

Ritus in ea ufitati. XII. Antiquitus unusquisque Doctor difcipulos fuos promovebat, fed fequentibus temporibus, non nifi venia ad id a Principe הנשיא impetrata. Fiebat autem promotio, ftricto jure, tantum in terra Canaan, idque certis cerimoniis במעמד על הספסל *collocatione in cathedra*, בנתינת מפתח ופנקס *traditione clavis & pugillarium* בסמיכה χειροθεσία & בקריאת רבי folemni *renunciatione*, impofito titulo *Rabbi* additisque his vel fimilibus verbis אני סומך אותך תהיה סמוך *Ego promoveo te, efto promotus.* Qui tamen ritus non omnes femper obfervabantur, præter ultimum.

XIII.

XIII. Promoti variis exornabantur titulis, ut רב רבי רבן מר מורינו חכמים סופרים &c. quos tamen, viventibus Magiſtris & Promotoribus ſuis, non ſolebant aſſumere, ſed ſola appellatione חבר addito nonnunquam Magiſtri ſui nomine, contenti eſſe, quemadmodum nec Scholam tamdiu, niſi illis permittentibus, erigebant. *Promotorum tituli.*

XIV. Inter titulos illos ultimus סופרים ſeu *γραμματέων ſcribarum*, maxime memorabilis eſt, quod eorum frequens in N.T. fit mentio. Hos autem minus recte nonnulli Judæorum ſectis annumerant, aut cum Karræis confundunt, cum nomen hoc dignitatis potius & muneris ſit, & in ſpecie tales doctores videatur denotare, quæ circa ſcribendum occupabantur, & vel deſcribendis libris ſacris, aut deſcriptis corrigendis, aut variis exemplaribus conferendis, aut literis & vocibus numerandis &c. operam impendebant, quales *γραμματεῖς τοῦ νόμου* audiunt Interpr. Alexandr. Eſdr. VII. 12. vel populo in conſcribendis contractibus, libellis divortii &c. inſerviebant, qui *γραμματεῖς τοῦ λαοῦ* Matth. II. 4. & לבלרין *Libellarii* Sanhedr. f. 17. 2. appellantur. *Scribæ.*

XV.

Νομικοὶ & Νομοδιδάσκαλοι.

XV. Scribis jungunt ſcriptores Novi Fœderis ſæpiſſime *νομικοὺς*, & *νομοδιδασκάλους*, quos ipſos quoque ſunt, qui non ſat recte pro ſingulari ſecta habent, & eosdem cum Karræis, alii vero cum modo nominatis Scribis, faciunt: cum tamen & hi honoris potius & officiorum tituli cenſendi ſint, & priores præcipue Jure conſulti, qui in dubiis ex lege deciderent, fuiſſe, poſteriores vero alios in Lege inſtituiſſe, videantur. Unde nil obſtat, quo minus quis ſimul *γραμματεὺς* & *νομοδιδάσκαλος* Luc. V. 17. coll. Matth. IX. 3. & Marc. II. 6. aut *γραμματεὺς* & *νομικὸς* eſſe potuerit. Marc. XII. 28. coll. Matth. XXII. 35.

Scholæ & Academiæ celebriores

XVI. Illuſtriores ſcholæ inter antiquiores Propheticas fuerunt Eliſæ & Ezechielis, inter reliquas, ſequentibus temporibus in ipſa terra Canaan, *Hieroſolymitana*, *Bitterenſis*, *Jafnenſis*, *Lyddenſis*, *Tiberienſis*, *Zipperenſis*, extra illam, *Niſibenſis* in Syria, in Babylonia atque Meſopotamia *Sorana*, *Nahardeenſis* & *Pumbedithana*, in Egypto *Alexandrina*, præter alias minoris momenti.

Synagoga Magna.

XVII. Omnium autem Collegiorum Doctrinæ cauſa inſtitutorum Cele-

Celeberrimum fuit, quod in ſcriptis Judæorum, nomine כנסת הגדולה *Synagogæ Magnæ* venire ſolet, & CXX. viris eruditione claris conſtitit, quorum Præſes *Eſra* fuiſſe dicitur, inter illos autem Prophetarum ultimi *Haggæus*, *Zacharias* & *Malachias*, numerantur.

XVIII. Huic Collegio Hieroſolymis poſt reſtitutionem ex captivitate Babylonica congregato, præter Manuſcriptorum Sacri Codicis diligentem recognitionem, collationem, Canonisque conſtitutionem, de quo Cap. III. tribuitur a nonnullis *Punctorum vocalium* & *Accentuum* inventio, *verſuum* biblicorum diſtinctio, *Maſora*, ſeu commatum & vocum *numeratio*, *keri* & *ketib*, פסקא *Piska*, עטיר סופרים *ablatio ſcribarum*, & תקון סופרים *correctio ſcribarum:* quamvis alii hæc magiſtris Tiberienſibus adſcribant. *Ejus opera.*

CAP. VI.

De Doctrinæ corruptione.

I.

Hæc ab ipſo Deo per Moſen & Prophetas tradita, ſtudioſeque propagata doctrina, non diu illibata manſit. *Doctrinam hanc pedetentim corruperunt.*

Pseudo-Prophetæ. II. Primum eam corrumpere cœperunt Falsi Prophetæ, quo nomine non intelliguntur in genere, vita & moribus impii, tales enim & Veri Prophetæ esse poterant, sed qui se Dei nuncios simulantes, mendacia sua pro divinis oraculis venditabant, & nonnunquam fallacibus signis confirmabant.

Homines profani. III. Non parum de ejusdem puritate delibarunt homines profani, qui præcipua Theologiæ capita, de existentia Dei, Providentia, æternitate &c. convellere annisi sunt, Ps. X. 4. XIV. 1. LXXIII. 11. 12. XCIV. 4. Mal. III. 13. 14. 15. contra tales Esras jam decrevisse dicitur, ut precibus Judæorum adderetur מן העולם עד עולם *a seculo in seculum.*

Secta variæ. IV. Maximum autem illi damnum intulerunt ortæ sub templo II. creberrimæ sectæ, quarum præcipue tres numerat Joseph. Ant. Jud. Lib. XIII. c. 9. Idem Lib. XVIII. cap. 2. eas τρεῖς φιλοσοφίας *triplicem Philosophiam* appellat, & hoc ordine recenset *Essènorum*, *Sadducæorum* & *Pharisæorum*, quæ cum tribus in Græcia inclutis, Pythagoræorum, Epicureorum & Stoicorum, non male conferuntur.

V.

V. *Essæos* vel *Essenos* Ἐσσαίους vel Ἐσσηνοὺς, eosdem cum חסידים Ἀσιδαίοις 1 Maccab. II. 42. & VII. 12. aut ab illis ortos volunt. חסידים autem dicebantur, qui non tantum *pietate* in Deum, sed & *benignitate* & munificentia erga alios præstabant, in oppositione, non solum τῶν רשעים *Impiorum* sed & τῶν צדיקים *Justorum*, id est, qui non agebant, nisi ad quæ stricto jure tenebantur. Cum his uti in multis conveniebant *Essæi*, ita forsan in ipso nomine, si id ab أسي *Benefecit, benignum se alteri præbuit*, derivetur. Hi omnia a Dei Providentia pendere, Deumque non tam sacrificiis quam casta mente colendum esse credebant, a jurejurando, mercatura & servitio alieni, bona omnia inter se communia habebant, & superioribus obedientes, inque adversis constantissimi, in pietatis charitatisque exercitio, extra commercium cum aliter sentientibus, vitam a voluptatibus vacuam, nonnulli quidem μόναχοι, alii κοινόβιοι, quidam ἄγαμοι, alii ἔγγαμοι, transigebant. In Ægypto illos Θεραπευτὰς appellatos contendunt. *Essæi.* *Hasidæi.*

VI. Ab his immane quantum distabant *Sadducæi* צדוקים, a צדוק *Zadoko*, degenere Antigoni Sochæi disci- *Sadducæi.*

pulo, ſectæ hujus auctore, denominati. Hi peſtilentiſſimos fovebant errores, negantes reſurrectionem mortuorum, præmiumque & pœnam poſt hanc vitam, cum exiſtentia Angelorum & Spirituum Act. XXIII. 8. nec non ut Joſephus addit B. J. Lib. II. c. XII. providentiam divinam: hinc ne impietatis frena nimis laxare viderentur, in puniendis reis erant rigidiores. Recipiebant quidem univerſam ſcripturam ſacram, non ſolum Pentateuchum (ut nonnulli volunt) ſed repudiabant traditiones, unde a traditionariis, tam in explicatione quorundam locorum ſcripturæ, quam ritibus externis differebant, quod capitalis inter illos & Phariſæos odii, cauſa fuit. Huc pertinent quoque

Baithoſæi. ביתוסים *Baithoſæi* a בותוס *Baithos* condiſcipulo Zadoki nomen adepti, qui minus recte vel cum Eſſæis permiſcentur, vel pro peculiari ſecta habentur, cum potius cum Sadducæis convenerint, aut ſaltem non niſi in rebus levioris momenti ab illis diſſenſerint, ut adeo non tam diverſam ſectam, quam diſtinctam ejusdem ſectæ familiam, conſtituiſſe videantur.

Karræi. VII. Sadducæis nonnulli cum Judæis Rabbanitis annumerant, vel pro eorum ſaltem

ſaltem propagine habent *Karræos*, ſed male, cum a capitalibus eorum erroribus immunes fuerint. Rejiciebant autem æque ac illi traditiones, & ſoli ſcripturæ literali ſenſui inhærebant, unde nomen קראים aut בני מקרא quaſi *Scripturariorum* acceperunt, idemque cum illis traditionariorum odium experti ſunt. Diverſum inſuper ſentiebant ab his in figenda Neomenia, tempore mactandi agni Paſchalis & comburendarum reliquiarum ejus, ut & perſonis ad illius oblationem obligatis, tempore feſti Pentecoſtis & diei Expiationis, adolitione ſuffitus, ritibus quibusdam in feſto tabernaculorum inter Rabbanitas uſitatis, & operibus Sabbatho licitis aut illicitis. Ceterum ipſi in multis ſanius ſentiebant Traditionariis, unde & Servator cum diſcipulis, eorum potiſſimum inſtituta approbaſſe ſecutusque fuiſſe videtur.

VIII. Phariſæi פרישים q. *ἀφωρισμένοι*, unde & Monachus Arab. فريس audit, ita appellantur, quod majori ſanctitatis gradu aut prætextu, ab aliis ſemet ſepararent. Hos quoque ab Haſidæis ortos quidam exiſtimant. Agnoſcebant quidem Providentiam, ſed liberum ho- *Phariſæi.*

minis arbitrium illi ſubtrahebant Berach. f. 35. b. Traditiones maximo opere urgebant, quæ סיג לתורה *ſepem Legi* facerent, ἐντάλματα ἀνθρώπων loco præceptorum divinorum obtrudebant, nova φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα humeris imponebant, quæ ipſi non tangebant Matth. XXIII. 4. Veræ autem & ſalutaris doctrinæ cognitionem ſtudioſe celabant, in externis & minutiis rigidiſſimi Act. XXVI. 5. τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου negligebant Matth. XXIII. 23. omnia autem eorum inſtituta & facta ad fucum & hypocriſin erant compoſita. Tribuitur iisdem, ſed ſine idoneo fundamento, quod animarum μετεμψύχωσιν crediderint. Ceterum non omnes idem ſentiebant, ut diſſenſus & infenſiſſimum odium inter Hillelem & Schammai & utriusque diſcipulos, unde hæc quoque ſecta in duas partes ſciſſa eſt, teſtatur. Alias Judæi ſeptem Phariſæorum genera numerant.

Corruptio ipſa, per nimium ſtudium traditionum.

IX. Huic ſectæ maxime accepta ferri debet, miſerrima illa Doctrinæ Avitæ, inter Judæos, *corruptio*, qua a fide Patrum plane defecerunt, ipſumque fundamentum amiſerunt, cujus mali præcipua lerna fuit, quod traditiones

tiones, & illas quidem magna ex parte vanas & in hominum cerebro natas, & placita majorum, verbo ſcripto, non ſolum æquarunt, ſed & prætulerunt, quibus tandem, opera R. Jehudæ Sancti ſtudioſe collectis, משניות ſeu *Opus Miſchnicum* confectum eſt, quod deinde Doctores tam in terra Iſraelis, quam in Babylonia, variis quæſtionibus & diſputationibus magis obſcurarunt, quam illuſtrarunt, unde duplex *Gemara*, & ex ejus cum Miſchna conjunctione, geminum *Talmud*, *Hieroſolymitanum* & *Babylonicum*, natum eſt.

X. Sic miſſo fonte, ad turbidos converſi rivulos, adhibitis minus recte ſubductis ratiunculis, carnisque conſiliis, quin & Philoſophorum ethnicorum conſultis ſcriptis, quosvis facillime imbiberunt errores unde multifaria *præcipuorum Doctrinæ capitum*, nata eſt *depravatio*. Non enim ſolum tremenda fidei myſteria ejurarunt, ſed & ipſam ejus naturam, & univerſum ſalutis negotium inverterunt, dum propriæ juſtitiæ faſtu turgidi, ſuis eam operibus ſemet mereri, & quæ admiſiſſent crimina, externis Legis cerimonialis placitis & ipſa demum morte expiare poſſe, ſtulte ſibi perſuaſerunt.

In præcipuis fidei capitibus.

In Doctrina de Messia. XI. Hinc quoque veram adventus *Messiæ* rationem abnegantes, ab eo tantum temporalem liberationem, mundanum regnum & carnalia beneficia exspectarunt, cumque manifestatum justo tempore Messiam huic exspectationi non satisfacere viderent, illum repudiarunt, imo quia sententiam suam verbis Prophetarum non satis convenire perspicerent, pro uno sibi jam duplicem Messiam finxerunt, et cum tempus adventus ejus præteriisse intelligerent, vel eum jam venisse hic aut illic latitantem, vel adventum ejus ultra promissum tempus retardari commenti sunt, vel denique quasi desperabundi in tempus hoc inquiri vetarunt. Unde mirum non est eos tantopere fluctuantes a quibuscunque *Impostoribus* & *Pseudo-Messiis* sæpissime fœdum in modum deceptos esse. Similis corruptio & ad alios fidei articulos penetravit.

Vana Theologia. XII. Ad hanc doctrinæ depravationem, accessit vanissimum studium cui se tradiderunt, dum vel inutilibus quæstionibus vel inanibus nonnunquam & impiis argutiis, atque mysteriis, sapientiæ laudem quæsiverunt. Prioris generis quam plurima ipsum

Talmud

Talmud complectitur, posterioribus autem, magna ex parte, corrupta eorum *Theologia Kabbalistica*, tam *Theoretica* quam *Practica*, constat.

XIII. Dum sic prudentiores amisso nucleo corticem lambere cœperunt, reliqua turba ab omni plane veritatis cognitione magis magisque abalienata est, unde accedente imprimis gravissimo illo excœcationis judicio Jes. VI. 9. effusoque רוח תרדמה *spiritu soporis* Jes. XXXIX. 10. subsecutæ sunt densissimæ ignorantiæ tenebræ, quibus fere universa gens, per tot seculorum tractum immersa jacet.

Summa ignorantia.

XIV. Hæc passa est Doctrina Sacra a Judæis ipsis, eandem nonnihil mutilarunt *Samaritani*. Uti enim recte humanas traditiones, ita pessime maximam sacri Codicis partem rejecerunt, solo recepto Mosis Pentateucho: Angelos dari negarunt: Messiam quidem exspectarunt, Joh. IV. 25. sed & in persona ejus plurimi errarunt, Act. VIII. 10. Alia iisdem, sed falso tribuuntur, ut, quod resurrectionem mortuorum inficiati sint. Ex hoc autem eorum dissensu in doctrina, & discrepantia in cultu (de qua infra) odium illud plus quam Vatinianum inter ipsos

Corruptio Doctrinæ a Samaritanis.

& Judæos ortum eſt. Joh. IV. 9. Celebris inter illos imprimis eſt דוסתאי *Doſitheus*, unde quidam *Doſitheorum* ſectam faciunt.

CAP. VII.

De locis cultus Sacri, Celſis, Lucis, Tabernaculo.

I.

Cultus ſacer. Doctrinam ſequitur *cultus* עבודה & עבודת אל *cultus Dei* dictus, in quo diſtinguenda, I. *Loca*, illi deſtinata. II. *Perſonæ*, illum obſervantes. III. *Tempora*, eidem ſacrata, IV. *Cultus* ipſe.

Ædium ſacrarum antiquitas. II. Ante Moſen ædes ſacras aut templa fuiſſe non conſtat. Imo inter priſcas gentes nonnullæ ea exſtruere nefas duxerunt, quod ἀδύνατον & Majeſtate infiniti Numinis indignum reputaretur, eam parietibus includere velle.

Celſa & Luci. III. Antiquiſſimis temporibus potiſſimum ad cultum Dei *montes* aut *colles* במות, vel patentes campi eligebantur Gen. VIII. 20. XXII. 2. XXIV. 63. nonnunquam etiam אשרות *luci* ſeu loco arborum denſitate & frondibus opaca. Gen. XXI. 33.

IV.

IV. His autem cum deinceps ad Idololatriam gentes abuterentur, & Deus simul novam sacrorum rationem introduceret, quæ non satis commode, nisi in æde quadam observari posset, illa prohibuit Deut. XII. 2. seqq. ita tamen ut in certis circumstantiis nonnunquam adhuc in excelsis sacrificare quibusdam non solum permiserit, sed & diserte jusserit. *Quæ deinceps abrogata.*

V. Ceterum postquam certum cultui locum designasset, ædemque cum in finem sibi strui curasset, non nisi illic cultum peragi voluit. *Cum substituta ædes sacra.*

VI. Ædes hæc primum fuit portatilis, ναὸς μεταφερόμενος *tabernaculum* scilicet משכן aut אהל vel אוהל מועד *tentorium conventus* aut משכן העדות *habitaculum testimonii* vel אהל יהוה *tabernaculum Jehovæ* dictum, quod ex diserto Dei mandato, & typo in monte exhibito, Mosis cura, a peritissimis artificibus, ex donariis populi, cum omni suo apparatu in deserto ad montem Sinai, primo exitus ex Ægypto anno structum, constabat atrio & æde ipsa. *Tabernaculum.*

VII. *Atrium* erat spatium sub dio apertum, 100 cubitos longum & 50 latum, cinctum undique velo columnis appenso. *Atrium.*

VIII.

Columnæ. VIII. *Columnæ* ligneæ erant, 5 cubitos altæ, cincturis uncisque argenteis, & capitellis argento obductis instructæ, insistentes singulæ singulis basibus æneis. Harum 20 ad austrum, totidem ad boream, 10 vero ad occidentem & 10 ad orientem, æquali inter se spatio distantes, constitutæ erant, ita ut ab axe unius ad axem alterius 5 cubiti essent, nisi quod ad orientem quatuor per quas introitus dabatur, longius a se invicem disjunctas fuisse multi statuant. Exod. XXVII. 10. seqq. XXXVIII. 10. seqq. Hæ mediantibus *funibus & paxillis æneis* firmatæ videntur. Exod. XXXV. 18.

Vela. IX. Ex columnis suspendebantur *vela* קלעים, parata ex שש משור *bysso* seu *lino tenuissimo* retorto, quæ universam longitudinem & latitudinem atrii circumdabant, nisi quod ad orientem tantum 15 cubitorum spatium tribus columnis distinctum ab utraque introitus parte occuparent, Exod. XXVII. 9. seqq. & XXXVIII. 9. seqq. Quatuor autem columnis intermediis, introitum constituentibus, appensum erat velum pretiosius מסך ejusdem cum velo Sancti materiæ, ex lana hyacinthina, purpurea, cocco dibapho & lino retorto,

torto, longum 20. cubitos & latum 5. quod ſecundum latitudinem dependens, aditum claudebat. Exod. XXVII. 16. & XXXVIII. 18.

X. Interna atrii partitio, in ſacro Codice non traditur, ex proportione autem in templo obſervata recte colligitur, integrum atrium in duas quaſi partes fuiſſe diviſum, ita ut per introitum ingredienti ſemet ſtatim ſpatium ſubdiale quadratum 50 cubitorum offerret, hinc porro inciperet ipſa ædes; 30 cubitos proximos longitudinis & 10 latitudinis occupans, reliqui vero 20 cubiti ab utroque latere & a poſteriori ædis parte, demta tantum aſſerum craſſitie, manerent vacui. Utrum autem ſpatium anterius tabernaculi jam in atrium Sacerdotum & Iſraëlitarum diſtinctum fuerit, non ſatis conſtat, probabile tamen eſt, quod uti nulli Iſraëlitarum ad altare, multo minus ad ædem ipſam accedere licebat, ita & loca altari ædique proxima ſolis ſanctuarii miniſtris patuerint, Iſraelitæ autem in illis quæ introitui propinquiora erant, ſubſtituerint. *Diviſio atrii.*

XI. Primum vaſorum ſacrorum, quod in medio circiter latitudinis atrii, non procul ab ipſa æde, inveniebatur, *Altare.*

erat

erat מזבח *altare*, quod in oppoſitione altaris interioris החיצון *exterius*, & a fine cui præcipue inſerviebat מזבח העולה *altare holocauſti* appellatur. Paratum illud erat ex ligno Schittim, ære obductum Exod. XXVII. 1. 2. laminis ex thuribulis æneis eidem affixis Num. XVII. 3. intus cavum, ut eo facilius de loco in locum portari poſſet, quæ cavitas terra ingeſta repleri ſolebat, unde & *terreum* audit, Exod. XX. 21. cum autem in Schilunte fixum locum nactum eſſet, loco terræ lapidibus repletum Judæi volunt.

Forma altaris. XII. Longum erat 5 cubitos & totidem latum, altum tres, ab inferiori parte usque ad medium, מעשה רשת *opere reticulato*, ſeu inſtar *cribri* aut *cratis* perforato מכבר, inſtructum, cujus præcipuus uſus fuiſſe videtur ut circuitum in quo Sacerdotes altare circumibant, ſuſtineret, Exod. XXVII. 4. 5. addunt Judæi, ut inter ſanguinem ſuperiorem & inferiorem diſtingueret. Ad quatuor angulos operis hujus reticulati, erant totidem ex ære fuſi *annuli*, quibus duo eum in finem ex ligno Schittim parati, æreque obducti *vectes* immittebantur, ut altare commode humeris portari poſſet. Exod. XXVII. 4. 6. 7. In ſummitate altaris ex quatuor

tuor angulis ſurgebant quatuor turriculæ quadratæ ligneæ, ære obductæ, קרנות *cornua* dictæ, Exod. XXVII. 2. XXXIII. 2. Cum autem altare ejus eſſet altitudinis, ut in terra ſtantes non poſſent commode ad omnes ſuperficiei partes pertingere, & diſerte deſcenſus ex illo mentio fiat Lev. IX. 22. dubitari nequit, mediante clivo ſeu ponticulo acclivi, (ſed ſine gradibus, Exod. XX. 23) eo adſcenſum fuiſſe.

Ignis.

XIII. In ſuperficie altaris vulgo Judæi *tres focos* faciunt, unum *ignis perpetui*, qui ſcriptura ipſa teſte, a Deo primum cœlitus demiſſus, ſumma deinde cura perpetuo nutrimento, ne exſtingueretur, ali debuit. Lev. VI. 5. 6. quemque ad ſtructum templum primum usque, non ſine miraculo perduraſſe volunt: Alterum ex quo prunæ ad ſuffitum adolendum petendæ, & tertium comburendis victimis deſtinatum, qui duo poſteriores ubi exſtincti, ex priori ſuſcitandi iterum fuerint.

Inſtrumenta altaris.

XIV. *Inſtrumenta* altaris uſui inſervientia enumerantur quinque: סירות *ollæ* deportandis ab altari cineribus & יעים *palæ* iisdem congerendis colligendisque deſtinatæ: מזרקות *pelves* ad excipiendum ſpargendumque ſanguinem

nem, quas in superiori parte latiores, in inferiori acuminatas faciunt, ne deponi possent: מולגות *furcæ* ad invertendas partes victimarum in igne, & מחתות *vascula ad recipiendas prunas:* quæ omnia ex ære parata erant. v. Exod. XXVII. 3. & XXXVIII. 3.

Labrum æneum &c. XV. Inter altare & ædem ipsam Exod. XXX. 18. versus austrum (ut ex comparatione templi patet) stabat *Labrum æneum* כיור נחשת ad abluendas sacerdotum manus & pedes. Erat illud figuræ rotundæ, scapo insistens æneo ex מראות הצבאות fusum Exod. XXX. 18. & XXXVIII. 8. &, ut Judæi volunt, duobus epistomiis, per quæ aqua effluerct, instructum.

Præter hoc labrum, *alia* quædam *vasa* fuisse abluendis partibus victimarum, & res ipsa & collatio Exod. XXIV. 6. cum Heb. IX. 19. probabile facit, quamvis ea de re sacer Codex sileat.

Ædes ipsa, asseres, bases &c. XVI. Atrium emensi ipsam ingredimur ædem, quæ *asseribus* quadratis קרשים ςύλοις, ex ligno Schittim auro obductis, X cubitos longis, unum cum dimidio latis, & ex mente Josephi 4 digitos, secundum Rabbinos autem, cubitum crassis constabat. Hi numero XLVIII. ita jungebantur ut in longitu-

gitudine ad meridiem XX, totidem ad ſeptentrionem, & VIII ad occidentem ſe mutuo tangerent, ſicque univerſa ædes interne menſurata, eſſet XXX cubitos longa & X lata. Quo autem aſſeres hi eo firmius conſiſterent, non ſolum ſinguli in inferiori parte duas ידות protenſas eminentias habebant, per quas duabus *baſibus* אדנים argenteis, ad cubiti altitudinem, immittebantur, ſed & quinque inſuper *tranſtillorum* ligneorum, auroque obductorum ordinibus corroborabantur, quorum quatuor extrinſecus per annulos aureos ipſis aſſeribus infixos miſſa, tria latera ambiebant, quintum in medio ipſam aſſerum craſſitiem, ad id perforatam, pertranſibat. Exod. XXVI. 15. ſeqq. XXXVI. 20. ſeqq. Memorantur quoque in uſum ædis hujus, *paxilli* ænei יתדות, Exod. XXXVIII. 20, 31.

Velum interius pretioſiſſimum.

XVII. Tecti loco conſtrata erat ædes hæc, quatuor diverſi generis velis. Infimum quod intrinſece tantum in ipſo tabernaculo conſpiciebatur, pretioſiſſimum erat, utpote ex שש משזר תכלת ארגמן ותולעת שני *lino retorto, & lana hyacinthina purpurea & coccinea* artificioſe paratum, duabus conſtabat partibus, quarum unaquæque ex 5 cortinis

D

tinis minoribus, XXVIII cubitos longis & IV latis, atque fecundum longitudinem confutis, componebatur. Hæ duæ partes, quarum fingulæ jam XXVIII cubitos longæ & XX latæ, in uno margine fecundum longitudinem habebant 50 ללאות feu *laqueolos* ex lana hyacinthina, per quos, mediantibus קרסים feu *anfulis* aureis, connectebantur; ficque unum velum XXVIII cubitos longum & XL latum conftituebant. Hoc ita infternebatur ædi, ut longitudine veli fecundum latitudinem tabernaculi difpofita, anfulæ incumberent fpatio, Sanctum a S. S. dividenti, ficque una veli parte longitudo Sancti contegeretur, altera fuper S. S. protenfa, ad occidentem extrinfecus fupra afferes usque ad bafes per fpatium IX ad latera autem VIII cubitorum dependeret. Exod. XXVI. 1. feqq. & XXXVI. 8. feqq.

Velum Secundum. XVIII. Alterum velum ex pilis caprinis textum, undecim cortinis, XXX cubitos longis & IV latis, conftabat. Harum 6 feorfim confuebantur, & reliquæ quinque feorfim, dein duæ hæ partes æque ac prioris veli, per fibulas & anfulas æneas connectebantur, ficque integrum velum XXX cub. longum

gum & XLIV latum, ſuperinjiciebatur priori, ita ut ad orientem, per ſpatium duorum cubitorum, complicaretur, ad occidentem autem per duos cubitos profundius, quam prius velum deſcenderet, quorum cubitorum unus humo incumbebat, ad meridiem denique & ſeptentrionem unius cubiti ſpatio ulterius quam interius propendens, uno cubito a terra diſtaret, v. Exod. XXVI. 7-13. & XXXVI. 14-18.

XIX. Tertium velum ex pellibus arietum, rubro colore tinctis, עורות אילם מאדמים quartum ex pellibus תחשים ſeu animalis *Tachaſch* erat, Exod. XXVI. 14. & XXXVI. 19. Horum duorum menſura non traditur, probabile tamen eſt, quod uti ſecundum primo majus fuit, ita & hæc, duo reliqua magnitudine ſuperaverint, quo illa undique tegere, omnemque aëris injuriam ab iis commode arcere poſſent. *Velum tertium & quartum.*

XX. Diviſum erat hoc tabernaculum in duo conclavia, quorum anterius XX cubitos longum & X latum קדש *Sanctum* τὸ ἅγιον & σκηνὴ πρώτη Heb. IV. 2. appellabatur. In eius introitu ad orientem ſtabant 5 columnæ ligneæ auro obductæ, inſiſtentes quinque baſibus æneis, quibus *velum* מסך ex lino *Sanctum.*

& lana hyacinthina, purpurea & coccinea, operis רקם appensum erat Exod. XXVI. 36. Hoc velo claudebatur aditus Sancti, in quod sub pœna præsentissimæ mortis, nemini ingredi licebat, nisi solis Sacerdotibus.

Vasa ejus. XXI. Vasa Sancti erant Altare suffitus, Lychnuchus & Mensa panum propositionis, ea ratione, ut Judæi tradunt, omnia disposita, ut velo Sancti Sanctorum propiora essent, quam ipsius Sancti.

Altare suffitus. XXII. Horum maxime orientale, & respectu latitudinis atrii in medio constitutum, erat *Altare suffitus* מזבח קטרת, alias מזבח הפנימי *altare interius* aut מזבח הזהב *altare aureum* dictum, factum ex ligno Schittim, auro obductum, cubitum unum longum & latum, duos autem altum: in summitate ex quatuor angulis, quatuor *cornua* auro obducta prodibant: superficiem cingebat זר *limbus* ex auro solido, sub quo ad duo latera gemini erant annuli, ex eodem metallo, quibus *vectes* lignei, auroque obducti, ad portandum altare, immittebantur. Ipsa *superficies* גג solida erat, ut prunæ ex vasculo ad adolendum suffitum in illam effundi possent. Exod. XXX. 1. seqq.

XXIII.

XXXIII. Inter hoc altare & velum S. S. ad latus boreale, atque adeo Sanctum ingredienti ad dextram, ſtabat *Menſa panum propoſitionis* שלחן & שלחן פנים facta ex ligno Schittim auroque obducta, longa cubitos duos, lata unum, & alta unum cum dimidio. Tabula, cujus craſſities non traditur, cincta זר limbo aut corona aurea, inſiſtebat quatuor pedibus, in ſuperiori parte quadratis, in inferiori pedes animalium (ſecundum Joſephum & arcum Titi Veſpaſiani) referentibus, quas in medio ambiebat מסגרת *cingulum* palmare aureum, limbo quoque aureo ornatum, juxta quod, ſingulis pedibus affixi erant ſinguli annuli aurei, ut immiſſis per eos vectibus ligneis auro obductis, menſa portari poſſet. Exod. XXV. 23. ſeqq.

Menſa panum propoſitionis.

XXIV. Menſæ hujus uſui deſtinata erant 4 vaſa aurea קערות כפות קשות & מנקיות Exod. XXV. 29. & Num. IV. 7. קערות Judæis ſunt *ſcutellæ* in quibus panes, ne frangerentur, in menſa collocati: כפות *acerræ* thuris, quales duæ fuerunt, ſingulis panum ordinibus impoſitæ: קשות Interpretes Alex. reddunt σπονδεῖα, quorum & Joſephus & Philo meminerunt, מנקיות autem

Vaſa ad menſam pertinentia.

κυάθους: ſed Judæorum nonnulli per קשות intelligunt *calamos dimidiatos*, intus cavos, qui inter panes poſiti fuerint, quo ventus per eos tranſire poſſet, ne mucorem contraherent, per מנקיות autem *furcas* aut *perticas*, quarum ab utroque menſæ latere duæ ſteterint, & fiſſuris ſuis, impoſitos cum panibus dimidiatos calamos, ſuſtinuerint; alii vero contra calamos מנקיות, & furcas קשות appellant.

Lychnuchus. XXV. E regione menſæ ad latus auſtrale ſtabat *Lychnuchus* מנורה ſeu מנורת המאור, totus aureus, operis מקשה. Conſtabat is ירך *baſi* & ſtipite ſeu ſcapo medio, emittente ex utroque latere tres ramos. Sex hi rami cum ſtipite medio, ſeptem lychnos conſtituentes, exornati erant crateribus, malis & floribus, inſtructique in ſuperiori parte ellychniis, quorum medium nonnulli ad S.S. reliqua autem ab utroque latere ad hunc medium converſa, alii contra omnia antrorſum directa volunt. De ſitu quoque non conveniunt, dum nonnulli eum ſecundum latitudinem ædis ab auſtro boream verſus, alii contra ſecundum longitudinem, ab oriente occidentem verſus, collocatum cenſent. Ad lychnuchum per-

pertinebant מלקחים *forcipes*, מחתות quibus cinis & ſordes lychnuchi recipiebantur & efferebantur, & כלי שמנה *vaſa olei*. Omnia hæc æque ac lychnuchus ex auro puro facta erant, integrumque talentum iis inſumtum eſt. Exod. XXV. 31. ſeqq. Num. IV. 9.

XXVI. Præter hæc vaſa Sancti, in eodem collocant קרן השמן *cornu olei Sacri*, quia illud Zadokum ad Salomonem ſolemni unctione inaugurandum, ex Tabernaculo petiiſſe, narratur, 1 Reg. I. 39. Ibidem exiſtimant *codicem*, in quo Samuel jus Regni ſcripſit, aſſervatum eſſe, cum illum לפני יי *coram Jehova* depoſuiſſe legatur. 1 Reg. X. 25. Alii tamen id de ſancto ſanctorum intelligunt. *Alia quæ in Sancto fuerunt.*

XXVII. Poſt ſpatium XX. cubitorum ab introitu Sancti, erant IV columnæ ligneæ, auro obductæ, inſertæ baſibus IV argenteis, ex quibus ſub anſulis, interius tabernaculi tegumentum connectentibus, dependebat, mediantibus uncis aureis ſuſpenſum, τὸ δεύτερον καταπέτασμα. Heb. IX. 3. velum ſcilicet פרכת dictum, ex eadem cum illo ſancti materia, ſed majoris artificii מעשה חשב, Cherubinis diſtinctum, Sanctum a Sancto Sanctorum dividens, *Columnæ & velum inter S. & S. S.*

hujusque aditum claudens, Exod. XXVI. 31. ſeqq.

Sanctum Sanctorum. XXVIII. *Sanctum Sanctorum* קדש קדשים ἅγια ἁγίων, & abſolute τὰ ἅγια aut σκηνὴ δευτέρα Hebr. IX. 3, 7. vel דביר conf. 1 Reg. VI. 5. ſeqq. interius tabernaculi conclave appellabatur, longum X cubitos, totidemque latum & altum. In hoc, metu certiſſimæ mortis, nulli mortalium præter Moſen, & Pontificem Maximum, & huic quidem, non niſi ſemel in anno, die expiationis, intrare licuit, præterquam in caſu extraordinario, ubi vel tabernaculum diſſolvendum, aut aliquid ibidem reparandum eſſet, tum enim & Sacerdotes eodem admittebantur.

Arca fœderis. XXIX. In hoc conclavi cuſtodiebatur omnium vaſorum totius miniſterii Sanctiſſimum, *arca fœderis* ארון הברית vel ארון העדות ἡ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου Hebr. IX. 4. Hæc unica tantum fuit parata ex ligno Schittim & auro puriſſimo interius & exterius obducta, longa cubitos duos cum dimidio, unumque cum dimidio lata atque alta. In ſuperiori parte aureo limbo exornata, & ad angulos duorum laterum latitudinis, IV annulis aureis inſtructa erat, quibus duo lignei auroque obducti, & nun-

nunquam dimovendi vectes, ad arcam portandam, inſerebantur. Exod. XXV. 10. ſeqq.

XXX. Superne tecta erat operculo כפרת ex ſolido auro, ejusdem cum arca ipſa longitudinis & latitudinis, ſic ut intra limbum arcæ immiſſum, eam exacte clauderet, craſſities autem ejus ignoratur, quam inepte Judæi palmarem faciunt, niſi forte exiſtiment, illud in medio ad tantam altitudinem elevatum fuiſſe. Ex hoc operculo, ad duas ejus extremitates, opere מקשה efformati erant duo Cherubini, faciebus ſibi mutuo obverſis & ad operculum inclinatis, alis autem ſurſum expanſis Exod. XXV. 16. 20. de quarum figura adeo nihil certi conſtat, ut Joſephus ipſe Antiq. III. c. 6. ſcribat fuiſſe animalia alata, nova ſpecie, nec unquam homini viſa. **Operculum ejus.**

XXXI. Arca hæc in medio S. S. & quidem longitudine ſua ſecundum latitudinem ædis collocata erat, productis, quando quieſcebat, antrorſum vectibus ejus, ita ut ipſum velum tangerent, & nonnihil protuberare facerent, conf. 1 Reg. VIII. 7, 8. & 2 Chron. V. 9, 8. **Situs.**

Res in arca asservatæ. XXXII. Intra illam Moses, Dei jussu, reposuit in perpetuam memoriam fidamque custodiam *duas tabulas fœderis*, Deut. X. 5. & quidem, si Judæis fides est, ea ratione juxta se invicem, ut longitudinis arcæ XII, latitudinis IV palmos occuparent. His jungit Paulus, Heb. IX. 4. *Amphoram Mannæ & Virgam Aharonis. Amphora Mannæ* צנצנת Græc. στάμνος dicta, vasculum erat aureum, utrinque ansatum, cui ex Dei mandato עמר Omer Mannæ inditum, ad perennem cœlestis hujus cibi, Israelitis divinitus in deserto concessi, memoriam conservandam. Exod. XVI. 33. Virga Aharonis מקלו של אהרון ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, erat ex Amygdalo, quæ cum singulari miraculo ad sacerdotium Aharoni ejusque posteris asserendum, una nocte viruisset, floresque & fructus produxisset in tanti prodigii signum, Deo sic præcipiente, in S.S. postmodum, sive amissa iterum, sive ut alii volunt incolumi, usque ad absconditam arcam, viriditate asservata fuit. Num. XVII. 21 - 26. Hæc duo κειμήλια cum Paulus in arca collocet, id de temporibus quibus arcæ de loco in locum migrandum fuit, intelligendum videtur, cum postea illa iterum

rum exempta esse probabile sit, unde 1 Reg. VIII. 9. & 2 Chron. V. 10. nihil in arca præter tabulas fœderis fuisse dicitur.

Liber Legis & denaria Philistæorum in S.S. sed non in arca.

XXXIII. Minus recte autem in ipsa arca a nonnullis ponuntur *Liber Legis* Mosis manu scriptus, (l. III. 11.) & ἀναθήματα *Philistæorum* ad placandam Numinis iram, una cum arca remissa; priorem enim diserte jubet Deus, ad latus arcæ deponere Deut. XXXI. 26, posteriora vero ad ejusdem quoque latus, in peculiari cista בארגז מצדו collocata dicuntur. 1 Sam. VI. 8.

Columna nubis & ignis.

XXXIV. Operculo arcæ velut regio throno inter alas Cherubiorum insidebat שכינה *columna nubis & ignis*, augustissimum illud præsentiæ divinæ signum. Lev. XVI. 2. Quod continuatum. quamdiu arca permansit, ea vero sub templo II. deficiente, illud quoque cessavit, ut infra (l. VIII. 4.) videbimus.

Thuribulum aureum.

XXXV. Præter arcam ejusque contenta vel adjuncta, nihil in hoc penetrali fuit, licet annuatim illi inferretur a Pontifice M. θυμιατήριον χρυσοῦν *thuribulum aureum (suffitus)* quod idcirco Paulum Sancto Sanctorum tribuere volunt Hebr. IX. 4. etsi ceteroquin finito

finito ministerio inde iterum efferebatur.

Erectio & inauguratio tabernaculi. XXXVI. Quod hactenus descripsimus tabernaculum, postquam cum omni apparatu suo rite adornatum, tandem primo die mensis primi s. Nisan, anni ab exitu ex Ægypto secundi, erectum, & unctione sanguinisque adspersione inauguratum fuit. Exod. XL. 1. seqq. coll. Heb. IX. 21. quo peracto Deus illud, ut domicilium suum, in quo posthac in medio Israelis habitare vellet, glorioso præsentiæ suæ symbolo replevit. Exod. XL. 34. seqq.

Locus ejus in castris. XXXVII. Occupabat autem ædes hæc, cum quiesceret, medium in castris Israelitarum locum, cincta quasi gemino exercitu, altero propinquiori Levitarum, altero remotiori Israelitarum. Post tabernaculum enim ad occidentem castra metabantur *Gersonitæ*, ad latus australe *Kehathitæ*, ad latus septentrionale *Meraritæ*, ante illud autem ad orientem *Moses* & *Aharon* cum *familia* sua. Num. III. 18. seqq. Hæc Levitarum castra cingebant tribus Israelitarum, in *quatuor vexilla* דגלים divisæ, *primum* ad Orientem erat vexillum *Judæ*, quo pertinebat *Issachar* & *Zebulon*, *alterum* ad meridiem *Rubenis*, quo

quo referebatur *Simeon* & *Gad*, *tertium* ad occidentem *Ephraimi*, cui ſubordinabantur *Manaſſe* & *Benjamin*, & *quartum* ad ſeptentrionem *Danis* cum *Aſchere* & *Naphtali*. Numer. II. Singula vexilla Judæi animalis alicujus figura inſignita volunt, Judæ ſcilicet Leonis, Rubenis figura hominis, Ephraimi Bovis, Danis vero Aquilæ. Alias tribus his caſtris, tria hæc loca templi II analoga ſtatuunt, caſtris Dei i. e. tabernaculo cum atrio, templum ipſum & Atrium Magnum, Levitarum vero, Atrium mulierum cum antemurali & monte templi, Iſraelitarum denique, Urbem Hieroſolymam.

XXXVIII. Cum locus mutandus eſſet, Deus ipſe per columnam de tabernaculo ſurſum ſemet elevantem, ejus non ſolum ſignum dedit, ſed & in eadem exercitum Iſraelis antegreſſus, per invias Arabiæ ſolitudines viam monſtravit, illa vero immota ſtante, quando & ubi ſedes figenda indicavit. Exod. XL. 38. & Num. IX. 15. &c. Columna hæc, de die ut nubes, de nocte ut coruſcans ignis conſpicua, amicis contra Solis ardores tegmen, in tenebris gratiſſimam lucem aliaque commoda præbebat, hoſtibus autem ruti-

Profectionis & quietis ſignum Columna.

rutilanti in denſa caligine flamma terrorem perniciemque afferebat, ut merito eam Philo Lib. I. de Vit. Moſ. τεράϛιον μεγαλούργημα τῆς Φύσεως *ingens naturæ miraculum* vocet, dubiumque adeo ſit, utrum maleferiatorum illorum hominum, & opprobriorum Chriſtiani nominis, magis miranda impudentia & ſtupiditas, an deteſtanda impietas, qui ut tremendum hoc prodigium eludant, omnem lapidem movent.

Profectio ipſa. XXXIX. Caſtris ſe moventibus, portabatur ordinario quidem a Levitis, rarius a Sacerdotibus, arca fœderis, non alia ab hac diſtincta (ut quidam volunt) ante univerſum exercitum Iſraëlis Num. X. 33. & Joſ. III. 3. 6. ſequentibus tribubus, eo ordine quo metatæ erant, tabernaculum autem, poſtquam cum vaſis ſuis compoſitum erat, in medio inter duo priora & duo poſteriora vexilla, ſeorſim ab arca transferebatur, donec caſtris ſubſiſtentibus Deoque ad tabernaculum redeunte, illa in priſtinum locum reſtitueretur. Num. X. 21. 35.

Varia tabernaculi & arcæ loca & fata. XL. Sic per varias ſtationes, pro variis locis ubi Iſraëlitæ caſtra poſuerunt, migrans arca cum tabernaculo, ſemper ad illud ut ordinariam ſedem

ſuam

ſuam rediit. Idem dein populo Jordanem transgreſſo, & æde in Gilgal erecta factum eſt, poſtquam circa muros Hierichuntis circumlata Joſ. VI. 12. &c. & ad montes Garizim & Ebal deducta eſſet Joſ. VIII. 33. Hinc cum tabernaculo Schiluntem tranſiit Joſ. XVII. 1. 1 Sam. III. 3. ubi tabernaculum parietibus lapidibus & ædificiis cinctum, atque idcirco בית appellatum Judæi volunt. conf. 1 Sam. I. 24. & III. 3. 15. inde autem plus ſemel eruta, & tandem in aciem contra Philiſtæos educta. 1 Sam. IV. 4. nunquam eo reverſa eſt. Capta enim ab hoſtibus, ipſis cum Deaſtro ſuo male mulctatis, cum donariis quidem remiſſa eſt, ſed divino Numine in agro Bethſemitico ſubſtitit 1 Sam. VI 14. cumque Bethſemitis etiam fatalis eſſet, kiriathjearim translata eſt. 1 Sam. VII. 1. Unde Davide primum eam fruſtra Hieroſolymam transvehere conante, ob cædem Uzæ, in domo Levitæ Obed Edom ab breve tempus depoſita, mox autem iterato conamine Zionem delata inque tentorio a Davide illic erecto collocata eſt. 2 Sam. VI. 1. 11. 17. Unde breviſſimo tantum ſpatio a Zadoko aſportata, ſtatimque reſtituta eſt.

XLI.

Arca a tabernaculo avulſa & templo illata.

XLI. Tentorium hoc minime confundi debet cum tabernaculo, id enim ex quo, arca inde avulſa, Schilunte Nobam, & hac urbe Saulis crudelitate deleta, Gibeonem translatum erat, eo tempore ibidem adhuc inveniebatur. 1 Sam. XXI. XXII. 1 Chron. XVI. 39. & XXI. 29. Tandem arca templo a Salomone ſtructo illata, ibidem usque ad illius excidium conſtanter manſit, tabernaculum autem cum omni apparatu eodem quidem deductum, 1 Reg. VIII. 4. ſed paucis tantum vaſis exceptis, quæ uſum priorem retinuerunt, ἐν ὑπερῴοις templi, ut quidam Judæorum volunt, vel ut alii תחת מחלות של היכל *ſub antris templi* repoſitum fuit. Hæc præcipua portatilis ædis arcæque fata per 486. annos, inde a ſtructo tabernaculo, usque ad ædificatum abſolutumque templum primum, fuerunt. 1 Reg. VI. 1. & 37. 38.

CAP. VIII.

De Templo Hieroſolymitano.

I.

Templum Hieroſo-

Tabernaculo igitur tandem ſucceſſit *Templum*, quod idcirco multa cum

cum illo nomina communia habet. *lymitanum.* quamvis nonnulla ut בית· בית אלהים בית זבול יי בית עולמים מעון מקדש· היכל· *ναὸς, εἶκος, ἱερὸν* templo *κατ᾽ ἐξοχὴν* & in omni emphaſi tribuantur.

II. Fuit autem *templum duplex*, alterum regno Judæorum ſub Salomone jam plane confirmato pacatoque, alterum poſt reſtitutionem ex captivitate Babylonica ſtructum בית ראשון & בית שני ſeu הבית האחרון Hag: II. 9. Licet enim Herodes poſterius illud egregie auxerit, non tamen id pro alio, ſed innovato habendum. Nec aliud poſthac amplius exſpectandum eſt, cum & Novi Teſtamenti œconomia id non permittat, & quæ eo facere videntur, tam clare ſpirituale templum reſpiciant, ut & prudentiores inter Judæos id agnoſcant. *Duplex fuit.*

III. Prius condere ſibi David jam in animum induxerat, ſed divino oraculo admonitus, ob cruenta quæ geſſerat bella, gloriam hanc filio throni que hæredi *Salomoni*, relinquere coactus fuit, 2 Sam. VII. 1. &c. 1 Chron. XXII. 1. &c. a quo tandem ſecundum delineationem a Patre acceptam, opus hoc quarto Regni anno, ſtrenue inchoatum, *Utriusque Conditores.*

tum, & undecimo feliciter abſolutum fuit. 1. Reg. VI. 1. 37. 38.

Secundum, permiſſu *Cyri* auſpiciisque *Zorobabelis*, a reducibus ex captivitate Babylonica cœptum, poſt nonnulla impedimenta, hortantibus Prophetis *Haggæo & Zacharia*, confirmataque per *Darium* priori conceſſione, tandem ſexto regni ejus anno conſummatum eſt. Eſdr. I-VI.

Templi I & II comparatio.

IV. Templum Salomoneum non ſolum externo ſplendore, ſed & 5 rebus præcipuam illi gloriam conciliantibus, *Arca fœderis*, *Igne cœleſti*, *Urim & Thummim*, *Schechina*, & *Oleo Sacro*, Zorobabelicum, quod Judæis ipſis fatentibus, iis caruit, longo poſt ſe intervallo reliquit; nihilominus huic majorem præ illo gloriam Haggæus tribuit cap. II. 9. quæ fruſtra in vaſorum ſacrorum pretio aut numero, vel ædis ipſius ornatu, altitudine aut duratione, vel donariorum multitudiue, quæritur, cum Haggæo ipſo Interprete, in promiſſi Meſſiæ, *Deſiderii illius gentium*, adventu, pacisque per illum adductione, collocari debeat. ibid. comm. 7. 8.

Rerum tractan-

V. Interim cum, quod ad rem ipſam attinet, poſterius ad formam prioris exſtru-

exstructum sit, in quam plurimis eadem utriusque est ratio, licet & in nonnullis discrepent, unde ne semel dicta repetere cogamur, utrumque simul per partes lustrabimus, ut qua in re convenerint aut disconvenerint, eo clarius patescat. Ubi tamen probe observandum, quod cum Templum Salomoneum ab historicis Sacris brevius describatur, nec alia illorum temporum monimenta extent, multa procul dubio in illo jam locum habere potuerint, quæ nos tantum templo II. adscribimus. Brevior autem illa templi I delineatio, in multis ex templo Ezechieli in visione ostenso, utcunque etiam illud accipiatur, egregie illustrari potest. *darum Ordo.*

VI. Locus utrique communis & a Deo ipso in hunc usum electus 2 Chron. VII. 12. 16. fuit unus ex montibus urbis Hierosolymæ מוריה *Moriah* dictus, pars Zionis הר יהוה Psalm XXIV. 3. & הר בית יהוה Jes. II. 2. Erat hic mons petrosus, arduo vertice, sensim versus latus urbis Orientale, cui adjacebat, resupinus, una cum colle, cui dein arx Antonia superstructa, VI stadiorum ambitum complectens. Inferiora ejus fornicibus erant instructa מפני קבר *Locus templi, mons Moriah.*

 התהום

התהום *ob cadavera* ut Judæi volunt, *illic forte latentia*, & niſi aër intereſſet, omnes ſupra ſtantes, polluentia. Cum autem mons valde inæqualis eſſet, quo complanari poſſet, Salomo immenſo labore, lapidibus candidis & ad miraculum usque magnis, altiſſimum murum ex ima valle duxit, qui latera montis aggeſtamque in locis depreſſioribus terram ſuſtineret.

Superficies montis. VII. Orta hinc in vertice montis area quadrata, ſtadium longa atque lata, non per omnia tamen ejusdem altitudinis, ſed a latere orientali occidentem verſus gradatim diverſis planitiebus aſcendens, ita ut loca ſanctiora ſemper altiora minus ſanctis, ipſaque ædes omnium altiſſima eſſet. Hinc inter decem Sanctitatis gradus, quos in univerſum Judæi numerant, ſeptem in ſpecie ad templum, pro varia altitudine, relationem habent.

Varia ſpatia templi I & II. VIII. In ſpatiis extra ædem Sacram non exiguum inter templum I & II diſcrimen fuit. Sub illo enim duo ſolum atria memorantur, *interius* ſeu *Sacerdotum* & *Atrium Magnum.* 1 Reg. VI. 36. VII. 12. & 2 Reg. XXI. 5. XXIII. 12. coll. 2 Chron IV. 9. His nonnulli ſerioribus temporibus tertium additum

tum volunt *Atrium novum*, dictum, 2 Chron. XX. 5. quod tamen alii tantum pro *renovato* habent.

IX. Nos ex ſcripturæ, Joſephi & aliorum Judæorum verbis potius colligimus, Salomonem primum ad imitationem tabernaculi, atrium ædem cingens ſtruxiſſe, & muro, loco velorum, circumdediſſe, Sacerdotibus proprie dicatum, licet ut in tabernaculo, Iſraelitæ, ubi cultus ratio id exigebat, in partem ejus anteriorem intrare poſſent, huic autem in commoditatem populi aliud ad orientem adjeciſſe: prius a potiori parte *Atrium Sacerdotum*, & a ſitu *interius* aut *ſuperius* dictum, poſterius autem, quia majus ſpatium vacuum habebat, *Magnum*, (minus recte enim appellatio *atrii magni* a nonnullis interiori datur) cumque hoc ſequentibus temporibus ulterius perficeretur aut novis etiam operibus exornaretur, *Novi* nomen illi inditum: atque hoc idem eſt, quod ſub templo ſecundo *Mulierum* vocatum, quemadmodum prius tum quoque diſtinctas denominationes Atrii *Sacerdotum* & *Iſraelitarum* accepit. Cui ſententiæ quoque nomen *portæ ſuperioris* & *novæ* favet. 2 Reg. XV. 35. & 2 Chron. XXVII. 3. coll. Jer. XXVI. 10, *Noſtra de illis ſententia.*

& XXXVI. 10. In templo II autem 5. distincta spatia numerantur, *Mons templi*, *Antemurali* & *tria Atria*, *Mulierum*, *Israelitarum* & *Sacerdotum*.

Mons templi. X. *Mons templi* 2 Chron. XXXIII. 15. dicebatur spatium extimum, totam superficiem montis Moriæ occupans, in cujus medio ædes ipsa cum atriis sita, ita tamen ut ejus maximum spatium ad Austrum, huic proximum ad Orientem, minus ad Aquilonem, minimum vero ad Occidentem esset. Hoc quantum constat, in templo I pertingebat usque ad atria, in templo II autem tantum ad antemurale. In illud ducebant ex sententia Talmudistarum V portæ excubiis Levitarum celebres, una ad Orientem, *porta Susan*, nonnullis Ὡραία Act. III. 2. duæ *portæ Chuldæ* ad Austrum, quarta *Kiponus* ad occidentem, & quinta *Teri* ad septentrionem; Josephus tamen plures memorat.

Porticus, tabernæ &c. in monte templi. XI. Cinctum erat hoc spatium porticibus superbissimis, universam montis superficiem ambientibus, triplicibus quidem ad austrum, ubi τὸ πτερύγιον τοῦ Ἱεροῦ Matth. IV. 5. fuisse videtur: ad reliqua latera geminis, quarum quæ ad orientem a Salomone jam structa

ejus

ejus nomen servavit, Joh. X. 23. & Act. III. 11. In hoc monte templi quoque scamna aut sedilia fuisse dicuntur, ubi considere possent. In eodem ad latus orientale, circa portam Susan erant חניות *Tabernæ*, ubi pecudes ad sacrificia vendebantur & nummulariorum mensæ stabant, eodemque Synedrium Magnum XL annis ante excidium, ex conclavi Gazith concessit. Supra portam autem hanc Synedrium minus seu XXIII erat. Denique in hoc monte conclavia Levitis ad cibum vel somnum capiendum, destinata, ut & prope atrium Synagoga celebrior inveniebatur.

XII. Patebat autem in illum aditus pollutis a mortuo, & gentibus, unde nonnullis *Atrium gentium* audit, non tamen illuc intrare cum baculo, calceis, marsupio, pedibus pulverulentis, aut ad compendium viæ faciendum, vel ibidem exspuere licebat. In eo quoque ad latus occidentale coram arce Antonia פסולי קדשים קלים comburi solebant. ***Sanctitas ejus.***

XIII. *Antemurale* חיל appellatur spatium X cubitos longum, omnia atria undique ambiens, a monte templi divisum per סורג *septum cancellatum* X ***Antemurale.***

 pal-

palmorum altitudinis, seu, ut Josephus ait, *murum* trium cubitorum, Paulo τὸ μεσότοιχον τȣ̃ φραγμȣ̃ Ephes. II. 14. dictum, ultra quod gentibus progredi non licebat, unde ejus columnis Græce & Latine inscriptum μὴ δεῖν ἀλλόφυλον ἐντὸς τȣ̃ ἁγίȣ παριέναι. In hoc antemurale non ulterius, venire τοῖς טבולי יום licebat. Collocatur in eodem a nonnullis *Auditorium* מִדרשׁ הגדול quod & in Sabbathis & diebus festis Judices, loco conclavis Gazith, occupasse dicuntur, alii tamen id ad montem templi referunt: variæ quoque portæ conclavium atrii in illud ducebant. Aliis præterea usibus inserviebat, infra passim indicandis.

Atrium Mulierum. XIV. Post antemurale in templo II sequitur עזרת נשים *Atrium Mulierum*, ita dictum, quod constitueret ταῖς γυναιξὶν ἴδιον πρὸς θρησκείαν χῶρον, ἐσωτέρω δὲ κἀκεῖ ȣ γυναιξὶν ἄβατον ἦν τὸ ἱερόν. Erat hoc spatium quadratum, CXXXV cubitos longum, & totidem latum, ad orientem Atrii Israelitarum situm, muro undique circumdatum, ad cujus IV angulos totidem structa erant *conclavia* לשכות, *Lignorum*, *Leprosorum*, *Vini oleique libaminis*, & *Nazirææorum*; cumque Atrium Israelitarum hoc

multo

multo altius esset, sub illo duo adhuc erant conclavia asservandis instrumentis Musicis Levitarum destinata, in quæ introitus dabatur ex Atrio Mulierum.

XV. In hoc atrio primum Viri fœminis permixti erant, sed serioribus temporibus, ad tria latera, orientale, australe & aquilonare, *podium* עזרה strustum, ubi mulieres seorsim sederent, & unde prospicerent. In eodem hoc atrio fuit Γαζοφυλάκιον לשכה seu ærarium publicum, in quo collati annuatim Sicli asservabantur in tribus cistis majoribus, unde pecunia, illatis totidem aliis cistis, tribus prioribus Alphabeti literis insignitis, XV diebus ante tria festa majora, depromebatur, ad emenda jugia aliaque sacrificia publica cum fertis & libaminibus, similiaque comparanda quæ relationem ad totum cœtum habebant, aut mercedem his, qui talium curam gerebant, persolvendam. Pecunia post *tres cistas* ex Gazophylacio depromtas illic reliqua, שירי הלשכה *reliquiæ gazophylacii*, quæ vero hac ad suos usus erogata, residua manebat מותר שירי הלשכה *residuum reliquiarum Gazophylacii*, & quæ post elapsum integrum annum, novumque primo die mensis Ni-

Podium & Gazophylacium.

ſar inceptum, in Gazophylacio reſtabat, מותר התרומה *reſiduum ablationis*, dicitur: atque omnes hæ *diverſæ ærarii reliquiæ*, peculiaribus uſibus publicis, pro univerſo cœtu Iſraelis, erant deſtinatæ.

Vaſa XIII recipiendis nummis deſtinata.

XVI. *Collectioni horum Semiſiclorum* æque, ac aliorum donorum in uſum publicum templi oblatorum, inſerviebant XIII. *vaſa*. a figura *tubarum* quam referebant שופרות dicta, itidem in hoc atrio, ut videtur, cum *tredecim menſis* collocata, hisque inſcriptionibus ad pecuniæ illis injectæ uſum indicandum, diſtincta, 1. תקלין חדתין *Sicli novi*: 2. תקלין עתיקין *Sicli veteres*: 3. קנים *Nidi*: 4. גוזלי עולה *Pulli ad holocauſta*: 5. עצים *Ligna*: 6. לבונה *Thus*: 7. זהב לכפרת *aurum ad expiationem*: reliqua ſex לנדבה *pro oblatione ſpontanea* erant.

Conclave ſilentum & vaſorum.

XVII. Hic quoque rectiſſime quæritur לשכת חשאים *Conclave ſilentum*, cui immittebant Viri pii clam eleemoſynas, unde ingenui pauperes clam alebantur, & לשכת הכלים *Conclave Vaſorum*, ubi vaſa ad cultum ſacrum ſponte oblata deponebantur, cum altero ejusdem nominis, de quo infr. §. XXXIV minime confundendum. Ibidem primo anno Heptaeridos Rex ligneo ſuggeſto, in hunc uſum ſtructo, inſidens, legem

legem prælegebat, quod tamen a Regibus domus Davidicæ, in atrio interiori factum volunt. In hoc atrio uti plerumque Viri, quo tempore ipsis nihil in atrio Israelitarum peragendum erat, versabantur, ita gaudium nocturnum festi tabernaculorum ibidem præcipue celebrabatur (v. infr. l. XXI. 26.).

XVIII. Integrum spatium quod atrium mulierum sequebatur, Judæis κατ' ἐξοχὴν עזרה *Atrium* audit, longum CLXXXVII cubitos, latum CXXXV. Cum autem illud atrio Mulierum esset altius, gradibus eo adscendebatur, quorum sub templo II. quindecim numerantur formæ semilunaris, singulique dimidium cubitum alti, in quibus XV psalmi, ab hoc usu שירי המעלות *psalmi graduum* dicti, a Levitis in festo Tabernaculorum decantari solebant. Spatium hoc muro undique cinctum fuit, unde & Judæis *intra murum*, & nonnunquam phrasi a tabernaculo desumta, *intra vela* dicitur. ***Atrium interius.***

XIX. Per Murum ad Orientem quo atrium hoc a novo, dein Mulierum appellato, separabatur, aditus pandebatur mediante *porta*, quæ sub templo II *Nicanoris* appellatur, quamvis & plura alia nomina gerat. Reliquæ ***Portæ ejus.***

quæ portæ hujus atrii in templo I non ſatis cognitæ ſunt, in II a nonnullis in univerſum V, ab aliis VIII, ab aliis XIII numerantur: Ex plurimorum autem conſenſu rectiſſime non niſi VII ſtatuuntur: tres ad aquilonem 1 Porta *Nizoz 2 oblationis 3 Beth Mokad:* ad auſtrum totidem, ſc. *4 Porta ardoris 5 oblationis* vel *Primogenitorum* & *6 aquarum:* ad orientem 7 una, ſc. *Porta Nicanoris.* Hæc illa eſſe creditur, cujus ores ſingulari prodigio ſponte aliquot annis ante templi poſterioris excidium apertæ ſunt, eademque omnium celeberrima erat, utpote non tantum ex ære Corinthiaco pretioſiſſime parata, ſed & ſola Meſuſa inſtructa, tum quoque mundatio Leproſi & Puerperæ & exploratio Sotæ in illa inſtituebatur, imo in vel ante illam peragebantur omnia quæ לפני יהוה *coram Jehova* fieri debebant. Altitudo hujus æque ac omnium reliquarum portarum majorum, ſtatuitur XX, latitudo X cubitorum.

Conclavia hujus atrii. XX. *Conclavia* hic memorantur plurima: In templo I eo a nonnullis referuntur מהפכת ſeu *domus compedis*, ubi Jeremias in cuſtodiam conjectus Jer. XX. 2. לשכת בני חנן *Conclave filiorum Chananis* לשכת השרים *Conclave Principum*

cipum לשכת מעשיה בן שלם Conclave *Maasejæ filii Schallum* Jer. XXXV. 3. לשכת גמריה בן שפן *Conclave Gemarjæ filii Schaphan* ibid. XXXVI. 20. לשכת נסן מלך הסרים *Conclave Nesan Melech Eunuchi* 2 Reg. XXIII. 11. & alia, quorum verus situs tamen ignoratur. In templo II a Judæis collocantur, a latere orientali ad dextram portæ Nicanoris, לשכת פנחס המלביש *Conclave Pinchas vestiarii*, ubi plura cubicula induendis reponendisque vestibus Sacerdotalibus destinata, ad sinistram לשכת עושה הביתין *Conclave conficientis crustula Pontificis M.* ad angulum Euro-Aquilonarem לשכת בית אבן *Conclave domus lapidis*, ubi sacerdos vaccam rufam combusturus detinebatur, ad latus australe לשכת העץ *Conclave Ligni*, super quo לשכת פרהדרין *Conclave Parhedrin*, quod & aliquando Conclave Pontif. M. & βουλευτῶν dicitur: לשכת בור הגולה *Conclave putei:* לשכת גזית *Conclave cæsi lapidis*, structum partim in Atrio, partim in Antemurali, ubi ordinaria Synedrii M. sedes erat, & denique *Conclave Abtines* super porta aquarum. Ad Aquilonem vero לשכת המלח *Conclave salis* לשכת בית הפרוה *Conclave domus Parvæ: Conclave Lavantium*

tium & *conclave Nizots* ſupra portam ejus nominis.

Domus foci. XXI. Præcipue vero in hoc latero celebris eſt בית מוקד *Domus foci*, ſtructa ex parte in loco ſancto, ex parte in profano, ubi perpetuus ignis calefaciendis Sacerdotibus alebatur, Seniores familiæ Sacerdotalis nocte diem miniſterium ipſorum præcedente ſomnum captabant, & claves atrii aſſervabantur. In ejus 4 angulis, totidem minora collocantur conclavia 1 *Panum propoſitionis* 2 *Lapidum altaris* a Syris contaminati, quod forſan idem cum לשכת בית אבן *Conclavi domus lapidis*, 3. *Conclave quo in balneum* deſcenditur 4 *Agnorum ſacrificii jugis:* quædam horum aliis nonnunquam nominibus veniunt. Plura alia quoque in Talmude paſſim memorantur conclavia, quorum ſitus non ſatis cognitus eſt. Præter enumerata nonnulli ad hoc atrium interius quoque referunt παϛοφόρια, ubi Sacerdotes ſedentes קק Sanctiſſima comederint, ceteroquin autem tanta loci hujus erat ſanctitas, ut nemini illic præter Reges ex ſtirpe Davidis, & Sacerdotes tempore comeſtionis Sacrorum ſedere liceret. Hic quoque fuiſſe videtur

videtur *tectum Sabbathi*, cujus mentio fit. 2 Reg. XVI. 18.

XXII. Atrii hujus pars anterior XI cubitos ab ortu in occasum longa, & CXXXV lata, appellatur עזרת ישראל *Atrium Israëlitarum*, non quod illic semper versarentur Israëlitæ, sed quod eo usque, non ulterius, illis & quidem non nisi mundis progredi liceret. Appellatio autem hæc licet sub templo I nondum legatur, res ipsa tamen procul dubio ibidem jam locum habuit, cum semper loca altari proxima, Sacerdotibus propria fuerint. Intrabant Israëlitæ in hoc atrium quando cultus divini ratio id flagitabat, ut cum veniebant Sabbathis & noviluniis ad incurvandum se coram Domino, & sacrificia sua Deo offerebant, unde & ibidem אנשי מעמד *Viri stationarii*, sacrificio jugi matutino & vespertino, nomine totius populi mactato, adstabant. In atrio Israëlitarum non longe a porta Nicanoris collocatur *Regius thronus* æneus cum columna marmorea, ubi Reges ex familia Davidica considere soliti, 2 Reg. XI. 13. 2 Chron. VI. 13.

Atrium Israëlitarum.

XXIII. Ab atrio Israëlitarum distinctum erat *atrium Sacerdotum* non muro quidem sed altitudine, qua superficies hujus

Atrium Sacerdotum.

hujus supra planitiem illius, saltem sub templo II, eminebat *duobus gradibus cum dimidio.* Hæc altitudo ita divisa erat, ut primo gradus esset unum cubitum altus, & in loco adscensus (ut videtur) in duos semicubit les divisus, qui adhuc atrio Israelitarum annumerabatur: reliquus sesquicubitus in tres gradus semicubitales distinctus, דוכן לויים *suggestum Levitarum* constituebat, in quo Levitæ stantes canere atque instrumenta musica tractare solebant. Præter altitudinem discrimen quoque hic faciebant ראשי פספסין *capita trabium.* Appellatur autem *atrium Sacerdotum*, reliquum atrii interioris spatium, ab atrio Israelitarum usque ad murum occidentalem, qui XI cubitis a postica parte ædis aberat, protensum, in quo solis sanctuarii ministris versari licebat. Longum erat cubitos CLXXVI latum CXXXV, quamvis κατ' ἐξοχὴν nonnullis spatium XI cubitorum, quod inter atrium Israelitarum & altare interjacebat, hoc nomine veniat.

Altare exterius Templi I.

XXIV. Primum quod hic offendimus *altare exterius* est. Hoc Salomon ad imaginem ejus, quod in tabernaculo fuit, æneum, id est ære ob-

-ductum

ductum fecit 1 Reg. VIII. 64. 2 Chron. IV. 1. VII. 7. non tamen solidum, sed intus cavum, quam cavitatem Judæi lapidibus repletam asserunt. Magnitudine superat illud tabernaculi, utpote longum XX cubitos totidemque latum, altum X, vid. 2 Chron. IV. 1. Removit hoc Rex Achas substituto alio, ad formam Damasceni 2 Reg. XVI. 14. 15. & licet probabile sit Hiskiam ejus loco novum iterum fecisse 2 Reg. XVIII. 22. quin & Manasse legatur struxisse altare 2 Chron. XXXIII. 16. vix tamen verosimile est, id quod ad excidium templi mansit, æneum fuisse, cum inter vasa ænea per Babylonios ablata non memoretur. 2 Reg. XXV. 13. seqq. Jer. LII. 17. sqq. Unde multi colligunt, jam tum æneo lapideum substitutum esse.

XXV. Quicquid autem ea de re sit, sub templo II altare quidem restitutum Esdr. III. 2. 3. non tamen æneum, sed ex *lapidibus impolitis*, secundum Exod. XX. 25. & Deut. XXVII. 5. singulis annis *dealbari solitis* paratum. 1 Macc. IV. 44. seqq. Altare hoc *templi II priori multo majus erat*, longitudo enim illi tribuitur XXXII cubitorum, eademque latitudo, altitudo autem non nisi

Altare exterius templi II.

F X.

X, cujus unum cubitum occupabat fundamentum, inde usque ad circuitum, unum cubitum latum, erant cubiti V, ſupra circuitum autem ad ſuperficiem usque, III cubiti, ubi in quatuor angulis totidem eminebant cornua, cubitum alta, longa & lata.

Clivus ejus. XXVI. Quod ſi in tabernaculo, uti ſupra viſum, ad altare jam mediante clivo adſcendebatur, multo magis id in templo, ubi altitudo ejus major, fieri debuit. In templo II Judæi, *clivi XVI* cub. *lati, longi XXX* in ſolo, in adſcenſu autem (qui & hic acclivis fuit gradibusque caruit) XXXII, meminerunt. Hic, ex ſententia Judæorum *ſale conſpergi ſolitus*, *cumuloque ſalis* in uſum ſacrificiorum ad orientem inſtructus, & *cavitate* רבובה ad occidentem, *recipiendis ſacrificiis* piacularibus pollutis ex avibus, deſtinata, ad ſuperficiem altaris ducebat, & ab altari ipſo *exiguo ſpatio* diſtabat; ad utrumque latus *clivus minor* ſeu *ponticulus* erat ad circuitum tendens; per *orientalem* ad circuitum adſcendebatur, per *occidentalem* contra ex eodem deſcendebatur.

Superficies altaris. XXVII. *Superficies altaris* erat XXVIII cubitorum, unde tamen demendus cubitus unus pro craſſitie cornuum,

nuum, & alter, in quo Sacerdotes ipſam altaris planitiem circumibant, quod reſtabat quadratum XXIV cubitos longum, & totidem latum, proprie ipſam *altaris aream* conſtituebat, ubi tres foci, de quibus ſupra cap. VII. §. XIII. collocantur, in medio huius ſuperficiei congerebatur cinis, cujus cumulum תפוח *pomum Cineris* appellant.

XXVIII. Ad cornu noto-zephyrinum duo ſtabant ספלים *ſimpula argentea*, calce infixa duobus foraminibus, quorum orientaliori vinum libaminis, occidentali aqua in feſto tabernaculorum infundebatur: deſcendebant autem libamina hic effuſa per angulum, hoc in loco cavum relictum, לשיתי in *cavitatem ſubterraneam*, cuus loco in templo Salomoneo prope alare *ad angulum* Noto-Zephyrinum foream fuiſſe volunt, a qua delapſa ex ltari in pavimentum libamina abſorberentur. Probe duo hæc foranina diſtingui debent, a duobus aliis, d baſin ejusdem Anguli Noto-Zephyini, quæ ſanguinem illic effuſum per analem ſubterraneum ad torrentem Kidron deferebant, olitoribus ad ſterorandos agros vendendum. Medium ltitudinis altaris, uno cubito ſub cir- *Duo ſimpula, duo foramina, & linea rubra.*

 cuitu,

cuitu, circumdabat *linea rubra* חוט של סיקרא diſtinguens inter ſanguinem ſu-periorem & inferiorem.

Situs altaris, foramen & locus cineris. XXIX. Altare hac ratione paratum ſtabat coram porta ædis ipſius, nonnihil tamen in auſtrum protractum, ubi & clivus erat, in tribu Benjamin, quare ne qua ejus pars tribum Judæ contingeret, in angulo Euro-auſtrali fundamento ad ſpatium cubiti caruiſſe volunt. Ad latus occidentale inter altare & clivum *foramen* fuit, in quod ſemel ſeptuaginta annis juniores Sacerdotum deſcendebant, ut vinum in altari libatum & in cavitate ſubterrane[a] concretum, inde repeterent, in loc[o] ſancto comburendum. Ad latus ver[o] orientale clivi erat בית הדשן *locus cineris*, ubi cinis hujus altaris æque ac interioris, cum ſordibus lychnuchi, & ingluvie ſordibusque ex holocauſti[s] avium conjiciebantur, cui nonnull[i] alium ejusdem nominis locum, ad or[…]tum altaris addunt, in quo פסולין קק ואמורי ק קלים combuſta ſint.

Ciſta pro reparatione ædis, Locus mactationis. XXX. Ad dextram altaris, a Jojad[a] Pont. M. colligendis nummis, ad reparationem ædis, *ciſta* conſtituta e[ſt] 2Reg. XII.10. quæ deinde ſub templo I[…]

con

conclavi ruinæ ædis לשכת בדק הבית occaſionem dediſſe videtur. Ad idem latus aquilonare erat בית מטבחייא *locus mactationis* victimarum ſanctiorum, quem in finem illic, VIII cubitis ab altari, incipiebant ſex ordines *uncorum ſemicircularium*, quorum ſinguli ordines, quatuor habebant, una extremitate ſolo infixos, altera libera manente, quæ poſtquam colla victimarum uncis ſubmiſſa eſſent, prope terram firmari poſſet, quo victimæ immotæ ſtarent. Inde ab ultimo uncorum ordine, poſt ſpatium IV cubitorum, ſtabant VIII *menſæ marmoreæ*, & poſt illas totidem *columnæ humiliores* ננסין quibus רביעין *trabes quadratæ* cedrinæ, triplici uncorum ordine, inſtructæ, innitebantur. Ex his victimæ ſuſpendebantur & ſuper menſas propendentes excoriabantur, in quibus deinde inteſtina cum partibus victimarum, in conclavi lavantium a craſſioribus ſordibus prius purgata, diligentius abluebantur.

Spatium inter Pronaon & Altare.

XXXI. Spatium ad occaſum atrii hujus appellatur בין האולם ולמזבח *inter pronaon & altare*. Summa hujus loci erat ſanctitas, unde illic in ſupplicationibus ſolemnibus Sacerdotes ſe proſternere ſolebant Joel. II. 17. contra

 inde

inde Sacerdotes vitiati, aut capite re-
tecto excludebantur, quo ipso patet,
quam fœdum in modum cæde Za-
chariæ contaminatus fuerit. 2 Chron.
XXIV. 20. coll. Matth. XXIII. 35.

Mare Æneum. XXXII. In hoc spatio, non tamen
exacte in medio, sed nonnihil adhuc
ipso altari australius, constituit Salomo
הים מוצק *mare æneum*, fusum ex
ære solido, ad palmi integri crassitiem,
altum V cubitos, rotundum quidem,
sed in superiori parte sex incisuris re-
pandis, lilii hexagonalis formam re-
præsentans, unde & peripheria illi tri-
buitur XXX, diameter autem X cubi-
torum, atque hinc commode solvitur
difficultas, quando in uno loco M M
in altero M M M bathos cepisse dicitur.
Exornatum hoc mare circumcirca erat
gemina serie tuberculorum & forma-
rum bovinarum; portabatur autem
a XII bobus itidem æneis, ita dispo-
sitis, ut tres eorum, singulis mundi
plagis obversi essent. v. 1 Reg. VII. 23.
seqq. & 2 Chron. IV. 2. seqq. Deni-
que lapis marmoreus cubitum crassus
a nonnullis ponitur, cui mare hoc in-
niteretur. Usus hujus vasis erat, ut
Sacerdotes ex illo manus & pedes la-
varent, quem in finem, sunt qui aquam
ex

ex fonte Etham per cavos boum pedes eo delatam, per capita boum mare cingentium iterum effluxisse contendunt.

XXXIII. Præter mare hoc Salomo construi curavit X *Labra ænea* 1 Reg. VII. 27. sqq. 2 Chron. IV. 6. sqq. ollis aut ahenis similia, quæ capiebant singula XL bathos, insistebantque basibus æneis III cubit. altis, IV longis & latis, exornatis figuris leonum, boum, & Cherubinorum, rotisque instructis. Præbebant illa aquam lavandis carnibus sacrificiorum, quam inde æque ac ex mari æneo profluentem, in piscinam Bethesdam delapsam esse, nonnulli existimant. Labra hæc a fulcris suis, & mare æneum a bobus removit, hocque pavimento lapideo imposuit Rex Achas 2 Reg. XVI. 17. Tandem omnia a Chaldæis in Babyloniam sunt asportata. Jer. LII. 17. Nec labra hæc aut mare æneum, dein sub templo II restituta fuerunt, sed potius unum כיור seu *Labrum*, quod cum primum duo tantum haberet epistomia, Ben Catin illi XII fecit, pro numero Sacerdotum circa membra holocausti, & reliqua eo spectantia, occupatorum, idem *machinam ligneam* parasse **Labra.**

dicitur, quo aqua veſperi, ex hoc labro demitti, & mane eo reduci poſſet.

Menſa adipum & vaſorum cum duabus columnis.

XXXIV. In hac regione, propius tamen clivo altaris, ſtabant adhuc *duæ tabulæ*, una *marmorea*, dicta *adipum*, altera *argentea*, quarum priori membra & adeps ſacrificiorum, antequam ad altare deferrentur, poſteriori vaſa miniſterii, ex *conclavi vaſorum* (quod nonnulli לשכת כלי שרת *conclave vaſorum miniſterii* appellant, & ab altero conclavi vaſorum, de quo ſupra §. XVII actum eſt, diſtinctum, in atrio interiori fuiſſe volunt,) petita, imponi ſolebant. Denique illic quoque *duæ columnæ* collocantur, quibus duo Sacerdotes tubis argenteis clangentes, tempore oblationis ſacrificii jugis & libationis aquæ, inſiſterent.

Ædes ipſa, duæ columnæ Jacbin & Boaz.

XXXV. Sic tandem luſtratis atriis ad ipſam pergimus *ædem*. Hæc lapidibus candidiſſimis non minori elegantia quam artificio ſtructa, ita ut extrinſecus unus lapis videretur, intrinſecus autem ligno cedrino undique obducta & auro tecta, in tres partes diſtincta fuit, *Pronaon*, *Sanctum & Sanctum Sanctorum*. Ante Pronaon Salomo poni curavit, *duas columnas*, ordinis,

nis, ut videtur, Corinthiaci, ex ære fuſo IV digitos craſſo, intus cavas, quarum quæ ad dextram ſtabat יכין *Jachin*, quæ ad ſiniſtram בעז *Boaz* appellabatur. Altitudo uniuscujusque erat XVIII cubitorum, cui impoſitum coronamentum כתרת quinque cubitos altum, peripheria legitur fuiſſe XII cubitorum. Hæ columnæ quoque fractæ ſunt earumque æs in Babyloniam deportatum, vid. 1 Reg. VII. 15. ſeqq 2 Reg. XXV. 16. ſeqq. 2 Chron. III. 15. ſeqq. Jer. LII. 20. ſeqq.

XXXVI. Adſcendebatur ad Pronaon *gradibus*, quorum in templo II numerantur XII dimidium cubitum alti, atque ita diſpoſiti, ut poſt tertium ſemper gradum intervallum aliquod ſeu areola relinqueretur. *Pronaon* ipſum אולם dictum, longum erat X latum XX altum CXX cubitos 2 Chron. III. 4. in quod ducebat porta, geminis valvis דלתות האולם 2 Chr. XXIX. 7. inſtructa. In templo II a quibusdam ſtatuitur longitudo XI cubitorum, latitudo autem cum conclavibus erat C cub. altitudo primum nonniſi LX Eſr. VI. 13. quibus tamen Herodes LX alios addidit, ut ita priſtinam altitudinem templi Salomonei æquaret. *Gradus & Dimenſio pronai.*

Porta & vaſa Pronai.

XXXVII. Portæ, Herodis ætate altitudo XL, latitudo XX cubitorum tribuitur, loco valvarum autem illic dicitur fuiſſe velum pretioſiſſimum ejusdem cum porta magnitudinis, craſſitiei palmi, a quo mediante alio velo minoris pretii, illi oppanſo, cœli injuriæ arcebantur. Super porta hac alligata fertur *lingua coccinea*, in die expiationis, albeſcens; ibidem cernebantur V מלתראות *μέλαθρα*, ſeu *transverſæ trabes* diverſæ longitudinis, totidem ordinibus lapidum diſtinctæ, variisque imaginibus exornatæ. Vaſa Pronai hujus præcipua ſunt *duæ menſæ*, ad duo latera portæ templi poſitæ, una *marmorea*, in qua panes propoſitionis novi in Sanctum inferendi, altera *aurea* in qua veteres elati, deponebantur.

Ἀναθήματα in pronao aſſervata.

XXXVIII. In eodem ſuſpenſus quoque creditur Davidis clypeus 2 Reg. XI. 10. & alia *ἀναθήματα*, inter quæ in templo II præcipue numerantur, quæ a variis Regibus ad ornandum templum miſſa 2 Maccab. III. 2. *Lychnus aureus* ſuper porta Sancti ab Helena Adiabenorum Regina (una cum *tabula aurea* פרשת סוטא inſcriptam gerente) templo dicatus, & ut nonnulli volunt, *menſa aurea* a Rege Ptolomeo Phi-

Philadelpho cum aliis donis data, & *θάλλοι νομιζόμενοι τοῦ Ἱεροῦ* 2 Maccab. XIV. 4. Inprimis huc pertinet גפן של זהב *vitis* ex auro puro mille talentorum, tradibus (כלונסות) cedrinis, parietibus Pronai & Sancti infixis ne panderentur, incumbens, ex privatorum oblationibus tractu temporis nata. Ibidem dicuntur ſuſpenſæ *coronæ* in ſignum dignitatis Regiæ & Pontificalis Joſuæ impoſitæ Zach. VI. 11. ſeqq. quas cum Antiochus in Syriam abſtuliſſet, earum loco Chaſmonei alias repoſuiſſe videntur. 1 Maccab. I. 23. IV. 57. Denique hic collocantur שרשרות של זהב *catenæ aureæ*, quibus juniores Sacerdotes aſcenderent, ut coronas has contemplarentur.

XXXIX. A Pronao ſeparabatur Sanctum *muro*, in quo *porta* Judæis *Magna* dicta XX cub. alta & X lata, gemina & ab utraque parte duabus valvis ligneis, ſed auro obductis, poſtibusque oleagineis affixis, inſtructa, ita ut duæ valvæ verſus pronaon, duæ verſus Sanctum aperirentur 1 Reg. VI. 34. velo in templo II. adhuc oppanſo. Ad utrumque latus ejus, *oſtiolum* parvum פשפש Judæi collocant, auſtrale quod ſemper clauſum, & aquilonare per *Sanctum.*

quod

quod Sacerdos Portam magnam reclusurus intrabat. Dimensio Sancti in relatione ad tabernaculum dupla erat, longitudo scilicet XL latitudo XX cubitorum, altitudo parietum eadem, quibus tamen insuper impositum laquear convexum ex lignis cedrinis, X cubitorum, ita ut tota altitudo interna Sancti, ducta a laqueari in medio ubi altissimum, in pavimentum linea recta, esset XXX cubitorum 1 Reg. VI. 2, 9, 15, 20. In templo II altitudo dicitur fuisse XL cubitorum.

Vasa Sancti. XL. Vasa Sancti in templo cum illis quæ in tabernaculo fuerunt conveniebant, discrepabant tamen numero. *Lychnuchos* enim Salomon, loco unius, *decem* fecit, & *totidem mensas*, harum æque ac illarum, pars dimidia ad dextram, dimidia vero ad sinistram constituta fuit, 2 Chron. IV. 7, 8, 19, 20. Non videtur tamen hinc numerus usque ad excidium templi prioris mansisse. *Altare suffitus* unicum quoque Salomo parari curavit, ligno cedrino contabulatum auroque tectum 1 Reg. VI. 20, 22. In templo II vasa hæc iterum ut in tabernaculo singula tantum fuerunt, quæ cum ab Antiocho ablata essent, Chasmonæi nova fabricarunt. Primum

mum autem Judæi dicunt illos lychnuchum ligneum paraſſe, pro quo deinde, rebus in melius mutatis, argenteus, & tandem aureus ſubſtitutus ſit. Menſa & Lychnuchus a Romanis in triumpho oſtenſa ſunt, & etiamnum in arcu Titi Veſpaſiani ſculpta Romæ viſuntur.

XLI. Sanctum a *Sancto Sanctorum* ſeparabat *paries ligneus*, auro ut reliqui muri obductus, quem craſſum I cubitum, altum XX, & ſuper illo *opus reticulatum* ex catenulis aureis faciunt. In illo erat *oſtium pentagonale* valvis quidem ex ligno שמן auro tectis, ſed ſemper patentibus inſtructum, clauſum autem *velo pretioſiſſimo* פרכת quod tangentes vectes arcæ fœderis, nonnihil verſus Sanctum protuberare faciebant, 1 Reg. VI. 31. ſeqq. VIII. 8. & 2Chron.III.14. in templum II nullus hic paries nullum oſtium fuit, ſed duo vela, vel (ut videtur) unum utrinque dependens, interſtitio unius cubiti Judæis טרקסין dicto, per quod Pont. M. ad auſtrum ingreſſus, inter duo vela aquilonem verſus pergebat, ſicque ad latus aquilonare tandem in S. S. intrabat. Hoc illud velum ſeu *καταπέτασμα* eſt, quod Servatore in cruce exſpiran-

Sanctum Sanctorum.

ſpirante εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω ſciſſum eſt, Matth. XXVII, 51.

Dimenſio S. S. Lapis arcæ & Cherubini. XLII. Erat autem *SanctumSanctorum* longum XX, latum totidem, & altum circa parietes XX, in medio vero usque ad convexum laqueat XXX cubitos. 1 Reg. VI. 2. 20. Eo Salomon arcam fœderis, quæ in penetrali Tabernaculi fuit, intulit, & lapidi marmoreo tres digitos alto אבן שתיה (ut Judæi aſſerunt) impoſuit, appoſitis ab utroque latere auſtrali & aquilonari, duobus magnis Cherubinis ex ligno שמן auro obductis, altis X cubitos, qui expanſis alis V cubitorum, in medio ſe mutuo, ad latera autem utrumque murum S. S. tangebant. Hi uti in templi Primi excidio cum arca perierunt, ita in penetrali Secundi, nihil fuit præter modo memoratum lapidem, de quo Judæi mira quam plurima tradunt.

Feneſtra templi. XLIII. Non levis inter Viros Doctos quæſtio eſt, utrum ædes hæc *feneſtras* habuerit nec ne? Nos affirmativam amplectimur, quia & ædificii ratio atque decus, & unanime Judæorum teſtimonium, & ipſa Sacri Scriptoris verba 1 Reg. VI. 4. id flagitant. Nonnulli illas introrſum auguſtiores, extrorſum

trorsum patentiores, alii contra in æde ipsâ latiores, extrinsecus arctiores faciunt. Scriptura eas appellat שקופים אטמים *prospectuum clausorum*, id est non in totum occlusorum, tum enim nec fenestræ, nec ulli inde prospectus fuissent, sed vel materia quadam lumen transmittente, vel clathris unde LXX *θύρας δεδικτυωμένας κρυπτὰς* reddunt, vel velo quod obduci aut reduci posset instructorum, conf. Arab. أطم *cooperuit, velavit pilentum*, seu *lateribus velut cortinas obduxit*.

XLIV. Præter hæc conclavia ipsam ædem constituentia, alia memorantur tam supra quam circa illam. *Superiora conclavia* עליור quidam in templo Salomoneo non admittunt, alii tamen illa ex verbis 1 Chron. XXVIII. 11. & 2 Chron. II. 9. testimonio Josephi & templi secundi collatione statuunt, cumque illorum dimensio tradita non sit, inferioribus illam æqualem faciunt. In templo a reducibus ex captivitate Babylonica structo eadem fuisse, ex altitudine ædis LX cubitorum colligunt, in eodem ab Herode aucto, Judæi illa uno ore agnoscunt, & æque ac inferiora XL cubitos alta, hisque exacte respondentia, eodemque modo velis

Conclavia superiora

velis diviſa faciunt, in quæ mediante cochlea in ipſo muro ſtructa adſcenſum ſit.

Conclave ſuper S.S. XLV. Illud conclave, quod ſupra S. S. erat, Pont. M. ſingulis ſeptenniis ſemel luſtraſſe dicitur, viſurus num omnia illic ſe rite haberent, præterquam ſi quod damnum in Sancto Sanctorum ſarciendum eſſet, tum enim artifices eo ex conclavi ſuperiori per foramen, in arca quadam ſedentes, demittebantur. Tectum ædis non planum, ſed leniter faſtigiatum erat, circumdatum lorica, ut Judæi tradunt, III cubitos alta, cui æque ac faſtigio tecti, laminam acutam unius cubiti, ad arcendas aves, כלה ערב ſuperimpoſitam volunt.

Conclavia lateralia. XLVI. *Conclavia lateralia* יציעות ædem inferiorem a duobus lateribus & poſtica parte cingebant, non immediate murum ejus tangentes, ſed τοῖς מגרעות innitentes, 1 Reg. VI. 3. ſeqq. Horum numerantur XXXVIII, trina contignatione ſibi mutuo incumbentia, ita ut ab auſtro eſſent XV, quinque ſcilicet in inferiori parte, quibus alia quinque, atque his iterum totidem ſuperſtructa, eadem illorum ad ſeptentrionem erat ratio, ad occidentem

tem vero tria erant, quæ tria alia, & hæc denique duo ſuperiora ſuſtinebant. Omnibus his altitudo V cubitorum, latitudo autem diverſa erat, cum enim ſtructuræ illæ מגרעות dictæ, poſt altitudinem V cubitorum uno cubito contraherentur, quo conclavia ſuperiora illis inniti poſſent, hinc inferiora conclavia tantum V, mediæ contignationis VI, ſuperioris autem VII cubitos, lata erant. In quodam horum conclavium fuiſſe volunt ingentem *trabem auream*, abſconditam in trabe cedrina.

XLVII. Præter conclavia hæc lateralia ædi מסבה *circuitus* III cubitos latus, murumque V cubitos craſſum habens, ad auſtrum autem ejus loco בית הורדת המים *impluvium*, tribuitur. Ad auſtrum & Aquilonem Pronai adhuc fuerunt duo conclavia XV cubitos lata בית החליפות *domus ſeceſpitarum* dicta, ubi cultros aſſervabant.

Circuitus, Impluvium & domus ſeceſpitarum.

XLVIII. Ex dictis patet, totius hujus ædificii, non unam omni tempore *magnitudinem* fuiſſe. Salomonis enim ævo illi exceptis muris & conclavibus lateralibus; interne menſurata longitudo LXX cubitorum erat, ſcilicet X

Varia templi, pro temporum diſerimine, magnitudo.

Pronai, XL Sancti, & XX S. S. latitudo XX, altitudo autem XXX cubitorum, quam qui conclavia ſuperiora admittunt, externe cum pavimentis & tecto menſuratam ad LXXX cub. extendunt. Pronai vero altitudo erat CXX cubitorum. Id quod a reducibus ex Babylone ſtructum, ex præſcripto Cyri habuit LX cubitos altitudinis & totidem latitudinis Eſt. VI. 3. quod Herodes dein ita ampliavit, ut in altitudine, longitudine & latitudine, connumeratis conclavibus ſuperioribus & inferioribus omnibusque reliquis eo ſpectantibus, æqualem haberet dimenſionem C cubitorum, frons vero ad priſtinam altitudinem CXX cub: reducta, ſuper reliquam ædem, XX cub: emineret. Ubi tamen obſervandum latitudinem hanc, de anteriori parte tantum accipiendam eſſe, poſterior enim anguſtior erat, ut adeo templum hoc, figuram Leonis haberet, ut Judæi teſtantur, qui qua ratione longitudinem, latitudinem & altitudinem hanc per partes digerant, in Middoth IV, m. 6. & 7. videre eſt, licet non ubique hac in re conſentiant.

XLIX.

XLIX. Chaſmonæorum ætate & temporibus ſequentibus, variæ *turres* aliaque opera ad muniendum templum excitata ſunt, inter quæ eminet *Arx*, ad angulum ſeptentrionalem & occidentalem montis templi ſita. Structa illa erat in vertice Petræ L. cub. altæ, figura quadrata, cujus ſingula latera dimidii ſtadii, horumque auſtrale, lateri montis templi ſeptentrionali παράλληλον erat. Erigere eam primum cœpit Hyrcanus, perfecitque ulterius Herodes M. qui & petram marmore polito cinxit, ut undique inacceſſa plane eſſet. *Caſtellum* habebat ſuperbiſſime ſtructum, altum XL cub: ad cujus quatuor angulos, totidem ſurgebant turres L cubitorum, excepta illa quæ ad angulum Euro-Auſtralem hæc enim erat LXX cub: unde in omnia templi atria proſpici poterat. Sedes fuit Hyrcani & ſucceſſorum ejus ex familia Chasmonæorum, qui ibidem veſtes Pontificales áſſervabant, dicta illo tempore βάρις quod idem cum Rabbinorum בירה eſt: cum vero Herodes eam porro exornaſſet, novisque operibus muniviſſet, in gratiam M. Antonii Trium Viri, *Antoniam* appellavit. Tandem pervenit in manus Romanorum,

Turres templi & Arx Antonia.

qui præſidio illi impoſito, Judæos in templo convenientes in officio continebant.

Templa æmula. L. Hieroſolymitanum hoc templum, *duo æmula* nactum eſt, ad ejus formam condita, alterum *Samaritanorum* in monte Garizim, a Sanabellete, in gratiam generi Manaſſis; quod poſtquam ad Antiocho Epiphane profanatum & *Jovi Xenio* conſecratum, Hyrcanus tandem delevit: alterum *Heliopolitanum*, ab Onia IV. Oniæ III. Pontif. M. filio, ſub Ptolemæo Philometore & Cleopatra, in Ægypti præfectura Heliopolitana, CLXXX ſtadiis ab urbe Memphi, cui nonnulli vaticinium Jeſ. XIX. 19. applicant.

CAP. IX.
De Synagogis.

I.

Synagogarum nomina. Præter Templum cultui ſacro inſerviebant *Synagogæ* בתי כנסיות & בתי תפלה ſeu *προσευχαὶ* dictæ, quo ipſo a ſcholis doctrinæ deſtinatis diſtinguuntur, quamvis hæ nonnunquam illarum quoque nomen gerant.

II. Ea-

II. Earum *origo*, etſi non admodum certa, ſatis tamen antiqua eſt, nec ſine veri ſpecie, a nonnullis, ad illa tempora, quibus Iſraelitæ fixam in Canaane ſedem nacti ſunt, refertur. *Antiquitas.*

III. Ad erigendas Synagogas obligabantur omnia loca, ubi X eſſent homines בניחורין וגדולין *liberi & majorennes*, ſive illa eſſent oppida ſive pagi, unde בתי כנסיות של כ׳כים & בתי כנסיות של כפרים in Judæorum ſcriptis memorantur, at in urbibus majoribus requirebantur, עשרה בטלנים *decem otioſi.* Eligebantur autem in hunc uſum præcipue *rura*, aut loca *montana*, vel *littoralia*, arboribus conſita, & ſcholis propinqua, quin & nonnunquam illis immediate adhærentia. *Loca.*

IV. *Struere* Synagogas univerſis quidem cœtibus incumbit, licebat tamen & privatis eas erigere, vel fundum in hunc uſum donare, vel ædes jam ſtructas eidem tradere. *Exſtructio.*

V. *Conſecratio* fiebat per preces; quibus illic fuſis, non exigua gaudebant ſanctitate, minori tamen quam ſcholæ, unde ab illis ad has adſcendebatur, quin & Synagogas convertere in ſcholas licebat, non contra. *Conſecratio & Sanctitas,*

Partes Synagogarum. VI. Synagogæ in hunc diem usque, ea ratione ſtructæ ſunt, ut interior ſanctiorque pars, introitui oppoſita, illam mundi plagam, ubi templum Hieroſolymitanum ſitum fuit, reſpiciat. Easdem autem ingredienti ſe conſideranda præcipue offerunt, I. בימה βῆμα ſeu מגדל aut אלממברא *ſuggeſtum ligneum* in medio Synagogæ conſtitutum, inſtructumque כסא vel כורסייא unde lex prælegitur. II. קתדראות καθέδραι *ſubſellia*, pro honoris & dignitatis gradu (unde πρωτοκαθεδρίαι ἐν ταῖς συναγωγαῖς Matth. XXIII. 6.) diſpoſita, ita ut populi, proxima ſint ſuggeſtui, obverſa autem armario, contra vero honoratiora & ſenioribus conceſſa, armarium a tergo habeant, & conſidentes in illis populum ſpectent, quamvis non eadem in omnibus Synagogis illorum ſit diſpoſitio. A ſubſelliis Virorum diſtinctus locus eſt, ubi mulieres ſeorſim conſidere ſolent. III. *Armarium* היכל תיבה & ארון ſ. *arca libraria*, ubi Libri Sacri aſſervantur, velum habens pretioſiſſimum oppanſum, omnesque reliquas partes ſanctitate ſuperans.

Suppellex. VII. In uſum Synagogarum faciunt, præter *libros ſacros ad lectionem, capſulæ*

Eleemo-

Eleemoſynariæ ad colligendam ſtipem pro pauperibus, *lychnuchi* ad ardendum, & *tubæ* atque *buccinæ* ad jejunii, Sabbathorum & novi anni aliorumve feſtorum proclamationem aut celebrationem, vel excommunicationem, cum *tabulis*, quibus excommunicatorum aut proclamatorum nomina, inſcribuntua.

VIII. Perſonæ in Synagogis dignitate aut munere inclytæ, ſunt ראש הכנסת ὁ Ἀρχισυναγωγὸς, פרנסים *paſtores*, quos etiam זקנים *ſeniores* & שבעה טובי העיר *ſeptem bonos civitatis* nonnulli appellatos volunt: גבאי צדקה *collectores eleemoſynarum*, quorum aliqui jam antiquitus veſpera Sabbathi בקופה *in ciſta*, argentum pro pauperibus, alii ſingulis diebus בתמחוי *in catino* panem atque alios cibos colligebant, dicti nonnullis etiam פרנסים, a quibus collecta per מחלקי צדקה diſtribuebantur, & quidem argentum tantum inter incolas loci, die Sabbathum præcedente, cibi autem quotidie omnibus promiſcue pauperibus. Ab his omnibus diſtinctus erat שליח הציבור ὁ ἄγγελος τῆς ἐκκλησίας qui univerſi cœtus nomine preces fundebat. Ultimo tandem loco occurrunt οἱ ὑπηρέται *Miniſtri*, *Rectores & Miniſtri.*

 i.e.

i. e. *cuſtodes* aut *æditui*, qui ædis & ornamentorum arcæ curam gerebant, legentes evocabant, librum depromebant & recondebant, unde & חזנים a חָזַן *recondidit*, *aſſervavit*, appellati. De perſonis in Synagogis *legentibus* eorumque ordine, infra, cap. XX. §. XXI. & XXXIII. ſeqq. agetur.

Decem otioſi. IX. Moderatoribus Synagogarum minus recte annumerantur עשרה בטלנים *Decem otioſi*, cum hi potius ſint, homines ſtipendiarii, pretio ad id conducti, ut rebus omnibus relictis in Synagoga ſemper præſentes eſſent, quo cum omnibus, etiam extra ordinarium tempus, advenientibus, preces fundere poſſent. Tales autem non erant niſi in urbibus majoribus.

Numerus Synagogarum. X. Pro multitudine incolarum plures nonnunquam in iisdem locis Synagogæ fuerunt, præcipue cum tractu temporis, pro varia hominum conditione, gente aut lingua diſtinctæ ſtruerentur, quo ſpectat illa λιβερτίνων &c. Act. VI. 9. ubi tamen omnem fere fidem exſuperare nonnullis videntur, quæ de 480. vel ſecundum alios 460. aut 394. Hieroſolymitanis, 400. Bitterenſibus &c. Judæi narrant.

XI.

XI. Inter varias Synagogas apud Veteres memoratas, præter has *Hieroſolymitanas* & *Bitterenſes*, præcipue celebrantur *Jammenſes*, *Tiberienſes* & *Tzipporenſes*, quas tamen omnes longiſſimo poſt ſe intervallo relinquit *Alexandrina* illa *μεγίςη καὶ περισεμνοτάτη*, cujus דיפלון אסטבות *διπλαὶ ςοαὶ* & LXX *cathedræ aureæ*, lapidibus pretioſis atque margaritis diſtinctæ, invidendis laudibus evehuntur. *Synagogæ Celebriores.*

XII. Conſecratas ſemel in hunc uſum Synagogas *deſtruere* quidem, ſed non facile licebat, & ipſe locus etiam tum, ſaltem in Canaane, ſanctus manebat. *Alienare* quoque eaſdem, aut lateres, ligna & terram, per donationem aut venditionem, ſed non niſi cum certa reſtrictione certisque conditionibus fas erat. *Synagogarum Deſtructio & alienatio.*

CAP. X.

De Perſonis Sacris,

in ſpecie,

Pontif. M. & Sacerdotibus.

I.

Poſt loca conſiderandæ veniunt *Perſonæ Sacræ*: Ubi primum ſe nobis *Sacerdotes.*

offerunt, qui in Sanctuario miniſterio fungentes, Sacerdotii jure fruebantur.

An ſub promiſſione, Primogeniti?

II. Jus hoc nonnulli ante legem ſolis *primogenitis* minus recte tribuunt, cum non ſolum unusquisque privatus in certis circumſtantiis pro ſe offerre potuerit, ſed & plerumque a capitibus familiarum id pro univerſa familia factum ſit, quamvis negari tamen vix queat, illis abſentibus aut decedentibus primogenitorum hic potiores partes fuiſſe.

Sub lege, Aharonis poſteri.

III. Sub Oeconomia Legis autem Deus ex univerſo populo ſolos *Aharonis poſteros* ad hoc munus elegit, inque illo, tremendo ſupplicio a Koracho & reliquis conjurationis ſociis ſumpto, nec non ſingulari prodigio virgæ floridæ, confirmavit, addita mortis interminatione omni peregrino, qui appropinquare auderet, certo certius exſpectandæ, Num. III. 10. XVI. XVII. XVIII. 7. unde ipſi כהנים ſeu *interioris admiſſionis miniſtri* appellati ſunt.

Eorum caput, Pont. M.

IV. Horum omnium Caput atque Princeps dicebatur כוהן גדול ὁ Ἀρχιερεὺς *Pontifex Maximus*; qualis ex Lege Dei eodem tempore non niſi unicus

cus erat, licet illi ex ſententia Judæorum, die expiationis alius ſubſtitueretur, qui, ſi forte immunditiem contraxiſſet, munere ejus defungeretur.

V. Sub Pontifice varii adhuc erant dignitatum gradus, quo in plurali numero titulus Ἀρχιερέων reſpicere nonnullis videtur. Huc præcipue pertinent præter כהן משוח מלחמה *Sacerdotem caſtrenſem*, qui bello orto, ad id ungebatur, ut populum in illo comitaretur, סגן *Sagan*, קתוליקין *Catholici*, ſeptem אמרכלין qui totidem portarum atrii clavos aſſervabant, גזברין *Theſaurarii*, quorum ad minimum tres erant, ראש משמר *Caput ephemeriæ* & ראש בית אב *Caput familiæ miniſtrantis*.

Varii dignitatum Sacerdotalium gradus.

VI. Præter hos quoque memorantur XV ממונים ſeu *Præfecti*, qui peculiarem ad templum relationem habebant. I על זמנים Præfectus *temporibus* dictus etiam כרוז. II. על נעילת שערים *claudendis aperiendisque januis*, appellatus quoque בן גבר. III. על השמרים *Vigilibus*, quem & איש הר הבית ut & על הפקיע audiiſſe volunt. IV. על המשוררים ſ. על השיר *Cantoribus* aut *cantui*. V. על הצלצל *Cymbalo*. VI. על הפייסות *Sortibus*. VI. על

Præfecti templi.

על הקינים *Nidis f. avibus*, VIII. על החותמות *Sigillis.* IX. על הנסכים *Libaminibus.* X. על חולי מעיים *Ægrotis.* XI. על המים והופר שיחין *Aquis & puteis.* XII. על מעשה לחם הפנים *Panibus propofitionis conficiendis.* XIII. על מעשה הקטרת *fuffitui.* XIV. על הפרכת *velis.* XV. על המלבוש vel על מעשה בגדי כהנה *Rei veftiariæ f. Veftibus Sacerdotalibus.* Ubi tamen obfervandum, quod licet in his muneribus potior plerumque effet Sacerdotum pars, nonnunquam tamen & Levitæ ad eadem, vel faltem nonnulla eorum, fint admiffi.

Sacerdotes Gregarii. VII. Reliqui *Sacerdotes Gregarii* erant כהנים הדיוטים diftincti quoad fcientiam in כהנים ת״ח vel הכרים *Sacerdotes Literatos* & כהנים עמי הארץ *illiteratos*, quoad munera ordine obeunda in XXIV. משמרות *ἐφημερίδας* vel *ἐφημερίας* Luc. I. 5. quarum fingulæ iterum divifæ in *familias* vel *domos Patrum* פלגות f. בתי אבות של כהנים בית האבות 2 Chron. XXXV. 5. *τάξεις τῆς ἐφημερίας*, ita ut unaquaque hebdomade una ephemeria miniftraret, inque illa iterum quævis familia diem fuum obiret. Harum familiarum nonnulli

VII

VII pro numero dierum hebdomadis, alii VI ſtatuunt, ita ut ſingulæ ſuo die, omnes vero Sabbatho ſimul miniſterio fungerentur, alii denique plures vel pauciores. Diviſio hæc in XXIV ephemerias, ſcil. XVI ex familia Eleaſaris & VIII ex familia Ithamaris a Davide facta 1 Chron. XXIV. 4. a Salomone exſecutioni data, ib. XXVIII. 13. coll. 2 Chron. VIII. 14. & ab Hiskia ac Joſia inſtaurata eſt. 2 Chron. XXXI 2. & XXXV. 4. 5. Nonnulli aliqualem nempe in VIII vel XVI jam a Moſe introductam contendunt, quibus David XVI vel VIII adjecerit. Poſt captivitatem Babylonicam, cum IV tantum Ephemeriæ rediiſſent, hæ denuo in XXIV, ſervatis nominibus priſtinis, ſed ordine nonnihil mutato, quibusdam diviſæ videntur.

VIII. Ut quis in numerum Sacerdotum reciperetur, ante omnia de legitimis ejus *natalibus*, non ſolum ex honeſto & Sacerdote digno conjugio, ſed & familia Sacerdotali perpetua ſucceſſione per filios aut ſaltem filias ἐπικλήρους propogata, conſtare debuit, quem in finem tabulæ genealogicæ ſtudioſe aſſervabantur & ſollicite examinabantur. Eſdr. II. 62. ſeqq. & Nehem. *Requiſita Sacerdotum.*

VII.

VII. 64. seqq. Tum quoque necessarium erat, ut nullo vitio corporis, quorum CXL Judæi recensent, laboraret, quamvis tales ad communionem ciborum sacrorum & viliora ministeria admitterentur. Præter hæc duo, alia insuper XVI Judæi numerant, quæ Sacerdotes ad sacrorum administrationem ineptos redderent.

Ætas. IX. *Ætas* quidem XIII annorum, si illam signa pubertatis comitarentur, muneri apta erat, non tamen quis actu ad id admittebatur, nisi ex peculiari concessione, ante annum XX, interea temporis autem פרחי כהונה *juniores* a literatis in ritibus sacris instituebantur, quin & festis majoribus illis vasa sacra ostendebantur, quo mature ad munus sacrum præpararentur.

Constitutio. X. Qui justam ætatem attigerat, reliquisque requisitis instructus erat, natalium jure, Sacerdotio gaudebat, Pontifex autem M. a Synedrio M. constituebatur, plerumque quidem defuncti filius natu major, aut sanguine illi proximus, nisi essent quæ illum ab hac dignitate excluderent, in tali enim casu cognatus proximus substituebatur, unde factum ut illa nonnunquam ab una familia in aliam transiret. Succes-

sio

ſio hæc cum viciſſitudinibus, quibus ſubjecta fuit, ex nominibus Pontificum in ſacris literis memoratis, & eorundem catalogo, a Joſepho aliisque tradito, clarius perſpicitur. Novus autem Pontifex impetrata hac dignitate, nonnunquam novum quoque nomen aſſumſiſſe videtur.

XI. *Inauguratio* Aharonis & Filiorum per ſeptem continuos dies, certis cerimoniis facta deſcribitur. Exod. XXIX. & Lev. VIII. Quarum cerimoniarum quædam circa Pont. M. æque ac gregarios Sacerdotes, aliæ circa illum ſolum, locum habuerunt. Ad priores pertinent: quod poſtquam totum corpus abluti, veſtibusque ſacris induti, & coram facie Jehovæ conſtituti eſſent, oblatis ſacrificiis initiationis, juvenco geminoque ariete cum fertis, Exod. l. c. com. 2. & Lev. VI. 13. ſeqq. deſcriptis, & membris quibusdam initiandorum manibus impoſitis atque agitatis, auris dextra & pollex manus pedisque dextri, ſanguine imbuerentur, ipſique cum veſtibus ſacris, ſanguine oleo mixto, conſpergerentur. Ubi tamen Judæi monent, ſolemnem hanc Sacerdotum inaugurationem, non niſi in prima Sacerdotii inſtitutione, *Inauguratio.*

in

in deserto obtinuisse, cum eorum posteri in majoribus jam initiati reputarentur, præterquam quod Sacerdotes gregarii æque ac Pontifex, in initiatione semper fertum, quod Judæi מנחת חינוך *fertum initiationis*, appellant, quodque Pontifex singulis diebus continuare tenebatur, offerre debebant. Lev. VI. 12. seqq.

Unctio Pont. M. XII. Solus Pontifex M. insuper *ungebatur* oleo sacro ex מר דרור *Myrrha libere fluente*, קנמון בשם *Cinnamo aromatico*, קנה בשם *Calamo aromatico* & קדה *Casia* ut nonnulli volunt, vel ut alii *Costo*, per Bezaleelem, quantitate XII Logorum, opere רקח præparato, & per plurima secula conservato, quod non exigua mensura in reclinatum ejus caput effusum, digito in formam literæ græcæ X כי יונית diducebatur. Unctio hæc, quoties novus Pontifex constituebatur, repetenda erat, quia ad novam dignitatem evehebatur, donec tandem oleo hoc Josiæ temporibus, ut Judæi referunt, abscondito, cessaret, unde Pontifex dein sine unctione, sola vestium sacrarum indutione initiatus מרובה בגדים *inauguratus vestibus*, ut contra unctus

מרובה

מרובה משיחה *inauguratus unctione* appellabatur.

XIII. Vestes nonnullæ Pontifici M. cum reliquis Sacerdotibus communes, aliæ eidem propriæ fuerunt. Illæ erant quatuor, 1. *femoralia* מכנסים, quæ nudo corpori applicabantur, 2. *tunica* כתנת manicis angustioribus, artificiose texta, & ad pedes usque dependens, 3. *balteus* אבנט, quo tunica circa pectus constringebatur, & 4 *pileus* galeæ f. colliculi formam habens, ut etymon vocis מגבעות docet: quæ omnia lino tenuissimo f. byssо בד vel שש constabant, excepto *balteo*, cujus materia שעטנז seu ex lino & lana mixta erat. Hic XXXII. ulnas longus & IV circiter digitos latus, intrinsecus exuviarum serpentis instar cavus, floribusque ex cocco, purpura, hyacintho & bysso variegatis, distinctus erat. *Vestes Sacerdotales.*

XIV. His superinduebat solus Pont. M. alias IV multo pretiosiores, quæ ab auro, quo exornatæ, בגדי זהב *vestes aureæ*, & a numero quem cum prioribus IV constituebant שמנה כלים *octo vestes*, vel שמנה זהובים *octo aureæ* appellantur. *Pontificiæ, & quidem Aureæ.*

XV. Sunt hæ, 1. מעיל *pallium* f. tunica laxior ex lana hyacinthina, to- *1. Pallium.*

H ta

ta ἄῤῥαφος ſine manicis, aperturam habens in longum ſuper pectus deſcendentem, limbo circumdatam, per quam caput exſerebatur, in inferiori autem parte tintinnabula aurea, cum malogranatis ex lana hyacinthina, purpurea atque coccinea.

2. *Ephod.* XVI. 2. אפוד *Ephod* ſ. amiculum brevius (Græcis ἐπωμὶς) ex auro, lana eorundem trium colorum, & lino artificioſe paratum, manicis (ut diſerte Joſephus teſtatur, & aliæ circumſtantiæ ſuadent) inſtructum, cui annexum erat aliud cingulum ex eadem materia, quo corpori adſtringebatur, & ſuper illud ab anteriori parte duo annuli, recipiendis vittis Pectoralis: humeris autem imponebantur *duo lapides* שהם XII tribuum nomina inſculpta gerentes.

3 *Pectorale.* XVII. 3. חשן *Pectorale*, conſtans panno ex eadem cum Ephodo materia texto, ſpithamam unam lato & duos longo, ſed ita complicato, ut quadratum longitudinis ſpithamæ ſeu trium palmorum, & latitudinis ejusdem conſtitueret, in cujus exteriori ſuperficie quadruplici ſerie auro inſertæ XII. *gemmæ* ſtabant, totidem filiorum Iſraelis inſculptis nominibus inſignes,

gnes. In quatuor angulis quatuor erant annuli aurei, per quos in superiori parte, ope catenarum aurearum humeralibus, in inferiori mediantibus vittis hyacinthinis, annullis Ephod connectebatur. Pectorali huic inserebatur medium illud Deum consulendi & ab illo responsa accipiendi, אורים ותמים *Urim & Thummim*, appellatum, de quo licet hactenus vix certi quid constet, id tamen tuto affirmari potest, materiale quid ab ipsis lapidibus distinctum fuisse.

XVIII. 4. מצנפת *Cidaris*, illi quam Sacerdotes gerebant superimposita, cum ציץ נזר הקדש *lamina coronæ sanctitatis*, quæ mediante *filo seu fascia hyacinthina* פתיל תכלת firmabatur & a fronte insculpta habebat verba hæc קדש ליהוה *Sanctitas Iehovæ*. *Cidaris.*

XIX. Præter has aliæ adhuc Pontifici erant *vestes albæ* dictæ, quod omnes, nec ipso balteo excepto, lino tenuissimo & candidissimo constarent. Harum etiam IV erant מכנסים *femoralia*, כתנת *tunica*, אבנט *balteus*, מצנפת *cidaris* Sacerdotum pileis depressior quidem, sed latior: quibus Pontifex M. die expiationis S. S. ingrediebatur, quem in finem Judæi geminas fa- *2. Albæ.*

 ciunt,

ciunt, (licet alii id de solis tunicis intelligant) alteras ex *lino Pelusiaco*, quibus mane, alteras *ex Indico* quibus vesperi utebatur.

Usus harum vestium. XX. Omnibus his vestibus *uti* non licebat, exceptis quibusdam casibus plane extraordinariis, nisi in ipso templo, non tamen solum tempore ministerii, sed & post illud, præterquam quod eo peracto balteus Sacerdotum protinus esset deponendus. Dormire autem in illis nefas erat, licet, ex plurimorum sententia, Sacerdotes eas capiti supponerent. Postquam usu detritæ essent, *Sacerdotales* quidem, ad ellychnia in usum sancti & atriorum adhibebantur, *Pontificales* autem abscondebantur: scilicet aureæ postquam ad ulteriorem usum ineptæ factæ, albæ vero statim ex quo Pontifex in iis die expiationis ministerium peregisset, quarum loco in sequentem annum dein aliæ parabantur.

Sacerdotum dignitas atque sanctitas. XXI. Magna Sacerdotum, maxime Pontificis *dignitas sanctitasque* erat. Sacerdotes non solum præ aliis in honore habebantur, sed & sanctitate gaudebant perpetua. Pontifex in sacris summus, in republica Judaica soli Rege minor, eoque non existente

etiam

etiam hic præcipuæ auctoritatis erat. In nonnullis quoque cum Rege ipsi conveniebant, inprimis quod vitioris conditionis homines, aut in sordidis negotiis occupati, non minus à Pontificatu quam Regno excluderentur. Plerumque etiam, licet non semper, in Synedrio præsidebat, ceterum tamen huic collegio subjectus erat, & ab illò judicabatur. Tanta ejus erat sanctitas, ut si quis illi inobediens fuisset, morte afficeretur, ac si in ipsum Deum peccasset.

Nuptiæ. XXII. Hanc autem dignitatem sanctitatemque ut tuerentur, tam in contrahendis nuptiis, quam in omni vita, sollicite attendendum erat. Quod ad *nuptias* attinet, licebat quidem *Sacerdoti* conjugem ducere ex quacunque tribu Israelis, excepta tamen זונה *meretrice*, חללה *profanata*, גרושה a Viro *dimissa*, cui Magistri *repudiatam a Leviro*, & Josephus illam quæ *serva* fuerat, aut *captiva*, vel *cauponariam* excercuerat, jungunt. *Pontifici* M. insuper interdicta erat vidua Lev. XXI. 7. 13. 14. ita ut nec ad jus Levitatus teneretur. Quodsi Sacerdos aliquis cum fœmina ipsi interdicta consuevisset, arcebatur a Ministerio donec coram Synedrio declaras-

claraſſet, ſe hac conſuetudine abſtinere velle, aut ſi talem uxorem duxiſſet, donec illam dato libello repudii dimiſiſſet. conf. Nehem. XIII. 28.

Cautelæ illis obſervandæ. XXIII. In *reliqua vita* nefas erat Sacerdotibus *calvitiem capiti inducere, angulum barbæ auferre, aut caput habere* פרוע Lev. X. 6. XXI. 5. ut & *accedere ad mortuum* eoque ſe polluere, exceptis ſex perſonis, *Patre, Matre, Filio, Filia, Fratre* & *Sorore* innupta, quibus nonnulli *Uxorem* addunt; quorum nunciata morte protinus etiam incepta jam re ſacra deſiſtere temploque egredi debebant. Lev. XXI. 2. 3. At Pontifex ne illis quidem, ſed ſolo מת מצוה *mortuo præcepti* polluebatur, quin nec ob luctum ſacris aut templo arcebatur, aut veſtes lacerabat, quod nonnulli tamen de modo lacerandi tantum explicant. Lev. XXI. 10. 11. 12. Sacris autem luctus tempore veſci, ne Pontifici quidem, multo minus reliquis Sacerdotibus licebat. Lev. X. 19. Denique Sacerdotes cum univerſa familia vitæ inculpatæ & a ſceleribus puræ, operam dare debebant, ita ut ſi filia Sacerdotis ſtuprum commiſiſſet, igne eſſet comburenda. Lev. XXI. 9.

XXIV.

XXIV. *Functiones* Sacerdotales, cum præcipuam cultus publici partem constituant, de illis infra ubi cultum ipsum explicabimus, ex professo disserendi locus erit. *Functio.*

XXV. Quo autem Sacerdotes, eo magis muneri suo vacare possent, a cura rerum mundanarum Deus illos liberos esse, & cum altari deservirent, ex altari quoque victum quærere voluit. 1 Cor. IX. 13. Quem in finem uti illis hæreditatem inter reliquas tribus non concessit, ita tamen præter *urbes* ad habitandum, certa quoque *dona* מתנות כהונה dicta assignavit, unde se suamque familiam commode sustentare possent. Horum Judæi XXIV numerant, quæ nonnulli ad duas classes קדשי הגבול & קדשו מקדש *sacra in templo & sacra extra illud* consumenda, alii vero ad tres, במקדש *in templo*, בירושלים *Hierosolymis*, & בגבולין *in reliquis regionibus terræ Canaan*, redigunt. *Prærogativæ & reditus.*

XXVI. In templo consumenda erant decem עשר במקדש scilicet *sacrificia piacularia*, tam 1. ex *quadrupedibus*, quam 2. *avibus*: 3. & 4. *Sacrificia pro delicto certo & dubio*, 5. *Sacrificia salutaria publica*, 6. *Logus olei leprosi*, 7. *Duo* *Varius horum redituum usus.*

panes pentecostales, 8. *Panes propositionis* 9. *Reliquiæ fertorum*, & 10. *Manipulus Paschalis*. Quorum usus ad urbem Hierosolymam restrictus erat, numerantur quatuor ארבע בירושלים 1. *Primogenita pecudum*, 2. *Primitiva*, 3. *Partes ex sacrificiis eucharisticis & ariete Nazirœi* ablatæ, & 4. *Pelles sacrificiorum sanctissimorum*. Illa autem quibus in reliquis regionibus uti licebat, erant. 1. *Primitiæ*, 2. *Decimæ decimarum*, 3. *Placenta*, 4. *Primitiæ lanæ*, 5. *Dona ex animantibus in usum profanum* mactatis, sc. *armus*, *maxillæ* & *venter*, 6. λύτρον *filii primogeniti*, 7. λύτρον *primogeniti asini*, 8. *Ager possessionis*, 9. *Ager devotus*, 10. *Rapina Proselyti*.

Eorundem inter Sacerdotes distributio. XXVII. Ex Donis Sacerdotalibus Pont. M. partem quam vellet, si Judæis credimus, auferebat, quæ tamen nunquam dimidium doni alicujus excedebat. Quod ad Sacerdotes autem gregarios attinet, nonnulla inter omnes sine discrimine æqualiter distribuebantur, alia tantum inter Viros Ephemeriæ ministrantis, alia pro lubitu quibus quisque vellet dabantur, ubi tamen Literatorum major quam illiteratorum ratio haberi solebat. De singulis autem his, suo loco, agetur propius.

XXVIII.

XXVIII. Tam luculenti reditus eo magis erant necessarii, quo major Sacerdotum esset numerus, qui tractu temporis ita excrevit, ut Josephus in singulis classibus ultra quinque millia eorum numeret. *Sacerdotum numerus.*

CAP. XI.

De Levitis eorumque ministris Nethinæis, nec non Viris Stationariis.

I.

Præter familiam Aharonis, Deus omnes reliquos ex tribu Levi, loco primogenitorum sibi consecratorum assumsit, Sacerdotibusque administros dedit, Num. IV. 9. 12. VIII. 19. qui a generis sui auctore לוים *Levitæ* appellati fuerunt. *Levitarum Nomen.*

II. Horum, pro numero trium filiorum Levi, triplex fuit familia, *Gersonitarum*, *Kahathitarum* & *Meraritarum*: deinde Auctoribus (ut Judæi volunt) Samuele & Davide, omnes æque ac Sacerdotes, in XXIV. משמרות s. *ephemerias* quæ integram singulæ hebdoma- *Divisio.*

dem miniſtrarent, atque hæ iterum in VII בתי אבות *domus Patrum*, quarum unaquæque unum hebdomadis diem obſervaret, diviſæ erant, quem in finem ſingulis ſui præerant præfecti, illis quidem ראש משמר, his autem ראש בית אב, qui omnia in ſua claſſe moderabantur.

Dignitas. III. *Dignitas* Levitarum inter Sacerdotes vulgares, & Iſraelitas media erat, ita ut licet inſigni ὑπεροχῇ præ his gauderent, illis tamen, etiam vitio laborantibus, poſtponerentur, & ad quædam munia, non, niſi iis deficientibus, admitterentur.

Requiſita Levitarum. IV. Uti ad Sacerdotium nemo aptus erat, niſi de cujus Genealogia conſtaret, ita nec ad munus Levitarum, niſi qui ex hac tribu per *legitimos natales* originem duceret. *Vitia* autem corporis Levitas ineptos non reddebant, præterquam vocis, quæ inidoneos faciebant ad cantum.

Ætas. V. *Ætas* qua Levitæ miniſterium auſpicati ſunt, non ſemper eadem, ſed pro temporum munerumque diſcrimine, varia fuit. In deſerto qui portandis oneribus deſtinati, anno demum trigeſimo ad id admiſſi, & quinquageſimo iterum dimiſſi fuerunt, quod hoc opus

opus magis robuſtam ætatem requireret. Num. IV. 3. ad reliqua autem anno jam vigeſimo quinto idonei erant. Num. VIII. 24. Dein cum David miniſteria templi ordinaret, Levitas primum ab anno trigeſimo, ſed mox quia (ut videtur) illos omnibus muneribus obeundis, pares non eſſe cerneret, etiam reliquos inde ab anno vigeſimo numeravit, atque inter hos munera diſpertiit. 1 Chron. XXIII. 3. coll. 24. 2 Cor. XXXI. 17. & Eſr. III. 8. Dimiſſio quoque anno quinquageſimo non ultra illud tempus, ubi tabernaculum de loco in locum migrabat, duravit, cum dein non ætas magis, quam vitium corporis, Levitam ad munus ineptum redderet.

VI. *Inauguratio* fiebat adſperſione במי חטאת, raſione integri corporis, ablutione veſtium, atque oblatione juvenci unius in ſacrificium piaculare, & alterius in holocauſtum, impoſitione manuum capitibus horum juvencorum per Levitas, & per Iſraelitas ipſis Levitis facta horumque tandem per Aharonem agitatione. Num. VIII. 6. 22. Qui ritus tamen in prima Levitarum initiatione in ſolitudine tantum obſervati, cum reliqui ſequentibus temporibus,

Inauguratio.

ribus, eadem ratione ut Sacerdotes gregarii, in illis quoque jam confecrati haberentur.

Veftes. VII. Sacras *Veftes* Levitis æque ac Sacerdotibus paratas fuiffe non legitur, nec probabile eft, cum illæ ceteroquin procul dubio ad eorum initiationem adhibitæ fuiffent. Unde quod Jofephus afferit Ant. II. 8. Salomonem Levitis Cantoribus ftolarum byffinarum myriades viginti feciffe, pro privata potius Regis liberalitate & ftudio fplendorem facrorum promovendi quam mandato divino, aut recepta confuetudine, habendum. Utebantur autem vefte ex *lino* בד breviori, tunicis Sacerdotum & forma cum Ephod conveniente, 1 Sam. II. 18. cui in folemnioribus pompis videntur fuperinjeciffe *pallium byffinum* מעיל בוץ 1 Chron. XV. 27. In itineribus autem per terram Ifraeliticam plerumque cum baculo, marfupium & librum legis gerebant, 2 Chron. XVII. 9. conf. Matth. X. 10.

Munia in deferto. VIII. *Munia* Levitarum quoque non omni tempore eadem fuerunt. In folitudine præcipuum eorum opus erat, tabernaculum de loco in locum transferre, idque ita ut Kahathitæ, compofita prius a Sacerdotibus fuisque involucris

volucris tecta vasa, humeris portarent, quos phrasi Julii Firmici non ineleganter *divinarum bajulos cerimoniarum* appellares, Gersonitæ vela & aulæa, Meraritæ asseres vectes atque columnas curribus veherent, Num. IV. quem in finem Moses illis duos currus cum quatuor bobus, his autem quatuor currus & octo boves, ex oblationibus principum dono dedit. Num. VII. 5. 6. 7.

IX. Præterea illorum officium erat. Sacerdotibus se ministros præbere: cumque insuper David quosdam in specie ad rem musicam in templo tractandam, alios ad agendas excubias constituisset, hinc Josephus tres eorum facit ordines, ἱεροδούλους, ἱεροψάλτας & θυρωροὺς quorum priores, Sacerdotibus in tenendis aut jugulandis, ubi opus erat, vel excoriandis & coquendis victimis offerendisve agnis Paschalibus, & egerendis ex templo atque in vallem Kedron deferendis sordibus; vel præparandis crustulis Pontificis M. aut panibus propositionis, inserviebant. Nonnulli quoque primitiis, decimis aliisque populi oblationibus conservandis & distribuendis, operam impendebant, Ἱεροψάλται non tantum ore hymnos sacros

Alia seqq. temporibus

cros continebant, ſed & ſimul inſtrumenta muſica tractabant. Θυρωροὶ autem ſeu *janitores*, ad fores templi excubias agebant; quæ omnia cum ad cultum ipſum pertineant, in ejus explicatione, loco opportuniori, propius exponentur. In docendo quoque Levitas fuiſſe occupatos, ſupra cap. V. §. III. jam monitum eſt. Ex iisdem nonnullos etiam *judices* fuiſſe conſtitutos, infra P. II. cap. IV. videbimus.

Levitarum reditus. X. Ne autem mundanis negotiis nimium implicarentur, non ſolum a militia omnibusque aliis oneribus liberi erant, ſed & Deus iisdem loco hæreditatis, in terra Canaan denegatæ, *urbes* ad commorandum, & *decimas* ad ſe ſuamque familiam honeſte alendam aſſignavit, addito inſuper præcepto, de iisdem ad epulas εὐχαριστικὰς invitandis aliisque donis proſpiciendis. Numer. XVIII. 21. ſeqq. XXXV. 2. Deut. XII. 12. 18. ſeqq. XVI. 12. Joſ. XXI. 3.

Numerus. XI. Tam lautis reditibus Levitæ eo magis indigebant, quo eorum *numerus* eſſet major. In prima inſtitutione, jam illorum qui menſem unum exceſſerant, 22000 exceptis primogenitis, his autem connumeratis 22300 erant,

erant, Num. III. 21. 39. Davidis ætate numerus hic jam adeo auctus erat, ut eorum, qui trigesimum annum attigerant, invenirentur 38000, 1 Chron. XXIII. 3. tractuque temporis ulterius in immensum excrevit, ut vel ex incredibili fere illa stolarum multitudine, de qua §. VII. colligi potest.

XII. Ut Sacerdotibus Levitæ, ita his iterum a Davide & Proceribus populi, ministri dati sunt *Nethinæi*, unde ipsum nomen נתינים acceperunt, Esr. VIII. 20. Fuerunt illi præcipue ex Gibeonitarum posteris, quos Josua jam & Principes findendis lignis atque hauriendæ aquæ, in usum totius populi & altaris, consecraverant Jos. IX. 21. & 26. quamvis non improbabile sit, alia quoque mancipia iisdem data, communi hac appellatione, comprehensa fuisse. Tam vilis autem eorum erat conditio, ut conjugia cum illis æque ac cum spuriis, perpetuo Israelitis interdicta essent, quin & spuriis Israelitis postponantur, cujus rei geminam Judæi causam reddunt, fraudem, qua Gibeonitæ Josuam circumvenerunt, & crudelitatem in septem filios Saulis commissam. Jos. IX. 4. seqq. 2 Sam. XXI. 4. seqq. *Nethinæi.*

XIII.

Viri ſtationarii. XIII. Sacerdotibus atque Levitis in ſanctuario miniſtrantibus, merito ſubjungimus אנשי מעמד *Viros ſtationarios* qui & ipſi ibidem publico quodammodo munere fungebantur. Intelliguntur enim hac phraſi, Viri, ex univerſo populo Iſraëlitico, ad id lecti, ut ſacrificiis publicis totius cœtus nomine offerendis adſtarent, quem in finem & ipſi ut Sacerdotes & Levitæ in XXIV. claſſes diviſi erant, quarum unaquæque ſub præfecto ſuo ראש המעמד dicto, una hebdomade officio hoc fungebatur, unde nonnulli eorum fixam Hieroſolymis ſedem habebant, alii prope habitantes, cum ordo illos tangeret, eodem adſcendebant; cujus conſuetudinis Auctores, Judæi æque ac ephemeriarum Sacerdotalium & Leviticarum, Samuelem atque Davidem, laudant.

CAP.

CAP. XII.

De Temporibus Sacris: Sabbatho, Noviluniis, Feſtis &c.

I.

Feſtorum diſcrimen.

Licet quotidie cultui ſacro in templo vacandum eſſet, certa tamen tempora, Deus præ aliis, ab univerſo populo, ſolemni ritu, ſancte tranſigi voluit, quæ pro varia qua redibant periodo, commodiſſime diſpeſci poſſunt, in hebdomalia, menſtrua, annua & poſt plurium annorum ſeriem redeuntia.

Sabbathum.

II. Prioris generis erat *Sabbathum* à quiete, qua tranſigendum, nomen adeptum, & ſeptimo quovis hebdomadis die celebrandum.

Ejus inſtitutio.

III. Hujus *inſtitutionem* nonnulli quidem ex Paradiſo, alii, a conceſſo primum Iſraelitis in deſerto manna repetunt. Exod. XV. Quod ſi vel maxime Patriarchæ diem hunc cultui ſacro jam deſtinaſſent, abſtinentia certe ab omni labore, tanto rigore obſervanda, ſolis Iſraelitis præſcripta eſt, eorumque tantum generationes ſpectavit

vit Exod. XXXI. 16. Ezech. XX. 12. Nehem. IX. 14. unde & umbris cultus Levitici annumeratur. Col. II. 16.

Ratio institutionis. IV. Inſtitutum autem illud eſt in memoriam abſoluti operis creationis, nec non in ſignum ſanctificationis & typum ſpiritualis illius quietis, per exſecutionem operis gratiæ, in Chriſto adducendæ.

Sabbathorum diſcrimen. V. *Tria Sabbatha* præ reliquis diſtinguunt Judæi, Sabbathum feſtum Paſchatis proxime antecedens, quod maxime ſanctum habetur & שבת הגדול *Sabbathum Magnum* appellatur, alterum quod in decem primos menſis Tiſri dies, ימי תשובה *dies pœnitentiæ* dictos, incidens שבת תשובה *Sabbathum pœnitentiæ* audit, & denique tertium, feſtum lætitiæ legis proxime ſequens, quo ſectionem primam Pentateuchi legunt, quodque idcirco שבת בראשית *Sabbathum bereſchis* dicitur. In Novo teſtamento celebratur σάββατον δευτερόπρωτον Luc. VI. 1. de quo variæ admodum exſtant Virorum Doctorum ſententiæ, quarum tamen nulla hactenus ultra probabilitatem aſſurgit.

Novilunia. VI. Menſtrua feſta erant *Novilunia* ראשי חדשים νουμηνίαι Col. II. 16. quo nomine primus quisque menſis dies, quo

quo luna novo ſplendebat lumine, appellatur.

VII. Novilunii *determinatio* ſumma cura fiebat a Synedrio M. quod eum in finem die menſis trigeſimo, in loco, *Beth Jaaſek* dicto, a tempore matutino usque ad ſacrificium juge veſpertinum conſidebat, teſtes qui præterita veſpera ſe novam lunam vidiſſe affirmabant, examinans, eorumque teſtimonium cum calculo aſtronomico conferens. Quod ſi duo deprehenderentur, quorum teſtimonium, cum hoc calculo conveniret, Præſes Synedrii exclamabat מקודש *conſecratus eſt*, & populus reſpondebat מקודש מקודש ſicque dies hic primus menſis conſtituebatur. Si vero luna ob nubilum aërem conſpici non potuiſſet, vel duo idonei teſtes non fuiſſent reperti, aut ſerius adveniſſent, exſpectabatur dies ſequens, qui ſine ראייה aut ulteriori examine, aut proclamatione, pro primo habebatur, quod ab ipſo cœlo proclamatus eſſet. Diſſentiebant autem hac in parte Karræi a Phariſæis, tum in quibusdam aliis circumſtantiis, tum in eo præcipue, quod in Novilunii conſtitutione non ad calculum aſtronomi-

Novilunii conſecratio.

nomicum, ſed ſolum teſtimonium oculatorum teſtium attenderent.

Quomodo aliis locis innotuerit?

VIII. Facta Hieroſolymis Novilunii Determinatio, locis vicinis ſignificabatur, primum quidem per ignes in montibus accenſos, at cum id fraude Samaritanorum eluderetur, dein certis eam in rem nunciis uſi ſunt.

Duobus diebus nonnunquam celebratum.

IX. Hi autem cum non ſat cito ad remotiora loca pertingere poſſent, in illis ob incertam conſecrationem biduo Novilunium celebrabatur, qui mos etiamnum durat, licet cum maxime non amplius ex ore teſtium, ſed ſolo calculo aſtronomico illud determinent. Dies autem ſecundus, in noviluniis ordinariis, minoris ſanctitatis habetur.

Feſta annua.

X. *Feſta annua* præcipua erant *tria Majora*, רגלים dicta, *Paſcha*, *Pentecoſte*, & *feſtum Tabernaculorum*, de iisdem quoque in emphaſi vox חג & Gr. ἑορτὴ uſurpatur, v. Hoſ. II. 13.

Paſcha.

XI. Primum horum *Paſcha* פסח vel פסחא a *tranſitu angeli* appellatum, in cujus memoriam fuit inſtitutum Exod. XII. unde Joſepho ὑπέρβάσια & Symmacho ὑπέρβασις, Philoni διαβατηρια audit.

XII.

XII. Incidebat in diem XIV mensis Nisan, durabatque per septem dies sequentes, qui alias quoque *dies* aut *festum azymorum* חג המצות vocantur, quamvis hæc appellatio etiam aliquando diem XIV includat, quemadmodum & nomen Paschatis contra illis diebus sæpe tribuitur. Cavebant autem, quantum pote, ne festum hoc in בד״ו seu *secundum, quartum* & *sextum* hebdomadis incideret. *Tempus ejus.*

XIII. Licet autem fixus esset huic festo dies XIV Nisan, evenire tamen potuit, ut Judæorum quidam die uno citius reliquis, illud celebrarent, si scilicet novilunium mensis hujus diversis diebus constituissent, quod discrimen omnium facillime inter Karræos & Rabbanitas contingere potuit, atque hinc patet, quo pacto Servator cum discipulis Pascha suum θανάσιμον integro die citius quam Pharisæi, & nihilominus tamen, æque ac illi, die XIV Nisan comederit. *Diversis nonnunquam diebus celebratum.*

XIV. Quod si quis mense Nisan Pascha celebrare ob causas satis sonticas non potuisset, is die XIV mensis sequentis idem præstare, non quidem ex instituto Rabbinorum, (ut nonnulli *Pascha Magnum & Parvum.*

minus recte fentiunt) fed ipfius Dei præcepto tenebatur. Num. XI. 10. 11. At hoc Pafcha non nifi unum diem durabat, hinc Judæi id פסח קטון *Pafcha parvum*, vel in relatione ad prius פסח שני *Pafcha fecundum*, ordinarium autem menfis Nifan פסח גדול *Pafcha magnum* & פסח ראשון *Pafcha primum* appellant.

Ægyptiacum & fequentium generationum.

XV. Diftinguere folent Judæi inter פסח מצרים *Pafcha Ægyptiacum* & פסחי דורות *Pafchata fequentium generationum*, quod multa in Ægypto locum habuerunt, quæ dein non amplius ftante templo obfervata funt, ut fuo loco in fefti hujus celebratione videbimus.

Feftum Pentecoftes.

XVI. Feftum *Pentecoftes* inftitutum in memoriam latæ Legis, appellatur quoque חג השבועות *feftum feptimanarum*, חג הקציר *feftum meffis*, & יום הבכורים *dies primitivorum*, Rabbinis autem plerumque עצרת *Azereth*, & עצרת של פסח *Azereth Pafchatis*.

Tempus ejus.

XVII. Tempus illi deftinatum erat dies quinquagefimus ממחרת השבת a *craftino* vel *poftriduano Sabbathi*, Lev. XXIII. 15. ita ut inde ab hoc die integræ feptem hebdomades, feu XLIX dies numerarentur, & fequens quinquagefimus effet feftus. Cum autem in

in explicatione vocis שבת inter Rabbanitas & Karræos non conveniat, dum priores per illam, *primum Paſchatis diem*, poſteriores autem *proprie dictum Sabbathum* intelligunt, hinc ſecundum hos ſemper in primum hebdomadis diem, ſecundum illos autem, in eundem, quo quinquaginta diebus ante, manipulus hordeaceus in templo oblatus erat, incidebat. Quoties vero primus dies Paſchatis eſſet Sabbathum, utrique in tempore feſti Pentecoſtis conveniebant, id quod primo a Chriſtianis celebrato, & Spiritus Sancti effuſione nobilitato, Act. II. 1. accidiſſe exiſtimamus. Ubi tamen nonnihil inſuper diſcriminis faciebat, quod Rabbanitæ more ſuo diem a veſpera præcedente, Karræi a tempore matutino numerare inciperent. Durabat autem feſtum hoc quondam non niſi unicum diem, licet nunc in exſilio, æque ac plura alia feſta, per duos dies celebretur.

XVIII. *Feſtum tabernaculorum* חג הסכות ἑορτὴ σκηνῶν vel σκηνοπηγίας & חג האסף *feſtum collectionis*, nonnunquam & κατ' ἐξοχὴν חג, ἑορτὴ, *feſtum* non ſolum Judæis, ſed & ipſis ſcriptoribus ſacris 1 Reg. VIII. 2. 2 Chron. *Feſtum tabernaculorum.*

 VII.

VII. 8. 9. 10. & Joh. VII. 10. 37. appellatum, omnium festorum maximum habebatur.

Ratio institutionis. XIX. Institutum illud fuit in memoriam, quod Deus populum Judaicum ex Egypto egressum, in tabernaculis in deserto habitare fecit Lev. XXIII. 43. ut & in solemnem gratiarum actionem pro collectis frugibus Exod. XXIII. 16. Lev. XXIII. 39. Deut. XVI. 13. εὐχαριστήριον, ut Theophyl. ait, ἐπὶ συγκομιδῇ τῶν καρπῶν.

Tempus. XX. Incipiebat die XV mensis Tisri, & per *septem continuos dies* celebrabatur, Lev. XXIII. 36. quibus sequens *octavus*, ut appendix quædam adjiciebatur, unde nonnunquam שמונה ימי החג *octo dies festi Tabernaculorum* memorantur.

Dies octavus עצרת. XXI. Dies hic *octavus*, qui erat secundus supra vigesimum mensis Tisri, עצרת Gr. ἐξόδιον dictus Lev. XXIII. 36. Nehem. VIII. 18. in multis a præcedentibus differebat, quare a nonnullis aut peculiare festum consideratur, præcipue cum scriptura proprie dicto festo tabernaculorum, non nisi VII dies tribuat, licet & alias ob relationem, quam ad festum hoc habebat, Judæis יום אחרון של חג & Johanni ἡ ἐσχάτη

ἡ ἐσχάτη ἡμέρα τῆς ἑορτῆς. Joh. VII. 37. appelletur.

XXII. Non omnes autem horum festorum dies, æqualis sanctitatis, sed quidam *minus festi* erant, quibus nomen מועד קטן & חול מועד datur, alii *maxime festi* quos ימים טובים καλὰς ἡμέρας, ut Latini *dies bonos*, appellant. Prioris generis erant dies intermedii inter primum & septimum festi Paschatis, & inter primum & octavum festi tabernaculorum, ἑορτὴ μεσούσῃ, Joh. VII. 14. quibus nonnulla opera licita erant. Ad posteriorem classem pertinebant dies primi & ultimi festi Paschatis, & Tabernaculorum Joh. XIX. 31. & VII. 37. & dies Pentecostes, quibus accensetur quoque primus novi anni, quamvis & quatuor horum, puta, primus dies paschatis, ultimus tabernaculorum, dies Pentecostes, & primus mensis Tisri reliquis adhuc præferantur. Nonnunquam quoque phrasis יום טוב latius usurpatur, & ad alia festa extenditur.

Discrimen dierum bonorum festorum.

XXIII. Præter hæc tria majora, duo alia adhuc festa annua Deus instituit, utraque mense Tisri celebranda, quorum prius in primum hujus mensis diem incidens, initium anni civilis

Festum novi anni.

conſtituebat & ראש השנה *initium anni*, ſeu יום תרועה *dies clangoris*, aut זכרון תרועה *memoria clangoris*, a ſingulari buccinæ clangore appellabatur, omniumque reliquorum noviluniorum præcipuum erat.

Anni civilis jam inde a mundo conditio initium.

XXIV. Dies hic idem eſt, qui non ſolum ante legem anni initium conſtituit, ſed & quo mundus primum conditus, unde hinc ſemper Judæi annum civilem orſi ſunt, & annos Sabbathicos atque Jubilæos ſupputarunt, cum contra initium menſis Niſan demum anni Sacri principium Moſes conſtituerit Exod XII. 1, 2. & XIII. 4. idque eum in finem tantum ut feſta inde numerarentur, accedit quod & feſtum tabernaculorum incidiſſe dicatur לתקופת השנה Exod. XXIII. 16. & XXXIV. 21. & quod ceteroquin in diluvio aquæ, contra naturæ ordinem, æſtate creſcere, hyeme vero decreſcere debuerint, nec recens conditus homo habuiſſet, unde vitam ſuſtentaret, adde quod & antiquiſſimorum ſcriptorum teſtimoniis idem confirmetur.

Ejus determinatio & proclamatio.

XXV. In hujus diei determinatione & proclamatione, eadem quidem ratione ut in reliquis noviluniis procedebatur, maxima tamen circumſpe-

ctione

ctione hic opus erat, cum inde non tantum integer annus exordium ſumeret, ſed & tempus diei expiationis & feſti tabernaculorum ſupputaretur, Circa hunc diem quoque cavebatur, ne אד״ו i. e. *primus*, *quartus* & *ſextus* hebdomadis eſſet.

Duratio ejus.

XXVI. Ipſum vero feſtum non ſolum cum maxime, ſed & quondam jam in Canaane, celebrabatur per duos dies, ſed qui pro uno reputabantur, ejusdemque ſanctitatis erant, שני ימים טובים של ראש השנה נחשבים כיום אחד ובקדושה אחת aliter ac in reliquis noviluniis, ubi poſterior minori ſanctitate quam prior gaudebat.

Feſtum expiationis.

XXVII. Decem priores menſis hujus dies עשרת ימי התשובה *Decem dies pœnitentiæ*, interque illos octavus & nonus ימים נוראים *dies terribiles* appellabantur, decimus autem *feſtum expiationis* erat, cui nomen יום כיפור aut יום הכפורים *diei expiationis*, & יום סליחה aut מחילה *diei condonationis*, aut *remiſſionis*, vel κατ᾽ ἐξοχὴν יומא *diei*, nec non צומא רבא *jejunii magni* aut νηστείας Act. XXVII. 9. dari ſolet.

XXVIII.

Ratio inſtitutionis ejus.

XXVIII. *Rationes* inſtituti hujus diei varii quidem varias reddunt, plerique tamen Judæorum illo die, Moſen poſt ter celebratum quadrageſimale jejunium, tertia vice de monte Sinai deſcendentem, lætum placati Numinis nuncium ad populum tuliſſe, atque hinc eundem in poſterum expiandis annuatim ſolemni ritu peccatis, impetrandæque gratiæ divinæ, conſtitutum fuiſſe, contendunt.

Cautela circa tempus feſti hujus obſervata.

XXIX. Quantum fieri poterat cavebant, ne dies expiationis incideret in *Sabbathum*, ut & in *primum*, *tertium* & *ſextum* hebdomadis, quos voce memoriali אג״ו *agu* indicant, quæ tamen cautela vel non omni tempore obſervata fuiſſe, vel obſervari etiam potuiſſe videtur, cum ipſo Sabbatho celebrati exempla, in ſcriptis Judæorum occurrant.

Duratio.

XXX. Non celebrabatur feſtum hoc ut alia multa duobus diebus, ſed *unico* tantum, quod etiamnum Judæi obſervant, licet diſtinguant inter יום כפורים ſeu *diem* hunc *expiationis*, κατ' ἐξοχὴν ita dictum, & יום כיפור קטון *diem expiationis parvum*, qui in

in menſem Elul, triginta diebus ante illum incidebant.

XXXI. Hæc ſunt feſta annua ab ipſo Deo inſtituta, quibus nonnulla alia dein Eccleſia Judaica addidit, ut feſtum *Purim* & *Encæniorum*, quorum veſtigia in ſacris reperiuntur, ut & quædam in libris Chaſmonæorum, aut aliis Judæorum ſcriptis, memorata. *Feſta annua ab Eccleſia Judaica inſtituta.*

XXXII. Feſtum פורים *Purim* nomen ſortitum eſt a voce פור *ſortem* denotante פור היא הגורל Eſther. III. 7. conf. Perſicum پهر *Pohr* & پاره *Pareh*, *pars*, *portio*, *felicitas*, *fortuna*.

XXXIII. Inſtitutum illud eſt in memoriam liberatorum ab Hamanis inſidiis Judæorum, ſumptæque ab hoſtibus cum ingenti eorum ſtrage vindictæ, quod cum Mardochæi præcipue conſilio evenerit, hinc & μαρδοχαϊκὴ ἡμέρα audit. 2 Maccab. XV. 37. *Ratio inſtitutionis.*

XXXIV. Celebratur per duos dies, ſcilicet XIV & XV menſis *Adar:* in anno autem intercalari, qui geminum menſem Adar habet (II. VII. §. X) feſtum hoc quoque geminum eſt, ita tamen, ut prius in menſem *Adar* incidens minori, poſterius menſe *Veadar* recurrens, majori feſtivitate transfigatur, unde illud פורים קטון *Purim parvum*, *Tempus.*

parvum, hoc פורים גדול *Purim magnum* appellatur.

Cautela circa illud. XXXV. Dies feſtum hoc præcedens, ſeu tertius decimus menſis jejunio eſt deſtinatus, ubi tamen ſedulo evitant, ne feſtum in dies hebdomadis, quos vox זבד indicat, id eſt *ſeptimum*, *ſecundum* & *quartum* incidat, ita ſi XIV Adar foret Sabbathum, jejunium præcedentis diei, uno die anticipant & in diem quintum hebdomadis retrahunt, qui æque ac dies ſecundus יום הכניסה *dies congregationis* dicitur.

Feſtum Encæniorum. XXXVI. *Feſtum Encæniorum* τὰ ἐγκαίνια hebraice חנוכה *initiationis*, incidebat in hyemem Joh. X. 22. utpote a XXV menſis Kisleu per *octo dies* continuos ſingulis annis celebrandum, 2 Maccab. I. 9. & X. 5. 6. 7.

Ratio ejus. XXXVII. Inſerviebat illud, ut ipſum nomen innuit, recolendæ memoriæ, repurgati denuoque dedicati cum novo altari per Judam Maccabæum templi, quod Syri profanaverant. 1 Maccab. IV. Addunt Judæi celebrando quoque miraculo vaſculi olei, ſub terra inventi, quod cum unius tantum diei menſuram contineret, in octo

octo tamen integros dies suffecerit, idque cum accensis lucernis significare velint, inde quoque הדלקת נרות *accensionem lucernarum* φῶτα & λυχνοκαΐαν appellare solent.

XXXVIII. Aliud festum *in memoriam recuperatæ* per se repurgatæque *arcis*, *die* XXIII *mensis secundi* annuatim celebrandum, Simonem III instituisse auctor est Scriptor Lib. I. Maccab. XIII. 51. *Festum recuperatæ arcis.*

XXXIX. In Megillath Taanith cap. V. dicitur XV mensis *Ab* festus esse, quia fuerit זמן אעי כהניא *Tempus quo Sacerdotes ligna adducerent*, sed Josephus B. J. Lib. II. c. XVII. festum ξυλοφορίας collocat *pridie diei* XV mensis *Löi*. Intelliguntur autem ligna in usum altaris, quæ constitutis temporibus quotannis, a Sacerdotibus, Levitis & populo, adducebantur. Nehem. X. 35. Id quod Judæi novem distinctis vicibus a certis familiis factum asserunt. Incidente vero hoc festo in Sabbathum, differebatur in diem sequentem. *Festum ξυλοφορίας.*

XL. Die XXIII *Tisri* incidit *festum lætitiæ Legis* שמחת תורה, quo de absoluta iterumque incepta Libri Legis lectione lætantur. Cum autem dies *Festum gaudii Legis.*

hic

hic immediate octavum festi tabernaculorum sequatur, a nonnullis pro nono ejusdem die; ab aliis vero rectius pro peculiari festo habetur.

Festa mortis Herodis & Nicanoris &c.

XLI. *Dies VII Kisleu* festus erat memoriæ *mortis Herodis M.* ut dies XIII Adar *mortis Nicanoris*, reportatæque ab illo victoriæ. Plura alia ejus generis festa quæ Megillath Taanith recenset, non moramur; præcipue cum pleraque non tam sacro cultu festivaque solemnitate ab universo populo celebrata, quam in fastis memoriæ causa, & ad vitanda, talibus, utpote lætis diebus, jejunia & luctum, notata videantur.

Trajectio festorum & numeratio per annum.

XLII. Quia autem in antecedentibus plus semel monitum est, cavere Judæos ne quædam tempora festa in certos hebdomadis dies incidant, observandum illos huic rei consuluisse per דחייה seu *trajectionem dierum*, qua annum aut mensem non ab illo die quo ordinario debebant, sed a sequenti inchoant. Qui mos tamen non semper imo ne quidem stante templo jam obtinuisse, sed serius introductus esse videtur. Omnia vero festa anni numerabantur non a mense Tisri sed Nisan,

qui

qui idcirco pro initio anni ſacri habetur. Exod. XII. 2.

XLIII. Feſta tempora poſt plurium annorum ſeriem redeuntia, ſunt *Annus Sabbathicus* & *Jubilæus*, quorum feſtivitas per integrum annum durabat, & initium non ut Feſtorum annuorum a menſe Niſan, ſed Tiſri ducebatur. *Feſta poſt plurium annorum ſeriem redeuntia.*

XLIV. Ut ſeptimus quisque hebdomadis dies erat Sabbathum, ita ſeptimus quisque *annus* erat *Sabbathicus*, appellatus a quiete, terræ concedenda, שבת שבתון Lev. XXV. 3. & ab *intermiſſione operis*, שנת שמטה ib. com. 2. *Annus Sabbathicus.*

XLV. Minus recte ejus origo a mundo condito deducitur, cum Deus ipſe diſertis verbis præceptum hoc ad ingreſſum in terram Canaan reſtringat Lev. XXV. 2. Imo cum ſeptem anni ſubjugationi terræ, ſeptem diſtributioni ejusdem inſumpti ſint, non niſi horum ultimum, primum Sabbathicum fuiſſe, Judæorum multi contendunt. *Ejus origo.*

XLVI. Male annus Sabbathicus a nonnullis cum anno *dimiſſionis ſervorum* confunditur, cum hic potius ſeptimus quisque ſervitutis ſit, ut infra (III. III. & XV.) videbimus. *Diſtinguendus ab anno dimiſſionis ſervorum.*

Annus Jubilæus. XLVII. *Annus Jubilæus* יובל videtur a cornu arietino, quo publicari ſolebat X menſis Tiſri Lev. XXV. 9. nomen accepiſſe, quamvis alii vocem ab הוביל deducant.

Tempus ejus. XLVIII. Major autem lis eſt de vero ejus tempore, utrum nempe annus XLIX, an L pro Jubilæo habendus. Quarum ſententiarum licet neutra ſpecie quadam ſummorumque Virorum patrocinio deſtituatur, poſterior tamen, quæ numeratis prius integris ſepties ſeptem annis, ſequentem quinquageſimum Jubilæum ſtatuit, longe eſt veriſſima. Hæc enim ſimpliciſſimæ ſcripturæ phraſi Lev. XXV. 8, 10. optime convenit, præcipue cum annus quinquageſimus Jubilæus a VII integris annorum Sabbathis clare diſtinguatur, & numeratio dierum a feſto Paſchatis ad Pentecoſten idem confirmet, annusque hic πεντηκοστὸν ἔτος ut dies ille πεντηκοστὴ ἡμέρα ſit, quin & in prima Jubilæi inſtitutione hæc numeratio circa controverſiam neceſſaria fuerit, & novum præceptum de quiete terræ hoc anno concedenda, ceteroquin plane ſupervacaneum eſſet, ut minus mirandum ſit, plurimos eosque anti-

antiquissimos Judæorum Scriptores idem sensisse.

XLIX. His recte observatis, altera quoque quæstio, utrum annus quinquagesimus fuerit iterum novæ Schemittæ primus, facile solvitur: cum enim diserte annus quinquagesimus a septem annorum Sabbathis distinguatur, non magis illa incipere quam finire potest, rectiusque adeo Judæi tam Rabbanitæ quam Karræi, ab anno sequenti primo & quinquagesimo novam Schemittam numerant. *An a Jubilæo nova Schemitta inceperit.*

L. Temporibus sacris, licet non festis, cum tales potius Romani *nefastos* aut *religiosos* dicerent, annumerari quoque possunt, *dies Jejuniorum*, quos distinguere licet in publicos & privatos, ut & in ordinarios & extraordinarios. *Dies jejunii.*

LI. Publici ab universo populo observandi, secundum ordinem mensium, per integrum annum ita in Megillath Taanith cap. XII. digeruntur. *Publici ordinarii.*

I. NISAN

Dies 1. ob mortem filiorum Aharonis.

10. ob mortem Mirjam & obſignatum puteum.

26. ob mortem Joſuæ.

II. IJAR

10. ob mortem Eli.

28. ob mortem Samuelis.

III. SIVAN.

23. ob defectionem X tribuum ad cultum vitulorum.

25. ob martyrium הרוגי מלכות.

27. ob combuſtionem R. Chaninæ cum libro Legis.

IV. TAMMUZ

17. ob fractas tabulas Legis & captam a Babyloniis urbem, ſacrificiique jugis ceſſationem. Dies autem ſequentes XXI inter hunc & nonum Ab יומים דעקא *dies Anguſtiæ* appellantur.

V. AB

1. ob mortem Aharonis.

2. ob decretum de non ingreſſuris in terram promiſſam Num. XIV. 1. alii tamen id ad diem nonum referunt.

9. ob excidium Templi I & II, captam urbem

VI. ELVL.

17. ob mortem exploratorum qui terram diffamaverant Num. XIV. 37.

	Bitter & Hieroſolymam aratro proſciſſam. 18. ob exſtinctam lucernam occidentalem tempore Achazi.	
VII. TISRI	VIII. MARCHESVAN	IX. CISLEU
3. Jejunium ob occiſum Gedaljam & qui cum ipſo erant. 5. ob mortem XX ex Iſraele, & incarcerati R. Akibæ. 7. ob decretum erga *μοσχοποιούς*.	6. ob excœcationem Zedekiæ & filios coram oculis ejus mactatos.	7. ob combuſtum a Rege Jehojakim volumen, quod ex ore Jeremiæ ſcripſit Baruch, Jer. XXXVI.
X. TEBETH	XI. SCHEBETH	XII. ADAR
8. ob verſionem Legis Græcam ſub Ptolemæo Philadelpho. 9. qua de cauſa inſtitutus	5. ob mortem Juſtorum in diebus Joſuæ filii Nun. 23. ob congregationem Iſraeli-	7. ob mortem Moſis. 9. ob contentionem domus Schammai & domus Hillelis.

non

non addunt Rabbini, ſunt a, qui id ob mortem Eſræ factum volunt.

10. ob copias Regis Babelis contra Hieroſolymam, ad illam devaſtandam, ductas.

tarum contra Benjaminitas, ob concubinam in Gibea, & imaginem Michæ.

Inter hos non numeratur dies expiationis dictus צומא רבא quia is ſimul ob remiſſionem peccatorum maxime feſtus erat, ut & dies XIII Adar, dictus alias *Jejunium Eſther*, quia illo tantum memoria celebrati quondam jejunii recolebatur, ceterum autem præparatio fiebat ad feſtum Purim cum ſumma hilaritate tranſigendum.

Horum IV præcipui. LII. Horum autem dierum quatuor erant præcipui, memorati idcirco Prophetæ Zachariæ VII. 5. & VIII. 9. ſcilicet jejunia quarti, quinti, ſeptimi & decimi menſis, quorum prius jejunium diei ſeptimi decimi menſis Tammuz, alterum noni Ab, tertium diei tertii Tiſri, & quartum decimi Tebeth reſpicit.

LIII.

LIII. Præter hos ſtatos dies indicebantur inſuper extra ordinem alii, quoties calamitas publica, aut imminentia judicia id flagitabant vid. Joel. I. 14. II. 12. Inprimis illa crebriora erant, ſi menſibus Marchesvan & Cisleu pluvia neceſſaria non decidiſſet. ***Extraordinarii.***

LIV. Ad JEJUNIA PRIVATA potiſſimum eligebantur dies *ſecundus* & *quintus* hebdomadis Luc. XVIII. 12. quos Rabbini trium rerum cauſa ad id conſtituerunt, ſc. propter vaſtationem templi, combuſtionem Legis & blasphemiam Dei. Quamvis præterea unusquisque quos vellet, modo nulla feſtivitas aut ad illam neceſſaria præparatio id prohiberet, eligere poſſet. Imo nonnunquam per plures dies continuabantur; Sic Judæi R. Aſe per XXX dies ad videndum R. Chajam, imo R. Zadok ad averruncandum templi II. excidium per XL annos jejunaſſe teſtantur. ***Dies jejunii privati.***

CAP. XIII.

De Cultu Sacro

& primo quidem

De Sacrificiis.

I.

Tranfitus ad cultum facrum. His, de Locis, Perfonis, temporibusque facris jam prælibatis, facilius erit *cultum* ipfum delineare: quod eo fiet ordine, ut primum potiores cultus partes luftremus, tum vero ejus ordinem, variasque pro temporum difcrimine ceremonias atque circumftantias fubnectamus.

Oblationes geminæ. II. Præcipuam cultus Mofaici partem conftituebant *oblationes* קרבנות (*κορβᾶν ὅ ἐςι δῶρον* Marc. VII. 11.) Græc. *προσφοραὶ* Actor. XXI. 26. מתנות Exod. XXVIII. 38. Græc. *δῶρα* Matth. V. 23. VIII. 4. quæ pro rerum oblatarum conditione commodiffime difpefci poffunt, in *animatas* & *inanimatas*, feu pro offerendi modo in *cruentas* & *incruentas*, quarum illæ *Sacrificiorum*, hæ *fertorum* atque

atque *libaminum*, nonnunquam & κατ' ἐξοχὴν *donorum* nomine venire ſolent.

III. *Sacrificium* זבח θυσία a mactatione, qua mediante offerebatur, appellatum, denotat in genere omne animal Deo in victimam oblatum, in oppoſitione fertorum 1 Sam. III. 14. & Pſ. XL. 7. coll. Heb. X. 5. & V. 1. nonnunquam tamen vox ſenſu ſtrictiori uſurpatur. Sic Judæi non ſolum a ſacrificiis excludunt holocauſta avium, in quibus non זביחה ſed מליקה obtinebat, ſed & per זבחים aliquando quædam ſacrificiorum ſpecies, ut pro peccato, aut ſalutaria, diſtincte a reliquis intelliguntur. vid. Lev. XVIII. 8. Num. XV. 5. Joſ. XXII. 27. ***Sacrificia.***

IV. Oblatio ſacrificiorum ſummæ *antiquitatis* eſt, & ſtatim poſt lapſum introducta Gen. III. 21. atque inde perpetuo ab Abele, Noacho, Abrahamo, Jobo aliisque obſervata. Quam fruſtra ex ratione aut humano invento nonnulli repetunt, cum nec ratio eam doceat, nec ἐθελοθρησκεία Deo placere queat, & ſacrificiorum omnium finis, & fides quæ ea ſola Deo grata reddidit Hebr. XI. 4. divinam inſtitutionem quam clariſſime arguant. ***Eorum origo & Antiquitas.***

Discrimen sacrificiorum ante legem & sub illa.

V. Pleraque autem horum, si non omnia, erant holocausta, atque in multis a sacrificiis legalibus distincta, cum & minus frequentia, & sive oblationem ipsam, sive personarum offerentium, locorum aut victimarum conditionem & circumstantias respicias, magis simplicia & libera essent, omnique molesto onere carerent.

Animalia offerenda.

VI. *Animalia* quæ Deus sibi in sacrificia elegit, erant tantum quadrupedia aut volatilia, exclusis natalibus, & priorum quidem tria genera, ex majoribus בקר *boves*, ex minoribus כבשים ועזים *oves & capræ*, horum autem duæ species תורים ובני יונה *turtures & pulli columbarum.* In quibusdam tamen occasionibus, ut mundatione leprosorum, etiam aliæ aves mundæ adhibebantur.

Non nisi lectissima.

VII. Omnia hæc animalia debebant esse *munda*, & in suo genere *præstantissima*, unde non tantum ex illis regionibus peti solebant, ubi optima proveniebant, ut *arietes* ex *Moabitide*, *agni* ex *Chebrone*, *Vituli* e *Sarone*, *turtures* & *columbæ* ex *monte regio*, sed & illa *ætate* offerebantur, qua vel ad cibum gratissima, vel plenit roboris erant, non vero decrepita, vid. Psalm. LXIX. 52.

VIII.

VIII. Hinc Judæi tria illa quadrupedum genera, pro teneriori aut adultiori ætate, ad ſex ſpecies, pro ſexus autem diſcrimine, ad duodecim redigunt, ita ut comprehendantur, *Variæ illorum ſpecies.*

ſub בקר
Adult. פר *Juvencus* & פרה *Juvenca.*
Tener. עגל *Vitulus* & עגלה *Vitula*
ſub כבשים
Adult. איל *Aries* & רחל *Ovis*
Tener. טלה *Agnus* & טלייה *Agna*
ſub עזים
Adult. שעיר *Caper* & שעירה *Capra*
Tener. גדי *Hœdus* & גדייה *Hœda*

Ex turturibus non niſi adulti, quorum plumæ jam pleno ſplendore fulgebant, ex columbis pulli, qui adhuc ſplendore omni carebant, erant legitimi, unde initium ſplendoris utrosque reddebat illegitimos, turtures, quia nondum juſtam ætatem attigerant, pullos columbarum, quia eandem jam exceſſerant.

IX. Imprimis autem animalia offerenda debebant eſſe *perfecta* Malach. I. 8. nulloque vitio laborare, quem in finem prius a μωμοσκόποις ſ. מבקרי מומי קדשים ſollicite examinabantur. Vitiorum horum Judæi L, pecudibus cum hominibus communia, XXIII autem *Vitia animalium.*

autem illis propria numerant, quorum ſi quod inventum, animal quidem altari & templo arcebatur, non tamen ideo immundum erat. In avibus vero nec ſexus nec vitia attendebantur.

Sacrificia debita & libera. X. Sacrificia, pro varia in qua conſiderantur relatione, varie diſtingui poſſunt. Reſpectu cauſæ oblationis, erant vel זבחי חובה *debita*, quæ Græci vocant *ἀπὸ τῆς μαντείας*, vel זבחי רשות *libera*, quorum priora tantum offerenda ex rebus profanis, cum una res Deo bis conſecrari non poſſet.

Publica & Privata. XI. Intuitu offerentium, erant ſacrificia זבחי ציבור *Publica* vel זבחי יחיד *Privata Publica* pro integro cœtu oblata numerantur undecim. *1. Sacrificia jugia. 2. Addititia Sabbathi. 3. Addititia Novilunii. 4. Feſti azymorum. 5. Holocauſtum manipulo Paſchali junctum. 6. Addititia Pentecoſtes. 7. Sacrificia panibus Pentecoſtalibus juncta. 8. Addititia novi anni. 9. Sacrificia diei expiationis. 10. Feſti tabernaculorum. 11. Diei octavi* ſ. עצרת feſti hujus. Quorum omnium jura erant, quod *immunditiem & Sabbathum pellerent*, & non niſi ex *animalibus maſculis*, & plurima quidem ex *hircis* ſumerentur: quod in illis *permutatio*

tatio locum non haberet, nec quicquam illis *addendum* vel *demendum*, & ſi quod, licet mundum, offerri tamen non poſſet (ut unus hircorum diei expiationis, ſi alter mortuus fuiſſet) non *morte affici* ſed *paſci* deberet. *Privata* ab uno quodam homine, cujuscunque dignitatis aut conditionis is eſſet, oblata erant quinque. 1. Ob *peccatum dicto factove commiſſum.* 2. *Ob aliquid corpus concernens.* Ut fluxu laborantium, Leproſi, Menſtruatæ, Puerperæ, Polluti a mortuo & Proſelyti. 3. *Ob id quod bona ſpectat*, ut primogenita & decima &c. 4. *Ob certa tempora* ut ſunt ſacrificia præſentiæ, feſtivitatis & ſalutaria lætitiæ. 5. *Ob votum*, ut Naziræi &c.

Publica ſimilia Privatis & privata publicis.

XII. His ſacrificiis publicis & privatis jungere ſolent Judæi *Publica privatis & Privata publicis ſimilia.* Per priora intelliguntur, quæ pro integro quidem cœtu, ſed more privatorum offerebantur, ut *pro errore a populo commiſſo:* per poſteriora autem, privata ſed quæ rationem publicorum ſequebantur, ut *agni Paſchales*, & *ſacrificium piaculare* atque *aries in holocauſtum a Pont. M. die expiationis oblatus.*

XIII.

Sanctissima & minus sancta. XIII. Ratione sanctitatis sunt vel קרשי קרשים *Sanctissima* vel קרשים קלים *Minus sancta.* Illa erant, quæ tota cedebant Deo, ut *holocausta* & *sacrificia piacularia interiora*, aut unde comedebant soli Sacerdotes Masculi, idque non nisi in loco sancto, ut *piacularia exteriora*, *pro delicto* & *salutaria publica:* Hæc, quibus etiam alii vescebantur, tam mares quam fœminæ, idque non solum in templo sed & urbe Hierosolyma, quo pertinent *agni paschales*, *salutaria privata* illisque similia, exceptis sacrificiis primogenitorum animantium, quæ in cibum cedebant solis Sacerdotibus.

Expiatoria aut pacifica. XIV. Respectu finis sacrificia omnia dividi possunt in ἱλαςικὰ & *salutaria*, quia omnia vel ad placandum Numen peccatumque aut reatum expiandum, vel ad favorem auxiliumque Dei impetrandum aut gratum animum testandum erant comparata.

Vel tota vel ex parte cumbusta. XV. Ratione modi offerendi vel *integra* igne consumebantur, ut holocausta & piacularia interiora, vel *ex parte comedebantur*, ut reliqua omnia.

Divisio Judæorum in IV species. XVI. Cum autem illa quæ in uno tertio conveniunt, in multis tamen sive ratione finis, sive modi offerendi,

aliisve

aliisve circumſtantiis differant, Judæi convenientiſſimum judicarunt, illa ad has quatuor claſſes referre, *1. Holocauſta. 2. Sacrificia pro peccato. 3. Pro delicto.* Et *4. ſalutaria*, quibus jungunt tria illis ſimilia, *primogenita & decima animantium, agnosque paſchales.* Qua in re cum ſcriptura ipſa non obſcure præeat, nos quoque illam diviſionem ſequemur.

Holocauſta.

XVII. *Holocauſtum* עולה dicitur & ὁλοκάυτομα, quod totum adſcendat Deo, igneque ſacro conſumatur. Unde hoc omnium ſacrificiorum præſtantiſſimum eſt, & a Deo ipſo reliquis præmittitur. Lev. I. 3.

Quotuplicia & e quibus animalibus oblata.

XVIII. Erant autem holocauſta vel *publica*, ut agni ſacrificii jugis, vel privata, ut agnus leproſi, ſumebanturque ex omnibus quinque animalium ſpeciebus, & quidem ex quadrupedibus non niſi maſcula, nec ſenio confecta. Cum quo non pugnat combuſtio vaccæ rufæ, utpote quæ ſacrificium non erat, aut immolatio vaccarum quæ arcam fœderis reduxerunt 1 Sam. VI. 14. quia id in hoc caſu æque ac multa alia, extraordinarium plane fuit. Ex avibus omnia ſacrificia *libera*; ſive *ſpontanea* ſive *votiva* eſſent, holo-

cauſta

cauſta erant, *debitorum* autem una avis in holocauſtum, altera in ſacrificium pro peccato, cedebat.

Sacrificium pro peccato. XIX. *Sacrificium pro peccato* חטאת & ἁμαρτία 2 Cor. V. 21. aut περὶ ἁμαρτίας Interpr. Alexandrinis & Paulo Hebr. X. 8. vulgo *piaculare* dicitur, quia pro peccato offerebantur, illique expiando inſerviebat.

Eorum diſcrimen. XX. Diſcrimen inter ſacrificia *publica* & *privata* in hoc genere eo magis attendendum, quo magis diſtincta utrorumque jura, tam quoad animalia oblata, quam quoad perſonas offerentes, erant. Ad publica non niſi animalia maſculini generis, ad privata fœminini ſumebantur, ſed ad ſacrificium Principis, hircus, ad Pontificis uncti, die expiationis, aut ibi is per errorem peccaſſet contra præceptum negativum, juvencus requirebatur. Hi duo quoque juvenci Pontificis, ſoli ex privatis, poſtquam ablegmina in altari oblata erant, comburebantur, ex publicis autem hircus diei expiationis, hirci ob idololatriam, & פר העלם דבר reliqua tam publica quam privata a Sacerdotibus comedebantur, ut infra videbimus. Huc ſpectat diſcrimen apud Judæos obvium inter

inter הפנימיות & הטאות החיצנות *sacrificia pro peccato exteriora & interiora*, quorum illa, *exteriora* dicta (quod eorum ſanguis altari exteriori adſperſus) comedebantur, hæc *interiora* appellata (quod eorum ſanguis in ipſam ædem illatus) cremabantur. Hebr. XIII. 11.

XXI. Alias Judæi illa diſpeſcunt in קבועות ſ. *fixa* & עולות ויורות *aſcendentia & deſcendentia*. *Fixa* dicuntur quæ ſine ullo diſcrimine tam à ditiſſimo quam pauperrimo offerenda. Hujus generis erant, *1. pro peccatis commiſſis per errorem. 2. Contra præceptum negativum. 3. Non verbo ſed opere. 4. Quæ ſi quis dicta opera commiſiſſet pœnæ* כרת ſ. *excidii reus factus fuiſſet*, quorum XXXVI numerant. *Adſcendentia & deſcendentia* ſunt, quæ pro varia hominum ditiorum aut tenuiorum conditione & facultatibus variabant, & vel majoris vel minoris pretii erant. Sunt autem ſex præcipue hominum genera, in quibus hæc locum habebant: *1. Leproſi, 2. Puerperæ, 3. qui inſcii in immunditie ſacrum comederant, 4. qui inſcii vel obliti in immunditie Sanctuarium ingreſſi, 5. qui ad jusjurandum vocati rem cognitam celaverant,* & *6. qui de re præterita*

Diſtinctio inter fixa & adſcendentia atque deſcendentia.

rita per imprudentiam, aut futura poſſibili atque licita memoriæ lapſu, pejeraverant. Hi enim ſi pauperiores, pro agnis aut capris a ditioribus offerendis, dabant binos turtures aut columbarum pullos: imo quatuor ultimi ſi nec id facultas permitteret, decima parte ſimilaginis ſatisfacere poterant, ut infra (XIV. §. XII.) videbimus.

Rigor horum ſacrificiorum. XXII. Summus ſacrificiorum piacularium præ omnibus aliis etiam ſanctiſſimis *rigor* erat; ita ut quod eorum carnem tangeret, aut imbueretur ſanguine, pollueretur, & vaſa in quibus cocta, ſi teſtacea in atrio confringenda, ſi ænea illic ſummo ſtudio mundanda eſſent, uti & veſtes illorum ſanguine inquinatæ, v. Lev. VI. 19. 20. quæ tamen omnia tantum locum habebant ante ſanguinis adſperſionem, non poſt illam.

Sacrificium pro reatu. XXIII. Ad ſacrificium pro peccato proxime accedit, quod Hebr. אשם ſ. *pro delicto* aut *reatu*, Gr. τῆς πλημμελείας dicitur, unde & nonnulli illud una cum priori communi nomine ſacrificiorum ἱλαςικῶν comprehendunt. Verum cum in multis tamen ab eodem differat, recte alii illa diſtinguunt.

XXIV.

XXIV. Qua in re autem proprie discrimen ſitum ſit, perobſcurum eſt. Nobis veroſimillimum videtur, quod uti חטאת, *pro peccato*, ad *pœnam* ejus averruncandam, ita אשם *pro reatu*, ad tranquillandam conſcientiam oblatum, id enim non ſolum vocis ſignificationi maxime convenit, ſed & eam ob cauſam aliquando pro eodem peccato utrumque ſacrificium, pro integro cœtu autem ſolum חטאת nunquam אשם offerebatur, denique & hoc omnibus caſibus, in quibus poſterius offerendum, applicari poteſt. *In quo a ſacrificio pro peccato diſtinctum.*

XXV. Diſtinguitur hoc ſacrificium in אשם תלוי *ſacrificium pro delicto ſ. reatu dubio* & אשם ודאי *pro delicto ſ. reatu certo.* Prius offerebatur ubi alicui ſcrupulus ſubortus, num forte tale quid commiſiſſet, pro quo, ſi conſtaret id vere factum eſſe, ſacrificium piaculare fixum offerendum fuiſſet. Ad hoc ſacrificium unusquisque privatus, etiam ipſe Princeps tenebatur, non vero Pont. M. nec Senatus. Nulli autem in ejus oblatione diligentiores erant Aſidæis, unde & אשם חסידים dicitur. Victima illi deſtinata erat *aries integer.* Lev. V. 17. 18. Quod ſi quis poſt ejus oblationem com- *Sacrificium pro reatu dubio.*

 periſ-

periſſet, ſe vere tale peccatum commiſiſſe, nihilominus ad ſacrificium pro peccato obligabatur. Si vero poſt adductam quidem, ſed nondum jugulatam victimam certus evaderet, ſe vel peccaſſe, vel non peccaſſe, ex ſententia ſapientum, victima paſcenda, donec labem contraheret, ſicque ad ſacrificium inepta reddita vendenda, & pretium ejus ſacrificio נדבה impendendum, additis ex publico libaminibus: mactata autem jam victima, ſed nondum adſperſo ſanguine, hic erat effundendus in canalem templi, & caro comburenda in בית שריפה, vel ſi ſanguis ante adſperſionem adhuc in vaſe fuerit, quo exceptus, ex quorundam ſententia, is altari adſpergendus & caro ad eſum licita erat, id quod & circa carnem locum habebat, ſi ſanguine jam altari adſperſo, illud demum innotuerit.

Sacrificium pro reatu certo.

XXVI. אשם ודאי ſeu *pro delicto* aut *reatu certo*, pro variis in quibus exigebatur circumſtantiis, ad has quinque ſpecies referetur. (1) אשם נזיר *Nazirœi*, ex mortuo ad ejus latus ſubito exſtincto, inquinati Num. VI, 9. ſeqq. (2) אשם מצורע *Leproſi*, die octavo mundationis ejus. Lev. XIV. 12.

(3)

(3) אשם שפחה הרופה *ob vitiatam servam servo hebræo desponsatam.* Lev. XIX. 20. 21. quale & ab his, qui extraneas ductas dimiserant, oblatum legimus Esr. X. 19. (4) אשם מעילות *ob rem sacram in privatos usus ex errore conversam*, cui insuper quinta pars pro mulcta addenda. Lev. V. 15. 16. (5) אשם גזילות *ob bona proximi concredita*, aut *inventa* vel *erepta*, & *pejerando negata*, quæ tamen ipsa simul, addita quinta parte, restituenda. Ad hoc sacrificium non solum eædem personæ, quæ ad prius obligabantur, sed & ipse Pont. M. animalia autem hac ratione offerenda debebant esse *mascula* & quidem pro Naziræo & Leproso *agnus*, in reliquis casibus *aries*.

XXVII. Sacrificia שלמים vel זבחי שלמים Græcis Σωτήρια, χαριστήρια, ἐυχαριστικὰ & ἐιρηνικὰ dicta, nomen acceperunt a שלם *solvit*, *reddidit*, quasi ἀποδοτικὰ aut *retributoria* diceres, quia ad solvenda vota, aut reddendas Deo gratias præcipue offerebantur, conf. Ps. L. 14. plerisque vulgo *Pacifica* aut *Salutaria* audiunt. ***Sacrificia salutaria.***

XXVIII. Sunt autem horum tres species. Lev. VII. 11. 12. 16. (1) תודה quod minus recte ὁμολογίας aut *adstipulatio-* ***Eorum species.***

pulationis reddunt, cum potius *confeſſionis* acceptorum beneficiorum, aut *laudis* αἰνέσεως pro iisdem ſit, unde & pro beneficiis jam impetratis offerebatur. conf. Pſ. CXVI. 17. & Hebr. XIII. 15. (2) נדר *votivum* & (3) נדבה *ſpontaneum*, quæ Judæi ita diſtinguunt, ut נדר reſpiciat votum generalius, ex. gr. ſi quis voverit ſe oblaturum ſacrificium ſalutare, נדבה autem ſpecialius, ex. gr. ſi quis dixerit, ſe hoc vel illud animal oblaturum. Hæc duo relationem proprie habebant ad bona futura, licet ſæpe non niſi illis jam acceptis offerrentur. Pſ. CXVI. 14. 18.

Publica & privata. XXIX. Alia ratione dividuntur in שלמי ציבור *ſalutaria publica* & שלמי יחיד *privata*. Publica iterum nonnulli diſpeſcunt in שלמי חובה *debita* & שלמי נדבה *ſpontanea*. *Debitum* erat unicum, conſtans duobus agnis maſculis in feſto Pentecoſtes oblatis Lev. XXIII. 19. Ad *ſpontanea* referunt, quæ in extraordinariis ſolemnitatibus, ut fœderis erectione, templi dedicatione &c. oblata, at cum illa extraordinaria, & pleraque non tam ab univerſo populo, quam principibus, Regibusque data fuerint, nonnulli ſacrificia Publica ſpontanea non agnoſcunt.

Ad

Ad privata ſumebantur promiſcue *boves*, *oves*, *capræ*, tam *mares* quam *fœminæ*, non autem *fœtæ*, uti nec *aves*, Lev. III. 1. & XXII. 28.

XXX. Inter illa quæ ſacrificiis ſalutaribus ſimilia ſunt, primo loco Judæi numerant בכורות *Primogenita*. Scilicet ex quo Deus omnia Ægyptiorum primogenita, quæ, vel ex hominibus, vel animalibus, matricem primum aperuerant, percuſſiſſet, Iſraelitarum autem contra ſervaſſet intacta, in tanti beneficii memoriam quicquid primo partu ederetur, ſibi ſacrum eſſe juſſit Exod. XIII. 2. 15. quod ſi ex hominibus eſſet, inde a die 30 ætatis, quinque ſiclis ſacerdoti dandis redimendum Num. XVIII. 16, ſi ex animalibus immundis (per quæ tamen Judæi ſolos Aſinos intelligunt) ove illi ſubſtituenda, aut ea deficiente, pretio סלע vel ſine hac redemptione caput illi *copide* בקופיץ amputandum, ſicque ſepeliendum Exod. XIII. 13. ſi ex pecudibus mundis, ſeptem dies apud matrem relinquendum, die vero octavo vel ſaltem intra anni ſpatium, ſine ullo inde percepto fructu, in templo offerendum. Num. XVIII. 17. *Primogenita.*

Cautelæ hic observandæ. XXXI. Eum autem in finem prius a ממחי בית דין seu constitutis a Synedrio ejusve Principe *μωμοσκόποις* diligenter erat *examinandum*, & si vel cum vitio aliquo ob quod sanguis & ablegmina in altari offerri non possent, natum, vel illo dein affectum esset, sive id in oculos incurreret, sive non, si *vitium* עובר *brevi transiens* esset, restitutio ejus exspectanda, sin קבוע *permanens*, in templo jugulari quidem non potuit, sed Sacerdotibus tamen utpote *sacrum sanctitate uteri* dandum, qui illud vel comedebant, in omni loco, vel aliis in cibum vendebant, quibus tamen nullum ulterius cum illo commercium instituere licebat, vel gentibus dabant, Deut. XV. 19-23.

Decima. XXXII. Primogenitis jungunt Judæi מעשרות *Decima animalium*. Probe hæc distinguenda a Decimis, Sacerdotibus, Levitis aut pauperibus dandis, cum per illa, de quibus hic agimus, intelligantur decimæ quæque pecudes ex bobus, ovibus & capris, illo anno in grege Domini sui natis, non emptis vel dono acceptis, quas Deus sibi sacras esse voluit, Lev. XXVII. 23. seqq. Quem in finem singulis annis (quorum in hoc negotio initium reputabatur a novi-

novilunio Menſis Elul (II. VII. §. XIV.) tria tempora גרנות erant conſtituta, ſcilicet quintus decimus quisque dies tria feſta majora præcedens, quorum uno, coactis in caulam pecudibus, ſingulæ per parvum oſtium ſucceſſive emittebantur, egredientesque Dominus virga numerans (quo nonnulli alludi volunt Jer. XXXIII. 13. & Ezech. XX. 27.) & decimam quamque ſine ullo diſcrimine eadem virga minio imbuta notans, exclamabat הרי זה מעשר *Ecce hoc decimum!* non attendens ad ejus qualitatem, imo ne quidem ac ſacrificio aptum, cum inde non excluderentur, niſi diſcepta, morbo confecta, miſcella, orphana, e latere matris exciſa, aut nondum huic actui tempeſtiva.

XXXIII. Ad id tamen ut Deo offerri, inque atrio jugulari poſſent, requirebatur, ut *nullo* laborarent *vitio*, quod eorum ſanguinem atque ablegmina altari proſcriberet, ceteroquin enim non offerebantur, ſed comedebantur omni in loco a Dominis, vendere enim illa ſive legitima ſine temerata, ſive viva ſive jugulata eſſent, non licebat. *Cautelæ circa illa.*

Agni Paſchales. XXXIV. Agmen claudunt *agni Paſchales*, qui & ipſi recte ſacrificiis annumerantur, cum & ſcriptura illos hoc nomine appellet Exod. XII. 27. XXIII. 18. XXXIV. 25. & eosdem θύεσθαι ſ. *ſacrificari* affirmet. Num. XIX. 7. Deut. XVI. 4. Marc. XIV. 22. & Luc. XXII. 7. Sumebantur autem מן הכבשים ומן העזים *ex ovibus aut capris* ſed tantum maſculis, annum integrum natis iisque intemeratis. Exod. XII. 5.

Comparatio Victimarum. XXXV. Ad varias quas hactenus contemplati ſumus ſacrificiorum ſpecies, ſi illas excipias, quæ certa quædam & determinata individua requirebant, ut *Sacrificia ſpontanea* נדבה *Primogenita & decima*, poterat unusquisque victimas vel domo ſua Hieroſolymam ſecum ferre, vel ibidem emere, quem in finem in templo ſemper ingens earum copia præſto erat. Sacrificia autem publica ex ærario comparabantur.

Tempus offerendi. XXXVI. Ad *tempus* offerendorum ſacrificiorum quod attinet, præter publica, feſtiva & nonnulla ad mundationem Leproſorum aliorumque immundorum facientia, quæ certo tempori alligata, pleraque alia non neceſſario ſtatim offerebantur, ſed differri pote-

poterant, donec offerenti commodum esset Hierosolymam adscendere, unde plerumque servari solebant usque ad unum ex tribus festis majoribus. Nunquam autem offerri ulla sacrificia legitime poterant, nisi *interdiu*, licet mactata de die victima & sanguine adsperso partibusque altari admotis illas usque ad auroram sequentis diei adolere integrum esset, quod ipsum, tamen quantum pote, operam navabant, ut de die absolverent, vel saltem non ultra mediam noctem extenderent.

XXXVII. *Ritus* in oblatione observatos, Judæi quinque ipsis Dominis incumbentes aut permissos, & totidem solis Sacerdotibus proprios numerant. Qui tamen cum non omnes exhauriant, nos singulos, eo quo sequebantur ordine, examinabimus. Prior horum erat הקרבה *victimæ adductio* ad atrium interius, quæ ab ipsis Dominis fiebat, & quidem in sacrificiis minus sanctis, per portam atrii australem, in sanctissimis per septentrionalem *oblationis* dictam. Teneriores autem victimæ, pedibus colligatis eodem portabantur. Adductæ expeditæque *constituebantur* facie occidentem versus directa, coram facie Jehovæ, quod העמד לפני

Adductio victimarum & constitutio coram facie Dei.

לפני יהוה dicitur. Lev. XVI. 7. 10. Num. III. 6. conf. Rom. XII. 1.

Agitatio. XXXVIII. Conſtitutionem victimæ excipit ejusdem תנופה *agitatio*. Hæc ita fiebat, ut poſtquam victima manibus Domini impoſita, Sacerdos ſtans ad ortum altaris, palmis ſuis, Domini manibus ſuppoſitis, illam moveret, *elevando & demittendo*, *promovendo & reducendo* מעלה ומוריד מוליך ומביא Prior motus proprie תרומה, poſterior aliquando *κατ᾽ ἐξοχὴν* תנופה appellatur, atque hunc nonnulli tantum *antrorſum & retrorſum*, alii *antrorſum*, *retrorſum*, *dextrorſum*, *ſiniſtrorſum* factum volunt. Hic actus non poterat legitime niſi a Sacerdote peragi, idque tantum in ſacrificiis *ſalutaribus publicis*, & pro *reatu leproſi*, nunquam autem in ſacrificiis mulierum aut gentium.

Manuum Impoſitio. XXXIX. Agitationi ſubjungimus סמיכת ידים *Manuum impoſitionem*, quia ubi utraque locum habebat, prior præcedebat. Hæc autem in eo conſiſtebat, quod ſacrificii Dominus facie ad occidentem converſa, capiti victimæ & quidem inter duo cornua manus, antea eum in finem diligenter lotas, omni niſu imponebat, addita ſimul pro ſacrificii ratione, vel peccati con-

confessione, vel grata beneficii a Deo accepti commemoratione. Actus hic adeo necessarius erat, ut nec omitti, nec ab alio, loco Domini, nisi in sacrificio ab hærede ad solvendum defuncti votum oblato, præstari posset, quin & si plures unum sacrificium offerrent singuli successive ad eundem obligarentur. Excludebantur tamen inde *Mulieres, gentes, stulti, minorennes, servi, surdi* & *cæci*. Locum autem habebat tantum in *sacrificiis privatis*, non publicis, excepto *hirco* in festo expiationis dimittendo, & *juvenco* ob peccatum ignorantiæ, quorum priori Pontifex M. posteriori tria Synedrii membra manus imponebant; nonnulli addunt piacularia omnia publica, ob 2 Chron. XXIX. 23. Nec inter privata id fiebat tribus illis quæ salutaribus similia, *Primogenitis*, *Decimis Animalium* & *agnis Paschalibus*, uti nec *avibus*.

XL. Impositionem manuum sequebatur continuo sine interposita mora שחיטה *mactatio*; quæ non percussione fiebat, licet quondam hostiarum pellem inter cornua incisam, & frontem fustibus cæsam velint ut mitescerent, sed postquam victima ad annulos in loco *Jugulatio.*

co

co mactationis vid. ſupra cap. VIII. §. XXX. conſtricta, שתי הסימנין *duo ſigna* i. e. *gula & aſpera arteria cum venis jugularibus* manu ſimul comprehenſa, cultro ſacro בסכין incidebantur, ita ut vel plane vel ſaltem magna ex parte diſſecarentur, idque cultrum promovendo & reducendo. Actio hæc peragi poterat a *quocunque* artis ſatis *perito*, imo etiam a *muliere*, *ſervo* vel *immundo*, exceptis tantum *ſurdo*, *ſtulto* & *minorenni*, quamvis ſæpiſſime Sacerdotes ipſi hoc officium peregerint. Mactabantur autem קדשי קדשים *ſanctiſſima* ad ſeptentrionem altaris, ſed קדשים קלים *minus ſancta* in omni loco atrii, plerumque tamen ad orientem.

Cantelæ circa illam. XLI. Non mirum autem ad hunc actum hominem ſatis peritum requiri, cum facile illegitimus evadere poſſet, quod fieri Judæi dicunt per שהייה *moram*, דרסה *preſſionem*, הלדה *occultationem*, גרמה *aberrationem* & עיקור *evulſionem* gutturis vel gulæ ante finitam mactationem. Nefas quoque erat bovem cum fœtu ſuo eodem die jugulare, unde quater in anno venditores tenebantur indicare, ſe animalis jugulandi matrem fœtumve vendidiſſe. Denique

que ſingulæ victimæ ſeorſim, non duæ uno cultri ductu, mactari debebant.

Ungueſectio avium.

XLII. Jugulatio hæc in ſolis quadrupedibus locum habuit, non item in avibus, in quibus מליקה *ungueſectio* obtinebat, quæ adeo neceſſaria erat, ut ſi quis cultro avem mactaſſet, illegitima evaſiſſet. Ejus autem hæc erat ratio: Sacerdos avis pedes per duos extremos digitos manus ſiniſtræ, alas per duos alios transmittebat, ſicque digitorum ſuperficiei incumbentem avem firmiter tenebat, collo ſuper pollicem expanſo, tum caput per pollicem & indicem reclinatum ungue pollicis manus dextræ ſecabat, ita ut in holocauſtis caput a corpore plane ſepararetur, ſed in piacularibus tantum incideretur. Quæ actio ſolis Sacerdotibus committebatur, omniumque reliquarum Sacerdotalium difficillima fuiſſe dicitur. Peragebatur plerumque in holocauſtis in ipſo altari ad cornu euroauſtrale, in piacularibus infra ad notozephyrinum, licet ceteroquin quævis altaris pars ad eam legitima eſſet.

Exceptio ſanguinis.

XLIII. Cum jugulatione immediate conjuncta erat קבלת דם aut לקיחור

דם

דם *exceptio sanguinis*. Hæc æque ac reliqua circa sanguinem & altare peragenda, ad solos Sacerdotes spectabat מקבלת דם ואילך מצות כהונה Quin & in ipso Sacerdote, sanguinem rite excepturo, multa Judæi requirunt. Actio hæc fieri debebat eodem in loco ubi victima mactata, & quidem plerumque in *vase argenteo* מזרק appellato, vel si unum non sufficeret in pluribus: in sacrificio tamen pro reatu Leprosi, duo Sacerdotes, unus vase, alter manu, sanguinem excipiebant. Manus autem, qua vel immediate hic utendum, vel vas tenendum, semper debebat esse dextra. Denique opera danda ut quantum fieri posset, omnis omnino sanguis exciperetur, quem in finem abscissæ partes intra ipsum craterem ducendæ erant, ne quicquam vel in ipsa victima remaneret, vel præter vas in terram deflueret. Omnia vero hæc de quadrupedibus intelligenda sunt, nam in avibus exceptio sanguinis locum non habebat.

Delatio ad locum adspersionis.

XLIV. Exceptum sanguinem Sacerdos baculo *movebat* ne concresceret, sicque in eodem vase quo exceptus, vel ex illo in aureum transfusus (non enim licebat eum nisi ex vase minus pretio-

pretioſo indere pretioſiori) *deferebatur* ad locum ubi ſpargendus, aut effundendus erat. Jugulatis autem agnis Paſchalibus Sacerdotes ſeriatim conſtituti, a loco mactatæ victimæ usque ad altare, de manu in manum vas tradebant, donec ad illum pertingeret, qui altari proximus ſtabat.

Adſperſio ſanguinis holocauſt. pro reatu & ſalutar.

XLV. Sic tandem ſequebatur זריקת דם *adſperſio ſanguinis*, quæ & הזיה vel נתינה audit, omniumque fere reliquarum actionum præcipua eſt, nam ab illa peccatorum expiatio maxime dependebat, quemadmodum & ipſa carnis eſum pelliumque uſum licitum faciebat. Fiebat autem variis modis variisque locis. *Holocauſtorum* enim ut & ſacrificiorum *pro reatu* & *ſalutarium* ſanguinem, Sacerdos ſtans in pavimento ad angulum altaris euroaquilonarem, ex ipſo vaſe, angulo huic, infra filum rubrum adſpergebat, ita ut in utrumque latus inſtar Græci Γ diffunderetur. Hinc altare ambiens ab angulum notozephyrinum idem faciebat, cumque hac ratione ſanguis ad duos tantum angulos ſpargeretur, ſed nihilominus omnium quatuor laterum extremitates illo imbuerentur, Judæi has appellant שתי מתנות שהן ארבע

duas sparsiones sed *quæ æquivalent quatuor.*

Piacularium exter. & interior. XLVI. In Sacrificiis *piacularibus exterioribus*, postquam Sacerdos conscenso clivo in circuitu medio altaris a dextra procedens, ad angulum euroaustralem pervenisset, digito indice manus dextræ sanguine imbuto, admotoque pollice ab una & digito minimo ab altera parte, ad angulum cornu euroaustralis descendebat, donec sanguis digito adhærens absumptus esset, quo peracto circumibat altare, idem in singulis reliquis cornibus repetens, semperque post peractam unamquamque sparsionem, digitum ad latus vasis abstergens, & ad novam faciendam, eundem iterum sanguini immittens, quo pacto quia in singulis IV cornibus duo latera tingebantur, appellantur hæ ארבע מתנות שהן שמונה *Quatuor sparsiones quæ sunt octo.* Quod si quatuor vasis sanguinem excepisset, ex utroque unum cornu imbuendum erat. *Piacularium* autem *interiorum* sanguis illatus in ipsam ædem, vel in S. S. coram & super propitiatorio, vel in Sancto coram velo & ad cornua altaris interioris spargebatur, de quibus, ut & aliis adspersionibus ad lustrationem adhibitis, infra propius agetur.

XLVII.

XLVII. Sparſioni affinis erat *ſangui-nis effuſio.* Scilicet Primogenitorum & Decimarum pecudum nec non agnorum Paſchalium ſanguis ſpargendus quidem dicitur Num. XVII. 17. ſed Judæi iſtam ſparſionem explicant, de unica affuſione ad fundamentum altaris, quæ fieri ſolebat ad angulum altaris notozephyrinum. Ibidem in foramina quæ ad hunc angulum in baſi erant (v. Supr. VIII. §. XXVIII.) effundebatur quicquid de ſanguine aliorum ſacrificiorum, poſt peractas ſparſiones reliquum manſerat, & quidem ſanguinis interioris, ſeu in ipſa æde ſparſi, reſiduum, in foramen occidentale, exterioris autem in auſtrale: ſi vero quis ſanguinem IV cornibus adſpergendum, quatuor vaſis excepiſſet, & ex uno eorum omnes IV ſparſiones peregiſſet, vaſis hujus reliquiæ baſi affundendæ, tria autem reliqua vaſa in canalem templi evacuanda. Denique illic etiam ſanguis ſacrificiorum pro reatu dubio effundi ſolitus, ſi quis poſt victimam jam jugulatam, at ſanguine nondum adſperſo certus factus eſſet, ſe vel vere peccaſſe vel non Actio autem hæc proprie שפיכת דם audit.

Sanguinis effuſio.

XLVIII. Hæc circa ſanguinem animalium

Sanguinis

avium adspersio. malium locum habuerunt, at alia *avium* erat ratio, cum enim in illis ob minorem quantitatem, sanguis nec vase excipi, nec digito spargi commode posset, *adspersio* ex ipsa ave fieri solebet, ita ut si esset sacrificium *piaculare*, Sacerdos in pavimento ad angulum notozephyrinum consistens, postquam ungue illam secuisset, eadem altari admota, latus sanguine imbueret, reliquiis dein ad basin expressis: si *holocaustum*, idem postquam in circuitu ad angulum euroaustralem unguesectione caput a corpore separasset, ex utroque ad latus altaris supra filum rubrum sanguinem exprimeret. v. Lev. I. 15. & V. 9.

Excoriatio victimarum. XLIX. Postquam hæc circa sanguinem gesta, victima ipsa ulterius præparanda erat, quod fiebat *excoriatione, dissectione* atque *lotione*, quæ functiones iterum a Dominis peragi poterant, & circa omnia sacrificia observabantur, exceptis piacularibus interioribus, quæ cum pelle omnibusque sordibus comburebantur. Reliquis, postquam e columnis atrii (c. VIII. §. XXX.) suspensæ, pelles detrahebantur, quæ ut Judæi asserunt, sequebantur carnem, unde sacrificiorum minus sanctorum, quorum caro cedebat Dominis, pelles

pelles quoque iisdem reddebantur, ſanctiſſimorum autem de quorum carne participabant Sacerdotes, his quoque dabantur, quemadmodum & holocauſtorum, quæ integra Dei erant, pelles quia altari ineptæ, iisdem Dei miniſtris aſſignatæ erant. Lev. VII. 8. Solebant autem Sacerdotes illas, in conclavi Happarvæ, ſale condere, ne corrumperentur.

Diſſectio & totio holocauſtorum &c.

L. Durante vel peracta excoriatione, *diſſectio* victimæ ניתוח dicta, inſtituenda erat. Quem in finem poſtquam in excoriatione holocauſtorum deſcendendo ad pectus perventum eſſet, capud & pedes reſecabantur, & ex corde ſciſſo ſanguis removebatur, tum quoque ablatis armis integrum corpus aperiebatur, & remoto adipe eximebantur inteſtina cum ventriculo, quæ cum pedibus diligenter lavabantur Lev. I. 9. & quidem viſcera primum ad minimum ter, & ventriculus quantum ſatis erat, in conclavi lavantium, dein hæc ad menſas marmoreas, ad ſeptentrionem altaris (VIII. §. XXX.) relata, ibidem iterum cum reliquis victimarum partibus ordine porro diſſectis, majori adhuc cura abluebantur, ſicque tandem cuncta,

quæ altari deſtinata, menſæ marmoreæ ad occidentem clivi altaris (VIII. §. XXXIV.) imponebantur, ut frigeſcerent.

Exemtio ablegminum ex aliis ſacrificiis &c.

LI. In ſacrificiis quæ integra Sacerdotibus aut dominis cedebant, diſſectio hæc locum non habebat, ſed ex his eruebantur *ablegmina* אימורים dicta, in altari cremanda. Hoc nomine intelligitur כל הלב המכסה על הקרב *omnis adeps tegens inteſtina*, ſub quo & comprehenditur *adeps ventriculi*, *renes* cum *adipe* eosdem tegente, *adeps iliorum*, & יותרת quo nomine nonnulli intelligunt *reticulum hepatis* cum *particula* ejusdem, alii *lobum hepatis majorem*, quibus in ovibus ſolis addebatur cauda cum articulis usque ad regionem renum. Lev. III. 9. Juvencorum atque hircorum comburendorum extra urbem, ablegmina quoque in uſum altaris eximebantur, ipſa autem non diſſecabantur ſed incidebantur, quod Judæi קליעה appellant. Denique ex ſacrificiis ſalutaribus privatis exſecabatur quoque crus dextrum cum pectore, quibus in ariete Naziræi inſuper armus addendus erat.

Agitatio victimarum jugu-

LII. In ſacrificiis ſalutaribus, his peractis adhuc agitatio quædam requirebatur: & quidem in publicis, quæ viva

viva jam agitata erant, eadem actio post jugulationem repetenda. Privatorum autem ablegmina, postquam in patina collocata, idque hac ratione, ut inferiorem locum occuparet adeps, illique superimponerentur pectus & femur, atque his iterum utrique renes, tum denique renibus omentum jecinoris, omnia hæc manibus offerentis imposita, suppositisque Sacerdotis manibus, eo quo (sup. §. XXXVIII.) vidimus modo, movebantur, quibus in sacrificio salutari Naziræi armus coctus, reliquis crudis manentibus, jungebatur. Lev. VII. 30. Num. VI. 19. 20. *latarum & membrorum.*

LIII. Sic tandem iis, quæ altari destinata & Rabbinis חלבים dicta, puta holocaustorum partibus omnibus excepto ventriculo, atque intestinis, liene & vesicula fellea, ut nonnulli censent, reliquorum vero ablegminibus solis, rite præparatis, illa a Sacerdotibus, & quidem ablegmina ab uno, membra autem holocausti a pluribus paucioribusve pro magnitudine victimarum, decenti ordine, *ad clivum altaris deferebantur*, quod הילוך Judæi vocant. Deponebantur autem partes sacrificii jugis, infra partem me- *Delatio ad altare.*

 diam

diam clivi majoris ad ortum, additi-tia ibidem ad occasum, noviluniorum vero infra circuitum altaris superiorem.

Salitio & missio in ignem.

LIV. Altari hac ratione admotæ partes, a quo sanctificabantur Matth. XXIII. 19. unde postquam eo semel adscenderant, nunquam, ne pollutæ quidem, descendebant, ex cumulo *Salis*, quod plerumque *Sodomiticum*, aut eo deficiente *Ostracinense* erat, in clivo altaris (VIII. §. XXVI.) saliebantur, salitaque tandem in focum altaris majorem comburendis victimis inservientem, immittebantur, quod הקטר appellari solet: ubi tamen ex holocaustis גיד הנשה *nervum luxationis* seu musculum, Arab. نسا, exemtum, & in pomum cineris (VIII. §. XXVII.) conjectum Judæi monent.

Avium immolatio.

LV. In avibus nulla dissectio, lotio nec ablegmina locum habebant. Sed quæ in holocaustum offerebantur, earum caput unguesectione avulsum atque in summo altaris salitum primum igni injiciebatur, tum & reliquum corpus, exemta ingluvie, & cum extis ad alimentum ineptis, quibus nonnulli plumas addunt, usque in בית הדשן ad ortum clivi altaris (VIII. §. XXIX.) pro-

projecta, prævia ſalitione in ignem immittebatur. Piaculares vero aves ad altare non adſcendebant, ſed earum ſanguine ſparſo, integræ Sacerdotibus in cibum cedebant.

LVI. Poſtquam hac ratione *Comeſtio.*

Sacra tulere ſuam, pars eſt data cetera menſis,

reliquaque caro illorum ſacrificiorum, quæ non tota comburebantur, his quibus ad eam jus erat, permiſſa eſt. Erant illi vel Sacerdotes ſoli vel offerentes, vel utrique. Sacerdotibus ſolis cedebat caro *Sacrificiorum* ſanctiſſimorum, quam comedere fas erat, ut, *exteriorum pro peccato, pro reatu & ſalutarium publicorum.* Comedenda autem hæc tantum erat a Sacerdotibus familiæ miniſtrantis, & quidem maſculis ac mundis, idque non niſi in atrio interiori. Lev. VI. 22. Num. XVIII. 10. Neh. VII. 65. Primogenitorum quoque caro Sacerdotum erat portio Numer. XVIII. 17. 18. qui illa veſci poterant in univerſa urbe Hieroſolyma. Ad ſolos Dominos redibant, ablegminibus in altari crematis, *Decima animalium* atque *Agni Paſchales*, quæ in urbe Hieroſolyma a Viris fœminisque mundis ſine diſcrimine conſumenda. Inter Sacerdo-

tes autem & Dominos dividebantur Sacrificia salutaria privata, ex quibus Sacerdotes recipiebant pectus cum crure dextro, & ex ariete Naziræi insuper armum coctum Lev. VII. 35. & Num. VI. 19. His vescebantur, in templo aut urbe Hierosolyma non solum ipsi, & filii, sed & uxores & filiæ vel innuptæ, vel in paternam domum sine liberis receptæ, quin & servi, pretio empti, non vero mercenarii aut inquilini Lev. XXII. 10. 11. 12. 13. Num. XVII. 11. reliqua vero Dominorum erant, qui eadem sive in atrio sive in ædibus privatis, per universam urbem una cum domesticis aliisque convivis, comedebant.

Comestionis circumstantiæ. LVII. Comedebantur autem nonnulla *cocta* aut *elixa*, at pleraque *assata*. Imprimis assatio in agnis Paschalibus præcepti divini erat Exod. XII. 9. *Comedentes* omnes, sive Sacerdotes sive privati, debebant esse *puri*, Lev. VII. 21. XXII. 4. Privatis sua in templo comedentibus, licebat *modicum vini* bibere, non vero Sacerdotibus. Inprimis autem in comestione attendendum erat tempus, quod pro Sacrificiorum discrimine variabat, ita ut quo sanctiora, eo breviori temporis spatio comedenda

da eſſent. Sic *Piacularia* cum *ſalutaribus publicis*, & ex privatis זבח תודה cum *ariete Naziræi* edi debebant die jugulationis aut nocte ſequenti Lev. VII. 15. (In comeſtione enim ſacrificiorum dies præcedit noctem.) Agno Paſchali ſcriptura eundem terminum ſtatuit. Exod. XII. 8. ſeqq. Sed Judæi per סיג התירה illum reſtrinxerunt usque ad mediam noctem. Reliquis ſacrificiis *ſalutaribus privatis* cum primogenitis & decimis pecudum ſtatuti erant שני ימים ולילה אחד duo dies (oblationis nempe & ſequens) cum una nocte intermedia. Lev. VII. 16. 17.

LVIII. Quæ autem ab his ultra ſtatutum tempus reliqua manſerant, *comburi* debebant, Exod. & Lev. locc. citt. & quidem vel in templo vel in ædibus privatis, ubi enim & a quibus comedenda, ibidem & ab iisdem comburi poterant. Præter hæc plura alia flammis tradenda erant, ut in atrio, & quidem (ut nonnulli volunt) in loco quodam cineris, ad ortum altaris (vid. ſupr. VIII. §. XXIX.) פסולין קק *victimæ ſanctiſſimæ* quæ ibidem vitium contraxerant, nec non אימורי קדשים קלים *ablegmina minus ſanctarum*, quibus *Combuſtio.*

bus autem id extra atrium contigerat, extra illud quoque erant consumenda; Piacularia interioria, seu quorum sanguis in ædem ipsam illatus, extra castra, seu stante templo extra urbem comburi debebant, Lev. IV. 5. VI. 30. & Hebr. XIII. 11. quem in finem una cum pelle & fimo pectibus a viris puris deferebantur ad locum, qui inde בית השריפה *locis combustionis*, & a cineribus superfluis altaris eo delatis בית הדשן *locus cineris* in *valle*, ut videtur, *cineris* Jer. XXXI. 40. vocatur. Ubi observandum, quod Viri puri circa hæc occupati, eo ipso polluebantur. Cremabantur quoque sacrificia tempore aut loco non suo jugulata, nec non pro reatu dubio, quando ante sparsionem sanguinis, quis certus evasisset se vere peccasse, vel non peccasse, ut avis pro reatu dubio. Quod si autem victimæ piaculares, postquam ad combustionem ex atrio elatæ, temeratæ fuissent, æque ac פסולי קדשים קלים *sacrificia minus sancta*, quæ vitium contraxerant, in monte templi לפני הבירה (VIII. §. XII. & XLIX.) comburi debebant. Omnes hæ combustiones non nisi interdiu fieri poterant, nec ad illas Sacerdotes tantum, sed & alii apti erant.

LIX.

LIX. Primogeniti autem aſini non redempti, & animalia profana aut fera in atrio jugulata, nec non hoſtiæ conſecratæ ubi mortuæ eſſent, aut abortum fecerant, ſepeliri debebant, niſi quod, ſi poſteriores enixæ eſſent ſecundinas, hæ ſolæ, reliquo corpore ſepulto, comburendæ eſſent. Plura alia comburenda aut ſepelienda, Judæi numerant, & priorum quidem in univerſum ſeptem, poſteriorum autem novem, ſed cum reliqua huc non pertineant, ſuo quæque loco tangemus. *Sepultura.*

LX. Cum ſæpius in hoc negotio victimarum legitimarum aut profanatarum fiat mentio, ut & mactationis in loco aut tempore ſuo, obſervandum Judæos tribus potiſſimum vocabulis innuere quicquid ad altare ineptum eſt, ſcilicet טמא, פסול & פגול quorum prius טמא proprie *immundum* eſt, פסול *illegitimum* ad illum uſum ad quem deſtinatum, פגול vero *fœdum & abominabile.* In duorum poſteriorum ordinem victima non ſolum facto aliquo aut caſu interveniente, ſed & ipſa cogitatione indebita redigi, Judæis auctoribus, poterat, ita ut nec ſanguinem ſpargere nec carnem comedere liceret: ex. gr. ſi offerens inter mactandum aut Sacer- טמא פסול פגול

cerdos inter ſanguinis exceptionem delationem ad altare, aut ſparſionen cogitaſſet, ſe id facere in alterius ſa crificii nomine, quam id vere eſſet aut ſe aliquid de illo oblaturum ve comeſturum loco illegitimo; evade bat פסול; tempore vero illegitim evadebat פגול contrahebatque pœnam *excidii* כרת facti hujus auctori; & ill qui ſciens de tali victima comediſſet qui vero id feciſſet inſcius, tenebatu ad *ſacrificium piaculare fixum.* Ad quod evitandum aſſerunt mactantem moneri ſolitum, ne ſacrificium abominabile redderet. Verum quoniam hæc omni in ſacris fundamento carent, neque hac ratione de ullo ſacrificio, utrum legitimum eſſet necne, conſtare potuiſſet, cum de alterius cogitatione nemo unquam certus eſſe queat, ad ἐντάλματα ἀνθρώπων merito referuntur.

Varii ſanctitatis gradus.

LXI. Quoniam variæ ſanctitatis in ſacrificiis plus ſemel meminimus, tenendum Judæos; ejus in oblationibus hos potiſſimum gradus diſtinguere: *Sanguis ſacrificii piacularis* ſanctior eſt *ſanguine holocauſti*, *membra holocauſti ablegminibus ſacrificii piacularis*; *Sacrificium piaculare*, ſacrificio *pro reatu*, excepto pro *reatu Leproſi*, ſacrificium *pro reatu*

ſacri-

ſacrificio תודה & *ariete Naziræi*, hæc iterum *ſalutaribus*, *ſalutaria primogenitis* animantium, *Primogenita decimis*, *decima* ſacrificiis *avium*, & ex avibus *piaculares holocauſtis*, ſacrificia ex *avibus fertis*, *fertum peccatoris*, *ferto ſpontaneo*. Quæ autem ſanctiora reliquis, in oblatione iisdem præmittebantur.

LXII. Quæ hactenus de ſacrificiis eorumque oblatione luſtravimus, ſolos Iſraelitas, ad hunc cultum obligatos, ſpectabant. Recipiebantur nihilominus & ſacrificia a *gentibus*, ſed non alia quam *holocauſta*, eaque tantum *votiva* vel *ſpontanea* נדר aut נדבה dicta. *Salutaria* quoque non repudiabantur quidem, ſed offerebantur, ut *holocauſta*. Si non junxiſſent *libamina*, ex ærario publico eadem emenda erant. Nullo quoque gentium ſacrificia laborare vitio debebant, vel ſi tale quod obtuliſſet Sacerdos, vapulabat. Manuum autem impoſitio, agitatio, leges de פגול & reliquiarum combuſtio, in illis locum non habebant. **Sacrificia gentium.**

CAP.

CAP. XIV.

De Fertis & Libaminibus.

I.

Fertorum nomina.

Altera *oblationum* scil. *inanimatarum*, species est quæ מנחות *donorum* a ܡܢܚ *donavit* aut προσφορῶν nomine venit Ps. XL. 7. Hebr. X. 5. & partim *fertis* partim *libaminibus* constat, quorum priora aliquando κατ᾽ ἐξοχὴν מנחות posteriora נסכים audiunt, quamvis & ultimum vocabulum æque ac prius, nonnunquam de utrisque usurpetur.

Antiquitas.

II. Incruentæ hæ oblationes, non minus canæ *antiquitatis* sunt, quam cruentæ Gen. IV. 3, 4. & apud plerasque gentes priscis temporibus fere his frequentiores fuerunt.

Ferta cum sacrificiis & per se venientia.

III. Possunt autem *ferta* varie dividi: alia enim tantum *appendices* erant *sacrificiorum*, quibus jungi solebant, dicta idcirco מנחות הבאות עם הזבח vel עם הבהמה atque hæc non addebantur nisi holocaustis pecudum, uti & salutaribus, non pro peccato aut reatu, excepto אשם מצורע *pro reatu*

reatu Leprosi, neque tribus illis quæ salutaribus similia (Supr. XIII. §. XVI.) aut avibus, nisi quæ pecudibus substitutæ essent. v. Lev. XIV. 31. Alia per se offerebantur sine sacrificiis, unde appellantur מנחות הבאות בפני עצמן *ferta per se venientia*. Ad priora quia accedebant libamina, eadem מנחת נסכים *ferta libaminum*, dicuntur.

IV. *Ferta per se venientia* distinguuntur in מנחות צבור *Ferta publica* seu integri cœtus, & מנחות יחיד *ferta privata* seu singulorum hominum. *Ferta publica & privata.* 1 Priorum tria numerantur, עמר seu *manipulus hordeaceus*, שתי הלחם seu duo *panes Pentecostales*, & לחם הפנים *Panes propositionis*.

V. *Ferta privata* Novem sunt, quorum quatuor a Deo ipso præscripta 1. *Privata debita & spontanea.* מנחת חוטא *fertum peccatoris*, scilicet rei unius IV peccatorum Lev. V. 1-4. at tam pauperis, ut nec pecudem, nec aves dare posset ib. 11. 2. מנחת סוטה *fertum mulieris adulterio suspectæ* quod & קנאות *Zelotypiæ* dicitur. Num. V. 15. 25. 26. 3. מנחת חנוך *fertum initiationis* a Sacerdote gregario sub auspicium muneris sui offerendum. Lev. VI. 12. seqq. 4. מנחת חבותין *fertum crustulorum* Pont. M. ibid. Reliqua quinque erant *spon-*

 tanea

tanea ex voto בנדר או בנדבה venientia, quæ pro varia præparatione, de qua §. XI. varias accipiunt denominationes.

Materia fertorum. VI. Omnia ferta debebant esse *ex simila triticea*; excepto manipulo paschali & ferto Zelotypiæ, quæ *ex farina hordeacea.* Nonnullis addebatur *oleum* & *thus*: Exsulare autem ab omnibus debebat *mel & fermentum*, quæ Deus altari proscripsit Lev. II. 11. prætterquam quod ad panes pentecostales adhiberetur fermentum, sed qui ob eandem causam ad altare non accedebant. Eadem ratio ex parte erat *panis sacrificii eucharistici* לחם תודה sed de quo hic non agimus, cum fertis a Judæis non accenseatur (v. infr. §. XXV. & XXVI.) Huc quoque nonnulli referunt *geminos panes fermentatos* שני תודות appellatos, quos ad consecrationem loci aut urbis ampliationem adhibitos, eamque ob causam ad finem talis loci delatos volunt, ex Nehem. XII. 31. Verum uti hic mos forsan observari potuit, ita ex hoc Nehemiæ loco saltem probari nequit, cum verba rectius de duobus choris laudantium explicentur.

Unde sumenda. VII. Licebat autem ferta tam publica quam privata offerre ex *frumento* quo-

quocunque Veteri vel *novo*, & in *quocunque loco*, ſive terræ Iſraeliticæ ſive extra illam, nato; excepto manipulo paſchali & panibus pentecoſtalibus, qui non niſi ex frumento novo, & quidem ex ipſa terra adducendi, Lev. XXIII. 10. 17. ante omnia vero requirebatur ut frumentum ſumeretur optimum, quem in finem præferebatur triticum ex Michmas & Maſonecha, cui proximum ex Chephraim in valle. Ita quoque cum oleo comparatum erat, quod uti ex omni loco licitum, ita ex urbe Tekoah, ubi optimum, vel Regeb trans Jordanem, quod illi proximum, peti ſolebat.

VIII. Ferta publica *comparabantur*, ex לשכה ſ. *ærario publico*, vel ſi ex ſponte natis anni ſeptimi venirent, inde horum cuſtodibus merces ſolvebatur (VIII. §. XV.) Privata unusquisque vel ſecum afferre vel in templo emere poterat. *Comparatio fertorum.*

IX. Ad fertorum omnium *præparationem* in genere primum requirebatur, ut frumentum per שיפה & בעיטה probe comminueretur, & mediantibus variis cribris, quorum nonnulli in panibus propoſitionis undecim numerant, in pentecoſtalibus duodecim, in ma- *Frumenti præparatio.*

 nipu-

nipulo paſchali tredecim, alii vero in omnibus tot quot neceſſaria erant, ſimilago ſeu farina tenuiſſima סלת inde educeretur. Manipulus Paſchalis autem id proprium habuit, quod hordeum prius in vaſe foraminibus inſtructo. אבוב toſtum, tum vento expoſitum, & in molis fabarum contuſum, ſicque tandem cribratum fuit.

Quantitas. X. *Quantitas* frumenti in ſacris non determinatur, ſed potius farinæ ſ. ſimilaginis inde eductæ, unde colligimus tantam ejus copiam ſumendam fuiſſe, quæ determinatam ſimilaginis puriſſimæ quantitatem præbere poſſet. Judæi tamen ad manipulum Paſchalem tria ſata, ad geminos panes pentecoſtales totidem, ad XII panes facierum XXIV ſata ſumenda ſciſcunt.

Quantitas ſimilaginis &c. in fertis libaminum. XI. Similaginis autem menſura in fertis libaminum erat cum ſacrificiis, 1. ex *bobus* aut *vitulis*, *tres decimæ* Ephæ ſimilæ cum *dimidio Hin* olei, 2. ex *arietibus*, *duæ decimæ* cum *tertia parte* Hin olei, 3. ex *capris* & *ovibus*, *decima* cum *quarta parte* Hin olei, *excepto agno* in holocauſtum diei ſecundi Paſchatis, cui *duæ decimæ* ſimilæ cum *tertia parte* Hin olei jungi debebant Lev. XXIII. 13. & 4. cum *ſacrificio Leproſi* divitis, *tres deci*-

mæ

mæ ſimilæ cum ¾ Hin & *logo* olei, ſecundum quas quatuor ſpecies totidem in templo fuiſſe dicuntur menſuræ his vocibus inſcriptæ עגל׳ זכר׳ גדי׳ חוטא nonnulli ex quarta duas faciunt חוטא דל & חוטא עשיר *peccatoris* i. e. Leproſi *pauperis* & *divitis*, pauper autem uti pro tribus agnis unum, ita pro tribus decimis ſimilæ unam cum ⅓ Hin & Logo olei dabat. Lev. XIV. 21. Qui igitur tale fertum emere volebat, Præfecto ſigillorum pretium ſolvebat, unamque ex his teſſeris recipiebat, pro qua ad Præfectum libaminum delata, hic deſideratum fertum reddebat.

XII. *Fertorum per ſe venientium, publicorum*, hæc erat quantitas: *manipuli paſchalis* una decima farinæ hordeaceæ, ad *panes pentecoſtales* duæ decimæ laginis Lev. XXIII. 17. *ad XII panes facierum* XXIV decimæ, ſcilicet duæ decimæ ad ſingulos. Lev. XXIV. 5. *Privatorum* autem *debitorum* menſura ita ſe habebat: *Peccatoris pauperrimi* fertum conſtabat una decima ſimilæ Lev. V. 11. *mulieris adulterio ſuſpectæ* una decima hordei Num. V. 15. *initiationis Sacerdotum* una decima ſimilæ, ut & *Pont. M.* una decima cum tribus logis olei. Lev. VI. 12.

Quantitas fertorum, per ſe venientium.

12.13. *Privatorum* autem *spontaneorum* quantitas determinata non est, sed offerentis arbitrio relicta, nisi quod secundum Judæos, illa non debuerit esse minor una decima, nec major sexaginta, quia publica nunquam LXI excedebant, par autem erat, ut privata essent minora publicis. Addebatur quoque oleum, & quidem singulæ decimæ unus logus.

Thus & oleum quibus fertis additum?

XIII. Thuris, quod nonnullis fertis jungebatur, mensura erat pugillus pro singulo ferto sive majori sive minori. Admittebant autem quædam *thus*, vel *solum sine oleo*, ut panes propositionis, vel *una cum oleo*, ut privata spontanea, cum manipulo paschali & ferto initiationis Sacerdotum atque Pontificis M. nec non mulierum & gentium, quædam *oleum sine thure* ut ferta libaminum, quædam denique *neutrum*, ut panes pentecostales, cum ferto peccatoris & Zelotypiæ.

Farina in fertis vel cruda manebat, aut oleo mixta, vel in vase cocta.

XIV. Farina vel cruda offerebatur, sine omni alio additamento, ut in *ferto Zelotypiæ & peccatoris pauperrimi*, vel oleo mixta ut *in manipulo paschali*, *primo* ex quinque *spontaneis* privatorum סלת dicto & *fertis libaminum*. In ferto autem Leprosi divitis, simila tantum

cum

cum $\frac{3}{4}$ Hin olei, & pauperis cum $\frac{1}{4}$ Hin miſcebatur, logus vero olei utrique additus, auri & pollicibus imbuendis impendebatur. Nonnulla ferta, poſtquam ſimila, vaſi oleo imbuto immiſſa, & affuſo oleo mixta eſſet, addita aqua calida depſebantur atque *in vaſe* מחבת aut מרחשת *coquebantur*; inter quæ vaſa id potiſſimum diſcriminis interceſſiſſe videtur, quod prius planius ſine margine, & quæ in eo coquebantur firmiora, alterum profundius ſed margine inſtructum, & in eodem parata molliora atque fluidiora eſſent. Hæc duo ferta *quartam* & *quintam* privatorum ſpontaneorum ſpeciem conſtituunt. Lev. II. 5. 6. 7. 8.

XV. Quædam coquebantur in furno ut חלות *placentæ* רקיקין ſ. *lagana*, Lev. II. 4. & *panes* qui nomine לחם veniunt. *Placentæ* erant *craſſiores* & ex farina oleo in vaſe eodem antea imbuto mixta, atque aqua calida ſubacta, formabantur, & quidem decem ex ſingula decima ſimilæ: רקיקין ſ. *lagana* erant *tenuiora*, quæ parabantur ex farina, aqua calida, ſed ſine oleo ſubacta, dein autem oleo, in formam crucis ſ. Græcæ literæ X ungebantur. Placentæ *ſecundam fertorum ſpontaneorum privatorum* ſpeciem, lagana

Ferta cocta in furno.

vero *tertiam* faciebant. Ex ſerto initiationis Sacerdotum, ut & quotidiano Pontificis formabantur quoque *Placentæ* tenuiores, ex priori decem, ex poſteriori duodecim, atque hæ aliquantulum coctæ, torrebantur, cum oleo in vaſe מחבת unde & poſteriores חבתים nomine veniunt, Lev. VI. 14. & 1 Chron. IX. 31. *Panes* duplicis erant generis, *facierum* & *Pentecoſtales*.

Præpar. panum faciei & Pentecoſt.

XVI. *Panes facierum* numero XII pro numero tribuum Iſraëlis, formabantur ſinguli ſeorſim, ex duabus decimis ſimilæ cum aqua calida ſubactis, ad craſſitiem digiti, figura quadrangulari oblonga, duabus extremitatibus ab utraque parte replicatis, ita ut longitudo eſſet 10, latitudo 5 palmorum, altitudo autem eminentiarum, ab utraque parte reclinatarum, quas Judæi קרנות *cornua* appellant, 7 digitorum, quam dimenſionem vox memorialis י״ה innuit. Eadem ratione præparabantur *Panes Pentecoſtales* numero bini, ſinguli ſeorſim ex una decima ſimilæ, niſi quod maſſæ jam ſubactæ inderetur fermentum Lev. XIII. 17. & panibus propoſitionis eſſent minores, longitudo enim erat tantum 7, latitudo 4 palmorum, alti-

altitudo autem cornuum 4 digitorum quorum memoriale זר״ד est. Formati hac ratione panes in furno coquebantur, & quidem pentecostales singuli, facierum autem bini.

XVII. Nonnulla eorum quæ ad præparationem fertorum faciunt, legitime fiebant extra atrium, alia non nisi in ipso atrio. Molebatur & ventilabatur farina, quin & in panibus facierum & pentecostalibus depsebatur extra atrium, sed coqui debebant in ipso atrio, in eodem loco ubi coquebantur sanctissima, quem in finem in atrio furnus aliaque vasa ad coquendum præsto erant. Præparationi autem panum facierum & crustulorum Pont. M. peculiaria conclavia atrii erant assignata (v. supr. c. VIII. §. XX. & XXI.) Omnia hæc in fertis privatis fieri poterant per quoscunque puros, usque ad pugilli acceptionem, quæ ad solos Sacerdotes pertinebat. Ferta autem publica præparabantur a personis publicis, & quidem ad panes pentecostales & manipulum paschalem cooperari poterant quicunque vellent, ex omnibus ephemeriis, panum propositionis autem cura spectabat ad ephemeriam mi-

Circumstantiæ in præparatione observandæ.

niſtrantem, ſub templo II in ſpecie eorum præparatio familiæ Garınu commiſſa dicitur, aliquando & Levitæ iis ut & cruſtulis Pontif. M. conficiendis præpoſiti leguntur. 1 Chron. IX. 32.

Immiſſio in vas miniſterii. XVIII. Ferta quæ ſola ſimila, cruda aut oleo mixta conſtabant, mox indebantur *vaſi miniſterii*, quo ſanctificabantur, niſi quod fertum zelotypiæ in corbe ſaligna allatum ad portam Nicanoris, tandem cum agitandum, illi ibidem immitteretur. Cocta autem exceptis panibus prius comminuebantur in fruſta, in ſpecie cruſtula Pontificis M. ſingula in duas partes æquales dividebantur, quarum una mane, altera veſperi offerenda, ulterius oblationis tempore comminuebatur; fruſta porro indebantur vaſi ſacro. His peractis, fertis סלת ut & fruſtis eorum, quæ in vaſe מחבת aut מרחשת parata, oleum, quod reſtabat, affundebatur, ut adeo in talibus triplex olei uſus, 1. מתן שמן בכלי. 2. בלילה & 3. יציקה locum habuerit. Quæ thus requirebant (v. ſupr. §. XIII.) illis tum quoque pugillus thuris imponebatur.

Agitatio & adductio fertorum. XIX. Omnibus hac ratione rite præparatis, quædam eo quo (cap. XIII. §. XXXVIII.) viſum ritu, *agitari debebant,*

bant: ut *panes pentecoſtales* & *logus* olei Leproſi, qui cum ejusdem ſacrificio pro reatu agitabatur, Lev. XXIII. 11. & XIV. 23. 24. alia ad angulum altaris notozephyrinum *adduci*, non agitari, ut fertum *peccatoris*, *mulierum*, *initiationis Sacerdotum*, *cruſtula Pont. M.* & ferta *ſpontanea*, alia prævia *agitatione adduci*, ut *Manipulus* paſchalis & fertum *zelotypiæ*, v. Lev. XXIII. 11. & Num. V. 25. in fertis *libaminum* autem & *panibus propoſitionis*, neuter ritus locum habebat.

XX. Horum nonnulla tota cedebant altari, ut *ferta animalibus juncta*, ut & ferta *initiationis Sacerdotum* & *Pont. M.* Quædam ex parte ut reliqua *ferta privata* & ex publicis *manipulus paſchalis*. Ex his pugillus eximebatur, ſed cui nihil thuris mixtum eſſe debebat, atque iterum in aliud vas ſacrum immittebatur. Hanc pugilli acceptionem, Judæi קמיצה vel חפינה *pugillationem* vocant, & a ſolo Sacerdote, & quidem extremitate trium digitorum mediorum verſus volam manus incurvatorum factam aſſerunt, quem actum nonnulli pro difficillimo habent. Pugillo vaſi indito, in ſacrificiis quæ thus requirebant, integer pugillus thuris imponebatur. *Quænam ex illis altari ceſſerint?*

XXI.

Eorum combustio. XXI. Quæ altari destinata sive integra ferta, sive inde exemti pugilli, eo per Sacerdotes afferebantur, & postquam בראש המזבח in *vertice altaris* probe salita (quem in finem nonnulli in ejus superficie, prope angulum notozephyrinum, peculiarem cumulum salis collocant) foco altaris eadem ratione ut partes victimarum immittebantur. Quod si quid olei ex laganis fertorum Sacerdotum, aut Pont. M. mansisset reliquum, idem quoque supra ignem effundi solebat.

Oblatio panum propositionis. XXII. *Panes propositionis* alia ratione Deo offerebantur: scilicet singulis Sabbathis octo Sacerdotes intrabant Sanctum, quorum quatuor circa panes recentes occupati, ita ut duo geminos eorum ordines, quorum singuli sex panibus constabant, duo alii geminas accerras thuris gerentes, ad septentrionem mensæ aureæ consisterent, & postquam ex reliquis quatuor, ad austrum stantibus, duo panes veteres, duo accerras thuris sustulissent, priores novos interpositis calamis reponerent, superimpositis novis thuris accerris. Veteribus ex Sancto elatis & in mensa aurea pronai (supr. VIII. §. XXXVII.) depositis, thus ad altare exterius defere-

ferebatur & poſtquam ſalitum, in foco unde prunæ ad ſuffitum peti ſolebant, adolebatur. Ceterum autem ex his panibus æque ac pentecoſtalibus nihil לאישים erat.

Ferta quæ Sacerdotibus in cibum conceſſa.

XXIII. Quin potius tam gemina hæc ferta integra, quam quæ ex manipulo paſchali aut fertis privatis, poſt pugilli oblationem reſtabant מותר מנחות ישראל Sacerdotibus poſt pugilli thurisque adolitionem, quæ ferta ad eſum, ut ſanguinis ſparſio carnem ſacrificiorum, licita faciebat, in cibum cedebant, & quidem ordinario claſſi Sacerdotali illo die miniſtranti, niſi quod panes propoſitionis inter ephemeriam, quæ illa hebdomade miniſterio defuncta erat, & novam dividerentur, in feſtis vero majoribus tam ad panes hos quam pentecoſtales ut & reliqua ferta, omnes ephemeriæ æquale jus habebant. Ante fertorum autem diviſionem Pontifex M. quoque partem quam vellet, capiebat, ut unum ex panibus pentecoſtalibus, 4 aut 5 ex panibus propoſitionis, nunquam enim id quod ſumebat, dimidium oblationis dividendæ excedebat. Oleum ex logo Leproſi & ab unctione laganorum Iſraelis reliquum, inter Sacerdotes quoque divide-

videbatur. Qui duos panes fermentatos in loci alicujus consecratione aut ampliatione oblatos volunt, eorum unum comedi, alterum comburi solitum affirmant.

Comestionis circumstantiæ. XXIV. Omnia hæc quæ Sacerdotibus ex fertis assignata, sanctissima erant, neque adeo nisi a Sacerdotibus masculis puris, in atrio interiori, idque tantum die oblationis & nocte sequenti comedebantur.

Panis sacrificii eucharistici, & Arietis Naziræi. XXV. Nullam hactenus recensionem instituimus לחם תודה *panum* qui cum *sacrificio eucharistico* ut & cum איל נזיר *ariete Nazirœi* offerebantur, quia hi non solent nomine מנחות venire, nec fertis sed ipsis potius sacrificiis cum quibus veniebant, a Judæis annumerari, nec denique fertorum libaminum, quibus alias potissimum accensendi essent, rationem sequuntur: quare ne ordo quem Rabbini in hoc argumento observant nimium turbaretur, illos hac in parte sequuti sumus. Ceterum si rem ipsam spectes ad ferta tamen seu oblationes inanimatas proprie pertinent, quare & brevibus hic expediendi erunt.

Præparatio panis XXVI. לחם תודה seu *panis sacrificio eucharistico junctus* constabat viginti deci-

decimis ſimilæ farinaceæ. Lev. VII. 12. ſeqq. Harum decem fermentabantur, atque ex illis *decem placentæ*, ſingulæ unius decimæ formabantur. Reliquæ decem decimæ infermentatæ dividebantur in tres partes æquales, ex quarum ſingulis diverſi generis panes formabantur, ſcilicet decem חלות *placentæ* in furno coctæ, decem רקיקין *lagana* & totidem חלות מורבכת *placentæ toſtæ.* Triginta his placentis addebatur *dimidius Logus* olei, qui ita diſtribuebatur, ut cum quarta Logi parte placentæ torrerentur, cum octava farina coquendarum in furno miſceretur, & octava ungendis laganis impenderetur. *eucharistici.*

XXVII. Ad *Panem Arietis Naziræi* Num. VI. 15. ſumebantur ſex decimæ & duæ tertiæ partes ſimilæ, quibus in duas partes æquales diviſis, ex tribus decimis atque una tertia parte formabantur decem lagana oleo uncta, ex reliquis tribus decimis atque altera tertia parte decem placentæ, oleo mixtæ. Omnia autem hæc ſine fermento erant; atque in furno coquebantur, impendebaturque illis quarta pars Logi olei. *Præparatio panis Naziræi.*

XXVIII.

Utrorumque agitatio & comestio. XXVIII. Ex utrisque nihil ad altare accedebat, sed de singulis quatuor panum sacrificii eucharistici, tam fermentatorum quam azymorum generibus, unus panis, ut & una ex 10 placentis unumque ex 10 laganis arietis Naziræi, dicta מורם תודה & מורם מאיל נזיר simul cum ablegminibus sacrificiorum suorum *agitata*, Sacerdotibus familiæ ministrantis in cibum cedebant in universa urbe Hierosolyma ab integra eorum familia, die oblationis & nocte sequenti, *comedenda*. Reliqui omnium horum panum reddebantur offerentibus, & ab iisdem die uno cum sequenti nocte comedebantur. Idem in panibus sacrificiorum eucharisticorum a Sacerdotibus oblatorum locum habebat, quæ rationem fertorum Sacerdotalium non sequebantur, quia, ut monitum, panes hi proprie non ut ferta, sed partes sacrificiorum considerabantur.

Libamina ex vino. XXIX. *Libamina* κατ' ἐξοχὴν נסכים Gr. σπονδαὶ appellata, erant ex *vino*, יין aut שכר Num. XV. 3. XXVIII. 7. vel domo allato, vel in templo emto. Hæc non addebantur nisi fertis cum sacrificiis venientibus, & quidem solis holocaustis quadrupedum & salutaribus,

ribus, non avibus, nec pro peccato aut reatu, aut his quæ ſalutaribus ſimilia erant, excepto piaculari & pro reatu leproſi.

XXX. Menſura eorum pro ſacrificiorum diſcrimine ſecundum quatuor teſſeras (§. XI.) variabat. Sacrificia ex bobus aut vitulis *dimidium Hin* vini, ex hircis aut arietibus *tertiam*, ex ovibus & capris *quartam partem Hin* requirebant. Leproſus autem ſingulis decimis ſimilæ addebat *quartam partem Hin* vini. ***Eorum menſuræ.***

XXXI. Vinum hoc a Sacerdote *ad altare deferebatur*, qui conſcenſo clivo recta ad ſiniſtram in circuitu medio progreſſus ad angulum notozephyrinum, illud ſimpulo argenteo ad occidentem, Sacerdotibus tubas inflantibus Levitisque accinentibus, infundebat, unde in cavitatem ſubterraneam deſcendebat (VIII §. XXVIII.) Solus Pont. M. libaturus integrum altare ad dextram circumibat, usque ad angulum notozephyrinum, ubi vinum libandum illi a Sacerdote porrigebatur. ***Oblatio illorum.***

XXXII. Libatio vini, *poſt integram ſacrificii oblationem* rite peractam, demum ſequebatur. Imo ne quidem neceſſarium erat, ut נסכים ***Tempus libationis.***

O ſtatim

ſtatim ſacrificiis adderentur, ſed ſi vel decimo demum die, poſt ſacrificium immolatum, offerrentur, ſatis recte ſe res habebat, modo nondum in vaſe ſacro fuiſſent, quicquid enim vaſi ſacro immiſſum, pernoctatione reddebatur illegitimum.

Libatio aquæ. XXXIII. In feſto tabernaculorum etiam *aqua libabatur*, qua de re infra (cap. XXI. §. XXVI.) inter cerimonias feſti hujus ex profeſſo agetur.

Ferta & libamina Gentium. XXXIV. Uti ſacrificia non ſolum recipiebantur ab Iſraelitis, ſed & a gentibus (XIII. §. LXII.) ita & ferta cum libaminibus, quod ſi illa ſacrificiis a gentibus oblatis, addita non eſſent, ære publico comparanda erant. Ferta autem gentium etiam oleum atque thus requirebant.

CAP. XV.

De Primitivis, primitiis & decimis &c.

I.

Primitiva, Primitiæ, Decimæ. Donis ipſi Deo oblatis, proxime jungimus illa, quæ alia ratione eidem conſecrata, miniſtris ejus aut pau-

pauperibus danda, vel ab ipsis Dominis sancta cerimonia comedenda erant. Hæc sunt quæ *Primitivorum*, *primitiarum* aut *Decimarum* nomine veniunt.

II. *Primitiva* בכורים a בכר *prævertit* Gr. πρωτογεννήματα, appellantur fruges integræ nondumque elaboratæ, quæ antequam reliquarum usus ullus concederetur, cultui Dei consecrari, & ad sanctuarium adduci debebant. Exod. XXIII. 19. *Primitiva.*

III. Lex de primitivis quidem jubet illa adduci מכל פרי האדמה *ex omni fructu terræ* Deut. XXVI. 2. sed Judæi illam ad hæc septem, *triticum*, *hordeum*, *uvas*, *ficus*, *malogranata*, *olivas* & *dactylos* restringunt. *Ex quibus rebus danda.*

IV. Præceptum autem hoc non respiciebat nisi proventum *terræ Israeliticæ*, & regiones *Sichonis* & *Ogi*, cum *Syria* a Davide subjugata, non alias terras Canaani propinquas, nec Judæi volunt illud nisi *tabernaculo Schilunte erecto*, aut *stante templo* observandum fuisse. *Et ex quibus terris?*

V. Ad primitiva *optima* quæque in suo genere seligenda erant, atque illa quidem *recentia*, præterquam si viæ longinquitas, talia afferre non *Non danda nisi optima & recentia.*

 per-

permitteret, tum enim *ſicca* aut *paſſa*, ut ficus aut uvas, adducere licebat.

Eorum quantitas. VI. *Quantitatem* primitivorum Deus non determinavit, ſed cujusque arbitrio reliquit, unde ſi quis vellet integrum agri proventum in primitiva conſecrare, id licebat, ſed & minima quaque menſura officio ſuo ſatisfacere poterat; Hinc inter 6 vel ut alii numerant 10 res recenſentur, quibus in lege nulla menſura definita eſt. Sapientes tamen ſtatuerunt unum de ſexaginta ad minimum dandum fuiſſe, qui numerus voce memoriali מנא continetur.

Conſecratio & ſeparatio. VII. *Conſecratio* & *ſeparatio* fiebat vel in ipſa arbore, ubi Dominus primos fructus jam ante maturitatem junco ligans, dicebat הרי אלו בכורים *Ecce hæc ſint primitiva!* vel ex frugibus jam decerptis collectisque, ubi tamen probe obſervandum erat, ut primitiva ſepararentur ante primitias atque decimas. Quod ſi primitiva poſt conſecrationem aut ſeparationem corrupta aut furto ablata eſſent, alia eorum loco dare dominus tenebatur.

Immiſſio in caniſtrum. VIII. Separata vel pluribus corbibus ſeu caniſtris *aureis*, *argenteis* aut *ſalignis*, vel omnia uni, מנא imponebantur,

tur, idque hac ratione ut infimum locum occuparet hordeum, proximum triticum, huic porro olivæ, dein dactyli, malogranata, ficus imponerentur, denique autem ſupra vel circa illas uvæ. Appendebantur inſuper plerumque corbi turtures, aut pulli columbarum, in holocauſta offerendi.

Adductio ad urbem Hieroſolymam. IX. Talis rite inſtructa corbis, vel ab ipſo domino Hieroſolymam, deferri, vel per alium eo mitti poterat. Fiebat autem delatio hæc maxima pompa, dum omnes civitates ejusdem ſtationis, poſtquam conveniſſent in urbe ſtationis ſuæ atque in plateis pernoctaſſent, mane exclamante præfecto verba Jer. XXXI. 6. ſimul iter ingrediebantur, præcedente bove cornibus deauratis & corona oleagina redimito, ut & tibicine tibias inflante, acclamantes ſibi mutuo ex Pſ. CXXII. 1. *Lætor his qui dicunt mihi, ad domum Jehovæ ibimus.*

Delatio ad atrium. X. Cum non longe ab urbe Hieroſolyma abeſſent, obviam illis procedebant Principes, Antiſtites & Theſaurarii, a quibus canentes in portis Hieroſolymæ Pſalm. cit. vſ. 2. humaniterque ſalutati ab omnibus urbis opificibus, ad montem templi deducebantur

tur. Quo postquam perventum esset, singuli corbes suas, licet hucusque illas ab alio portari curassent, ipsimet, ne Rege quidem excepto, in humeros tollebant & cantantes Psalmum CL in atrium interius deferebant, ubi advenientes a Levitis, Psalmum XXX concinentibus, excipiebantur.

Tempus oblationis. XI. Hæc autem Primitivorum deductio, ut Judæi asserunt, præcipue peragebatur *inter Pentecosten & festum tabernaculorum*, licet adhuc usque ad festum Encæniorum esset legitima, sed tum non edebatur super illis confessio.

Agitatio primitivorum. XIII. Postquam igitur hac ratione in atrium appulissent, unusquisque corbem ex humeris demissam margine prehendebat, suppositisque a Sacerdote manibus *agitabat*, pronunciatis lingua sancta verbis, Deut. XXVI. 3-10. sicque tandem eadem ad australe latus anguli altaris notozephyrini deposita, additoque insuper sacrificio pacifico, semet incurvans exibat.

Pernoctatio adducentium. XIII. Omnibus his peractis in urbe Hierosolyma erat *pernoctandum*, nec inde nisi sequenti mane domum redeundum. Septem enim res sunt, quas Judæi in primitivis requirunt,

1. ad

1. adductio, & quidem *2. in vaſe*, *3. Confeſſio*, *4. Sacrificium*, *5. Cantus*, *6. Agitatio* *7.* & *pernoctatio*, quæ tamen omnia non ejusdem ſunt neceſſitatis, nec in omnibus requiruntur.

XIV. Ipſa autem primitiva inter Sacerdotes ephemeriæ miniſtrantis dividebantur, & non ab illis tantum, ſed & familia eorum, fœminis æque ac maribus, in urbe Hieroſolyma *comedebantur*. Vaſa autem in quibus adducta, ſi ex metallo reddebantur dominis, ſaligna vero a Sacerdotibus ſervabantur. *Comeſtio.*

XV. *Primitiæ* heb. תרומות a תרם Chald. *ſeparavit*, *abſtulit* aut תרומת ראשית vel תרומה גדולה item כהנים & דמע (conf. Arab. دمع *res optima*) Græce *ἀπαρχαὶ* & *ἀφαιρέματα* dictæ, minus recte a nonnullis cum בכורים confunduntur, a quibus tamen tam in plurimis circumſtantiis, quam in ipſorum donorum conditione differunt. Conſtabant enim primitiæ frugibus terræ jam elaboratis ſeu ad uſum hominum præparatis Deut. XVIII. 4. XXVI. 2. unde Judæis פירות הנגמרים audiunt. *Primitiæ.*

XXI. Dandæ hæ erant ab Iſraelitis ſingulis annis Sacerdotibus, de omni- *Ex quibus rebus &*

locis dandæ. bus fructibus non tantum *terræ Canaanis*, sed & *Babyloniæ*, *Ægypti*, *Ammonitidis*, *Moabitidis* & *Syriæ*, ita tamen ut in illis regionibus natæ ibidem persolvendæ, non in Canaanem inferendæ essent.

Quantitas. XVII. Nec harum certam *quantitatem* Deus determinavit, unde cuique tantam dare licebat, quantam vellet, non tamen etiamsi quis vellet, licebat, ut in primitivis, integri agri proventum hunc in finem consecrare, quia מראשית non ראשית scriptum est, Deut. XXVI. 2. Sapientes autem asserunt oculum pulchrum (i. e. liberalem) dedisse unum de 40, vel ut Schammæani volunt, unum de 30, mediocrem, unum de 50, sed oculum malum (i. e. avarum conf. Matth. XX. 15.) unum de 60.

Separatio & consecratio. XVIII. *Separatio* primitiarum sequebatur illam primitivorum, decimarum vero separationem præcedebat. Cum autem fruges variis temporibus maturitatem consequerentur atque colligerentur, variis quoque temporibus primitiæ inde separabantur. Fiebat id ea ratione ut Dominus, vel quem ipse ad id constituisset, partem

tem aliquam auferens diceret, *Ecce hæ erunt primitivæ*,

XIX. Non omnes primitiæ esculentis constabant, sed & quædam alia ratione usui inserviebant, quo pertinent *primitiæ lanæ* ראשית הגז seu *pars* quædam *lanæ*. Sacerdoti persolvenda, quoties quis pecora tondebat. Deut. XVIII. 4.

Primitiæ lanæ.

XX. Primitiarum quoque rationem sequebantur מתנות *dona Sacerdotalia*, ex animalibus in usum profanum mactatis, scilicet *armus*, *maxillæ* cum lingua, & *venter*, nec non *placenta* חלה quæ quoties massa ad parandos panes subigebatur, inde ad sanctificandam reliquam massam, separanda & Sacerdoti danda erat, Philo, Judæos ait ἀπὸ παντὸς ςέατος καὶ Φυράματος ἀΦαιρεῖν ἀπαρχὴν εις ἱερέων χρῆσιν conf. Rom. XI. 16.

Dona Sacerdotalia ex animalibus & placenta.

XXI. Omnia autem hæc non adducebantur ad templum nisi in casibus quibusdam extraordinariis Neh. X. 27. 2 Chron. XXXI. 4. Mal. III. 10. sed omni in loco cuicunque quis vellet Sacerdoti dabantur.

Omnia hæc quibus Sacerdotibus danda?

XXII. *Comedenda* vero erant in universa terra Israelitica ab omnibus mundis familiæ Sacerdotalis, tam adultis quam impuberibus, uxoribus, liberis,

A quibus & ubi comedenda?

O 5 servis,

servis, quin & ipsis pecudibus Sacerdotum. Filia quoque Israelitæ Sacerdoti nupta, quia in ejus familiam transiverat, ad illa jus habebat, sed contra Sacerdotis filia Israelitæ nupta, eodem excidebat. Quinque etiam uxores Sacerdotum, Judæi jure hoc in perpetuum caruisse dicunt. Habebantur autem primitiæ, intermediæ sanctitatis inter cibos sacros & decimas, unde & leprosus de decimis comedens, cum esset טבול יום, a primitiarum esu excludebatur donec sol occidisset.

Decimæ. XXIII. *Decimæ* מעשרות Græc. δεκάται dictæ, quod decimam partem certarum rerum constituerent, varii apud Judæos generis memorantur, quarum quædam κατ' ἐξοχὴν מעשר decimæ, aut מעשר ראשון *decimæ primæ*, quædam מעשר מן המעשר *decimæ de decimis*, aliæ מעשר שני *decimæ secundæ*, aliæ denique מעשר עני *decimæ pauperum* audiunt.

Decimæ primæ. XXIV. *Decimæ* κατ' ἐξοχὴν ita dictæ, seu *decimæ primæ* singulis annis, exceptis Sabbathicis, quibus sponte nata pauperibus relinquenda, post oblata primitiva atque primitias, de omni proventu terræ atque arborum dandæ erant

erant Lev. XXVII. 30. & Deut. XIV. 22. 23. quod Judæi ad illa, quorum ordinario ad cibum usus est, quæque e terra proprie incrementum habent, & custodiuntur nec communis juris sunt, restringunt. In quibus persolvendis adeo religiosi præcipue erant Pharisæi, ut nec mentham, anethum & cuminum omitterent. Matth. XXIII. 23.

XXV. *Loca* ex quibus decimæ dandæ, eadem erant, unde primitiæ pendebantur, *terra* scilicet *Israelitica* cum *Syria* & 4 reliquis *regionibus vicinis* ut Judæorum magistri sciscunt, ceterum extra terram ab illis liberi erant. ***Loca unde datæ.***

XXVI. Dandæ autem erant *Levitis* Num. XVIII. 21. 24. a quibus non solum, sed & eorum liberis, quin & quibuscunque aliis omni in loco comedebantur, quia חולין seu *res profanæ* erant. Esra vero dicitur jussisse illas Sacerdotibus loco Levitarum dari, quia hi abnuerint cum ipso Hierosolymam adscendere. ***Personæ quibus dandæ.***

XXVII. Ex his decimis primis iterum Num. XVIII. 26. decima pars separanda erat, quæ idcirco מעשר מן המעשר *decimæ de decimis* vel תרומת מעשר *ablatio decimarum* appellabatur: ***Decimæ de Decimis.***

cum-

cumque hæ decimæ priorum quandam partem constituerent, nonnulli has sub illis comprehendunt, unde tres tantum decimarum species numerant.

Sacerdotibus dandæ. XXVIII. Hæ assignatæ erant *Sacerdotibus* Num. XVIII. 28. coll. Hebr. VII. 5. quibus vel mediate per Levitas, partem hanc a suis Decimis separantes. Num. l. c. & Neh. X. 39. vel immediate ab ipsis Israelitis, eandem a decimis Levitarum dementibus, solvebantur.

Decimæ ubi datæ. XXIX. Decimæ maximam redituum Levitarum æque ac Sacerdotum partem constituebant, unde cum sub templo II nonnunquam iis privarentur, atque idcirco ob inopiam e templo aufugerent, introductum est, ut adferrentur Hierosolymam illicque in conclavibus templi reconderentur. 2 Chron. XXXI. 11. Neh. XII. 44. & XIII. 10. seqq. Malach. III. 10. cum antea omni in loco dari possent.

Decimæ secundæ. XXX. Separatis in usum Levitarum & Sacerdotum decimis, ab eo quod restabat, Dominus iterum partem decimam tollebat, quæ *decimarum secundarum* nomine innui solet, & Domino ipsi quidem manebat, sed tamen, quia

quia ſancta erat, ſancte quoque conſumenda.

XXXI. Hinc enim Hieroſolymis, vel cum tabernaculum Schilunte eſſet, in omni loco, unde urbs hæc conſpici poterat, convivium ſibi ſuisque liberis æque ac ſervis, ſed non niſi mundis nec in luctu conſtitutis, inſtruere debebat, ad quod & Sacerdotes atque Levitæ invitandi Deut. XII. 16. ſeqq. XIV. 22. ſeqq. & XXVI. 14. *Hieroſolymis comedendæ.*

XXXII. Quod ſi Dominus longius abeſſet Hieroſolymis, quam ut commode res ipſas eo deferre poſſet, aut redimere illas vellet, pro earum pretio, addita inſuper adhuc quinta ejus parte (Lev. XXVII. 31.) quicquid luberet, ſibi Hieroſolymis comparare poterat, Deut. XIV. 25. 26. ubi tamen Judæi monent, argentum hoc non niſi cibo, potui aut unctioni, & quidem pro talibus rebus, quæ ex terra immediate creſcerent, aut ab illis provenirent, quibus ex terra nutrimentum eſt, impendendum fuiſſe. *Redimi poterant.*

XXXIII. Decimis his ſimilis habetur נטע רביעי ſeu *fructus plantæ quarti anni.* Scilicet ex quo planta vel arbor quædam frugifera plantata erat, tribus annis primis, fructus in arbore, ut impuri, *Fructus plantæ anni quarti.*

puri, relinqui debebant, quod *præputium arborum* vocant; quarti autem anni fructus Deo ſacri, & a Dominis ut decimæ ſecundæ Hieroſolymis comedendi, vel ſi venderentur, pretium ibidem, ſuperaddita quinta parte ejus, conſumendum erat. Lev. XIX. 24.

Decimæ pauperum cum aliis eorundem donis.

XXXIV. Quæ de decimis ſecundis in uſum Dominorum ſeparandis dicta ſunt, de *anno tertio* & *ſexto* intelligi non debent, illis enim eædem dandæ erant pauperibus, Deut. XIV. 28. & XXVI. 12. atque hæ ſunt quas *Decimas pauperum* vel *πτωχοδεκάδας*, nonnulli etiam *τρίτην δεκάτην tertiam decimam* vocant Tob. I. 8. Quinque enim, vel ut alii numerant, ſex ſunt dona à Deo pauperibus aſſignata, פאה *angulus* in agro relinquendus, לקט ſeu *ſpicæ decidentes*, עוללות *racemuli* vineæ, פרט *uvæ cadentes*, שכחה ſeu *manipulus* in agro rejectus, Lev. XIX. 9. 10. Deut. XXIV. 19. ſeqq. atque hæ *decimæ*, ad hæc autem non tantum Iſraelitæ ſed & Sacerdotes & Levitæ ex urbibus ſuis ערי מגרש tenebantur.

Tempus quo omnia hæc danda.

XXXV. Uti primitiæ poſt primitiva, ita poſt illas demum cujuscunque generis decimæ ſolvebantur, & quidem primum decimæ primæ, tum decimæ

cimæ de decimis, dein decimæ ſecundæ, vel earum loco decimæ pauperum. Decimæ autem priores ſeu Levitarum & Sacerdotum, dabantur omnibus ſex primis annis ſingulæ heptaëridos, decimæ ſecundæ, anno primo, ſecundo, quarto & quinto, decimæ pauperum anno tertio & ſexto; qui annus idcirco שנת המעשר *annus decimarum* vocatur. Annus autem ſeptimus ſeu Sabbathicus a primitivis æque ac primitiis omnibusque decimis liber erat. Præterquam quod fructus plantæ anni quarti Dominis manebant; unde in anno ſabbathico illos notabant gleba terræ rufæ, quo quivis illis abſtineret. In decimatione proventus terræ, annus ſupputabatur a Tiſri ad Tiſri, ita ut quæ ante menſem Tiſri nata, prioris anni, quæ poſt ejus initium, anni ſequentis eſſent; decimatio autem fructuum ex arboribus initium capiebat XV Schebet (II. VII. §. XIV.).

Confeſſio ſuper decimis.

XXXVI. Poſtquam omnes decimæ ſolutæ eſſent, Dominus Hieroſolymis tenebatur coram Deo hac de re ſolemnem *confeſſionem* ודוי המעשר vel הודית המעשר edere verbis Deut. XXVI. 13.14.15. quod nonnulli quovis anno tertio, exhibita tertia decima; alii

alii vero potius anno quarto & septimo, tempore sacrificii vespertini, diei ultimi festi Paschatis, factum volunt. Hanc autem confessionem abrogasse Jochananem Pont. M. Judæi asserunt, quod verba dedi Levitis, ob interdictum Esræ de quo §. XXVI. vere pronunciari non amplius possent.

דמאי s. Dubium in Decimatione.

XXXVII. Cum tempore ejusdem Jochananis Pontificis deprehenderent, homines plebejos in solutione primitiarum quidem satis accuratos esse, in decimarum vero non item, constitutum est de decimis, non nisi Viris fide dignis fidem adhibendam esse, plebejorum vero fructus dubios ducendos, quod idcirco דמאי appellant, tales igitur, qui emeret, denuo ad תרומת מעשר & מעשר שני, non vero ad alias decimas tenebatur.

Rigor in his omnibus.

XXXVIII. Tantus autem in his omnibus rigor erat, ut si quis comedisset de fructibus, antequam primitiva, cum primitiis & decimis inde data essent, flagellationis pœnam incurreret, si vero plane illa dare negligeret, aut defraudaret, Deum defraudasse reputaretur divinamque sibi maledictionem attraheret. Malach. III. 9. Nonnullorum etiam ex his omissio & defrau-

defraudatio, ex ſententia Judæorum mortis *θεηλάτου* reum faciebat.

CAP. XVI.

De Votis.

I.

Præter illas oblationes & dona, quæ hactenus vidimus Deo ſacra aut ejus cultui tradita fuiſſe, aliquid ipſi inſuper libere per *votum* נדר dictum, conſecrari potuit. Ad quod uti nemo ante conceptum votum obligatus, ita poſtquam illud ſemel nuncupatum, ſancte obſervandum fuit Deut. XXIII. 24. & Eccleſ. V. 3. *Vota.*

II. Verſabantur vota vel circa *perſonas* vel *res*, & has quidem vel *animatas* vel *inanimatas*, in quibus tamen omnibus requirebatur, ut in voventis poteſtate, tum quoque ut tales eſſent, quæ Deo placere poſſent. Quod ſi quis voviſſet, quod præſtare non poſſet, Judæi volunt ſapientes adeundos fuiſſe, ut ab illis voto ſuo exſolveretur. *Eorum objecta & conditiones.*

III. Hinc nemini quoque licebat votum facere, niſi qui ſui juris eſſet, unde ſi liberi minorennes in domo paterna, vel mulier in conjugio vivens, ali- *A quibus nuncupanda?*

quid voviſſent, Pater vel Maritus in cujus poteſtate erant, votum, quamprimum id audirent, irritum facere poterant, quod ſi illo die, quo id reſciverant, ſilerent, votum pro rato habebatur. Num. XXX. 3. ſeqq.

Votorum diſcrimen. IV. Dividuntur a Judæis vota in נדרי אסור *vota prohibentia*, & נדרי הקדש *vota conſecrantia*. Per priora rebus quibusdam ſolemniter renunciabatur, quibus quis promittebat ſe abſtinere velle, per poſteriora contra perſonæ aut res Deo ejusque cultui aut honori ſinguiari ratione conſecrabantur.

Votum Naziræatus. V. Votorum prohibentium præcipuum eſt quod נזירות *Naziræatus* nomine venire ſolet, cui qui ſuberant נזירים Ναζιραῖοι, Ναζηραῖοι vel Ναζαραῖοι, (probe diſtinguendi a Ναζωραίοις vel Ναζαρήνοις) a נזר *ſeparavit ſe*, vel *abſtinuit ab aliquare*, appellantur.

Naziræorum ſpecies. VI. Diſtinguuntur autem Naziræi non ſolum reſpectu ſexus, in mares & fœminas, ſed & reſpectu temporis quo votum durabat, in נזירי עולם *Naziræos perpetuos* & נזירי ימים *Naziræos dierum* vel נזירי זמן קצוב *Naziræos determinati temporis*.

Naziræi perpetui. VII. *Naziræi perpetui* vocabantur, qui per omnem vitam Naziræatus voto obſtri-

ſtricti erant, quales numerantur præcipue Simſon, Samuel & Johannes: Judæi addunt Abſalomum. Iidem adhuc diſtinguunt inter נזירי עולם *Naziræos ſeculi κατ᾽ ἐξοχὴν* ita dictos, & נזירי שמשון *Naziræos Simſonæos*, ſeu inſtar Simſonis.

VIII. Habebant quidem utrique duas has leges communes, quod *a vino abſtinere, & capillos alere* deberent, ſed *Naziræis ſeculi* tamen licebat, elapſis XII menſibus, comam nimis aggravatam novacula levare, ut Judæi ex 2 Sam. XIV. 26. colligunt, qua occaſione ſimul tres pecudes offerebant, quod ſi pollucrentur, dabant quoque ſacrificium pro immunditie, at *Naziræis Simſonæis*, nunquam fas erat capillos tondere, Jud. XIII. 5. & XVI. 17. nec polluti ſacrificium offerebant. *Leges eorum.*

IX. Tali Naziræatui quis vel ſemet ipſum conſecrare potuit, dicendo, הריני כשמואל *Ecce ego ut Simſon*, aut *ut filius Manoah*, aut *ut maritus Delilæ* aut alia periphraſi, vel eidem ab alio qui in ipſum jus habebat devoveri, idque aliquando jam ante nativitatem, quam poteſtatem Judæi Patri non vero matri, non obſtante facto Hannæ 1 Sam. I. 10. 11. concedunt. Nonnun- *Conſecratio.*

 quam

quam illud ex ſpeciali Dei mandato fiebat, ut in Simſone patet Jud. XIII. 5. 7.

Naziræi dierum. X. *Naziræi dierum* ad certum tantum tempus ſe hoc voto obſtringebant. Tempus illud in lege expreſſum non eſt, ſed Judæi id ad minimum XXX dierum faciunt, quorum memoriale latere volunt in voce יהיה Num. VI. 5. unde ſi quis vel nullum dierum numerum expreſſiſſet, vel minorem XXX, nihilominus ad XXX dies tenebatur, ſed ſi numerum determinaſſet triginta majorem, is ſine ulla additione aut imminutione implendus erat.

Leges hujus Naziræatus. XI. Leges Naziræatus hujus erant; ut ſibi caverent 1. ab *omni quod a vite proficiſcitur* 2. *a tonſura* 3. & *immunditie:* in quibus tribus novem diſtincta præcepta Judæi ſtatuunt, quibus addendo præceptum, de iis quæ ad voti hujus ſolutionem, aut aliquo ad latus ejus mortuo peragenda, omnia præcepta Naziræos hos concernentia ad decem, 2. affirmantia & 8. negantia redigunt. Quod autem nonnulli peculiares Naziræis veſtes tribuunt, fundamento caret.

XII.

XII. Immundities cavenda præcipue mortuos respiciebat, neque enim ipsis vel domum mortui ingredi, vel mortuis pollui, ne quidem propinquis Lev. XXI. 2. sed solo מת מצוה *mortuo præcepti* licebat, qua in re ejusdem cum Sacerdote summo (Supr. X. §. XIX.) sanctitatis erant. Num. VI. 7. *Sanctitas.*

XIII. Ad *voti solutionem*, exacto tempore præstituto, τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγνισμοῦ Act. XXI. 26. templum subeundum, atque ibidem cum oblatione sacrificiorum reliquæ cerimoniæ lege præscriptæ Num. VI. 13. seqq. observandæ erant. Sacrificia offerenda tria שלש בהמות של נזיר dicta, erant *agnus* in holocaustum, *agna* in sacrificium piaculare & *aries* in sacrificium salutare. His addendus panis לחם איל נזור scil. *placentæ infermentatæ* חלות מצות oleo mixtæ & *lagana infermentata* רקיקי מצות oleo uncta (Supr. XIX. §. XXVII.) cum ferto & libaminibus ordinariis sacrificiorum. Tum capilli radendi erant, stante tabernaculo quidem ad ejus ostium, sub templo autem in conclavi Naziræorum, ubi & ollæ, in qua sacrificium salutare coquebatur, subjiciendi. Ex ariete vero armus coctus, cum pectore & femore crudo, *Voti hujus solutio.*

nec non placenta una unoque lagano a Sacerdote manibus Naziræi impoſita, in atrio agitari debebant, quæ poſtea Sacerdotibus cedebant, reliquam carnem ſacrificii ſalutaris, cum reliquis placentis atque laganis, Naziræus ipſe ea qua vidimus (Supr. XIII. §. LVI. & LVII. & XIV. §. XXVIII.) ratione, cum convivis ſuis comedebat.

Libertas qua Paulus hac in re uſus. XIV. Licet autem ordinarius locus ſolutionis voti hujus eſſet templum Hieroſolymitanum, Paulus tamen ſub initium Novi Fœderis, uſus libertate Evangelii, Cenchreis ſe totondit, quemadmodum nec ſacrificia, utpote tum jam abrogata, obtulit Actor. XVIII. 18. ut adeo non opus ſit, id pro alio quam Naziræatus voto, quale omnes circumſtantiæ fuiſſe ſuadent, habere.

Solutio per alium. XV. Qui ipſemet ſumtus ad ſolutionem voti impendendos ferre non valeret, illi per alios ſuccurri poterat, imo ſingularis pietatis charitatisque exercitium reputabatur, pro tali impenſas vel in totum vel ex parte dare. v. Act. XXI. 22. ſeqq. ad quod quis dicendo הרי עלי לגלח נזיר *Ecce in me recipio tonſionem Naziræi*, ſemet obſtringebat. Quod ſi quis in Naziræatu ante

ante voti ſolutionem mortuus eſſet, filius aut hæres ſtatuto tempore ejus loco raſuram in ſe admittere, & ſacrificia offerre potuit.

XVI. Si quis durante voto ex mortuo, ad ejus latus inopinato exſtincto *inquinatus* fuiſſet, ſeptem dies immundus erat, tum die ſeptimo ſe tondere, capillos ſepelire, conſperſusque die tertio & ſeptimo cinere vaccæ rufæ & lotus die ſeptimo, duos turtures aut pullos columbarum, alterum pro peccato, alterum in holocauſtum, & agnum pro reatu (Supr. XIII. §. XXVI.) die octavo offerre, ſicque denuo votum incipere, atque integrum quod voverat tempus adimplere tenebatur. Num. VI. 9. ſeqq. *Naziræatus redintegratio.*

XVII. Inſtitutum in nonnullis Naziræorum voto ſimile eſt, quo obſtringebantur *Rechabitæ*, qui vulgo pro Proſelytis habentur ex Kinæis oriundi, & a Rechabo Patre Jonadabi nomen acceperunt. *Rechabitæ.*

XVIII. Hi enim ex mandato Jonadabi, quaſi hæreditario jure obligabantur, ut ipſi *cum liberis in perpetuum vino abſtinerent, domum non ſtruerent, nec agriculturam exercerent, nec vineam conſererent aut haberent, ſed in tentoriis habitarent,* *Eorum inſtitutum.*

rent, quo diu viverent in terra cujus inquilini erant. Jer. XXXV. 6. 7.

Religio in ejus obſervatione. XIX. Quod inſtitutum tam religioſe obſervabant, ut ab ipſo Deo in ſingularis obedientiæ exemplum, populo, mandatis divinis multo minus obtemperanti, quam illi humanis faciebant, proponerentur Jer. XXXV. 14. 15.

Alia vota prohibentia. XX. *Alia vota prohibentia* quoque Judæis in vita communi in frequenti uſu erant, quibus abſtinentiam, a quibusdam cibis, veſtibus, actionibus, aliisve rebus ceteroquin licitis promittebant. Fiebat id plerumque hac vel ſimili formula קרבן שאני אוכל *ſit res ſacrata quod ego edam*, vel קונם יין שאני טועם *vinum quod ego guſtabo, ſit res ſacrata*, vel etiam brevius שאני אוכל *quod ego comedam*, nam כל כנוי נדרים כנדרים *omnia epitheta votorum, æquivalent votis ipſis.*

Eorum abuſus. XXI. Non autem ſolum hac ratione ſibimet ipſis interdicebant talium rerum uſum, ſed & officia & beneficia, quæ alteri præſtare, atque aliis ſimul fructum, quem inde percipere poſſent, quo faciebat formula קרבן שאתה נהנה לי vel ממני κορβᾶν ὁ ἐὰν ἐξ ἐμȣ̃ ὠφεληθῇς Matth. XV. 5. & Marc.

V.

V. 11. *Donum Deo consecratum sit, quicquid tu ex me utilitatis capere possis* vel יהא לו קונם *erit illi hoc ut res sacrata*, qualibus votis cum Pharisæi se officiis charitatis etiam ipsis parentibus exhibendis subtraherent, recte illa ut maxime impia Servator locc. citt. perstringit.

XXII. *Vota consecrantia* nonnulla quoque personas, alia res spectabant; nihil autem hac ratione voveri debebat, nisi חול *profanum* id est Deo hactenus nondum sacrum, quia eadem res illi bis consecrari non potest, quamvis Judæi tamen sibi rationem invenisse visi sint, qua primogenita ab utero jam Deo dicata, illi denuo in holocausta devoverent. ***Vota consecrantia.***

XXIII. *Personæ* nonnunquam hac ratione Deo consecrabantur, quæ ipsæ dein illi tradendæ, ut singulari ratione a reliquis mundi negotiis segregatæ ejusque honori ac cultui dicatæ manerent. Tale ex parte, quantum nempe creaturas rationales respiciebat, votum Jephtæ Jud. XI. 30. sqq. erat, ut adeo minus recte quidam filiam ejus vere immolatam statuant, cum præter voti ipsius verba, & executionis descriptionem, plurimasque circumstan- ***Personæ Deo consecratæ.***

 tias,

tias, vel hoc solum contrarium suadeat, quod tale votum nec satis sancte nuncupari, nec sine nefando scelere executioni dare potuisset.

Species votorum consecrantium XXIV. Pleraque autem voto consecrante Deo dicata, vel altari vel templi usibus erant destinata, unde Judaei illa in קדשי המזבח *altari sacra* & קדשי בדק הבית *sacra reparationi templi* distinguunt.

Altari sacra. XXV. *Altari sacra* erant *animalia*, aliave in eo offerri solita, ut *simila*, *oleum vinum*, quae vel generaliori voto *κατ᾽ ἐξοχὴν* נדר dicto, de talibus rebus dandis, vel specialiori נדבה de certis quibusdam individuis aut rebus offerendis, consecrabantur, de quibus supra (XIII. §. XXVIII.) actum.

Munda & altari apta immolanda. XXVI. Quae ita consecrata, si essent דברים ראויים למזבח in eodem offerri debebant, sed si talia animalia vitium contraxissent, vendi aut a Domino redimi communique usui permitti poterant.

Animalia immunda. XXVII. Si vero essent *immunda* & ad altare inepta, ut equi &c. habebantur ac si consecrata non essent, tantum si in holocausta fuissent consecrata, vendenda aut a Domino redimenda, Lev. XXVII. 21. & pro eorum pre-

pretio holocauſta legitima comparanda erant, excepto cane, cujus pretium Deus ſanctuario proſcripſerat. Deut. XXIII. 18. Quoties autem Dominus aliquid redimebat, ſemper pretio quintam partem ſuperaddere tenebatur.

Reparationi ædis ſacrata.

XXVIII. *Reparationi ædis* dicatum erat pretium perſonarum aut rerum Deo conſecratarum. Ad perſonas quod attinet, ſi quis dixiſſet ערכי עלי aut ערך פלוני עלי *voveo æſtimationem mei*, vel *æſtimationem hujus aut illius*, tenebatur is dare pretium talis perſonæ Lev. XXVII. 3. ſeqq. determinatum. Pretium hoc erat maris a XX, usque ad LX ætatis annum, L ſiclorum, fœminæ ejusdem ætatis, XXX: Maſculi a Menſe uno usque ad annum quintum VI ſiclorum, fœmellæ III: Senis ſupra annum ætatis LX, ſiclorum XV, vetulæ eorundem annorum, X. Qui autem tantum ob paupertatem ſolvere non poſſet, illi Sacerdos pro ejus facultatibus pretium ſtatuebat. Lev. I. c. vſ. 8. Quod ſi quis non ſecundum æſtimationem hanc, ſed abſolute voviſſet pretium ſui vel alterius, is quanti a Sacerdote æſtimatus eſſet, ſolvere tenebatur.

XXIX.

Domus ager aliaque hoc pacto conſecrata. XXIX. *Domus* aut aliæ res Deo devotæ vel vendebantur, vel ſi Dominus illas redimere vellet, ultra pretium a Sacerdote ſtatutum, quintam adhuc partem dare debebat. *Ager* vero hæreditarius aut ejus quædam pars, pro annuo reditu & minori majorive anni Jubilæi propinquitate taxabatur, quod ſi a Domino hoc pretio non redimeretur, nec in anno Jubilæo ad ipſum redibat, ſed Sacerdotum erat. *Vaſa* Deo oblata, in conclavi vaſorum, de quo ſupra (VIII. §. XVII.) deponebantur, & quæ ad uſum templi idonea, ſervabantur, reliquis venditis, pretioque conclavi בדק הבית illato.

חרם *ſeu* ἀνάθεμα. XXX. Aliud voti genus erat, quod nomine חרם ſ. ἀναθέματος venit, & rem Deo ſacro ſanctam reddebat Lev. XXVII. 28. Homines hac ratione devoti ſine ulla redemtione morte afficiendi erant Lev. XXVII. 29. Votum autem hoc a nonnullis nimium extenditur, cum proprie non niſi hoſtes Dei & populi ejus ſpectaret, & præcipue quidem tales, qui ab ipſo Deo jam proſcripti aut internecione digni erant, Num. XXI. 2. 3. Joſ. VI. 17. Aliquando integræ urbes hoc modo Deo conſecratæ, occiſis incolis, cum omni præda

da ultricibus flammis funditus delebantur. Deut. XIII. 12.

XXXI. Ceterum Judæi diſtinguere ſolent inter חרם לשמים או לבדק הבית *Cherem* ſ. *ἀνάθεμα Deo* aut *reparationi templi devotum* & חרם לכהנים *conſecratum Sacerdotibus* quod & abſolute חרם dicitur; horum prius aſſerunt redimi potuiſſe, pretiumque reparationi templi ceſſiſſe, poſterius vero ſine venditione aut redemtione ipſum Sacerdotibus in peculium tradendum fuiſſe. Num. XVIII. 14. A rebus per חרם devotis aliquid auferre, ingens & vel morte piandum ſcelus erat. Joſ. VII. 25. *Species ἀναθεμάτων.*

CAP. XVII.

De Precibus, Supplicationibus &c.

I.

Vidimus hactenus varias oblationes tam debitas quam ſpontaneas, his autem omnibus multo majores præſtantioresque erant *preces* תפלה גדולה מכל הקרבנות unde de illis inter præcipu- *Precum Præſtantia.*

cipuas cultus Sacri partes, nobis jam propius agendum erit.

Appellationes variæque species. II. Appellantur hæ pro vario argumento variis nominibus תפלות שאלות (quæ & בקשות) תחנות (quæ & תחנוניכם dicuntur) & denique ברכות cum quibus nonnulli varia precum genera Apostolo Phil. IV. 6. & 1. Tim. II. 1. memorata, conferunt.

Publicæ & privatæ. III. Alias dividuntur quoque in *Publicas & Privatas*, quarum illæ simul ab universo cœtu, hæ a singulis hominibus seorsim recitantur. Inprimis autem Judæi preces cum ecclesia fusas Deo gratas statuunt, unde si vel maxime quis extra illam precetur, faciendum tamen id eodem cum Ecclesia tempore jubent.

Præparatio ad preces. IV. Ante preces sollicitam *præparationem* requirunt, quæ quoad corpus in lotione & omnis immunditiei atque spurcitiei sedula evitatione, quoad animam, in sollicita ejus dispositione consistit, quem in finem ad minimum horæ spatium ante earum recitationem exspectandum volunt.

Requisita in ipsis precibus. V. In ipsis precibus ante omnia exigunt debitam *attentionem*, secundum illud תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה *Preces sine intentione sunt ut corpus*

pus sine anima, tum quoque *ardorem* cum *tenuitatis* propriæ *agnitione* & *fiducia* in gratuita Dei benevolentia reposita.

VI. Non orandum tantum mente, sed & verbis, 1. Sam. I. 13. at submissa, nec altiori voce, præsertim in Ecclesia, prolatis, quam ut quis semet ipsum, non vero alius eum audire queat Ps. LXV. 2. ubi tamen præcipue vitanda battologia Eccles. V. 1. & Matth. VI. 7. Lingua in precibus privatis uti licebat quacunque cognita, sed in Ecclesia non nisi sancta. *Verba.*

VII. Quoad *habitum corporis gestusque*, Judæi monent orandum esse capite operto, cingulo partem corporis superiorem ab inferiori distinguente. Ceterum quidam *stantes*, alii *flexis genubus*, alii *incurvatione*, alii *prostratione* totius corporis orare solebant. Gen. XVIII. 22. Dan. VI. 11. Esdr. IX. 10. Neh. VIII. 7. 2. Chron. XXIX. 29. 30. Manus vel cordi imponebantur, vel expandebantur, vel in cœlum elevabantur Jes. I. 15. Thren. II. 19. III. 41. *Habitus corporis & Gestus.*

VIII. Ordinarius precum *locus* idem illud sanctuarium erat, quod Deus cultui suo elegerat 1. Sam. I. 9. 10. 1. Reg. VII. 29. 30. 33. Ps. XXVIII. 2. Quod si cui eo non liceret adscendere, non so- *Locus.*

ſolum in Synagogis, ſed & privatis ædibus orare fas erat, at facie ſemper una cum mente verſus ædem hanc directa Dan. VI. 11.

Tempus. IX. *Tempus* potiſſimum triplex erat Dan. VI. 11. 14. nempe בקר צהרים ·ועֶרב *Mane, Meridies* & *Veſpera*, Pſ. LV. 18. unde תפלת שחרית מנחה וערבית *Precatio matutina*, *pomeridiana* & *veſpertina* diſtingui ſolent, quarum originem nonnulli tribus Patriarchis, Abrahamo, Iſaaco & Jacobo tribuunt. Illa hora ab ortu ſolis tertia, iſta a ſexta, hæc a nona initium ſumebant. Prior & poſterior cum ſacrificii jugis matutini & veſpertini, ut & ſuffitus oblatione coincidere ſolebant, unde & populus illo tempore in templo congregatus preces fundebat Luc. I. 10. Act. III. 1. Nunc pomeridianæ horam nonam cum dimidia tribuunt, & cum illa veſpertinam conjungere ſolent. Sabbathis autem, noviluniis & feſtis quater preces fundebant, tres nempe quotidianas & alias ſacrificiis additis junctas; expiationis vero die accedebant inſuper aliæ ad obſeratas templi portas, quas idcirco נעילה ſeu *obſerationis* appellant.

Preces pro populo, vel X. Nonnullæ preces in templo pro populo fiebant a Miniſtris Sanctuarii, ut

ut a Pontifice M. die expiationis, dum in S. S. & Sacerdotibus Gregariis dum mane & veſperi in S. ſuffitum adolebant, populo interea temporis in atrio quoque in iisdem occupato, alias populus ipſe fundebat, in quibusdam etiam verba præiri ſolebant, populo tantum Amen reſpondente, 1 Chron. XVI. 36. & Nehem. VIII. 6. vel ejus loco formulam ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *Benedictum ſit nomen gloriæ regni ejus in ſeculum & ſempiternum* vel aliud ἐπιφώνημα ſubjungente. *ab ipſo fuſæ.*

XI. In Synagogis preces præibat, lectus præcipue ad hoc munus, שליח צבור *Legatus Eccleſiæ*, qui eum in finem coram *arca* conſiſtebat, unde ipſa phraſis עבור לפני התיבה *tranſire coram arca*, vel, quia locus hic depreſſior, ירד לפני תיבה *deſcendere coram arca* pro *preces publicas coram populo recitare* uſurpatur. *Quis preces præiret in Synagogis.*

XII. Precum Judæi varias habent formulas, quarum nonnullæ quia ad impetrandam peccatorum remiſſionem tendunt סליחות aliæ quia ad Deum celebrandum ברכות appellantur. Et harum quidem præcipue Octodecim habent, quas Eſræ & reliquis Viris Synagogæ Magnæ acceptas ferunt, di- *Precum formulæ.*

ctas ab hoc numero שמנה עשרה ברכות *octodecim benedictiones*, quibus Rabban Gamaliel aliam contra Hæreticos addidisse dicitur. Omnes hæ benedictiones quovis precum tempore recitandæ, nisi quod nonnunquam, ut Sabbathis & festis non integræ recitarentur, aliquando etiam quædam formulæ illis insererentur.

Keriath Schema cum 7 benedictionibus.

XIII. Præter illas XVIII benedictiones, bis de die, mane & vesperi ab unoquoque Israelita institui debebat קריאת שמע *Lectio* aut *recitatio Schema*, i. e. trium pericoparum Deut. VI. 4-9. XI. 19-21. & XV. 37-41. cui iterum septem benedictiones, certis quibusdam vocibus memorialibus, ex ipsis benedictionum formulis desumtis, insignitæ, & quidem tres recitationi matutinæ, quatuor vespertinæ jungebantur.

Supplicationes.

XIV. Precibus merito jungimus Cerimonias, quibus in jejuniis Numen placare aut propitium sibi reddere studebant, quas Latina voce recte *Supplicationes* diceres, quarumque præcipuam partem preces constituebant, quibus peccata sua confitebantur, Numinisque iram averruncare studebant, unde & variæ, pro variis quibus preme-

ban-

bantur anguſtiis, precum harum formulæ exſtant.

XV. In jejuniis publicis ſupplicationes hæ, antiquioribus temporibus præcipue, inſtituebantur in *templo* Jer. XXXVI. 9. 10. & Joel. I. 14. ubi populus in ſpatiis exterioribus, Sacerdotes vero in atrio interiori, quin & in ſanctiori ejus parte inter porticum & altare, unde alias in precibus ordinariis diſcedendum erat, ſemet proſternebant. 2 Chron. XX. 3. & Joel. II. 15. Tractu temporis autem etiam in Synagogis jejunia publica celebrari cœpta, præcipue in locis Hieroſolyma nimium diſſitis. Privata autem in privatis ædibus inſtituebantur. *Locus earum.*

XVI. *Perſonæ* jejunium celebrantes erant variæ, pro majori aut minori jejuniorum rigore: In levioribus fiebat id nonnunquam a diſcipulis ſapientum, in rigidioribus, a reliquis etiam Iſraelitis, exceptis mulieribus gravidis, lactantibus & pueris, ſed in graviſſimis, ne his quidem imo nec ſponſo aut ſponſæ venia dabatur. Joel. II. 16. quin & a nonnullis ad ipſa animalia id extendebatur. Jon. III. 6. *Perſonæ.*

XVII. Omnia autem ea occaſione ad luctum afflictionemque teſtandum *Cerimoniæ.*

erant comparata, nam & populus eum in finem in jejuniis publicis convocabatur, atque excitabatur tristi clangore, in templo quidem tubarum & buccinarum, in Synagogis vero tubarum solarum, & preces ipsæ cum fletu crebrisque ejulatibus fundebantur, & ipse corporis habitus atque omnes reliquæ circumstantiæ eodem tendebant.

Corporis habitus &c.

XVIII. Huc facit abstinentia a *cibo, potu, lotione, unctione, calceamentorum* usu & *Venere, laceratio vestium, indutio sacci*, vel cilicii plerumque negri, *pectoris percussio, capillorum solutio.* In hoc statu jacebant in *terra* aut *cinere*, vel eundem *capiti injiciebant.* Quæ quidem in jejuniis gravioribus tam publicis quam privatis, locum habebant. In levioribus autem, minoribus defungebantur cerimoniis, quin imo pro majori minorive causarum, ob quas celebrabantur, momento, illæ variabant.

Duratio.

XIX. Plerumque abstinentia hæc a cibo & reliquis modo memoratis *durabat* usque ad *occasum solis*, seu ortum trium stellarum mediocrium, at nonnunquam in jejuniis extraordinariis vel integro triduo continuabatur, ita ut nec

nec noctu nec interdiu quicquam gustare liceret. Esther. IV. 16.

XX. In jejuniis gravioribus etiam aliquando ex Synagoga, arca in plateam educebatur, & cinere conspergebatur, Principe, Præside Synedrii & reliquis omnibus eundem capitibus suis injicientibus; tum senex quidam exercitatus & cui honesta familia erat, coram arca descendens, verba pœnitentiæ, & XVIII benedictiones ordinarias cum sex aliis superadditis recitabat, quæ & ipsæ insuper quibusdam locis biblicis augebantur. *Eductio arcæ in plateam.*

XXI. Celebrabantur jejunia publica ob majores universalesque calamitates, quæ vel integræ reipublicæ, vel huic aut illi urbi incumbebant aut imminebant, in prioribus clangebatur tubis omni in loco, in posterioribus non nisi in illa urbe, sed vicinæ etiam jejunabant: Privatorum causæ, incommoda privata erant, ut si quis spe excidisset, rebus angustis afflictisque premeretur, ac amicum ægrotantem aut captivum vel in deserto errantem haberet, cui hac ratione precibus apud Deum succurrere vellet, licet nonnulli & ad Deum sibi propitium reddendum solum jejunarent, quod præci- *Ratio celebrandorum jejuniorum*

pue in ordinariis & hebdomadalibus privatorum jejuniis (Supr. XII. §. LIV.) locum habebat.

Jejuniorum valor. XXII. Uti juſtitiarii atque hypocritæ his exercitiis nimium tribuebant, ita prudentiores inter Judæos agnoſcunt, illa per ſe Deo placere non poſſe, unde & virtutibus longe minora faciunt.

Interrogatio Dei. XXIII. Quemadmodum per preces atque ſupplicationes favorem Dei ſibi conciliare aut ejus iram placare ſtudebant, ita & nonnunquam, illis mediantibus, ſibi in dubiis ab ipſo conſilium expetebant. Idque non tantum ipſimet, ſed & ſæpiſſime per prophetas, qui eum in finem pro aliis Deum interrogare ſolebant, & ab eodem reſponſa accipere. 1 Sam. IX. 9. 1 Reg. XXII. 7. 2 Reg. III. 11. VIII. 8.

Per Urim & Thummim. XXIV. Præcipue vero id fiebat per *Pontificem M.* τοῖς *Urim* & *Thummim* (Supr. X. §. XVII.) inſtructum, cui prærogativa hæc propria erat, non obſtante Num. XXXI. 6. 1 Sam. XXVIII. 6. & XXX. 7. Hinc autem in Sancto coram velo S. S. conſiſtens, facie ad arcam converſa, id de quo Deus conſulendus voce ſubmiſſa proponebat. Jud. XX. 18. & 23.

coll.

coll. 1 Sam. XIV. 37. reſponſionemque exſpectabat.

XXV. Non tamen temere, cuivis privato, hac ratione per Pontificem Deum interrogare licebat, ſed ſoli Regi, Synedrii Præſidi, aut alii in eminenti quadam dignitate conſtituto, idque tantum de rebus majoris momenti & relationem ad univerſum populum habentibus. *Quibus permiſſa?*

XXVI. Reſpondebat Deus, niſi forte graviora crimina id impedirent 1 Sam. XXVIII. 6. & quidem voce ut videtur clara atque intelligibili Jud. XX, 23. & 28. ut adeo licet per Urim & Thummim materiale quid intelligi debeat (X. §. XVII.) id tamen, in interrogatione æque ac reſponſione Dei, non tam pro inſtrumento aut medio phyſico, quam conditione a Deo ipſo ordinata, habendum videatur. *Reſponſio Dei.*

XXVII. Sub templo autem II cum donum Prophetiæ ordinarium una cum Urim & Thummim deficeret Eſr. II. 63. & Nehem. VII. 65. horum loco, Deus præcipue vocem illam cœleſtem, quam Judæi בת קול *Bath Kol*, *Filiam vocis* appellare ſolent, conceſſit, quamvis eadem non ſolum poſt prævias interrogationes, ſed & alias in χρηματισμοῖς, בת קול *Bath Kol.*

 idque

idque non tantum sub templo II sed & antea jam aliquando audita sit.

CAP. XVIII.

De Lustrationibus.

I.

Lustrationes. Ut quis munera sua Deo rite offerre, aut in precibus ipsum adire posset, ante omnia requirebatur, ut legitime ad id præparatus, & a peccato atque immunditie purgatus esset, quo faciebant tot Lege præscripti *καθαρισμοὶ* & *διάφοροι βαπτισμοὶ καὶ δικαιώματα τῆς σαρκὸς* Hebr. IX. 10. quibus Romani *Lustrationum* nomen darent.

Earum Materia. II. *Materia* lustrationum erat plerumque *aqua*, nonnunquam & *sanguis*, aliquando vero *oleum*.

Aqua sola l. sanguine a. cinere vaccæ rufæ mixta. III. *Aqua* ad hunc usum requirebatur *pura*, ex fonte aut flumine vivo hausta, eaque vel *nuda*, vel *sanguine*, aut *cinere vaccæ rufæ mixta*, qualem scriptura מי נדה *aquam separationis* Num. XIX. 9. XXXI. 23. Rabbini autem sæpius מי חטאת appellare solent.

Vaccæ rufæ combustio. IV. Ad parandum hunc cinerem, *Vacca* integra, jugi expers, trium, qua-

quatuor, aut ad ſummum quinque annorum, coloris autem perfecte rufi (quales in Canaane rarius occurrentes cariſſimo pretio veniebant) ex ærario publico comparabatur. Hæc a Sagane ad id jam ſeptitudo ante in לשכת בית אבן *conclavi Domus lapidis* (VIII. §. XXI.) ſecluſo, ſuper כבש *ponte*, hunc in finem arcubus aut fornicibus ſuperſtructo מפני קבר התהום *ob cadaver forte ſub terra deliteſcens*, deducebatur ad montem oliveti, & rogo impoſita facie verſus ſanctuarium, primum jugulabatur, tum Sagan ſanguinem manu ſiniſtra exceptum, digito manus dextræ, ſepties ædem verſus (in cujus portam trans murum orientalem, eam ob cauſam reliquis humiliorem, oculos direxiſſe dicitur) ſpargebat, quo peracto, incenſa pyra, injectoque in ignem ligno cedrino, hyſſopo & lana coccinea, vacca integra, cum pelle & fimo comburebatur. Num. XIX, 2, ſeqq.

V. *Cinis* combuſtæ vaccæ אפר הטאת Judæis dictus, poſtquam ſtudioſe collectus, in tres partes dividebatur, quarum una in antemurali, ad rei memoriam conſervandam, in vaſculo קלל של הטאת aſſervabatur, altera in *Collectio & aſſervatio cineris.*

monte olivifero lustrandis Israelitis custodiebatur, tertia purificandis Sacerdotibus destinata, inter Ephemerias eorum distribuebatur. Nonnulli secundam aliis vaccis, tertiam vero omnibus pollutis a mortuo conspergendis inserviisse volunt. Asservatio hæc eo majori cura fiebat, quo rarius vaccæ rufæ combustio eveniret. Si enim Judæis fides est, a Mose usque ad excidium templi I non nisi una, sub templo II vero in universum VIII combustæ sunt.

Personæ in hac cerimonia occupatæ.

VI. Licet autem Saganis præcipuæ in hac cerimonia partes essent, non tamen omnia ipsemet peragebat, sed quædam ut jugulatio, cineris collectio &c. sub ejus auspiciis a quibuscunque aliis viris puris fieri poterant: ubi tamen præcipue observandum, quod vacca hæc מטמאה את הטהורים ומטהרת את הטמאים *cum lustrandis impuris esset destinata, omnes contra puros circa illam occupatos inquinaret.*

Cineris in aquam immissio.

VII. Hujus itaque cineris, quoties illo opus esset, aliquid aquæ puræ, plerumque ex fonte Siloah haustæ, injiciebatur, idque sine determinata quantitate, quare Judæi illum inter eas res numerant, quibus in Lege nulla

la mensura statuta, ad minimum autem tantum sumendum sciscunt, ut in aqua conspici posset.

VIII. *Sanguis* debebat esse sacrificiorum mactatorum aut jugulatarum avium, *oleum* vero hic æque ac ad ferta optimum, & præcipue quidem Thecoanum sumi solebat. *Sanguis & oleum.*

IX. Ritus lustrationum diversi erant; vel enim fiebant per totius corporis *immersionem*, quam Judæi טבילה Gr. βαπτισμὸν vocant, vel per quarundam partium, ut manuum aut pedum *ablutionem*, quæ קידוש Gr. ἔκνιψις dicitur, vel per *adspersionem* sive digito, sive adspergillo, ex hyssopo, ligno cedrino & lana coccinea, quæ הזייה Gr. ῥαντισμὸς audit. Omnes hi tres modi circa aquam locum habebant, sanguine autem atque oleo subjecta lustranda *conspergi*, aut *imbui* solebant, quem ultimum actum Judæi נתינה appellant, oleo vero aliquando etiam *ungi*. *Varii lustrationum ritus.*

X. Respectu subjectorum & finis, cerimoniæ hæ quoque variabant. *Subjecta* erant vel animata vel inanimata, Personæ vel res: *Finis* autem potissimum triplex erat, vel separatio ab usu communi, vel peccati expiatio, aut im- *Diversæ earundem species.*

immunditiei ſublatio, unde commode dividi queunt in *conſecratorias*, *expiatorias* & *purificas*. Reſpectu temporis autem diſpeſci poſſunt in *Extraordinarias* & *ordinarias*.

Luſtrationes conſecratoriæ extraordinariæ.

XI. *Extraordinariæ* quibus aliquid Deo conſecrabatur, *initiatoriæ* quoque appellari poſſunt, quoniam his mediantibus Perſonæ vel res cultui divino ſolemni ritu inaugurabantur.

Iſraelitarum.

XII. *Perſonæ* erant vel Iſraelitæ vel ſanctuarii miniſtri. Iſraelitæ cum Deus ſolemni ritu fœdus ad montem Sinai cum illis erigere vellet, biduo ante integrum corpus debebant abluere tum veſtes lavare, & Venere abſtinere Exod. XIX. dein mactatis victimis prælectisque verbis fœderis, Moſes dimidia parte ſanguinis altari & libro adſperſa, altera dimidia parte *vaſis aquæ* אגנות immiſſa, unde Paulus Heb. IX. 19. αἵματος μετὰ ὕδατος meminit, populum conſperſit. Exod. XXIV. 6. A priori illa corporis immerſione baptiſmum Proſelytorum Judæi deducunt.

Sacerdotum & Levitarum.

XIII. De immerſione atque conſperſione, qua Sacerdotes, ut & veſtium lotione, qua Levitæ in deſerto inaugurati,

gurati, supra (X. §. XI. & XI. §. VI.) ex professo actum est.

XIV. *Ordinariæ* quoque erant quam plurimæ, quibus propior ad cultum præparatio fieret: quoties enim quis in templum aut Synagogam intrare, aut sacrificium vel aliud donum offerre, aut de sacris comedere, aut domi preces fundere, vel serioribus etiam temporibus, quoties cibum sumere vellet, prævia lotione opus erat, Judith. XVI. 22. Ps. XXIV. 3. 4. 1 Sam. XVI. 5. Judith. XII. 7. 8. Marc. VII. 3: quin nec Sacerdotibus, licet antea lotis, sub metu mortis ad sanctuarium aut altare accedere ministerioque suo defungi licebat, nisi denuo ex labro, aut dein ejus loco ex mari æneo, manus pedesque abluissent. Exod. XXX. 20. Saganem quoque Vaccam rufam combusturum in monte Oliveti se prius lavasse Judæi asserunt. Pontifex vero uti ordinario una totius corporis lotione ad omnia munia peragenda se præparare poterat, ita in festo expiationis quinquies totum corpus, decies vero manus & pedes abluere tenebatur. *Ordinaria.*

XV. Uti personæ in prima initiatione, ita & *res* ad cultum Dei consecra- *Consecratio rerum*

ban-

divino cultui dicatarum. bantur; ſic tabernaculum cum omnibus vaſis, ſanguine ſacrificiorum adſpergebatur, oleoque ungebatur. Lev. VIII. 10. 11. Hebr. IX. 21. Altare autem præter adſperſionem expiatoriam ſanguine factam, conſpergebatur ſepties oleo atque ungebatur. Exod. XXXIX. 26. & Lev. VIII. 11. Ex quorundam ſententia etiam nova vacca rufa comburenda, aqua & cinere prioris conſecranda erat, conf. ſupr. §. V. De ablutionibus ablegminum in altari offerendorum, quibus mediantibus non ſolum a cruore & ſordibus purgabantur, ſed & ad immolationem præparabantur, ſupra (XIII. §. L.) actum eſt.

Luſtrationes expiatoriæ. XVI. *Luſtrationes expiatoriæ* faciebant ad typicam peccatorum expiationem applicandam, unde ſanguine ſacrificiorum mactatorum fieri ſolebant, erantque & ipſæ vel *rerum* vel *perſonarum*, ut & *extraordinariæ vel ordinariæ.* In Paſchate Ægyptiaco ſuperliminare cum poſtibus ædium, ſanguine imbui debebat, ne angelus percuſſor Iſraelitarum primogenitos tangeret: In feſto expiationis annuatim, non ſolum coram arca, ſed & velo Sancti ſanguis ſpargendus, quin & altare interius ſanguine

guine imbuendum & conspergendum erat, &c. de quibus infra in cerimoniis Paschatis & diei expiationis Cap. XXI. propius agetur. Aliorum sacrificiorum piacularium interiorum sanguis quoque ad expiationem in Sancto, & quidem septies versus velum spargi, eodemque IV altaris aurei cornua imbua debebant, v. Lev. IV. 5. 6. 7. & 17. seqq. De variis affusionibus atque adspersionibus, aut aliis modis sanguinem altari exteriori applicandi, vide supra (XIII. §. XLIX. seqq.) Nonnullæ quoque lustrationes consecratoriæ, ut altaris, aut purificæ, ut leprosi, aut ædium morbo hoc infectarum, simul erant expiatoriæ. v. Exod. XXIX. 36. Lev. VIII. 15. & XIV. 18. & 53.

XVII. Sequuntur tandem *Purificæ*, quibus immundities legis tollebatur, ad quas rectius intelligendas, observandum Judæos varios immunditiei gradus, variasque species numerare. Ad gradus quod attinet מעלות הטומאה dictos, in genere quidem distinguere solent inter אבות הטומאה & ולדי הטומאה *Patres & filios immunditiei.* Priorum, qui graviores erant, duos, posteriorum quatuor, atque ita in universum *Lustrationes purificæ.*

ver-

versum sex gradus numerant: sunt hi

Patres immunditiei	I	אבי אבות *Pater patrum*
	II	אב הטומאה *Pater immunditiei*
Filii	III	ראשון לטומאה *Primus in immunditie*
	IV	שני *secundus*
	V	שלישי *tertius*
	VI	רביעי *quartus.*

Quæ rectius ex his Judæorum canonibus cognoscuntur: *Omnes Patres immunditiei polluunt homines, vestes & vasa, tam fusilia quam immersionis aut testacea, & quicquid homines aut vasa contactu ea ratione polluit, PATER IMMUNDITIEI dicitur: Omnes vero filii immunditiei nihil horum, sed tantum cibos & liquores polluunt,* præter liquorem immundum, qui etiam vasa polluit. Et iterum: *Quicquid tangit Patrem immunditiei appellatur primus* (filiorum) *quicquid tangit primum, appellatur secundus, quicquid tangit secundum, appellatur tertius, quicquid tangit tertium, appellatur quartus.* Quædam autem horum polluta erant, & simul alia polluebant,

bant טמאים ומטמאים quædam ineptas res reddebant ad esum, sed non polluebant ulterius פיסלים ולא מטמאים in quibus varium discrimen, inter res profanas, primitias & cibos sacros, Judæi statuunt.

XVIII. Respectu durationis quoque una immundities altera erat gravior, dum quædam tantum usque ad vesperam, alia per integrum septiduum durabat, priorem טומאת ערב posteriorem טומאת שבעה appellant, imo quædam etiam per mensem aut adhuc ulterius continuabatur. Respectu *exclusionis* a locis magis vel minus sanctis, hic etiam non exiguum erat discrimen, lepra enim excludebat urbibus muro cinctis, fluxus seminis monte templi, pollutio a mortuo antemurali, immunditics τῶν טבולי יום atrio mulierum, & τῶν מחוסרי כיפורים atrio interiori. Hinc eadem immunditics in una relatione altera gravior, in alia vero levior esse poterat, ut adeo absolute & in omni relatione, nulla gravissima dici queat. *Alii gradus.*

XIX. *Species immunditiei* in ipsa Lege memoratæ *undecim* sunt, *1. Immundities reptilium* Lev. XI. 30. *commemoratorum*, *2. Cadaveris bestiæ*, *3. Hominis mortui*, *Species & Patres immunditiei ex Lege.*

R *4. Con-*

4. Concubitus ſeminis, *5. Aquæ cinere vaccæ rufæ mixtæ*, Rabbinis מי חטאת *6 Sacrificiorum piacularium*, *7 Viri fluxu laborantis*, *8. Mulieris fluxu laborantis*, *9. Menſtruatæ*, *10. Puerperæ*, *11. Lepræ.* In his autem a Judæis XXXII *Patres pollutionis*, dicti אבות טומאה מדברי תורה numerantur, ſcilicet *1. Reptile ipſum*, *2. Cadaver*, *3. Mortuus*, *4. Homo pollutus mortuo*, *5. Vaſa eodem polluta*, *6. Vaſa quæ hominem mortuo pollutum tetigerunt*, *7. homo qui tetigit vaſa mortuo polluta*, *8. Vaſa hominem, qui talia vaſa tetigit, tangentia*, *9. tabernaculum* (in quo mortuus erat) *10. ſepulchrum*, *11. concubitus ſeminis*, *12.* מי חטאת *13. Vacca rufa*, *14. Juvenci comburendi*, *15. Hirci comburendi*, *16. Hircus emiſſarius*, *17. Fluxu laborans Vir*, *18. eodem laborans fœmina*, *19. Menſtruata*, *20. Puerpera*, *21. Sedile*, *22. Lectus*, *23. Rem cum immunda habens*, *24 ſanguis immundæ*, *25. ſaliva immundi*, *26. urina ejus*, *27. Fluxus* ipſe Gonorrhæi, *28. concubitus* ſeminis ejus, *29. Leproſus* diebus quibus *ſecluſus erat*, *30. idem* diebus quibus *immundus pronunciatus*. *31. Veſtis lepra infecta*, ut & *32. Domus*.

Quædam in illis ob- XX. Obſervandum tamen circa hæc eſt, per reptilia non intelligi niſi Lev. XI.

XI. 30. memorata, reliqua vero munda esse; dein ad cadaver bestiæ non referri animal mundum rite jugulatum, utpote quod mundum, nec polluit, quemadmodum nec adeps animalis mundi, tum quoque Gentes nec cadavere pollui, nec hac ratione, uti nec tentorio alios polluere, & מי הטאת non polluere nisi qui illas gestat aut tangit, nec tamen illis indiget, idque dum alius illis mundatus non est: porro sub immunditie fluxus etiam gentes comprehendi, atque adeo contactu polluere, unde quidam Judæos in Prætorium intrare noluisse censent conf. Joh. XVIII. 29. & Act. XI. 3. Denique nullam impuritatem majorem esse immunditie hominis, nihil enim in universa rerum natura, nisi postquam mortuum esset, sed homo solus etiam vivus polluebat. *servanda.*

XXI. Rabbini vero & hac in parte onus legis aggravarunt v. Marc. VII. 3. 4. & non solum multo plures *Patres pollutionis* ex V memoratarum specierum, scilicet immunditie mortui, fluxus, menstruatæ, puerperæ & cadaveris elicuerunt, sed & his adhuc sextam speciem addiderunt, nempe *im-* *Patres immunditie ex sententia Rabbinorum.*

munditiem idoli, in qua recenſent IV Patres pollutionis. 1. Idolum ipſum, 2. quicquid illi inſervit, 3. quicquid ei oblatum, unde in Eccleſia primitiva nata quæſtio de εἰδωλοθύτοις Act. XV. 20. 29. XXI. 25. & 1 Cor. X. 19. 28. 4. Vinum quod illi libatur. Talibus autem nomen אבות טומאה מדרבנן *Patrum pollutionis ex mente Rabbinorum*, vel מדברי סופרים *ex verbis Scribarum*, dare ſolent.

Immundorum mundatio. XXII. Quicquid autem ulla ratione inquinatum erat, mundari non poterat, niſi mediante *baptiſmo* טבולה ſeu *immerſione*, ad quem uſum Rabbini ad minimum requirunt menſuram XL ſatorum aquæ, etiamſi vel unica acus abluenda foret, exceptis aquis ſcaturientibus, quibus menſura conſtituta non eſt, modo tanta illarum quantitas ſit, ut integrum corpus abluendum iis obtegi queat.

Variæ ejus circumſtantiæ. XXIII. *Perſonæ* inquinatæ vel corpus una cum veſtibus abluere poterant, vel utraque ſeorſim. *Res* abluendas Judæi generaliori כלים ſ. *vaſorum*, nomine inſignire ſolent, quorum VII ſpecies numerant, *veſtes*, *cilicia*, vaſa *coriacea*, *oſſea*, *metallica*, *lignea* & *teſtacea*. Horum VI priora ubi polluta

luta immergenda erant, quo respicit βαπτισμὸς τῶν ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλινῶν Marc. VII. 4. vasa ex metallo nonnunquam per ignem prius transmitti. Num. XXXI. 23. *testacea*, quo Judæi *vitrea* quoque referunt, confringi debebant. Lev. XI. 33. Immersio personarum æque ac rerum pro varia immunditiei duratione aut specie variis non solum fiebat temporibus, sed & vel sola sufficiebat, vel aliæ cerimoniæ eidem jungendæ erant.

XXIV. Contactu reptilis, cadaveris bestiæ, aut Viri vel fœminæ fluxu laborantis, vel gentium, (quas Rabbini illis similes faciunt; §. XX.) menstruatæ, horumve omnium sputo &c. nec non contactu leprosorum, vel etiam concubitu, casu nocturno קרי dicto, מי חטאת *aquis lustratoriis* aut sacrificiis piacularibus, inquinatæ *res* vel *personæ*, postquam ablutæ, puræ quidem erant, sed non nisi occaso sole, quod si jam de die aut primo mane lotæ essent; admittebantur quidem ad antemurale, sed vesperi demum prorsus mundæ habebantur, atque his Judæi nomen τῶν טבולי יום dare solent. Lev. XI. & XV. Num. XIX. 7 - 10. & 21. 22.

Mundatio leviorum imparitatum.

Polluti ex mortuo. XXV. Immundities ex *hōmine mortuo* uti omnium certo reſpectu graviſſima הומר כולן ita homines æque ac vaſa quæ talem tetigerant, aut portaverant, aut in eodem cum illo tentorio fuerant, aut ad illud venerant, aut mortuum vel occiſum in agro jacentem, aut ſepulchrum tetigerant, per VII dies immundi erant. Num. XIX. 11. ſeqq. Nonnulla tamen contactu eorum, quæ mortuo polluta erant, inquinata, poſtquam lota, non manebant immunda, niſi usque ad veſperam.

Eorum mundatio. XXVI. Quæ graviori hac impuritate ex mortuo polluta erant, ſive homines ſive vaſa aut tentorium, die tertio & ſeptimo במי חטאת *aqua cinere vaccæ rufæ mixta*, a Viro puro, mediante faſciculo hyſſopi conſpergi. dein die VII ablui debebant, quo peracto occaſo ſole pura erant, ex quo ritu nonnulli illuſtrandum putant *βαπτισμὸν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν* 1 Cor. XV. 29. Tanti autem momenti conſperſio illa erat, ut ejus neglectus pœnam excidii mereretur. Num. XIX. 11 · 20.

Alius uſus τῶν מי חטאת XXVII. Hic licet præcipuus *τῶν* מי חטאת uſus eſſet, minus recte tamen illi ſentiunt, qui nullum alium agno-

agnoſcunt, cum ut Judæi docent, & Pont. M. & Sacerdos vaccam rufam combuſturus, iisdem aliquoties conſpergi debuerint.

Mundatio menſtruarum & fluxu laborantium.

XXVIII. *Menſtruæ* ut & *fluxu laborantes* tam *Viri* quam *fœminæ* זבים וזבות; non ſolum omni illo tempore quo morbus hic durabat, immundi erant, ſed & poſteriores, eo ceſſante adhuc *ſeptem dies* numerare debebant, quorum ultimo demum poſtquam ſe *abluiſſent*, ſub veſperam mundi evadebant, ita tamen ut *die octavo* inſuper duos turtures aut pullos columbarum, alterum in *ſacrificium* pro peccato, alterum in holocauſtum, offerre deberent. Lev. XV. 2. ſeqq.

Puerperarum.

XXIX. *Puerpera* quoque ſi filium enixa eſſet VII, ſi filiam XIV dies impura erat, tum abluto corpore, priori in caſu adhuc per XXXIII, poſteriori autem per LXVI dies exſpectare, nec interea temporis ſanctum quid tangere, aut ad ſanctuarium venire, ſed illis demum elapſis, ſacrificia ſua, agnum anni unius in holocauſtum & pullum columbarum aut turturem in ſacrificium piaculare, vel ſi id facultas ejus non permitteret, duos turtures aut pullos columbinos, alterum in holo-

cauſtum, alterum pro peccato, offerre debebat. Lev. XII. coll. Luc. II. 21. 22.

Lepra hominum. XXX. Reſtat tandem inter immundities graviores, non minima *Lepra*, צרעת aut *κατ' ἐξοχὴν* נגע *plaga* dicta, morbus non naturalis nec contagioſus, ſed extraordinarius, ſingularique Dei judicio immiſſus, idque vel *hominibus*, vel rebus inanimatis, *veſtibus* aut *ædibus*. Lepra homines occupans erat vel צרעת בעור בשר *lepra in cute carnis* vel בראש או בזקן *in capite aut barba*. *Lepræ cutis* ſuſpicionem præbebat שאת *tumor* coloris lanæ, ספחת *abſceſſus* coloris calcis, aut בהרת candoris nivei, *ſigna* autem *diagnoſtica erant, pilus albus* redditus, plagæ *adſpectus*. reliqua cute *profundior*, ejusdem *diffuſio* & *vivacitas*, Lev. XIII. 2. ſeqq. *Lepræ capitis* aut *barbæ*, quas nonnulli pro diverſis ſpeciebus habent, indicia erant *maculæ adſpectus profundior*, & in illa *pilus fulvus tenuior*. Lev. XIII. 29. 20. Diſtinctio hæc in lepram capitis aut barbæ, & reliquæ cutis carnis, eo magis attendenda eſt, quia alterutra parte morbo hoc infecta, quis tantum impurus reddebatur, toto autem corpore, a capite ad pedes

eodem

eodem correptus, purus habebatur. Lev. XIII. 12. 13.

XXXI. Uti judicium de omni immunditie ad *Sacerdotes* ſpectabat, Lev. X. 10. & Ezech. XLIV. 23. ita circa lepram præcipuæ illorum partes erant, tam in ſententia de hoc morbo ferenda, quam illis peragendis, quæ ad purificationem ſpectabant. Scil. ſi ſigna illa diacritica in capite aut barba, vel corpore deprehendiſſet, protinus Sacerdos talem hominem immundum, ſi ὁλόλεπρος eſſet, mundum pronunciabat, quod ſi ſigna non ſatis paterent, ſecludebatur a Sacerdote, & poſt ſeptiduum iterum examinabatur, ſi tum plaga ſe non diffudiſſet, altero ſeptiduo ſecludi, tum quoque in lepra capitis aut barbæ ſe radere, excepto tamen loco infecto debebat, quod ſi & tum plaga ſine ulteriori diffuſione ſubſiſteret, mundus declarabatur, & lotis veſtibus, ſub quo Judæi etiam lotionem corporis comprehendunt, pro tali habebatur: diffuſa autem ulterius, exacto utroque ſeptennio, plaga, immundus pronunciabatur. Lev. XIII. 3. ſeqq.

Judicium Sacerdotis de illa.

XXXII. Hæc ſententia Sacerdotis, omnino ad negotium hoc dirimendum

Leproſorum ſtatus

& habitus. neceſſaria erat, atque illa lata ſtatim leproſus veſtibus ſciſſis, more lugentis, capite incomto, velataque barba ſuperiori, caſtris, aut urbibus tempore Joſuæ muro cinctis excluſus, ſine ulteriori conſortio, præterquam aliorum leproſorum, 2 Reg. VII. 3. Luc. XVII. 12. degere, & obvios immunditiei ſuæ, clamando טמא טמא *immundus*, *immundus!* admonere debebat. Lev. XIII. 45. 46. Ceterum ad alia loca imo ad ipſas Synagogas accedere illi fas erat, ita tamen ut ſeorſim ſederet, & primus veniret, ultimusque diſcederet.

Mundatio. XXXIII. Recuperata ſanitate, ſe iterum Sacerdoti, eum in finem usque ad extrema caſtra aut portas Hieroſolymæ ad ipſum exeunti, ſiſtere debebat Matth. VIII. 4. a quo ſanitate ejus deprehenſa agnitaque, ad *mundationem duas aves* צפורים pares ut Judæi ſciſcunt, ſi tales haberi poſſent, ſtatura, colore, pretio, dare debebat, quarum una, ſuper aqua viva in vaſe teſtaceo, mactata, alterius alæ adſpergillo ex ramo cedrino, hyſſopo & lana coccinea circumpoſitæ, una cum adſpergillo a Sacerdote, ſanguini prioris, aquæ mixto intingebantur, eoque

ſepties

ſepties *conſperſus*, mundus pronunciabatur, ave ſimul viva dimiſſa, mortua vero ſepulta. Tum veſtes abluendæ, corpusque illi radendum atque lavandum erat, quibus omnibus peractis admittebatur quidem iterum in caſtra & urbes, ſed ita ut lotionem hanc veſtium corporisque, cum ejusdem raſura denuo *die ſeptimo* repeteret. *Die* vero *octavo* lotus primum in conclavi leproſorum, cum logo olei, ſacrificia ſua, agnum unum in holocauſtum, alterum pro reatu, agnam vero pro peccato, cum ferto trium decimarum ſimilæ oleo mixtæ, vel ſi pauperior eſſet, agnum pro reatu, decimam ſimilæ oleo mixtæ, & duos turtures, unum pro peccato alterum in holocauſtum dabat. Quibus in atrio interiori rite oblatis ſanguineque ſparſo, Sacerdos qui ſanguinem ſacrificii pro reatu manu exceperat,(Supr. XIII. §. XLIII.) ad Leproſum ad portam atrii, quo ingredi nondum illi fas erat, progrediebatur, ejusque in atrium porrecta membra, aurem dextram cum pollice manus & pedis dextri, illo primum ſanguine, dein oleo adducti logi, manui propriæ vel alterius infuſo, poſtquam de eodem ſepties coram Domino ſparſiſſet, imbuebat, reliquumque

que olei in manu ſupra caput purificandi dabat. Lev. XIV. 1-32.

מחוסרי כיפורים

XXXIV. Licet autem tam *Leproſus*, quam tres præcedentes, quibus ſacrificia offerenda, *Vir & mulier fluxu laborans, cum puerpera*, etiam ante ſacrificiorum oblationem, nulla amplius immunditie laborarent, non tamen plenam expiationem, niſi poſt eandem conſequebantur, unde tamdiu מחוסרי כיפורים *indigentes expiatione* appellabantur: Interim tamen neceſſarium non erat, ut ſtatim ſua ſacrificia offerrent, aut tam hi quam alii impuri ſe protinus abluerent, ſed differre illud poterant, modo quamdiu factum non eſſet, locis, rebusque aut cibis ſacris, ſingulis ipſorum interdictis, abſtinerent.

Lepra veſtium atque ædium.

XXXV. Ad lepram *veſtium* atque *ædium* quod attinet, Prior non polluebat niſi lanam & linum, aut pelles, quibus aliquid horum adhæreret; indicia ejus erant *maculæ virides*, aut *rubræ*, ſignum diagnoſticum, *diffuſio.* Unde talibus maculis in veſte quadam comparentibus, Sacerdos illam per VII dies ſecludebat, quibus elapſis ſi plaga diffuſa eſſet, immunda igneque comburenda, ſin minus aqua eluenda, & ſeptiduo iterum ſecludenda erat, quod ſi

ſi tum adſpectus ejus mutatus non eſſet, licet plaga ſe non diffudiſſet, integra veſtis, ſi vero colorem mutaſſet, pars cui plaga inerat, avulſa, igne comburi & reliqua veſtis aqua elui atque mundari, debebat. Lev. XIII. 47. Poſterioris, quam Judæi ad ſolam terram Canaan reſtringunt, ita tamen ut ædes Hieroſolymæ ea nunquam infectas credant, ſuſpicionem quoque excitabant *ſtriges virides*, aut *rubræ*, reliquo muro *depreſſiores*, quibus apparentibus, Sacerdos domum claudebat VII dies, iisdemque elapſis, ſi plagam ſe diffudiſſe cerneret, lapides quos illa occuparat tollendi & extra urbem in locum impurum projiciendi erant, tum reliqua domus intus abradenda, pulvere quoque ad locum impurum elato, ruina vero novis lapidibus novaque *calce* reparanda, quod ſi tum denuo appareret plaga, univerſa domus dirui, omniaque ad locum impurum efferri, ſi autem nulla ejus amplius veſtigia cernerentur, mediantibus duabus aviculis, iisdem cerimoniis ut Leproſus, ſeptena adſperſione luſtrari debebat. Lev. XIV. 34. ſeqq.

CAP.

CAP. XIX.

De
Templi cuſtodia, muſica, Lychnuchi adaptatione, ſuffitus oblatione & benedictione ſacerdotali.

I.

Aliæ cultus partes. Præter enumeratas has cultus ſacri partes, ad quas Iſraelitæ omnes concurrebant, aliæ ſolis ſanctuarii miniſtris propriæ fuerunt, quarum quædam iterum Levitis æque ac Sacerdotibus communes, aliæ his ſolis demandatæ erant. Ad priores pertinet *cuſtodia & muſica* templi, ad poſteriores *lychnuchi adaptatio*, *ſuffitus oblatio* & *benedictio Sacerdotalis*.

Cuſtodia templi. II. Uti Deus in templo ceu Rex in ſplendido palatio habitabat, ita ad majus decus ordinemque ſervandum miniſtri conſtituti, qui in portis excubias agerent. Has multi de nocte tantum actas volunt, ſed & res ipſa & teſtimonia Philonis, Joſephi, & nonnullorum Rabbinorum, potius idem de die quoque obtinuiſſe evincunt: licet incer-

incertum ſit, an id omnibus in locis eodemque numero interdiu ut noctu factum ſit; ſaltem cuſtodia nocturna præcipua fuiſſe videtur. Pſ. XXXIV. 1.

III. *Stationes* harum excubiarum jam a Davide ordinatæ leguntur XXIV. vid. 1 Chron. XXVI. quas ſub templo II Judæi ita digerunt, *Loca.*

ad 5 portas montis templi	V
in 4 angulis ejus intrinſecus	IV
ad 5 portas atrii interioris	V
ad 4 angulos ejus extrinſecus	IV
ad conclave *oblationis, veli* & poſt S. S.	III
ad portam *Nitzotz*, in conclavi *Aſtines & beth moked*	III
	XXIV

IV. In omnibus his locis excubias agebant *Levitæ*, & quidem in XXI prioribus ſoli, in tribus ultimis ſimul cum *Sacerdotibus*, licet ſeorſim ab illis, ſcilicet Sacerdotes intra atrium, Levitæ extra illud, vel in locis ubi cœnaculum erat, ut conclave Nitzotz & Aſtines, Sacerdotes in ſuperiori, Levitæ in inferiori parte. *Cuſtodes.*

V. *Numerus* cuſtodum erat in ſingulis locis X unde omnium Levitarum in excubiis ſtantium quotidie CCXL erant, *Eorum numerus & luſtratio.*

erant, Sacerdotum autem XXX. Unicuique horum ſtatio ſua aſſignabatur a præfecto montis templi איש הר הבית dicto, qui & de nocte cuſtodias accenſis facibus luſtrabat, & ſi quem Levitarum dormientem inveniret, non ſolum eum verberibus male mulctabat, ſed &, ſi vellet, veſtes ejus adurebat, quo alluditur Apoc. XVI. 15.

Muſica templi. VI. Ad attentionem in cultu ſacro excitandam, Deumque publice celebrandum, faciebat Muſica templi. Pſ. XXX. 2. 3. LXXX. 3. & CL. 3. 4. Hæc partim quoque tractabatur a Sacerdotibus partim vero a Levitis.

Sacerdotum, cum inſtrumentis ipſorum VII. Inſtrumenta quibus Sacerdotes utebantur, ſunt שופר *Buccina* & חצוצרה *tuba*. *Buccina* appellatur *cornu* animalis *incurvum* (excluſo tamen vaccino quod nunquam שופר ſed קרן dicitur Deut. XXXIII. 17.) quod plerumque *arietinum*, at in feſto novi anni de *rupicapra* erat. Hujus uſus extra templum etiam aliis quam Sacerdotibus, in illo his ſolis permittebatur, obtinebatque non ſolum in quibusdam feſtis, ſed & jejuniis publicis Supr. (XVII. §. XVII.) Tuba ex metallo parata erat, recta, ſed in inferiori parte latior, quo ſonus diffundi poſſet. Tales Moſes binas ex argento paravit, pro

pro numero duorum filiorum Aharonis, Num. X. 2. Dein auctis Sacerdotibus etiam Salomon numerum turbarum usque ad CXX auxit 2 Chron. V. 12. unde Judæi colligunt in templo ad cultum publicum ad minimum ſemper duas, nunquam autem ultra CXX adhibendas fuiſſe. His non utebantur niſi Sacerdotes ſoli, idque aliquando in caſibus extraordinariis, ad convocationem populi, ſignum migrationis caſtrorum dandum, in ſolemnioribus feſtivitatibus, jejuniis, bellis aut triumphis, tam in ſanctuario quam extra illud Num. X. 2. 2 Reg. XI. 14. 1 Chron. XIII. 8. XV. 28. ordinario autem in eodem ad Sabbathorum aut feſtorum proclamationem vel celebrationem, & maxime in cultu quotidiano, ubi XXI vicibus clangebant, III cum portæ aperirentur, IX tempore ſacrificii jugis matutini & IX tempore veſpertini, 1 Chron. XVI. 39. ſcilicet cum libaretur vinum, in Paſchate vero cum ſacrificium jugularetur: alias quoque cum libatione vini in holocauſtis quadrupedum & ſalutaribus clangor hic conjunctus erat, 2 Chron. XXIX. 27. 28. In ſolo autem cultu templi utebantur nonnunquam tubis & buccinis ſi-

 mul

mul 1 Chron. XV. 28. Ps. XCVIII. 6. sed extra illud non nisi alterutris.

Cantus Levitarum. VIII. Uti tubarum & buccinarum usus Sacerdotibus, ita reliqua Musica *Levitis*, demandata erat. Hi משוררים dicti tempore Davidis, numero M M M M, ex liberis Asaphi, Hemanis & Jeduthunis, in XXIV classes æque ac custodes divisi, partim *ore canebant* summa suavitate, a qua sequentibus temporibus præcipue celebratur *Hogrus Levita*, partim *instrumenta musica* tractabant. 1 Chron. XXIII. 5. & XXV. 9-31.

Instrumenta musica. IX. *Instrumenta* hæc præcipue tria erant צלצל aut מצלתים *cymbalum*, quod tantum unicum נבלין *nablia*, quorum duo, & כנורות κιννύραι vel κιθάραι quarum novem ad minimum simul adhibebantur 2 Chron. V. 12. XXIX. 25. Præter hæc tria nonnunquam & tibiis utebantur, & quidem non paucioribus quam duabus, nec pluribus duodecim, idque tantum duodecies in anno, cum mactaretur Pascha primum & secundum, primo Paschatis, die Pentecostes, & octo diebus tabernaculorum.

Locus ubi stabant. X. Ordinarius Levitarum tam ore canentium quam instrumenta musica tractantium, locus erat דוכן של לוים *Sug-*

ſuggeſtum Levitarum (Supr. VIII. §. XIII.) ubi ad minimum ſemper requirebantur XII, licet numerus hic ſine limitatione augeri poſſet. Nonnunquam tamen & in aliis locis, ut in feſto tabernaculorum in XV gradibus, quibus ad atrium interius adſcendebatur, ſtabant.

XI. *Argumentum* cantus conſtituebant *hymni ſacri* 2 Chron. XXIX. 30. quorum quidam caſibus extraordinariis inſerviebant, ut Pſalm. XXX. initiationi domus, necnon, ut Judæi aſſerunt, æque ac Pſalm. CXXII. 1. 2. & CL. receptioni primitivorum (Supr. XV. §. IX. & X.) alii concinebantur in cultu templi ordinario, ut cum ſacrificio jugi, quando vinum libaretur, primo die hebdomadis Pſalmus XXIV. ſecundo XLVIII. tertio LXXXII. quarto XCIV. quinto LXXXI. ſexto XCIII. ſabbatho XCII. cum parte cantici Moſis, Deut. XXXII. & cum ſacrificio veſpertino Sabbathi Exod. XV. In feſtis majoribus Hallel ſeu Pſalm. CXIII - CXVIII. in feſto tabernaculorum Pſalmi graduum CXX - CXXXIV. cum ſacrificiis addititiis ejusdem feſti die primo CXV. ſecundo XXIX. tertio L. quarto & quinto XCIV. ſexto LXXXI. 1-6. ſeptimo LXXXII. 1-5. In primo *Materiæ cantus.*

novilunio novi anni Pf. LXXXI. & cum facrificiis תורה Pf. C.

Præfecti cantoribus &c. XII. Omnes autem hi cantores & Musici non folum tribus fuis capitibus Asapho, Hemani & Jeduthuno a Davide fubordinati funt, fed & idem fimul pro numero ephemeriarum, XXIV præfectos conftituit, quorum unusquisque uni ephemeriæ præerat 1 Chron. XV. 17, 19. XVI. 41, 42. XXV. 2. feqq. 2 Chron. V. 2. XXXV. 15. quo refpici titulo מנצח, in infcriptionibus pfalmorum adeo obvio, folet. Signum vero cantus plerumque a Sagane ab altari fudario dabatur.

De cantoribus & cantatricibus ex populo. XIII. Nonnulli tam ad cantum quam muficam inftrumentalem, aliquando etiam Ifraelitas admiffos effe, ex 2 Sam. VI. 5. colligunt. Inter Judæos quidam, folos genere claros ad pofteriorem concurriffe volunt, fed a cantu omnes præter Levitas excludunt. Sunt & qui Cantatrices משוררות in templo ftatuunt ex Neh. VII. 67. fed alii illas pro mulieribus cantorum, aut fœminis extra templum artem hanc exercentibus non immerito habent conf. Exod. XV. 20. Jud. XI. 34. 1 Sam. XVIII. 6. 7.

Lychnuchi adaptatio. XIV. Quæ ad Sacerdotes folos fpectabant, partim in Sancto, partim in atrio

atrio peragenda erant. Priora ſunt *lychnuchi adaptatio, ſuffitus oblatio & panum facierum* in menſa aurea *diſpoſitio.* De poſteriori autem cum ſup. (XIV. §. XXII.) jam actum ſit, de reliquis quoque verbum ſubjungendum erit. Lychnuchus bis quotidie mane ac veſperi adaptandus erat. Miniſterium matutinum appellatur הטיב את הנרת veſpertinum העלות את הנרת Exod. XXX. 7. 8. unde oritur quæſtio, utrum Lychni interdiu æque ac noctu arſerint, an mane exſtincti ſint. Nobis veroſimile videtur ad minimum quosdam etiam interdiu arſiſſe, cum in tabernaculo ceteroquin Sacerdotibus lux, ad miniſteria in Sancto peragenda, neceſſaria defuiſſet, & Judæi de templo II idem conſtanter affirment, quin & *λύχνος* ejus *ἀθάνατος* etiam ſcriptoribus exteris celebretur. Ad adaptationem lychnuchi autem Sacerdos ſorte lectus cum vaſculo כוז oleo repleto intrabat, & lapidem trium graduum coram lychnucho, ſaltem in templo II conſcendens, ante ſuffitus oblationem prius quinque lychnos concinnabat, purgando ardentes & exſtinctos novis ellychniis ac oleo inſtruendo, atque incendendo, tum depoſito vaſe egreſſus, poſt accenſum

ſuffitum, duos reliquos adaptabat: Incenſos autem ab iis qui adhuc ardebant, ſed ſolum occidentalem igne ab altari exteriori petito, Judæi affirmant.

Suffitus. XV. *Suffitus* variis conſtabat aromatibus, quorum IV a Moſe memorantur Exod.XXX.34. 1. נטף *opobalſamum* 2. שחלת Judæis צפורן *unguis aromaticus.* 3. חלבנה *galbanum* & 4. לבנה זכה *thus purum:* Quibus a Judæis ſeptem alia adduntur, 1. מר *myrrha*, 2. קציעה *Caſia* 3. שבלת נרד *ſpica nardi* 4. כרכום *crocum* 5. קושט *Coſtum*, 6. קנה vel קילוף *calamus aromaticus* & 7 קנמון *Cinnamon*, nonnulli his jungunt כיפת הירדן *ſpumam ſ. ambram Jordanis* מעלה עשן *herbam quæ fumum recta adſcendere fecerit*, & מלח סדומית *ſalem ſodomiticum.* *Parabatur* ſuffitus hic ſemel in anno, quantitate 368 librarum, quo in univerſum annum ſufficeret, quem in finem, ſingularum quatuor ſpecierum, in ſacro codice commemoratarum, ut Judæi dicunt, ſumebantur libræ 70. Sequentium quatuor priorum, ſingularum libræ 16. coſti 12. calami aromatici 3. cinnami 9. libræ, trium vero ultimarum, ambræ Jordanis, herbæ fumi, & ſalis, quantum ſatis eſſet. Hæ ſpecies probe comminuebantur in mortario

rio Exod. XXX. 36. & in ſpecie unguis aromaticus fricabatur בבורית כרשינה *ſmegmate Carſchinæ*, lavabaturquè ביין קפריסין *vino Capparis*. Quæ præparatio ſub auſpiciis *Præfecti ſuffitus* ממונה על מעשה קטרת fiebat in conclavi atrii interioris Aſtines dicto, (Supr. VIII. §. XX.) cujus nominis familiæ quoque ſub templo II præcipue opus hoc demandatum dicitur, quod illa herbam מעלה עשן & artem parandi ſuffitus præ aliis cognitam haberet.

XVI. Hujus ſuffitus pugillus, quantitate, ut Judæi aſſerunt, dimidiæ libræ, bis quotidie, mane ac veſperi adolendus erat. Quem in finem poſtquam altare interius purgatum & 5 lychni præparati erant, Sacerdos ſorte deſignatus, nec antea unquam hoc munere functus, ſumebat vas בוך ſuffitu repletum, operculo inſtructum, & vaſi majori כף inſiſtens, tum vel idem vel alius ad id a priori lectus, *πυρείω* argenteo מחתה 4. caborum, ex altari exteriori prunas petebat, & poſtquam deſcendiſſet, alteri *πυρείω* aureo 3 caborum immittebat: Dein prior, -vas ſuffitu plenum gerens, alteroque *πυρεῖον* ferente comitatus, Sanctum intrabat, & prunis a poſteriori in ipſa altaris ſu- *Oblatio.*

perficie diſpoſitis, prior ad vocem præfecti הקטר ſuffitum illis ex vaſe בזך injiciebat, fuſisque ſimul precibus, quarum ſuffitus emblema erat Pſ. CXLI. 2. coll. Apoc. V. 8. & VIII. 3. quibusque populus in atrio ſuas jungebat Luc. I. 10. ſemet incurvans exibat. De oblatione ſuffitus, in S. S. a Pontifice die expiationis facta, infra inter diei hujus ſolemnia agetur.

Benedictio Sacerdotalis. XVII. Benedictio quoque ſolis ſacerdotibus propria erat, ad quam omnibus in Sancto, nec non circa ſacrificium juge matutinum rite peractis, Sacerdotes ephemeriæ miniſtrantis, præcipue qui in ſanctuario fuerant, in gradibus Pronai conſiſtebant, & manibus probe lotis conf. Pſ. CXXXIV. 2. atque elatis, uno verba præeunte, reliquisque eadem repetentibus præſcriptam formulam Num. VI. 23. ſuper populo pronunciabant. Elatio hæc manuum loco impoſitionis erat, fiebatque a Pont. M. non niſi ad altitudinem humerorum, a gregariis, ſupra capita, idque utroque pollice & indice conjunctis, digitis vero minimo & annulari a reliquis ſeparatis. In templo ſolo Judæi nomen יהוה pronunciatum, tum quoque benedictionis formulam una ſerie recitatam

tatam volunt, populo demum illa absoluta respondente ברוך יהוה אלהים אלהי ישראל מעולם ועד עולם. Ad benedictionem vero pronunciandam sex rebus sacerdos illegitimus reddi poterat, *vitio corporis*, *transgressione graviori*, *ætate*, *vini usu*, *impuritate*, & *lingua*, quæ sex literis initialibus מעש"יטל innui solent. Denique benedictio hæc mane tantum non vesperi, saltem non semper, ex Judæorum sententia pronunciabatur.

CAP. XX.

De ordine cultus quotidiani, Sabbathici & in Noviluniis usitati.

I.

Sic tandem examinatis præcipuis *cultus sacri* partibus, in proclivi erit, ejus porro *ordinem* & *circumstantias* propius subnectere. *Ordo cultus ipsius.*

II. Et primo quidem ut a cultu quotidiano initium faciamus, ad illum obeundum Ephemeria hebdomadalis Sacer- *Ad cultum quotidianum ad-*

scendebant Ephemeriæ dotum, Levitarum & Virorum Stationariorum, quam ordo tangebat, appropinquante ministerii sui hebdomade mature Hierosolymam adscendebat, aut quotquot eorum illic habitabant, una cum his se ad opus suum rite præparabant.

Cautelæ illis observandæ. III. Ad præparationem hanc requirebatur ut se *raderent* & *lavarent*, hoc enim, Judæis testibus, integra ministerii sui hebdomade illis interdictum erat, excepto die quinto in honorem Sabbathi. Sacerdotibus quoque ejus ephemeriæ *vinum* interdiu, imo אנשי בית אב *classi diurnæ* etiam de nocte bibere, non licebat.

Ut & his qui domi manserant. IV. Qui autem ex statione hebdomadali longius Hierosolymis aberant, quam ut commode eo adscendere possent, eandem septimanam domi in Synagogis, lectione sacri Codicis, & in specie Genes. capp. I & II. nec non precibus, & jejuniis, die secundo, tertio, quarto & quinto institutis, pie transigebant & fratribus suis Hierosolymis in cultu occupatis, apud Deum succurrebant.

Initium cultus quotidiani. V. Uti apud Judæos ordinario nox præcedit diem, ita appropinquante vespera, classis die sequenti ministratura, in templo comparebat, & postquam sacri-

crificium veſpertinum, quo miniſterium diei præcedentis finiebatur, oblatum, omniaque ad cultum craſtino mane peragendum diſpoſita eſſent, qui ex Sacerdotibus & Levitis excubias acturi, loca eum in finem aſſignata (Supr. XIX. §. III. & IV.) occupabant, reliqui Sacerdotes in conclavi בית מוקד cubitum ibant, Levitæ in urbem deſcendebant.

VI. *De nocte Præfectus montis templi* cum quibusdam, accenſis facibus cuſtodias, ut viſum (XIX. §.V.) luſtrabat; primo autem mane alio *Præfecto* conclave beth Mokad pulſante, Sacerdotes qui illic excubias egerant, ejusque adventum, jam loti & veſtes ſacerdotales induti exſpectabant, una cum illo duabus facibus atrium ingreſſi inque duas turmas diviſi, illud circumibant, viſuri num omnia ad cultum rite parata eſſent, tandemque ad conclave cruſtulariorum iterum concurrentes, hos ad opus ſuum excitabant. *Luſtratio cuſtodum & atrii.*

VII. Poſtquam interea temporis & reliqui Sacerdotes ſe abluiſſent, veſtesque ſacras induiſſent, omnes in conclavi Gazith conveniebant, ubi ſorte munera illius diei diſtribuebantur. *Sortitio* hæc ita ſe habebat: Præfectus ſortibus, corona Sacerdotum, juſſu ejus digitos *Sortitio.*

at-

attollentium cinctus, uni illorum tiaram capitis auferebat, & ab hoc initio numerandi facto, omnes ordine percurrebat, ita ut in quem constitutus numerus desineret, is sorte designatus haberetur. Talis sortitio singulis diebus quater instituebatur, *1. de purgando altari* exteriori, *2. de sacrificio jugi* mactando, partibus ad clivum altaris deferendis, & quæ cum his conjuncta erant peragendis, ad quæ tredecim Sacerdotes requirebantur; decem circa sacrificium juge, fertum & libamen occupati, unus qui altare interius purgaret, unus qui adaptaret lychnuchum, & unus qui crustula Pont.M. offerret. 3. de suffitu adolendo Luc. I. 10. de quo sors non ducebatur nisi inter illos, qui nunquam ante hoc munere functi erant, & 4. de membris sacrificii altari imponendis. Cui vero nullum munus obtigerat, vestes sacras exuens, privatas induebat.

Purgatio altaris exterioris.

VIII. Nemini autem ullo munere licebat fungi, nisi postquam primum, manus & pedes ex labro, vel ejus loco sub templo I ex mari æneo, etiamsi antea lotus, iterum abluisset, Exod. XXX. 18. & XXXVIII. 8. Quo peracto cultum ipsum incipiebat is cui sors purgandi altaris exterioris לתרום את המזבח cecide-

ciderat, πυρείῳ argenteo ex altari prunas quasdam in locum cineris ad ortum altaris (VIII. §. XXIX.) deferens. Hunc ſequebantur alii Sacerdotes eadem ſorte deſignati, qui palis & fuſcinis partes in altari nondum conſumtas ad latus removebant, cinerem in medio altaris in pomum congerebant, & ſuperfluum tollebant.

IX. Tum allatis lignis focus primum major, dein ſecundus in altari inſtruebatur, & duo ſegmenta ligni foco majori imponenda adducebantur, dum Præfectus temporibus ortui auroræ diligenter attendens, deque illo voce ſpeculatoris ברקאי certior redditus, Sacerdotes ad opera ſua; Levitas ad pulpitum & Iſraelitas ad ſtationem evocabat. Protinus Sacerdotes manus & pedes loti opus aggrediebantur; adductoque agno ſacrificii jugis, & adaquato ex poculo aureo, is cui *altare* interius purgandum, cum illo cui *lychnuchus* adaptandus, duabus clavibus, & vaſculis miniſterii ſui, aperto oſtiolo ad ſeptentrionem portæ magnæ in conclave laterale תא & per illud in Sanctum, ejus quoque porta aperta, ingrediebatur, & poſtquam prior cineres altaris interioris in vas aureum טני *Focorum inſtructio, altaris interioris purgatio, &c.*

col-

collegiffet, & alter lychnos quinque concinnaffet (XIX. §. XIV.) uterque exibat.

Agni jugulatio & קש״

X. Dum hi in Sanctum intrabant, ftatim audito ftridore, quem porta magna inter aperiendum edebat, *agnus* in atrio *jugulabatur*, & fparfo, inter altaris interioris decinerationem & quinque lychnorum adaptationem, fanguine ejus, membra ad clivum deferebantur & fale condiebantur, ficque tandem Sacerdotes priori hoc opere ante exortum folem defuncti, in conclave Gazith conveniebant, & קרית שמא feu pericopas Deut. VI. 4. 9. XI. 13-21. & Num. XV. 37-41. legebant.

Continuatio & abfolutio cultus matutini.

XI. Poftquam ex conclavi Gazith rediiffent, is cui fuffitus adolendus, focio fuo comitatus, ad templum tendebat, cui quamprimum appropinquarent, figno per מגרפה dato, omnes ad preces in atrio interiori fe componebant, & caput ftationis etiam impuros mundandos ad portam Nicanoris adducebat. Poftquam fuffitus, populo interim in atrio preces fundente, in Sancto, eo quo (XIX. §. XVI.) vidimus modo, oblatus, tum quoque reliqui duo lychni (ib. §. XIV.) concinnati effent, Sacerdotibus ex fancto reverfis, & in gra-

gradibus pronai exſpectantibus, membra ſacrificii jugis in ignem mittebantur, tum fertum ſacrificio huic junctum, & poſt hoc cruſtula Pontificis M. (XIV. §. XV. & XIX. ſeqq.) tandem vero inter ſonitum tubarum, & concentum Muſicum a Levitis excitatum, libamen vini offerebatur, (XIV. §. XXXII.) quo peracto, crematis membris ſacrificii jugis, Sacerdotes (XIX. §. XVII.) benedictionem pronunciabant, virisque ſtationariis cum illis qui ex reliquo populo aderant Deum celebrantibus, Sacerdotibus atque Levitis denuo tacitas preces fundentibus, quin & omnibus ſine diſcrimine ſe coram DEO incurvantibus, cultus matutinus finiebatur.

Oblatio ſacrificiorum privatorum &c.

XII. Hoc finito *ſacrificia privata*, ſive debita ſive ſpontanea, ſi quæ eſſent, offerebantur, quem in finem ignis in foco majori adaugebatur, quo ſacrificium juge eo citius conſumeretur, quæ ad impurorum mundationem aut alias in templo fieri æquum erat, peragebantur, tandemque Sacerdotes & Levitæ prandium ſumebant.

Cultus veſpertini tempus.

XIII. Poſt meridiem ad *cultum veſpertinum* omnia præparabantur, cui ſcriptura tempus בין הערבים *inter duas veſpe-*

veſperas aſſignat Exod. XXIX. 39. ſeqq. quo omnium optime intelligitur tempus, ex quo ſol occidere incipit, usque ad ejus occaſum, ſeu inde a nona circiter aut noſtra tertia pomeridiana; usque ad undecimam ſeu noſtram quintam, unde & Judæi aſſerunt, ordinario agnum veſpertinum mactatum hora octava cum dimidia, nona vero cum dimidia oblatum, quod tempus a munere in eo oblato מנחה appellari ſolet. Eſr. IX. 4. 5. coll. Dan. IX. 21.

Perſonæ illum obſervantes. XIV. *Perſonæ* cultum hunc exercentes; eædem erant quæ matutinum obierant, præterquam quod ad ſuffitum, ſi qui nunquam antea munere hoc functi adeſſent, novus ſorte eligeretur, tali vero non exſiſtente, prior & ad hanc functionem revertebatur.

Cultus ipſe. XV. Cultus ipſe cum matutino in plerisque conveniebat, ordo tamen nonnihil variabat, cum ſacrificium juge veſpertinum ſuffitum, ſuffitus concinnationem lychnuchi præcederet, hunc autem demum oblatio libaminis ſequeretur, nec ſemper finito hoc cultu, ut mane benedictio (XIX. §. XVII.) pronunciaretur.

Miniſtrorum & XVI. Vaſis mundatis, omnibusque in locum ſuum ordine repoſitis, quin & con-

confumtis a Sacerdotibus תרומות qui dic illo miniſtraverant, accedenti novæ domui Patrum claves tradebant, munereque diſcedentes, in urbem deſcendebant, relicto in altari ſacrificio jugi, quod per totam noctem ardebat. Lev. VI. 9. Sacerdotibus tamen ſi vellent etiam in templo pernoctare licebat.

ſtationariorum ex templo diſceſſus.

XVII. Dum hæc Hieroſolymis in templo gerebantur, eodem tempore in locis a templo remotis, ſingulis diebus in Synagogis quoque cultui ſacro vacari ſolebat: imo illo deſtructo, ad has omnis publicus cultus, qui extra templum exerceri poteſt, translatus eſt. Ordinarius cultus conſiſtit in precibus mane, poſt meridiem, & veſperi fuſis, quarum priores ſacrificio jugi matutino, pomeridianas & veſpertinas ſeu nocturnas veſpertino, & quidam illas oblationi has combuſtioni per totam noctem duranti reſpondere volunt.

Cultus quotidianus in Synagogis.

XVIII. Precum matutinarum tempus proprie eſt ab ortu ſolis, usque ad horam tertiam, ſeu noſtram nonam matutinam, quo antequam quicquam guſtarunt, aut ulla negotia tractarunt, ſummo ſtudio purgati, loti, bene compoſiti

Preces matutinæ.

poſiti & ציצית ſeu *fimbriis* inſtructi, ad Synagogas cum ſtrepitu currunt, easque purgatis calceis, aut crepidis depoſitis, cum tremore & horrore, recitatis quibusdam verſiculis pſalmorum ingreſſi, tum quoque dato minimum obolo pro pauperibus, ad preces ſe præparant. Harum varias formulas, ſtantes *phylacteriis* תפלים manui & fronti applicatis, capite vero tecto & טלית velato, partim ſecum tacite, partim præeunte שליח צבור, una cum שמע, formula קדיש variisque benedictionibus nec non diris in apoſtatas & Chriſtianos, recitant, aut a Miniſtro prælectas particula *Amen* vel δοξολογίαις quibusdam confirmant.

Benedictio. XIX. Peracto hoc officio matutino quondam *Sacerdotes* ſtantes in gradibus coram armario prælectam a שליח צבור *Legato Eccleſiæ*, ordinariam *benedictionis* formulam, vel Sacerdotibus deficientibus, eorum loco ipſe *Legatus* pronunciabat, ubi tamen Judæi obſervant, in Synagogis in hoc actu, manus non ultra humeros elevatas, nec nomen יהוה ſed אדני pronunciatum, nec integram formulam ſine intermiſſione, ſed tria ejus membra, tribus diſtinctis intervallis, populo ad unumquodque Amen

Amen respondente, recitata esse. Tandem subjuncta adhuc a שליח צבור alia oratione concio dimittebatur, & unusquisque vel scholam prius adibat, vel domi studio legis operam dabat, antequam ad negotia sua se conferret.

XX. Post meridiem iterum conventus agebatur in Synagogis, ubi tempore *minchæ* (Supr. §.XIII.) post decantatum sedente populo Psal. LXXXIV. 5. & CXLV. 1. &c. & recitata, stante legato Ecclesiæ & cœtu, formula קדיש variisque precibus & supplicationibus convenienti corporis habitu fusis, sacra vespertina aut nocturna sequebantur, constantia præter varias formulas & benedictiones, recitatione *Schema* cum eulogiis vespertinis, nec non precibus, quæ tandem omnes solemni formula kaddisch claudebantur. Hæc autem sacra vespertina, uti a vespera ad auroram usque per totam noctem celebrari poterant, ita cum maxime ordinario cum sacris pomeridianis, proxime ante solis occasum celebratis, conjungi solent, quibus peractis domum revertuntur. *Preces pomeridianæ & vespertinæ.*

XXI. Præter hunc ordinarium cultum non solum Sabbatho, sed & secundo *Lectio S. Scripturæ*

tribus ſeptimanæ diebus.

cundo & quinto hebdomadis die, qui a ſolemniori conventu ימי הכניסה *dies conventus* appellantur, lectio ſacri codicis in Synagogis inſtituebatur, quod ab Eſra introductum aſſerunt, ne tres continui dies absque legis ſtudio præterirent. Lectio his diebus tantum mane, fuſis precibus ordinariis & ſubjuncta formula קדיש ex lege peragebatur, & quidem ex Paraſcha ſequentis Sabbathi, cujus decem ad minimum verſiculi, plerumque a tribus lectoribus, prælegebantur. Cum autem vel hinc pateat, illam quaſi præparatoriam ad ſequens Sabbathum fuiſſe, de circumſtantiis in legendo obſervandis, inter cerimonias Sabbathicas propius agemus.

Præparatio ad celebrationem Sabbathi.

XXII. Ad Sabbathum die præcedenti ſc. veneris, qui idcirco ערב שבת *veſpera Sabbathi* audit, ſolemnis fiebat præparatio. Exod. XVI. 5. Quo pertinet *lotio*, *unguium reſectio*, in Viris quoque *tonſura*, in mulieribus *capillorum pectinatio & concinnatio*, *cultrorum politio*, *veſtium Sabbathicarum perquiſitio*, præcipue vero *ciborum exquiſitiſſimorum potusque* ad triplices epulas *præparatio* Exod. XVI. 23. & caloris illorum conſervandi cura, *menſæ inſtructio*, maturus

turus ad omnia hæc peragenda *reditus* in domum, unde die veneris non nisi 3 milliarium iter permittitur, & denique *lucernarum* Sabbathicarum *accensio*, quæ a fœminis, subjuncta singulari benedictione, fieri consuevit.

XXII. Quod si vespera Sabbathi incideret in diem festum, quo cibos parare non licebat, die Jovis tam in hunc quam subsequens Sabbathum parandi erant, atque tum cibos Sabbathicos, ipso festi die coquere licebat, quod עירוב תבשילין *mixturam ciborum* vocant. Si quis etiam Sabbatho ulterius quam per 2000 cubitos progredi cuperet, die Veneris cibum pro duabus epulis, ad locum quendam intra iter Sabbathicum, ab ædibus suis dissitum, deferebat, ubi Sabbatho cibum sumeret, unde tum adhuc ipso Sabbatho iter 2000 cubitorum instituere licebat, atque hoc עירוב תחום vel עירובי תחומין *mixturam terminorum* appellare solent. Denique si omnes diversarum ædium commune atrium habentium, incolæ, ab una domo aliquid in aliam, die Sabbatho educere vellent, quo alias Sabbathi quies violaretur, in uno loco communem cibum, quo omnes Sabbatho uterentur,

Mixturæ Ciborum, terminorum & atriorum.

deponebant, quo credebant ſe ex variis locis privati Dominii, locum Dominii communis efficere, quale quid עירוב חצרות *mixturam atriorum*, & ſi integræ urbis incolæ id faciant שיתוף *aſſociationem* nuncupant. Inventio harum mixturarum עירובין Salomoni tribuitur. Ut autem Paterfamilias certus eſſet, in præparatione ciborum *placentam* ſublatam, tum quoque ut juſto tempore candelæ incenderentur, appropinquante Sabbatho, ſed cum adhuc aliquantum diei ſupereſſet, interrogabat עשרתם *decimaſtisne?* dein jubebat הדליקו את הנר *accendite lucernam*, nonnunquam & priori interrogationi ſubjungebat עירבתם *inſtituiſtisne mixturam?*

Sabbathi proclamatio. XXIV. Poſtquam tempus illud adveniſſet, quod בין הערבים *inter duas veſperas* appellant (v. Supr. §. XIII.) ſexies *clangore tubæ* ſignum dari ſolebat; & quidem ter ad quietem ab operibus annunciandum, ſcilicet 1. ad ceſſandum a fodiendo & arando, 2. ad claudendas officinas, 3. ad ollas ab igne removendas, ter vero להבדלה ſeu ad diſcrimen inter tempus ſacrum & profanum indicandum, quod in templo e מוסך השבת *tecto Sabbathi* (c. VIII. §. XXI.

§. XXI.) fieri ſolebat, cum maxime vero ejus loco æditus circumire & proclamando omnes admonere ſolet, ut a labore ceſſent & להכנסת כלה *ad ingreſſum ſponſæ* ſe præparent.

XXV. Ad Sabbathum debite tranſigendum, Judæi non ſolum in ejus honorem veſtes pretioſiſſimas, quas habent, induunt, ſed & animo læto & a curis libero ſe totos gaudio tradunt, genio largiter indulgent, ter lautiſſime epulantur, ſæpe quoque illo nuptias celebrant, triſtitiam vero & jejunium (niſi forte ob infauſtum ſomnium) plane exſulare jubent, atque hac ratione ſe Sabbathum appellare ענג Jeſ. LVIII. 13. exiſtimant. *Sabbathi celebratio.*

XXVI. Ex lege autem divina Sabbathi celebratio præcipue in ſanctificatione & quiete ab omni *opere ſervili*, conſiſtebat Exod. XX. 10. Jer. XVII. 22. atque hæc quidem tanto rigore obſervari debebat, ut violatio ejus morte punienda eſſet. Exod. XXXI. 14. 15. XXXV. 2. & Num. XV. 32. Sub hac quiete Hillelis ſchola intelligit שביתת אדם *quietem hominum* & שביתת בהמה *quietem pecudum*, quibus Schammæi ſequaces שביתת כלים *quietem vaſorum* addunt. Alias Judæi opera Sabbatho *Sanctificatio & quies.*

prohibita duplicis generis faciunt, graviora, dicta אבות מלאכות *patres operum*, ut ſunt *ſerere, arare, metere &c.* quorum XXXIX numerant, & leviora תולדות *proles* appellata, quæ prioribus quodammodo ſunt ſimilia, ut *fodere*, quod ſpecies arationis, *ſpicas vellere*, quod meſſi ſimile eſt &c. conf. Matth. XII. 1. 2.

Nonnulla opera licita.

XXVII. Excipiuntur tamen ab hac quiete opera cultus publici Sabbatho non minus quam reliquis diebus obſervanda, unde Judæi aſſerunt אין אסור שבות במקדש conf. Matth. XII. 8. Eadem illorum ratio eſt, quæ ab ipſo Deo certo tempori alligata ſunt, ut *Paſchatis, circumciſionis*, unde talia ut Magiſtri loquuntur, דו חים את השבת *pellunt Sabbathum.* Quid quod extra cultum ſacrum quoque, non tantum ad opem ægrotis ferendam, ſed & hominem in vita conſervandum, aut quædam amoris officia proximo exhibenda, imo ipſis beſtiis aliquo modo ſuccurrendum conf. Luc. XIII. 15. & XIV. 5. aut ſemet ipſum contra hoſtium vim defendendum, quietem hanc violare licebat, quod ultimum, cum quondam Judæi admittere nollent, magna tandem ſuorum clade

edoctus

edoctus Mattathias licitum pronunciavit.

XXVIII. Cum opere quoque *iter* prohibitum erat Exod. XVI. 29. ita tamen ut ad certam distantiam progredi fas esset, quæ *σαββάτου ὁδὸς via Sabbathi* dicitur, Actor. I. 12. & a Judæis ad *bis mille cubitos* determinatur. Origo ejus ex deserto repetenda videtur, ubi Sabbatho ad tabernaculum conveniendum erat, quod æquali spatio a castris Israelitarum distabat Jos. III. 4. eadem autem ratione dein ab omni loco aut urbe, sive majore sive minore, tanto intervallo progredi licebat, non annumerato spatio quod quis per ipsam urbem prius emensus esset. Iter hoc ad mensuram aliorum populorum exactum, pro varia stadiorum magnitudine 6. 7. vel 8. stadia æquat, pro nostra autem supputandi ratione, *quadranti horæ* vel *octavæ parti milliaris Germanici* respondet, quod qui excederet, flagellationis pœnam incurrebat. Lucem hinc accipit Matth. XXIV. 20. nonnulli tamen Judæorum urgente necessitate fugam etiam longiorem Sabbatho licitam esse, Davidis exemplo probare satagunt.

Iter Sabbathicum.

Cultus Sabbathicus in templo. XXIX. Sabbatho in templo, porta Nicanoris aperta, cultus paulo serius quam alias, scilicet orto jam die incipiebat. Post oblatum sacrificium juge matutinum, sequebatur *addititium Sabbathi*, duo agni unius anni in holocaustum cum fertis & libaminibus suis, qui ad septentrionem mactati, sparso sanguine, a XVI Sacerdotibus offerebantur, quorum VIII, circa unumquemque agnum occupabantur, ita ut sex agni membra, unus fertum, unus vero libamen offerret. Inter libandum hoc die, ut ordinario, tubæ inflabantur, & symphonia musica audiebatur, in specie vero in memoriam Sabbathi, Psalmus XCII concinebatur.

Illatio panum facierum & remotio veterum. XXX. Oblato sacrificio addititio *Panes* novi *propositionis* præcedenti die, nisi is festus esset, parati, a quatuor Sacerdotibus una cum acerris novi thuris in Sanctum inferebantur, eodemque tempore, quo quatuor alii Veteres cum thure de mensa tollebant, in eorum locum reponebantur. Lev. XXIV. 8. Elati, postquam thus geminis acerris a totidem Sacerdotibus sorte designatis, ad altare delatum, & in foco unde prunæ ad suffitum petebantur,

bantur, crematum eſſet, Sacerdotibus ſolis, excepto caſu plane extraordinario 1 Sam. XXI. 6. & Matth. XXII. 4. in cibum cedebant, ita ut Pontifex ſi vellet, 4 aut 5 ſaltem non ultra dimidiam partem caperet, reliqui, aut ſi Pontifex, (ut plerumque faciebat) nihil inde ſumeret, omnes inter ephemeriam diſcedentem & accedentem dividerentur, & ab illa quidem ad meridiem, ab hac ad ſeptentrionem comederentur. Remotio autem calamorum, novaque eorum diſpoſitio non pellebat Sabbathum, unde prior veſpera Sabbathi, poſterior die Sabbathum ſequente fiebat. Sabbatho quoque ephemeria, quæ proxima hebdomade miniſterio functa erat, pronunciata ſingulari benedictione ex templo diſcedebat, & nova ſuccedens munus ſuum auſpicabatur. 2 Reg. X. 6. & 2 Chron. XXIII. 4.

Incboatio Sabbathi in Synagogis.

XXXI. In Synagogis non minus cultus ſacer Sabbatho maxime vigebat, quem in finem ſe quoque veſpera diei Veneris eo jam mature conferebant, & recitatis precibus, imprimis decantata oratiuncula ברכו Sabbathum inchoabant, qua animabus in purgatorio non leve refrigerium afferri,

ferri, ſtulta ſibi ſuperſtitione, Judæi in hunc diem perſuadent. In nonnullis locis & vini cyathus in gratiam pauperum & peregrinorum conſecrari ſolet. Tandem ſacris finitis, ſibi mutuo *fauſtum Sabbathum* precati, domum redeunt. Ubi vero Synagogæ non ſunt, קבלת שבת *receptio Sabbathi* in ædibus privatis fieri debet.

Primæ epulæ Sabbathicæ. XXXII. Hinc ſine mora menſæ, jam antea poculo vini, duobus panibus linteo tectis, & appoſito ſale inſtructæ, accumbunt. Ubi ſtatim Paterfamilias, oculos in ardentes candelas dirigens, cyatho vini Sabbathum conſecrat, dein accepto pane benedictionem pronuncians, eundem inter convivas dividit, primasque cum illis epulas celebrat, quibus abſolutis denuo preces fundunt, tandemque lectum petentes, in multam lucem dorminunt.

Lectio Legis in Synagogis. XXXIII. Sequenti mane populo ad Synagogas reverſo, precibusque finitis, celebris illa jam ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων Act. XV. 21. *legis lectio* inſtituebatur, & quidem ex volumine ſumma veneratione ex armario deprompto, a ſeptem ſucceſſive lectoribus, quibuscunque quidem, at legendi peritis, & a Cha-

a Chaſane evocatis, inter quos tamen dignitatis ordo obſervabatur, ita ut 1. legeret *Sacerdos*, 2. *Levita*, 3. ת״ח *diſcipuli ſapientum* qui cœtui præerant, 4. ת״ח *diſcipuli ſapientum* alii, munere hoc digni, 5. priorum *filii* 6. ראשי כנסיוש *capita Synagogarum* 7. כל העם *quivis ex populo.* Horum quisque certam Paraſchæ Sabbathicæ partem legebat, quod ſi ſeptem legendi periti non adeſſent, officium hoc a paucioribus, quin & ab uno, per ſeptem intervalla peragi poterat.

XXXIV. Cum autem Antiochus Epiphanes lectionem legis ſevere interdixiſſet, ejus loco הפטרות ſ. *Pericopas Prophetarum* Sectionibus legis quodammodo reſpondentes legi cœptas volunt, dein vero interdicto hoc ceſſante, morem ſervatum, ut poſt abſolutam Legis lectionem, Pericopa prophetica prævia δοξολογίᾳ ſubjungeretur. Act. XIII. 15. *Lectio prophetarum.*

XXXV. Lectio tam legis quam Prophetarum fieri quidem debebat *ſermone hebraico*, ſed cum is tractu temporis apud Judæos in deſuetudinem veniſſet, introducta eſt conſuetudo, ut המתרגם *Interpres*, Lectori adſtans, *Interpretatio.*

ſtans, verba prælecta, lingua populo cognita redderet, & quidem ea ratione, ut in Lectione Legis, ſingulis commatibus, Prophetarum autem tribus demum commatibus lectis, interpretatio adderetur. Cum autem origine Judæi aut proſelyti ex gentibus, qui Græce tantum non hebraice ſcirent, ad hanc interpretationem æque ac in vulgari ſermone, lingua Græca uterentur hinc illis ἑλληνιςῶν *Helleniſtarum* nomen datum videtur. Act. VI. 1. IX. 29. & XI. 20.

Oratio ad populum. XXXVI. Peracta lectione Prophetarum, nonnunquam ſtatim ſubjunctis 4 δοξολογίαις & benedictione, cœtus dimittebatur, nonnunquam vero ante harum pronunciationem adhuc ab הדרשן *Oratore* quodam, ſermo ad populum habebatur. Luc. IV. 16. & Act. XIII. 15.

Finis Sabbathi. XXXVII. Matutinis ſacris finitis, quæ ultra horam ſextam ſeu meridiem protrahenda non erant, domi ſecundæ epulæ celebrabantur, poſt quas nonnulla opera ſtudio legis impendebatur, tempore Minchæ autem Synagoga iterum frequentabatur, ubi quod aliis diebus non fiebat, denuo in gratiam tabernariorum lex prælegebatur, preces

preces veſpertinæ fundebantur, tum ſingulis domum reverſis durante adhuc Sabbatho tertiæ epulæ agitabantur. Tandem Sabbatho exeunte, accenſa נר הבדלה *lucerna ſeparationis*, ut & præparata pyxide aromatibus plena, Paterfamilias domi, & in gratiam pauperum atque peregrinorum præcentor in Synagogis, cyatho vini הבדלה *ſeparationem* inter tempus ſacrum & profanum faciebat, qua peracta, nova ſeptimana precibus quibusdam inchoabatur, & ad opus redire licebat. Menſam quæ exeunte Sabbatho denuo inſtruitur & pernoctem relinquitur, cantilenas precesque nocturnas & alias minoris momenti cerimonias non moramur.

Noviluniorum celebratio in templo.

XXXVIII. In Noviluniis æque ac Sabbathis, tubis clangebatur, tum quoque porta Nicanoris aperiebatur. Ezech. XLVI. 1. Eadem habebant ſacrificia addititia, poſt ſacrificium juge matutinum offerri ſolita. Sunt hæc duo juvenci, aries cum VII agnis in holocauſta & hircus caprarum pro peccato, cum fertis & libaminibus ſuis Num. XXVIII. 11. Circa ſingulos juvencos XXIV. circa arietem XI. circa ſingulos agnos VIII Sacerdotes occupaban-

pabantur: cum oblatione libaminum æque ac alias concentus muſicus conjunctus erat. Num. X. 10. omnibus autem his ſacrificiis oblatis immolabantur & alia quæ privati ſive ex voto ſive peculiari pietate adduxerant.

In Synagogis. XXXIX. In Synagogis, recitatis precibus ordinariis, nec non addititiis noviluniorum, quatuor Lectores a miniſtro evocati legem prælegebant, at ſine haphtara prophetica.

In ædibus privatis. XL. Præcipue autem gaudio Novilunia tranſigenda erant, unde jam inde ab antiquiſſimis temporibus, domi ſuæ læta inſtruebant convivia 1 Sam. XX. 5, 18. 25. imo cum maxime Judæi luctu atque jejunio procul faceſſere juſſis, ludendo, jocando, genioque indulgendo tempus terunt, ceſſationem autem ab omni opere fœminis tantum concedunt, viris minus neceſſariam credunt, abſtinere tamen & hi ab operibus gravioribus ſolent.

CAP.

CAP. XXI.
De
Ritibus atque cerimoniis in reliquis festis usitatis.

I.

Uti præcipua trium festorum majorum (XII. §. X.) erat sanctitas, ita jam XXX diebus ante, seu integro mense, ad illa fiebat præparatio, & de ritibus sequentis festi disserebatur. Quinto decimo autem die ante festum (quem quod dimidium horum XXX dierum constitueret, פרוס sequentis festi appellatum volunt) decimatio pecorum institui & pecunia ex Gazophylacio, in usum publicum ad instans festum, peti solebat. (vid. I. XIII. §. XXXII. & VIII. §. XV.) *Præparatio ad tria festa majora.*

II. Inprimis inde a XV mensis Adar s. XXX diebus ante festum Paschatis, pontes, viæ, aliaque publico usui adscendentium ad festum, inservientia reparabantur, saxa a puteis removebantur, sepulchra calce pingebantur, quin & mulieres adulterii suspectæ, si quæ essent, potabantur, vacca rufa, ubi opus erat, comburebatur, & au- *Inprimis ad festum Paschatis.*

res servorum perforabantur. Propior autem præparatio duobus aut tribus diebus ante, per vasorum sedulam mundationem הגעלת כלים institui solebat.

Solemnia festis bis communia. III. Ad solemnia festorum horum quod attinet, quædam omnibus tribus communia, alia singulis propria erant. Priora, quæ lex exigit, Judæi ad tria capita redigunt, quæ sunt 1. ראייה *Præsentia*, qua omnes mares ex universa terra tenebantur Hierosolymis in templo semet Deo præsentes sistere, & quidem cum holocausto ex quadrupedibus עולת ראייה dicto. Exod. XXIII. 14. seqq. Excipiebantur autem ab hac obligatione mulieres, surdi, cœci, stulti, ægroti, pueri, decrepiti & quotquot pedibus Hierosolymam ire non possent 2. חגיגה *Celebritas* aut *festivitas*, qua festum hoc transigendum, & primo festi die sacrificia salutaria שלמי חגיגה ex quadrupebibus, sive masculis sive fœminis, offerenda, quæ ab obligatione etiam חובת חגיגה *debitum celebritatis* audiunt. 3. שמחה *Lætitia, hilaritas* coram facie Dei Deut. XVI. 14. & XXVII. 7. ad quam promovendam faciebant convivia ex sacrificiis *salutaribus hilaritatis*

שלמי שמחה, quæ poterant inſtrui non ſolum ex rebus profanis, ſed & votis & decimis animalium. Ad hæc ſacrificia præter mares etiam fœminæ tenebantur, nec tantum primo feſti die, ſed &, ſi illo neglecta eſſent, ſex ſequentibus legitime offerebantur. Tribus his ſacrificiorum generibus nulla quidem in lege, prioribus tamen duobus מדרבנים *a magiſtris* certa menſura ſtatuta eſt.

IV. Privati quoque oblationes ſuas differre ſolebant usque ad unum ex tribus feſtis majoribus, quo ipſis Hieroſolymam adſcendendum erat, & præcipue ad Paſcha, quin & rei ad illud potiſſimum tempus ſervabantur, quo in majori hominum frequentia, his exemplis major aliis metus incuteretur. Deut. XVII. 13. & XIX. 20. Dimiſſio vero rei Matth. XXVII. 26. ſive ad lætitiam feſti augendam, ſive in memoriam liberationis ex Egypto, ſerioribus demum temporibus introducta videtur. *Sacrificia privata & ſupplicia eo usque dilata.*

V. Omnes porro ephemeriæ tribus his majoribus feſtis miniſterio fungi poterant, præterquam quod ephemeria hebdomalis ſacrificia pro univerſo cœtu, ut juvencum ob errorem po- *Ephemeriarum omnium in illis æquale jus.*

puli offeret. Hinc omnes quoque ad portiones sacrificiorum festalium, ac fertorum, imo & ipsorum panum propositionis, æquale jus habebant.

Ritus in festo Paschatis.

VI. *Ritus* in festo *Paschatis* alii erant *privati*, a singulis Israelitis eorumque familiis, alii *publici*, universi populi nomine observandi. Priores duo sunt, & partim circa *panes azymos*, partim circa *agnos Paschales*, posteriores circa oblationem manipuli versantur.

Panes azymi.

VII. Cum Deus omne omnino *fermentum* in Paschate proscripsisset, Exod. XII. 15. 19. Paterfamilias nocte diem XIV Nisan præcedente summa cura ad lumen candelæ totam ædem lustrans, illud conquirebat, conf. 1 Cor. V. 7. quod sequenti die circa meridiem comburebatur, a quo tempore, amplius fermentato vesci, sub pœna verberum nefas erat. Mane quoque hujus diei *placentas azymas* מצות plerumque ex farina triticea sine sale & oleo, affusa tantum מי מצוה *aqua præcepti*, & separata prius חלה *placenta*, mulieres parabant. Integrum hunc diem primogeniti jejunio transigebant, reliqui hora matutina quarta seu nostra 10, ultimum prandium cum pane fermentato sumebant, usus azymo-

rum

rum autem cum cœna paſchali nocte diei XV incipiebat, & per ſeptem continuos dies ſequentes durabat.

VIII. Ad agnos Paſchales quod attinet, ſingulæ Iſraelitarum familiæ, aut ubi illæ conſumendo agno pares non eſſent, duæ aut plures in unam ſocietatem חבורה Φρατριὰν coëuntes, pecudem maſculam annuam ex agnis aut capris, inter duas veſperas die XIV Niſan mactabant, & detracta pelle integram, nullo etiam oſſe fracto Exod. XII. 46. Num. IX. 12. coll. Joh. XIX. 36. ad ignem torrebant, ſicque nocte ſequenti cum pane azymo & oleribus comedebant, Exod. XII. 2 Chron. XXXV. 13. Unde ex numero agnorum, haud difficulter numerus Iſraelitarum colligi potuit. *Agni Paſchales.*

IX. Non leve tamen in his diſcrimen ſe offert inter *Paſcha Ægyptiacum*, & *ſequentium generationum* (XII. §. XV.) Nam *in Ægypto* agnus jam 10 die Niſan ſeparatus, & dein poſt mactationem, ſanguis mediante faſciculo hyſſopi, ſuperliminari & duobus poſtibus ædium eſt adſperſus, adeps vero in altari non combuſtus, tum quoque de carne promiſcue puri æque ac impuri comederunt, idque cum ſumma feſti- *In Ægypto.*

 natio-

natione, accincti, calceati & baculis instructi, sed sine hymno, sine cœtu, & in loco profano, denique nemini nocte illa domo sua egredi licuit. v. Exod. XII.

Generationibus sequentibus. X. In *Paschate* autem *sequentium generationum* separatio sæpe secundo demum vel tertio die ante festum, mactatio vero non nisi in atrio post sacrificium juge vespertinum, ab ipsis Israelitis, ad id tribus catervis per vices eo intromissis, fiebat, sacerdotibus interea temporis tubas inflantibus, Levitis vero hymnum seu Psalmos CXIII - - - CXVIII concinentibus, Jugulati agni, sanguine altari adsperso, baculis tenuibus ex humeris suspensi excoriabantur, exemtisque & crematis ablegminibus, pellibus iterum involuti, ad locum cœnæ Paschali destinatum, a Dominis portabantur, ubi ut Judæi testantur, singuli transmisso a summo ad imum veru ex ligno malogranati, alioque ligno transverso, in formam crucis, per armos adacto, in furnis lateritiis, ollæ formam referentibus, & in superiori parte פה *ore*, in inferiori *foramine* עין instructis, suspensi, propendentibus visceribus, ad ignem assabantur.

XI.

XI. Poſtquam tenebræ obortæ eſſent, menſæ accumbebant, idque non niſi puri, ubi ſtatim primum calicem vini, gratiis per Patrem familias, aut alium quendam ad id electum convivii præſidem, quem קורא הגדה appellant, actis, exhauriebant, tum ablutis convivarum manibus, menſa dapibus paſchalibus onerabatur. Conſtabant illæ placentis quibusdam *panis azymi*, tum *herbis* quinque generum חזרת׳ עולשין׳ תמכא׳ הרחבינה׳ מרור׳, præcipue vero גופו של פסח *corpore agni Paſchalis* toſto, quibus tandem Judæi alios *cibos elixos*, nec non *pulmentum* craſſum חרוסת ex *ficubus, piſtaceis, dactylis, uvis* aliisque fructibus, cum quibusdam *condimentorum*, fruſtis, in memoriam luti Ægyptiaci & paleæ, jungunt. *Cœnæ Paſchatis apparatus.*

XII. Sic adornata menſa guſtatis herbis amaris cum oxybapho, pueris in rituum rationem inquirentibus, Pater familias aut Præſes convivii illos fuſe exponebat, tum paſchatis, herbarum amararum & panis azymi, quæ Patres in Egypto comederant, mentione ad ſingulas patinas horum recordationi dicatas, injecta, recita- *Cœna ipſa.*

bat Pſalmum CXIII & CXIV. ſubjunctaque benedictione ſecundam poculum vini bibebat: Dein ablutis iterum manibus ſumtisque duabus placentis azymis, alteram in duas partes fractam alteri imponebat addita *εὐλογία* conf. Matth. XXVI. 26. tum iisdem inter convivas diviſis, a ſingulis portio ſive nuda ſive involuta herbis amaris, condimento craſſo חרוסת immiſſa, comedebatur, conf. Matth. XXVI. 23. Hoc peracto caro ſacrificii חגיגה diei XIV, & poſt illam denique agnus Paſchalis prævia benedictione dividebatur, ita ut hujus ad minimum ſinguli magnitudinem olivæ, ut Judæi ſciſcunt, acciperent, qua abſumpta nihil amplius degustabatur, ſed Præſes denuo lotis manibus prævia benedictione tertium calicem כוס הברכה *ποτήριον τῆς εὐλογίας* dictum conf. Matth. XXVI. 27. 1 Cor. X. 16. & tandem recitatis ultimis quatuor Pſalmis *τοῦ Hallel*, ſc. CXV - - CXVIII. & ברכת השיר *benedictione cantici*, quartum כסא הללה *calicem Hallel* propinabat: Si quis vellet, poterat adhuc quintum poculum cum recitatione *magni Hallel* ſubjungere. Omnibus his ante mediam noctem peractis, cœnæ finis impone-

ponebatur, quod ſi quid de agno manſiſſet reliquum, cum oſſibus & quicquid porro eſui minus aptum erat, igne comburi debebat.

XIII. Hodie ſacris in Synagoga peractis, ſera nocte domum reverſi, ad menſam ſimili modo inſtructam, eadem ratione cœnam celebrant, niſi quod cum nec agnum Paſchalem nec ſacrificia חגיגה cum maxime habeant, duas carnis ſpecies, in nonnullis etiam locis armum agni vel hœdi tenerioris aſſum, cum ovo indurato apponunt, tum quoque particulam placentæ aſſervatam לאפיקומן εἰς ἐπίκωμον ſeu ad *menſas ſecundas* poſt reliqua omnia deguſtant. *Hodierni ritus.*

XIV. Si quis leviori & ad occaſum ſolem tantum durante impuritate eſſet inquinatus, ejus nomine alius purus Paſcha mactare, Dominus vero de nocte id comedere poterat. Si autem graviori impuritate laboraret, aut ob cauſſus ſonticas Hieroſolymis comparere non poſſet, die XIV menſis ſequentis *Paſcha ſecundum* (ſupr. XII. §. XIV.) illic celebrare debebat. Num. IX. 9. Differt autem hoc ex ſententia Rabbanitarum, in eo quod non omnes maſculi eum in finem adſcendere tenebantur, nec *Paſcha ſecundum.*

omne fermentum antea abolendum, nec cum ſacrificio חגיגה conjunctum erat, nec inter comedendum hymnus canebatur, tum quoque quod partem quandam agni ex ſocietate efferre licebat, & non niſi unicum diem durabat.

Septem dies azymorum.

XV. Paſchatis primi feſtivitas autem per VII ſequentes *dies azymorum* continuabatur, quibus omnibus poſt ſacrificium juge matutinum, addititia feſti hujus, duo juvenci, aries & ſeptem agni unius anni cum ariete pro peccato, nec non fertis & libaminibus, & poſt illa, ſacrificia ſpontanea immolabantur. Lev. XXIII. 8. & Num. XXVIII. 19. Horum autem dierum primus & ultimus ימים טובים *maxime feſti*, & omnimoda quiete tranſigendi erant, & primo quidem poſt addititia, a ſingulis Iſraelitis in atrio comparentibus, ſacrificia ſalutaria *præſentiæ, feſtivitatis* & *hilaritatis* (ſupr. §. III.) offerebantur, hisque demum ſpontanea ſubjungebantur. Ex ſacrificiis ſalutaribus dein Domini epulas (ſupr. XIII. §. LVI. ſqq.) inſtruebant. In Synagogis quoque deſtructo templo cultus ſacer precibus, hymnis & Lectione ſa-

cri

cri codicis a quinque lectoribus instituta observari solet.

XVI. Cerimoniæ universi cœtus nomine obeundæ, serſabantur circa *manipulum paschalem* עומר dictum. Constabat is ex frugibus illo tempore maturis, hordeo scilicet (ut Judæi docent) & quidem ex proventu novo illius anni, in terra Israelitica nato, cujus tria sata publico ære empta, delegati a Synedrio M. circa finem diei XV, Hierosolymis cum falce & corbe exeuntes, transgressique torrentem Kedron, in agro urbi, quantum fieri poterat, vicino, sub initium noctis demetebant, uno ex illis ter interrogante *num sol occidit? num hac falce? hoc corbe? metam?* & si dies esset Sabbathi, *num hoc Sabbatho?* reliquis autem ter ad singulas quæstiones הין *ita* respondentibus. *Manipulus Paschalis.*

XVII. Manipulo hoc ad Sacerdotes in atrium delato, grana excutiebantur, igneque in vase foraminibus instructo אבוב tosta, & vento exposita, probe commolebantur, tum farina per XIII cibra transmissa, decima pars Ephæ floris optimi & tenuissimi educebatur, quæ die XVI, post sacrificia festiva publica, cum logo olei mixta, superimposito thure agitata atque *Ejus oblatio.*

que ad altare adducta, poſtquam pugillus inde ſumptus, ſalitus & cum thure crematus, tum quoque agnus in holocauſtum cum fertis & libaminibus ſuis immolatus eſſet, Lev. XXIII. 11. & ſeqq. ſacerdotibus omnium ephemeriarum in cibum cedebat, (vid. ſupr. XIV §. IX. ſeqq.) Manipulus hic primitias meſſis conſtituebat Lev. XXIII. 10. totamque meſſem ſanctificabat (conf. 1 Cor. XV. 20.) ita ut non niſi poſt ejus oblationem de proventu novo illius anni edere liceret. Poſt templi excidium, hic dies in Synagogis eadem cerimonia ut præcedens transigitur.

Finis feſti hujus. XVIII. Celebrato Paſchate ſinguli Iſraelitæ domum revertebantur, quod nonnulli ex Deut. XVI. 6. 7. ſtatim mane diei XV, alii nonniſi die tertio feſti azymorum, idque tantum in caſu neceſſitatis, ordinario autem demum poſt ſeptimum azymorum diem factum volunt conf. 2 Chron. XXX. 21. & XXXV. 17. Diſcedentes autem hoſpitibus in ſignum grati animi *pelles* agnorum paſchalium relinquere ſolebant.

Ritus feſti Penteco- XIX. Feſti Pentecoſtes in quinquageſimum diem ab oblato manipulo (ſupr.

(Supr. XII. §. XVI. & XVII.) & 5, 6. vel 7 mensis Sivan incidentis præcipua cerimonia in oblatione duorum panum *triticeorum* consistebat. Lev. XXIII. 17. sqq. Hi æque ac manipulus Paschalis ex proventu novo terræ Israeliticæ adduci debebant, quem in finem vespera diei Pentecostes, vel si illa in Sabbathum incideret vespera Sabbathi, ex tribus satis tritici, publico ære empti, probe commoliti, & XII cibris cribrati, duæ decimæ farinæ tenuissimæ separabantur, ex quibus cum aqua calida subactis, addito fermento, duo panes longi 7 palmos, lati 4 & utrinque cornibus 4 digitorum instructi, cujus numeri μνημόσυνον est זד״י formabantur, qui in atrio dein cocti, in subsequens festum studiose asservabantur.

stes, Præparatio duorum panum.

XX. Ipso festi die postquam mature satis Israelitæ, ex universa terra Hierosolymis congregati, in atrio comparuissent, sacrificia publica cum jugi matutino, in universum XXV, aut cum jugi vespertino XXVI offerebantur, scilicet post sacrificium *juge matutinum*, *addititia* XI festi, eadem quæ in novilunio Num. XXVIII. 27. dein cum panibus, *septem agni* annui, *juven-*

Sacrificia festi hujus.

juvencus & *duo arietes* in holocauſtum, cum fertis ſuis & libaminibus, *hircus* caprarum in ſacrificium pro peccato & *duo agni* annui in ſalutare. Lev. XXIII. 17. Publica autem hæc, dein ſacrificia privata ordinaria ſupr. §. III. atque illa tandem votiva & ſpontanea excipiebant.

Oblatio duorum panum.

XXI. *Oblatio panum* inter hæc ſacrificia, ſcilicet poſt juge matutinum & addititia fiebat, idque ita, ut una cum pectore & femore duorum agnorum ſalutarium, qui jam antea vivi agitati erant, ad orientem atrii interioris, circa portam Nicanoris, a Sacerdote agitarentur (Supr. XIII. §. XXXVIII. & XIV. §. XIX.) ad altare vero ob additum fermentum non adducerentur, ſed uno, Pontifici ſi vellet dato, altero inter omnium ephemeriarum Sacerdotes diviſo, æque ac duo agni, ablegminibus in altari crematis, ut ſanctiſſima a Sacerdotibus in atrio die uno & nocte comederentur. Lev. XXIII. 22. conf. ſupr. XIV. 23, 24. Panes hi בכורים *primitiva* erant, quibus oblatis demum licebat ferta ex frugibus illius anni ad templum adducere. Lev. XXIII. 17, 20.

XXII.

XXII. Cum maxime in Synagogis bis ex armario librum Legis depromunt, & per quinque lectores præcepta de oblationibus hoc festo fieri solitis, nec non Haphtaram Propheticam prælegi curant. A meridie etiam pro concione in laudem Legis nonnunquam dici, tum quoque historia Ruth die hoc legi solet. *Hodierni ritus.*

XXIII. Nullius festi major celebritas erat, quam *tabernaculorum*. Huc facit primo quod universus Israel per septem dies habitare deberet in tabernaculis (Lev. XXIII. 34, 42.) ex frondibus arborum sub dio structis, & quidem secundum Rabbanitas altis ad minimum X ad summam XX cubitos, tribus parietibus nec non foramine, per quod radii solares incidere possunt, instructis, quarto autem latere aperto: verum hæ circumstantiæ, ut præter scripturam excogitatæ, a Karræis rejiciuntur. *Cerimoniæ festi tabernaculorum.*

XXIV. *Sacrificia* publica addititia quoque hoc festo plura quam ullo alio anni tempore offerebantur, scilicet primo die post sacrificium juge matutinum *juvenci* XIII, *arietes* II & *agni annui* XIV in holocausta cum fertis & libaminibus suis, & *hircus* caprarum in sacri- *Sacrificia ejus.*

ſacrificium pro peccato, comedendus a Sacerdotibus. Sacrificia hæc omnibus ſeptem feſti hujus diebus repetebantur, præterquam quod ſingulis ſucceſſive diebus numerus juvencorum uno ſemper imminueretur & ſeptimo, non niſi ſeptem juvenci immolarentur. Num. XXIX. 13. ſeqq. Ex his ſacrificiis primo die XVI, ſcil. XIII juvencos, II arietes & unum hircum; ſecundo XV &c. a totidem ephemeriis ſacerdotum; XIV agnos autem ab octo reliquis, oblatos volunt Sacrificiis publicis, ut in reliquis feſtis, privata debita, votiva & ſpontanea ſubjungebantur.

Geſtatio לולב *& mali citrei &c.*

XXV. Non ultima quoque ſolemnitas conſiſtebat in geſtatione פרי עץ הדר ſeu אתרוג *mali citrei* ut Rabbanitæ explicant, quod ſiniſtra, לולב *faſciculi ramorum, Spatha palmæ, duobus ramis ſalicis & tribus myrti* conſtantis, quem in hoc feſto dextra gerebant, ſicque, ſingulis ſeptem diebus, ſi primus eſſet Sabbathum, alias autem non niſi ſex, altare הושענה clamantes ſemel, at ſeptimo die הושענה רבה dicto, ſepties circumibant. Quæ quidem Rabbanitæ ex Lev. XXIII. 40. eliciunt, at Karræi illa, licet minus pro-

probabiliter ad conſtructionem tabernaculorum adhibenda fuiſſe volunt. A faſciculis illis adhuc diſtinguunt *ramos ſalignos*, XI. cubitos altos, quos ſingulis quoque *ſeptem* diebus, ſi ſeptimus eſſet Sabbathum, at ſex tantum ſi alius, altari circumponebant, quo applicant. Pſ. CXVIII. 27.

XXVI. Nulla autem feſti hujus cerimonia in Rabbanitarum ſcriptis magis celebratur, quam ניסוך המים *libatio aquæ*, ſingulis quoque ſeptem diebus inſtituta. Erat hæc conjuncta cum ſacrificio jugi matutino, unde IX circa illud occupatis Sacerdotibus addebatur decimus, qui cantharum aureum צלוחית trium logorum ex fonte Siloah, in magno populi confluxu, aqua replebat, hancque per portam aquarum in atrium interius deferens, clivumque altaris conſcendens, ad angulum notozephyrinum ſimpulo occidentaliori, clamante (ſaltem ſerioribus temporibus) populo הגבה ידך *attolle manum tuam*, ordinarium vero vini libamen ſimpulo orientaliori infundebat. Hunc ritum, licet ſub templo II obtinuiſſe indubium ſit, conf. Joh. VII. 37, & nonnulli Jeſ. XII. 13. alii etiam 2 Sam. XXIII. 16. eo reſpici velint,

Libatio aquæ.

X Kar-

Karræi tamen pro humano invento habent.

Cantus, Muſica &c. XXVII. Ad oblationem ſacrificii jugis matutini & libationem aquæ, concinentibus tibiis, Levitæ omnibus ſeptem feſti hujus diebus nec non octavo, Hallel ſeu Pſ. CXIII - - CXVIII. alta voce decantabant: ubi cum ad Pſal. CXVIII. verſ. 25. & ultimum perventum eſſet, populus לולבים agitabat atque concutiebat. Poſt oblatum ſacrificium juge immolabantur addititia & cum his quoque ſingulis diebus peculiares pſalmi (Supr. XIX. §. XI.) concinebantur. Poſt Sacrificia addititia & primo die etiam poſt ſacrificia feſti privata (§. III.) ſolemnis illa proceſſio populi (§. XXV.) circa altare inſtituebatur, ſicque tandem privata votiva aut ſpontanea offerebantur. De Pſalmis ſingulis diebus cani ſolitis, vid. ſupr. cap. XIX. §. VII.

Gaudium nocturnum. XXVIII. Cum autem ſummo gaudio, quod inprimis ob libationem aquæ requirunt, propter reverentiam feſti de die non ſatis litare poſſent, noctes illi præcipue deſtinarunt. Unde ſtatim poſt oblatum ſacrificium juge veſpertinum primi diei, conveniente in atrio mulierum univerſa multitudine,

dine, quatuor ingentis magnitudinis lychnuchi L cub: alti, & ellychniis ex detritis ſacerdotum braccis oleique 120 logis inſtructi, accendebantur, & tibia reſonante, Levitæ in XV gradibus atrii interioris, cum Sacerdotibus artis Muſicæ peritis, XV pſalmos graduum, tam ore quam inſtrumentis concinebant: Proceres ſummæque dignitatis Viri, in conſpectu mulierum & plebis accenſas faces manibus tenentes, certasque benedictionum formulas pronunciantes, ſaltabant, nocte intempeſta duo Sacerdotes ex interiori in atrium mulierum deſcendentes ter tubis canebant, canendoque porro ad portam Orientalem progreſſi, vultu ad templum directo, *Patres quidem illi terga obvertiſſe, ſe vero illud reſpicere* profitebantur. Sic in ſummam lætitiam, שמחת בית השואבא *gaudium domus hauſtionis* dictam, quæ tanta erat, ut proverbio locum dederit, effuſi, noctem hanc cum ſex ſequentibus tranſigebant, præterquam quod nocte Sabbathum & octavum diem antecedente, non canerent aut ſaltarent.

XXIX. *Octavus dies* a quibusdam feſto Tabernaculorum annumeratus (Supr. XII. §. XXI.) nonnulla ut ex dictis *Octavus dies.*

X 2 patet,

patet, cum ſeptem diebus præcedentibus communia habebat, in quibusdam tamen ab illis differebat, ſunt hæc ſecundum Judæos ſex ſequentia, voce memoriali פו״ר קש״ב comprehenſa, פיס *ſors*, qua Sacerdotum opera diſtribuebantur, זמן *tempus*, רגל *feſtum*, קרבן *ſacrificia*, quæ erant præter ſacrificium juge, *juvencus unus*, *aries unus & ſeptem agni annui* in holocauſta, cum fertis & libaminibus ſuis, & *hircus pro peccato*, Num. XXIX. 36. ſeqq. שיר *Canticum*, ברכה *Benedictio*.

Hodierna feſti hujus celebratio. XXX. Cum maxime, licet quæ templo alligata erant, Judæi obſervare amplius nequeant, tabernacula tamen ſtruunt inque illis habitant, in Synagogis non ſolum die XIV ſub veſperam, ſed & omnibus feſti hujus diebus conveniunt, precibus, cantu, lectione Sacri codicis & in ſpecie Paraſcharum legalium, feſtum hoc reſpicientium & Haphtararum Propheticarum, Deum colunt, mala quoque citrea & faſciculos geſtantes, arcam in medio ſynagogæ conſtitutam, ut quondam in templo altare circumeunt. Die ſeptimo feſti in primis Deum obſignare ſententiam diebus novi anni & expia-

tionis

tionis de ſingulis hominibus latam & de pluviis annique fertilitate ſtatuere, nocte etiam per lunam totius anni eventa ſignificare, ſtulta ſibi credulitate perſuadent, & corporis umbram ad lunæ lumen examinantes fatorum ſuorum auguria impia ſuperſtitione captant.

XXXI. *Feſtum clangoris* ſeu *novi anni* (Supr. XII. §. XXIII.) longe majori ſolemnitate, quam reliqua novilunia celebrabatur. Cum enim in his tantum uterentur tubis, in illo contra per univerſam terram *buccina* שופר ſeu *cornu arietino incurvo* Conf. Pſ. LXXXI. 4. in templo vero *buccina* & *tubis* a mane ad veſperam clangebatur, cujus rei uti variæ rationes redduntur, ita hæc procul dubio veriſſima longeque præcipua eſt, quod triſtior hic buccinæ ſonus hominibus ad reſipiſcentiam excitandis, & ad diem expiationis præparandis, eſſet deſtinatus. Sacrificia hujus diei quoque plura erant quam aliis noviluniis oblata, præter hæc enim inſuper *juvencus* unus, *aries* unus & 7 *agni* annui in holocauſta cum fertis & libaminibus, & hircus caprarum pro peccato immolabatur. Num. XXIX. 2 - 6. *Ritus Feſti Clangoris.*

Ejusdem hodierna celebratio.

XXXII. Hodie ex hypothesi, quod Deus hoc festo ad judicium de unoquoque ferendum consideat, integro jam mense, & in primis in quibusdam locis quatriduo ante, peccatorum inquisitione, confessione, precibus, & sono buccinæ mane ac vesperi in Synagogis resonantis, se præparant. Pridie nonnulli, visitata schola fusisque precibus matutinis, sepulchretum suum adeunt, a meridie viri capillos resecant, & in balneo, fluvio aut piscina certis cerimoniis se lavant, vesperi in schola ad noctem usque precibus vacant, tum festum ipsum cyatho vini consecrant, domumque reversi cœnam, in qua caput arietinum, pisces & fructus dulces apponuntur, sumunt. Crastino mane tunicis linteis שרגנים amicti, Synagogam solito maturius adeunt, crebrisque cantilenis & precibus, tum lectione Legis ex libro bis ex arca deprompto, nec non Haphtharæ propheticæ, aliisque cerimoniis matutinum tempus transigunt, domum reversi læto animo prandium sumunt, a quo mox pontem aut aquam adeunt, ut peccata sua eo projiciant. Nocte quoque genio indulgent. Sic duos dies celebrant, cor-

nu

nu arietino in Synagogis ab oriente usque ad occaſum ſolem reſonante, niſi ſi unus horum dierum Sabbathum ſit, cornu enim novi anni Sabbathum non pellit.

XXXIII. Poſtquam octo dies, primum Tiſri ſequentes, excepto שבת תשובה Sabbatho pœnitentiæ (Supr. XII. §. V.) quod in illos incidit, ulteriori exinanitioni & præparationi ad inſtans *feſtum expiationis* (Supr. XII. §. XXVII.) impendiſſent, tandem ultimo eorum ſeu nono jam præcipiti, jejunium & quietem, quibus dies expiationis celebrandus, incipiebant. Præparatio autem Pont. M. cujus præcipuæ in feſto expiationis partes erant, ſeptem diebus ante fiebat. His enim ſecluſus in conclavi Parhedrin (ſupr. c. VIII. §. XX.) quotidie non ſolum certas cultus ſacri partes peragebat, quo in illis redderetur exercitatior, ſed & præcipue ſub templo II^{do} a ſenioribus Sacerdotibus propius inſtituebatur, tum etiam in *conclavi Abtines* adjurabatur, ne mores Sadducæorum imitaretur. Die tertio & ſeptimo quoque cinere vaccæ rufæ conſpergebatur, denique nocte diem expiationis præcedente parca & ſobria cœna excipiebatur, ſomnusque per

Præparatio ad diem expiationis.

Sacerdotes juniores illi, ob metum pollutionis nocturnæ, excutiebatur.

Sacrificia diei expiationis. XXXIV. Ipsum diei expiationis *ministerium* solito maturius incipiebat, nocte enim media, altare jam decinerabatur, quo ad plurima diei hujus negotia tempus non deficeret. *Sacrificia* in universum offerenda erant XV, quorum XII *holocausta*, *duo nempe agni sacrif. jugis, juvencus, aries, 7. agni* festi hujus causa atque *aries* Pontificis, & III *piacularia*, *hirci* duo, quorum unus cujus sanguis in ædem illatus, comburendus, alter cujus sanguis extra ædem sparsus, comedendus erat, & *juvencus* Pontificis. Lev. XVI. & Num. XXIX. 8-11. Omnia hæc erant publica, exceptis duobus ariete & juvenco Pontificis, quæ tamen publicis habebantur similia (supr. XIII. § XII.) atque adeo immunditiem & Sabbathum pellebant.

Munia Pont. M. XXXV. Omnia hæc sacrificia offerebat, reliquoque simul ordinario cultu fungebatur, claudente utroque latere ejus *Sagane* & ראש בית אב *Capite familiæ ministrantis*, ipse *Pontifex M.* vel eo immundo reddito, qui ipsi substitutus erat (supr. X. §. IV.) idque partim in albis vestibus, quas quinquies permu-

mutabat, totiesque integrum corpus & decies manus & pedes abluebat: posterius hoc non ut alias ex labro æneo, sed מן הקיתון של זהב ex *cothone aureo* factum Judæi asserunt.

Cultus ordinarius per illum peractus.

XXXVI. Universa autem cultus hujus ratio atque series, se ita, ut Judæi tradunt, habebat. Cum dies illucesceret Pont. M. in *conclavi Happarvæ* communibus vestibus depositis ablutoque integro corpore aureas induebat, dein manibus quoque & pedibus lotis, sacrificium *juge* matutinum mactabat, & adolito *suffitu*, *lychnisque* adaptatis offerebat, cum *crustulis* suis & *libaminibus*, tum *juvencum* & *7 agnos* diei festi causa immolabat, manusque & pedes abluebat.

Oblatio juvenci, projectio sortis super hircis & primus introitus in S. S.

XXXVII. Postquam vestes aureas exuisset, & loto corpore byssinas induisset, manusque ac pedes abluisset, cultum diei huic proprium incepturus, impositis *juvenco* suo inter pronaum & altare manibus, peccata tam sua quam familiæ confitebatur, tum ad *duos hircos* per omnia quantum fieri poterat sibi similes, & ex ærario publico comparatos inque parte atrii euroaquilonari constitutos progressus, sortem super illis (duos scil. nummos ex pyxide

קלפי ut Judæi teſtantur) ducebat, qua unus ליהוה *Jehovæ*, alter לעזאזל *ſeceſſioni*, Græcis idcirco ἀποπομπαῖος dictus, deſtinabatur, tum poſteriorem alligata capiti *lingua coccinea* לשון זהורית in loco unde emittendus, priorem ſimili lingua cervici alligata in loco ubi mactandus ſiſtebat. Hinc ad juvencum rediens, nova etiam pro reliquis Sacerdotibus confeſſione edita, illum mactabat, ſanguineque excepto, & alteri ad movendum dato, prima vice in S.S. intrabat cum *ſuffitu*, cumque illum in πυρεῖῳ inter duos vectes, coram arca, vel ſub templo II ſuper אבן שתיה depoſito adoleviſſet, fuſis precibus retrorſum egrediebatur.

Secundus & tertius introitus &c.

XXXVIII. Mox ſecunda vice cum *ſanguine juvenci* ingreſſus, de illo coram arca digito ſemel ſurſum, ſepties deorſum על הכפרת ולפני הכפרת ſub templo II autem deficiente arca, eodem in loco ſpargebat, vaſculoque in Sancto relicto egreſſus, hircum qui Jehovæ ceciderat, mactabat, & cum ejus *ſanguine* mox in S. S. reverſus, illo easdem octo ſparſiones peragebat, vaſeque mox poſt egreſſum in Sancto depoſito, primum ſanguine juvenci & dein hujus quoque hirci, octies coram velo

velo פרכת ſpargebat, tum utroque commixto, quatuor altaris aurei cornua, incipiendo ab euroaquilonari, imbuebat, tandemque & ipſam altaris hujus ſuperficiem conſpergebat, reliquum autem ad baſin altaris exterioris foramini occidentaliori infundebat, ſparſiones hæ in univerſum XLIII numerantur.

Emiſſio hirci ἀποπομπαίου.

XXXIX. Hinc ad emittendum *hircum* לעזאזל *ἀποπομπαῖον* progrediebatur, cui poſtquam manus impoſuiſſet, & cum peccatorum Iſraelis confeſſione, pro univerſo populo deprecatus eſſet, Sacerdotesque cum populo benedictionem ſubjunxiſſent, illum peccatis populi onuſtum tradebat *Viro opportuno* איש עתי a quo ex lege educendus אל ארץ גזרה LXX εἰς γῆν ἄβατον, quod Judæi ſtante templo ſuper clivo ex ærario ſtructo, inter vellicationes hirci & convitia in eundem a populo ſparſa, ad locum צוק, XC ſtadiis ab urbe in deſerto ſitum, factum fuiſſe contendunt, unde retrorſum præcipitatus, & in fruſta collapſus ſit, ductore ejus ad veſperam usque immundo reddito. Adventum autem hirci in deſertum nonnulli ſtatim in templo per agitationem ſudariorum, alii

alii per alteram linguam coccineam hirco ליהוה primum alligatam, dein ſuper porta pronai ſuſpenſam, ultimis autem templi II annis in duas partes fiſſam, quarum una inter hirci jam jam cum illa præcipitandi cornua, altera rupi alligata ſit, innotuiſſe volunt, utpote quam impetrata peccatorum remiſſione albam evaſiſſe contendunt. Quicquid autem de lingua coccinea dicitur, non ſcripturæ auctoritate, ſed traditione nititur, licet eo trahatur Jeſ. I. 18. notatu tamen dignum eſt, quod ipſis Judæis fatentibus miraculum albeſcentis hujus linguæ, XL annis ante templi II excidium ceſſaverit.

Combuſtio hirci & juvenci piacularis. XL. Dum hæc in deſerto gerebantur, Pont. M. eximebat ablegmina *juvenci* & *hirci*, quorum ſanguis in æde ſparſus erat, *carnem* vero inciſam cum pelle, fimo &c. vectibus a Viris puris ad בית שריפה ſupr. XIII. §. LVIII.) portari illicque comburi curabat, qui & ipſi hoc actu polluebantur. Interea temporis quamprimum Pont. M. hircum in deſertum appuliſſe intelligeret, in atrio Mulierum coram populo unam alteramque ſectionem, ut Levit. XVI. & XXIII. 27-32. ex pulpito *legebat* atque VIII. benedictiones pronunciabat.

XLI.

XLI. Lectio illa vel in veſtibus byſſinis vel in ſtola alba communi fieri poterat, depoſiturus autem veſtes byſſinas, manus & pedes abluebat, tum ad ulterius miniſterium totius iterum corporis immerſione ſe præparabat, indutusque veſtes aureas poſt novam manuum & pedum lotionem, offerebat more conſueto *hircum piacularem* a Sacerdotibus comedendum, §. XXXIV. &c. c. XIII. §. XX & LVI. & *arietem ſuum* cum *ariete populi*, tum ablegmina juvenci & hirci qui combuſti erant, tandemque ſacrificium juge veſpertinum, quo peracto manus & pedes iterum abluebat.

Oblationes pomeridianæ & veſpertinæ.

XLII. Poſt depoſitionem novam veſtium aurearum & βαπτισμὸν corporis, byſſinis denuo amictus, manusque & pedes lotus *in Sanctum Sanctorum intrabat*, & relictam tempore matutino thuris acerram cum thuribulo repetebat. Atque ſic in univerſum quater ſecundum Judæos in S. S. eſt ingreſſus, quod non pugnat cum Lev. XVI. 34. & Hebr. IX. 7. quia hic ad unum anni diem, non varias ejusdem diei vices, variosque actus reſpicitur. Reverſus autem mox manibus & pedibus, & poſt byſſinarum depoſitionem, integro cor-

Quartus introitus in S. S. & miniſterii hujus finis.

corpore abluto, aureis ultima vice amiciebatur, ut *suffitum* vespertinum adoleret, & *lychnos* accenderet, quod simul ac factum esset, & postremum manus & pedes abluisset, aureasque vestes cum communibus permutasset, ipsum quoque diei hujus ministerium ad finem perductum erat.

Jejunium & pœnitentia hoc die observanda.

XLIII. Integer autem hic dies ab orto sole usque ad occasum omnimoda quiete, rigidissimo jejunio, severissimaque pœnitentia & afflictione sui ipsius a populo transigendus erat Lev. XVI. 29, 31. ita ut qui vel minimum opus faceret aut cibum sumeret, excidii pœnam incurreret, & cum cibo ac potu etiam lotio, unctio, res venerea, & calceorum indutio essent prohibitæ, imo vel ipsis Judæis fatentibus, nullis peccata nisi vere resipiscentibus remitterentur.

Hodierna ad hunc diem præparatio.

XLIV. Cum maxime post templi excidium id in præparatione ad festum expiationis singulare est, quod postquam pridie jam summo mane in Synagoga crebris cantilenis precibusque vacarunt, inde domum reversi, (saltem in quibusdam regionibus, in aliis enim id abrogatum est) mares gallum, fœminæ gallinam, gravidæ utrumque variis

variis cerimoniis in expiationem mactant, dein cum hac ave ad ſepulchretum ſuum progreſſi, multumque illic precati, pretium galli hujus pauperibus diſtribuunt, a meridie corpus aquæ immergunt, nonnulli candelas in Schola & domi accendendas præparant, tempore Minchæ in Synagoga preces veſpertinas & nocturnas fundunt, offenſorum apud alios veniam rogant, eaque ſibi invicem remittunt, peccata confitentur, ſe mutuo loris cedunt, domum reverſi gallos aut gallinas ſuas cœna ſatis lauta comedunt, qua ante occaſum Solem finita, pretioſiſſimis veſtibus, ſed ſuper illis lineo induſio grandi latoque amicti, Synagogam repetunt, ubi ſceleratis venia datur, vota, interdicta, jurejuranda atque anathemata ſolvuntur, protractoque in ſeram noctem cantu & lectione domum redeunt, vel in Synagoga pernoctant.

XLV. Primo mane ante lucem omnes illuc reverſi, integro die ibidem manent, preces fundunt, velataque facie in terram ſæpius procidentes, & pectora palmis tundentes, peccata confitentur. Legatus Eccleſiæ cum feſtinatione preces matutinas præit, illiſque *Ejusdem celebratio.*

addi-

addititias ſubjungit: Prælegitur etiam variis cerimoniis pars quædam Legis. Poſt meridiem ubi ſtatim tempus Minchæ incipit, preces veſpertinæ recitantur, Sole ad occaſum vergente תפלת נעילה (ſupr. XVII. §. IX.) aliæque preces ſubjunguntur. Sacerdos capite טלית involuto benedictionem in populum, oculos & faciem tegentem, pronunciat, tum una adhuc precatiuncula recitata, poſt clangorem cornu editum, domum redeunt, lautamque cœnam, poſtquam per XXVIII horas nihil comederunt, læti celebrant. Sic expiationibus ſolemnibus ad finem perductis, poſtridie tamen mature ſatis ad Synagogam redeunt, ne Satanæ calumniandi occaſionem præbeant.

Præparatio ad feſtum Purim.

XLVI. Ad feſtum *Purim* pridie, vel nudius tertius, ſi id incideret in Sabbathum, (ſupr. XII. §.XXXV.) *præparatio* fiebat, & etiamnum fieri ſolet, *jejunio* ab omnibus XII annos & ultra natis obſervando, in memoriam ejus quod Eſther celebravit, Eſther. IV. 16. unde & תענית אסאר *jejunium Eſther* dicitur. In Synagoga quæ mane viſitatur, Legatus Eccleſiæ prælegit confeſſionem אשמנו dictum, populo inter legendum pectus percutiente. Legis lectio ex Gen. XXXII. 12. 15.
&

& XXXIV. 12. instituitur: Pauperibus nummi מעות פורים vel alia dona mittuntur, quo & ipsi læti festum hoc agere queant, imo & ad ipsos Christianos se Judæorum liberalitas extendit.

XLVII. Festum ipsum vespera & nocte, XIV Adar præcedente, in Synagogis inchoant, ubi candelis accensis Legatus Ecclesiæ מגלת אסתר *volumen Esther* singulari ratione scriptum, ab initio ad finem sine intermissione prælegit, omnibus sine discrimine Judæis æque ac proselytis, liberis & servis; senibus & pueris, maribus & fœminis attendentibus, & ad singulam Hamanis mentionem dicentibus ימח שמו *deleatur nomen ejus* aut שם רשעים ירקב *nomen impiorum putrescat!* pueris vero manuum complosione aut scamnorum percussione, ingentem strepitum excitantibus aut ligna vel lapides, quibus nomen *Hamanis* inscriptum, donec id exstinguatur, collidentibus, quin & omnibus, lectione finita maledictionem in *Hamanem Zerasch* & *Idololatras*, benedictionem in *Mardochæum Israelitas* & *Charbona* pronunciantibus. Lectio tamen hæc Megillæ non omni in loco eodem tempore instituitur, sed כרך die XV, in עיר XIV, in כפר se-

Festi ipsius celebratio.

cundo, aut quinto hebdomadis die, feſto huic proximo, quod ſi feſtum in Sabbathum incidat, lectio Megillæ quoque præcedente quinto hebdomadis die anticipatur. Sequenti mane Paraſcham de Amaleko legunt Exod. XVII. 8. Quod reliquum eſt, integrum hoc feſtum in otio & conviviis ad exemplum Eſther IX. 18. tranſigunt, imo ſemet adeo ingurgitant, ut non amplius inter ארור המן *Maledictus Haman* & ברוך מרדכי *Benedictus Mordechai*, diſtinguere queant. Inter celebrationem *Purim parvi & magni* (ſupr. XII. §. XXXIV.) non eſt diſcrimen niſi quoad lectionem Megillæ & dona pauperibus danda.

Solemnia feſti Encæniorum. XLVIII. Feſtum *Encæniorum* (ſupr. XII. §. XXXVI.) quondam jam ſummo gaudio, & quidem in templo, cantu τοῦ Hallel per omnes VIII dies, extra illud accenſis noctu luminibus, eorumque numero de nocte in noctem adaucto, celebratur. Hæc lucernarum accenſio etiamnum, tam ad fores ædium privatarum, quam in Synagoga, ubi & primo die Paraſcha de tabernaculi dedicatione Num. c. VII. prælegitur, cum variarum benedictionum recitatione, obſervatur, quin & per totum hoc feſtum, valere juſſo luctu atque jejunio, otiando,

do, helluando, ludendo, omni ex parte genio ſtrenue indulgent.

XLIX. Reliqua feſta ab hominibus introducta (ſupr. XII. §. XVIII - XLI.) plerumque tantum in læta obſervatione aut *ἀναμνήσει* rerum, quarum cauſa inſtituta erant, & abſtinentia a jejunio atque luctu conſiſtebant. Præcipue inter illa colebatur, & in hunc diem usque colitur חג שמחת התורה *feſtum gaudii Legis* (ſupr. XII. §. XL.) nam veſpera ſ. nocte diem hunc præcedente poſt preces veſpertinas, depromptis ex arca omnibus libris legis, eorum uno, recitatis quibusdam precibus lector, ſequente populo, ſuggeſtum circumit; dein in ſuggeſtu tria volumina convolvuntur usque ad 3 paraſchas, ſequenti die legendas, tum poſt preces & pſalmos quosdam cantatos ex tabernaculis ad ædes redeunt. Proximo mane populo in Synagogam reverſo, & precibus a Legato Eccleſiæ præmiſſis, exempti iterum ex arca omnes libri circumferuntur, reliquisque in arcam repoſitis, exceptis tribus, ex horum uno, ultima Paraſcha Legis per חתן תורה *ſponſum Legis*, ex altero nulla mora interpoſita, prima per וחתן בראשית *ſponſum Bereſchis*, ne Satan eos ſtudium Legis ab-

Ritus in aliis feſtis obſervandi.

ciſſe calumnietur, ex tertio Paraſcha de oblationibus Num. XXIX. 35. per המפטיר *qui cœtum dimittit*, legitur. Plures quoque Lectores quam alias hoc die evocantur; pueri objectis pomis aliisque fructibus ad gaudium invitantur; & tandem munera publica in Synagoga plus licitanti venduntur; quando autem libri omnes ex arca exempti ſunt, ardens candela illuc reponitur.

Ritus & jura anni Sabbathici. L. Reſtant ritus & jura feſtorum poſt plurium annorum ſeriem redeuntium, anni nempe *Sabbathici* & *Jubilæi* (XII. §. XLIII. ſqq.) Prioris jura ad hæc duo redigi poſſunt שמיטת הארץ aut הקרקע *quies terræ* & שמיטת כספים *remiſſio debitorum.* Et terra quidem nec ſeri nec meti aut alia ratione coli debebat. Exod. XXIII. 10, 11. Lev. XXV. 4. Ceterum ספיחים *ſponte nata*, ut communis juris, in agro omnibus & præcipue pauperibus & pecudibus erant relinquenda Exod. loc. cit. & Lev. XXV. 5, 6. præterquam quod quædam horum pars, ab hominibus mercede ex ærario publico ad id conductis, ad manipulum Paſchalem & panes Pentecoſtales ſervari deberet, & aliquam etiam portionem liceret in proprium uſum do-

domi recondere, ea tamen conditione, ut ſi nihil amplius horum fructuum in agro inveniretur, illa denuo omnibus exponeretur, quod ביעור *polluċturam* vocant. Debita autem omnia, ſex annis proximis contracta, a creditoribus remittenda erant Deut. XV. 2. ſqq. quam tamen Legem Hillel per פרוזבול ſuum magna ex parte eluſit. Incipiebat cyclus hujus haptaëridos menſe Tiſri & quidem exacto primo feſti tabernaculorum die, quo tempore lex a Rege publice prælegebatur, (infr. Part. II. cap. III. §. XI.)

LII. Annus *Jubilæus* (ſupr. XII. §. XLVII. poſtquam a Synedrio conſecratus, buccina IX vicibus in feſto expiationis inflata, proclamabatur, qua audita ſtatim privilegia ejus initium ſumebant. Hæc ad tria capita referri commode poſſunt, *1 Terræ quietem*, quam cum anno Sabbathico communem habebat; *2 Servorum dimiſſionem*, etiam illorum qui anno ſervitutis ſeptimo exire noluerant; & *3 agrorum* aliis dono datorum aut venditorum, nec intra biennium redemptorum, ut & ædium in vicis & pagis, (in urbibus enim tempore Joſuæ muro cinctis, ni anni ſpatio redimerentur, in perpe- *Ritus & jura Jubilæi.*

 tuum

tuum emptori manebant) quarum eadem hic, quæ agrorum ratio est, *ad pristinos dominos reditus* Lev. XXV. 8. seqq. Quo ipso Deus cavere voluit, ne avita bona in distributione Canaanis hæreditario jure concessa, a familia abalienarentur.

Locus & tempus quo jura annorum horum obtinuerunt.

LIII. Utraque Lex de anno Sabbathico æque ac Jubilæo ad terram Canaan tantum relationem habebat, nec prior vim obtinebat, nisi anno XXI, posterior LXIV ab ingressu in eandem. Illa quoque sub templo II quidem obtinebat, sed tantum tamen terræ colere permittebatur, quantum ad pendendum tributum necessarium, quin & in terra transjordanica serebant & metebant in gratiam pauperum. Hodie quoque Judæis adhuc in terra & regionibus a reducibus ex Babele sanctificatis, ne quidem sponte natis vesci, in regionibus vero ab adscendentibus ex Egypto occupatis, agrum colere integrum non est, sed in aliis locis id æque ac reliquis annis licet. Annos autem Jubilæos inde ab excidio templi I non amplius observarunt, licet illos adhuc ad constitutionem annorum Sabbathicorum numerarent.

CAP.

CAP. XXII.

De
Sacramentis cultui huic additis.

I.

Hæc cultus ſacri inter Judæos erat ratio, cui confirmando *Sacramenta* præcipue inſerviebant. *Sacramenta.*

II. Erant illa potiſſimum duo, *Circumciſio* & *Paſcha:* Prius recipiendis primum in Eccleſiam Judaicam membris, cultuique ſacro initiandis, poſterius in eodem confirmandis inſerviebat. *Eorum numerus.*

III. *Circumciſio* מילה Abrahamo ejusque poſteris in ſignum & ſigillum fœderis cum illis erecti data eſt, Gen. XVII. 10. ſeqq. Rom. IV. 11. *Circumciſio.*

IV. Conſiſtebat in reſectione carnis *præputii* Gen. XVII. 11. quæ eum in finem retracta glande antrorſum contrahi & fricari ſolet, quo ſenſus obturetur, dolorque minus percipiatur. *In quo conſiſtebat.*

V. Hanc peragebat ipſe *Paterfamilias*, vel alius quicunque *artis ejus* ſatis *gnarus* מוהל, quamvis in caſu extremæ neceſſitatis etiam incircumciſis, ſer- *Circumciſor.*

vis, fœminis & minorennibus, exclusis solis gentibus, permitteretur, conf. Exod. IV. 25.

Instrumentum. VI. Ad hunc actum legitimum censetur quodcunque satis aptum *Instrumentum*, novacula aut culter cujusvis generis, lapideus, vitreus, ferreus, Exod. IV. 25. & Jos. V. 2, 3. modo satis acutus sit, nullasque crenas habeat. Arundinem tamen adhibere Judæi vetant.

Tempus. VII. *Tempus* illi a Deo ipso præstitutum, est dies octavus a nativitate, tam rigide observandus, ut nullam ob causam, ne ob ipsam quidem Sabbathi quietem illum prætermittere liceret. Gen. XVII. 12. Lev. XII. 3. & Jos. VII. 22. Ob morbum tamen & paucas quasdam alias causas differri potuisse Judæi asserunt.

Locus. VIII. *Locus* eidem certus determinatus non est, unde nonnunquam in privatis ædibus, aliquando & in Synagogis peragi solet.

פריעה *s. laceratio.* IX. Circumcisioni indivulso nexu jungunt Judæi פריעה *lacerationem*, qua reliqua cutis pars, unguibus ita discerpitur, ut glans plane denudetur. Hanc metu ἐπισπασμοῦ 1 Cor. VII. 18. introductam, Judæi adeo necessariam faciunt, ut illa neglecta tota circumcisio nulla sit.

X.

X. Eandem circa hos, qui *circumcisi nati* sunt, quorum Judæi XIV numerant, nec non circa gentes jam circumcisas, quando Judaismum amplectuntur, observandum esse statuunt. *Circumcisi nati.*

XI. Præter hanc aliæ insuper cerimoniæ cum circumcisione apud Judæos conjunctæ sunt, collocatur enim sedes Eliæ, מוהל Canticum Exod. XV. canit, susceptore cum puerulo locum occupante, acclamant qui præsentes sunt ברוך הבא, resectam partem circumcisor in patinam arena repletam injicit, membrumque vino conspergit, post פריעה sanguinem exsugit, quod מציצה appellant, & vulnus sollicite obligat. Variæ quoque benedictiones a circumcisore, Patre aut reliquis adstantibus, ante hunc actum, sub eodem, vel post illum recitantur, in quarum una simul circumcisor infanti nomen imponit. conf. Luc. I. 59. Denique lauto convivio omnia finiuntur. *Alii ritus cum circumcisione conjuncti.*

XII. Tantæ circumcisio erat necessitatis, ut ejus neglectus כרת seu *excidii* pœnam attraheret. Genes. XVII. 14. *Circumcisionis necessitas.*

XIII. Quemadmodum autem fœderis cum Abrahamo initi, ita & dein illius quod in monte Sinai erectum signum *Circumcisio sacramentum.*

fœderis Sinaitici. & ſigillum fuit, unde circumciſi obligati erant univerſam Legem Moſis obſervare Gal. V. 3.

Circumciſio Proſelytorum. XIV. Quod ſi *Proſelyti* ex gentibus Legem hanc recipere, & in communionem populi admitti cuperent, præter circumciſionem ſacrificio quoque & baptiſmo initiandi erant, quibus tribus mediantibus ipſi primum Iſraelitæ in fœdus tranſierunt. Exod. XII. 48. XIX. 10, 14. & XXIX. 5. ſeqq.

Conjuncta cum ſacrificio. XV. *Sacrificium* huic rei deſtinatum erat בהמה *pecus* aut *duo turtures* vel *pulli columbarum*, & quidem omnia in holocauſtum, quod tamen hodie æque ac omnia reliqua ſacrificia ceſſat.

Et baptiſmo. XVI. *Baptiſmus* in totius corporis immerſione conſiſtebat, quæ præſentibus tribus teſtibus (conf. Matth. XXVIII. 19. & 1 Joh. V. 7.) peragebatur, tantaeque neceſſitatis & quondam reputabatur & etiamnum habetur, ut ſine illa circumciſio proſelyti nil valeat.

Baptiſmus fœminarum. XVII. Imo *fœminarum proſelytarum*, quæ circumcidi non poterant initiatio quondam tantum ſacrificio, & baptiſmo, nunc poſteriori ſolo fieri conſuevit.

Et infantum. XVIII. Si *Proſelytus* cum familia ſua ad Judæorum ſacra tranſiret, non ipſe ſolum ſed etiam liberi atque infantes bapti-

baptizari solebant, quod Pædobaptismo Christianorum non leve pondus addit.

XIX. Qui autem hac ratione initiati erant, ut recens nati infantes considerabantur conf. Joh. III. 5. Tit. III. 5. & 2 Cor. V. 17. nec pristinam amplius gentem aut consanguineos habere, sed ex illa gente, cui inserti erant, esse censebantur. *Proselytorum transitus in novam gentem.*

XX. De paschate cap. præced. abunde dictum est, hic tantum observamus, illud quoque sacrum fœderis signum atque sigillum fuisse, quo qui in illud jam intraverant, in eodem confirmabantur. *Sacramentum paschatis.*

XXI. Præter hæc duo, omnia sacrificia, quin & plures aliæ cerimoniæ, extraordinariorum sacramentorum vim quodammodo habebant. *Sacramenta extraordinaria.*

CAP.

CAP. XXIII.

De cultus hujus imperfectione, depravatione & abrogatione.

I.

Cultus hujus imperfectio.

Licet Deus ipse hanc cultus, quem hactenus contemplati sumus, normam præscripserit, eodem tamen omnia Oeconomiæ illorum temporum sapienter attemperante, multifariis imperfectionibus non carebat. Heb. VIII. 7.

Molestia, peccatorum exprobratio &c.

II. Nam & molestus admodum erat durumque onus imponebat, Act. XV. 10. & multa continebat in se λογικῆ λατρέια minus convenientia, & veram peccatorum expiationem adducere non poterat, sed eorum potius ἀνάμνησιν quotidie faciebat meliorumque bonorum umbram tantum, non rem ipsam habebat, neque adeo conscientiam tranquillare aut perficere valebat Heb. X. 1. sqq.

Corruptio.

III. At fœdissimum in modum eundem depravavit immoriger durissimaeque cervicis populus, dum vel illum cum turpissima gentium idololatria com-

commutare, vel hanc eidem jungere ſæpiſſime ſuſtinuit.

IV. Uti enim in Egypto, quæ qualia demens portenta coluerit quis nescit? mature huic inſaniæ aſſueverat. Joſ. XXIV. 15. & Ezech. XX. 6. ita vixdum inde egreſſus, cum Moſes in monte moras necteret, per Aharonem vitulum aureum, ad formam ut videtur Apidis Egyptiaci, fabricavit, divinoque honore coluit Exod. XXXII. 1. ſeqq. & Pſ. CVI. 20. *Idololatria in Ægypto & ſtatim poſt exitum.*

V. Et licet impietatis hujus graviſſimas pœnas dederit, (quas & in hunc diem ſemet ferre poſteri ſibi perſuadent) mox tamen ad aliorum quoque gentium idola delapſus, jam in deſerto portavit tabernaculum *Molochi* & aſtrum *Ciun* ſeu ῥεμφὰν Amos V. 26. Act. VII. 43. & Baal-Peoris cultu novam ſibi plagam attraxit, Num. XXV. 38. & Deut. IV. 3. *In peregrinatione in deſerto.*

VI. Poſt ingreſſum in Canaanem, non ſolum quidam ſibi privatos Deos, *Teraphim* & ſimulacra fecerunt Jud. XVII. 5. XVIII. 14, 17. ſeqq. ſed & plurimi alii omnium vicinorum populorum aut cum quibus aliquod commercium haberent, Deos coluerunt, quorum præcipui præter *Molochum* & *Milchom* Ammoni- *In terra Canaan.*

monitarum, 1 Reg. XI. 7, 33. cui ipsos liberos immolaverunt, Lev. XX. 2. sqq. & *Baal* aut *Baal Berith* Jud. II. 13. VIII. 33. erant *Camos* Moabitarum 1 Reg. l. c. *Astharoth* & *Baal Zebub* Philistæorum Jud. II. 13. 1 Reg. XI. 5, 33. & 2 Reg. I. 2. 3. 6. Huc pertinent quoque *Miphlezet* Maachæ 1 Reg. XV. 13. *Vituli aurei* in Dan & Bethel 1 Reg. XII. 28. & 2 Reg. X. 29. instructio mensæ לגד ומני Jes. LXV. 11. præparatio panum, suffitusque & libaminis oblatio *Reginæ cœli* facta Jer. VII. 18. & XLIV. 17. sqq. planctus *Thammuz* Ezech. VIII. 14. Reverentia soli exhibita cum *equis* & *curribus* illi dicatis Ezech. VIII. 16. 2 Reg. XXIII. 11. suffitus eidem ut & *lunæ*, *planetis* & universo *exercitui* cœli accensus ib. X. 5. cultus ignis cujus Sacerdotes nomine כמרים veniunt ibid. Hos. X. 5. & Zeph. I. 4. aliaque peregrina sacra & ritus ab ethnicis mutati. Ut alios gentium & præcipue coloniarum a Rege Assyrio Samariam missarum Deastros 1 Reg. XVII. 30. seqq. de quibus non satis certo constat, utrum Judæi se iis commaculaverint, silentio præteream.

Universo tempore templi I.

VII. Sic universo templi I tempore, præeuntibus ipsis Regibus suis, & quod mireris, eorum sapientissimo Salomone præ-

præcipuo insaniæ Auctore 1 Reg. XI. 5. seqq. 2 Reg. XXIII. 13. perpetuo detestanda gentium κακοζηλία cultum veri Dei vel spreverunt, vel adulterarunt, unde tandem & justissimo judicio terra incolas evomente, in Assyriam & Babyloniam captivi abducti sunt.

VIII. Inde autem quarta generatione, quousque Deus vindictam extenderat (conf. Exod. XX. 5.) restituti, sub templo II adeo ab idololatria, peregrinisque sacris abhorruerunt, ut nudatas cervices strictis militum gladiis objicere, quam vel militaria Romanorum signa in urbem admittere maluerint.

Desiit tamen sub templo II.

IX. At aliud prioris loco irrepsit tum temporis malum, quo non minus misere universus cultus corruptus est, dum amisso plane nucleo corticem lambere cœperunt, oblitique finis legis, literæ adhæserunt, & ex externis ejus operibus justitiam quærentes, imo loco legis divinæ traditionibus commentisque humanis semet submittentes, omnia in theatralem pompam meramque hypocrisin converterunt. Rom. IX. 31, 32. Matth. XV. 3, 6. XXIII. 23.

Studium justitiæ propriæ, ἐθελοθρησκεία, Hypocrisis.

X. Sic excœcatis mentibus, mirum non erat, quod manifestatum in carne Messiam non agnoscerent, quin contra se-

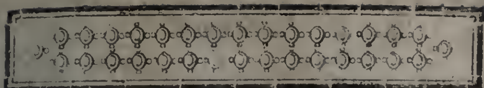
Cultus Levitici abrogatio.

severa corruptorum sacrorum & perditorum seculi sui morum exprobratione atque redargutione exasperati, per Romanos in crucem agerent, quod scelus cum Deus altero gravissimoque templi atque urbis excidio ulcisceretur, totum simul prioris cultus choragium penitus est abrogatum.

Substitutio cultus melioris. XI. Quod eo magis locum habebat, quia ipsa ejus imperfectio satis arguebat, illum tantum ad tempus διορθώσεως usque fuisse impositum Hebr. IX. 10. umbraeque legis in Christo jam impletæ corpori cedere & cum spirituali N. Fœderis cultu commutari debebant, Col. II. 17. quale quid in diebus Messiæ futurum, non pauci Judæorum ministri ipsimet testantur.

Restitutio prioris nunquam exspectanda. XII. Ut adeo vana omnis, quæ de ejus restitutione etiamnum fovetur, spes sit, cujus rei Deus ipse plus semel non obscura documenta dedit, præcipue cum urbis templique instaurationem, sub Juliano Apostata a Judæis cœptam & ab ipso Imperatore approbatam omnique nisu promotam, prorumpentibus ex fundamentis flammarum globulis irritam redderet.

PARS

PARS SECUNDA,

DE

STATU POLITICO.

CAP. I.

De Terra Israelitica & urbe Hierosolyma.

I.

Judæi totum terrarum orbem nonnunquam dispescunt in duas partes הארץ *terram* & הוצה לארץ *extra terram:* quarum illa proprie regionem inter Jordanem & mare mediterraneum sitam, & a Jocobi posteris inhabitatam, hæc quidquid terrarum extra illam est, denotat. *Totius orbis divisio.*

II. Prior a singulari Dei dominio & ad eandem relatione ארץ יהוה *terra Jehovæ* Hos. IX. 3. & ארץ אחזת יהוה *terra possessionis Jehovæ* Jos. XXII. 19. a præstantia ארץ צבי *terra decoris*, Dan. XI. 16. dicitur. Eadem pro vario temporum incolarumque discrimine aut *Terra cis Jordanem.*

diverſa relatione, variis inſuper nominibus appellatur.

Canaan. III. Antiquiſſimis temporibus maximam ejus partem tenuerunt *Canaanis poſteri*, Gen. X. 19. & XII. 6. a quibus terra *Canaan* ſæpiſſime audit. Gen. XI. 31. XII. 5.

Regio Philiſtæorum. IV. Maritimam regionem occuparunt *Philiſtæi* Exod. XXIII. 31. & Ezech. XXV. 16. a quibus eadem *Palæſtina* dicta, quod tamen nomen, uti & *Syriæ Palæſtinæ, Phœnices & Idumeæ*, illi primum a ſcriptoribus ethnicis datum eſt.

Terra promiſſa. V. Terram hanc Deus Abrahami poſteris ex Jacobo, ut ſingulare bonum hæreditario jure poſſidendum pollicitus eſt, unde & *terræ promiſſæ* γῆς ἐπαγγελίας Hebr. XI. 9. titulo venire ſolet.

Limites ejus. VI. In hac promiſſione Deus limites ad auſtrum ſtatuit *deſertum*, vel quod illud pertranſibat *flumen Ægypti* (quo non intelligitur Nilus, ſed fluvius prope urbem Rhinocoluram, ita dictus quod eſſet על פני מצרים Joſ. XIII. 3.) ad ſeptentrionem *Euphratem*, ad orientem *mare algoſum*, ad occidentem *mare Philiſtæorum* ſ. *mediterraneum*, Gen. XV. 18. Exod. XXIII. 31. Non tamen

tamen statim universus ille tractus Israelitis in peculium cessit, sed successive, unde & pro temporum ratione fines modo arctiores modo latiores ponuntur.

VII. Antequam Deus populum in ipsam hanc terram introduceret, primum per Mosen duabus tribubus *Gad*, *Ruben* & dimidiæ *Manassis* regiones Emorræorum trans Jordanem inhabitandas dedit Num. XXI. 25. quæ licet jam memoratis nominibus proprie non comprehendantur, una tamen cum reliquis cis Jordanem sæpius titulo ארץ ישראל *terræ Israeliticæ* venire solent. 1 Chron. XIII. 2. Atque hac ratione integra duodecim tribuum terra ad utrumque Jordanis latus sita fuit. *Terra trans-Jordanica.*

VIII. In terram cis-Jordanicam tandem introduxit Josua eandemque inter novem reliquas cum dimidia tribus sorte distribuit, septem annis ut Judæi testantur, subjugationi totidemque distributioni insumtis, unde & præcepta in hac terra observanda, non nisi successive variis temporum articulis valorem suum nacta sunt. Lex enim de placenta, præputio arborum, & non gustandis ante oblatum manipulum *Occupatio terræ promissæ.*

pulum novis frugibus, ſtatim poſt tranſitum Jordanis, de manipulo paſchali eodem anno die XVI Niſan, de panibus pentecoſtalibus L diebus poſt, de decimis poſt XIV occupationis & diſtributionis annos, jura anni Sabbathici anno XXI, Jubilæi autem anno LXIV ab ingreſſu demum obſervari cœperunt.

Ejectio priorum incolarum. IX. Priores incolæ partim occiſi ſunt, partim expulſi novas per univerſum orbem ſibi ſedes quæſiverunt, ita ut nonnulli in extremo Africæ angulo, inſculptam columnis Tingitanis fugæ ſuæ memoriam, reliquiſſe dicantur.

Eorundem in terra reliquiæ. X. Manſerunt tamen pauci eorum in ipſa terra reliqui, quos ex parte Joſua in ſervitutem redegit, alios dein æque ac Idumæos David perdomuit, unde cum idem regni pomœria ad Euphratem usque extenderet, & Salomon victorias Patris ulterius proſequeretur, quin & Joſaphat, Uzias & Hiskias Philiſtæos ſubigerent, tandem illi regio, quam Deus Abrahamo promiſerat, poſteris ejus ſubjecta eſt, 2 Sam. VIII. 1. ſeqq. 1 Chron. XVIII. 1. ſeqq. 1 Reg. V. 1. 2 Chron. XVII. 11. XXVI. 6, 7. 2 Reg. XVIII. 8.

XI.

XI. Regiones a Davide adjectæ, Judæis *Syriæ* סוריא nomine veniunt, quarum cum distincta tam a terra Israelis quam aliis regionibus jura essent, iidem hoc respectu orbem in tres partes ארץ ישראל *terram Israelis*, סוריא *Syriam*, & חוצה לארץ *extra terram* dispescere solent. *Syria.*

XII. Terram Israelis Judæi iterum distinguunt in illam quam Ægypto profecti, & quam reduces ex captivitate Babylonica occuparunt. Prior dividitur in eam quæ *trans* & quæ *cis Jordanem* sita, quarum illa quondam regnum *Sichonis* inter fluvios *Arnon* & *Jabock* Num. XXI. 13. 24. & *Ogi* a fluvio *Jabock* ad montem *Hermon* Jos. IX. 10. constituebant, hæc a montanis Antilibani ad desertum Tzin, aut a Dan ad Berseba CLX milliarium Romanorum s. XL horarum itineris spatio protendebatur. Num. XIII. 20. XXXIV. 3, 4. Jos. XV. 1. Jud. XX. 1. & 1 Sam. III. 20. *Divisio terræ Israeliticæ.*

XIII. Facta dein inter Israelitas distributione, pro numero tribuum XII partibus constabat, quarum duas cum dimidia trans Jordanem, Ruben Gad & dimidia Manassis, reliquas cis Jordanem novem aliæ cum dimidia Manassis *Ejusdem inter tribus distributio.*

naſſis occuparunt: Singularum deſcriptionem & limites vid. Joſ. XV. 1. ſeqq. Salomon ad alimenta aulæ ordine ſubminiſtranda, terram Iſraeliticam in XII præfecturas diſtinxit. 1 Reg. IV. 7. ſeqq.

Diviſio in terram Judæ & Iſraelis. XIV. Poſtquam decem tribus a duabus reliquis ſeceſſerunt, diſcrimen introductum inter *terram Judæ* & *Iſraelis* Jer. XLIV. 9. & Ezech. XXVII. 17. quod tamen non niſi ad captivitatem Aſſyriacam usque duravit.

Diviſio poſt reditum ex Babylone introducta. XV. Poſt reditum ex Babylone non ſolum tota terra aliquando *Judææ* nomine inſignita, ſed & propius terra cis Jordanem, diviſa fuit in tres partes, *Judæam* ad auſtrum in regione tribuum Judæ, Benjaminis, Simeonis & Danis, *Samariam* in medio, in ditione Ephraim & dimidiæ Manaſſis, & *Galilæam* ad Septentrionem. Galilæa iterum erat vel *ſuperior*, dicta גליל גוים *Galilæa gentium* (Jeſ. IX. 1. & Matth. IV. 5.) quæ tribum Aſer & maximam partem Naphtali cum urbe Dan, vel *inferior*, quæ Iſaſchar, Zabulon & reliquam partem Naphtali complectebatur. Regio trans Jordanem diſpeſcebatur in *Peræam*, *Giliaditin*, *Gaulonitin*, *Batanæam*, *Trachonitin*, quibus *Auranitis* (quam nonnulli

nulli & *Ituræam* dictam volunt) addi solet.

XVI. Respectu *pollucturæ* ביעור Judæi quoque terram Israeliticam in tres partes distinguunt יהודה עבר הירדן והגליל *Judæam*, *Peræam* s. trans-Jordanicam & *Galilæam*, & harum singulas iterum in ההר שפלה ועמק *montanam*, *campestrem & vallem*, Galilæam autem in specie in *superiorem*, *inferiorem* & *vallem*. In terra cis-Jordanica variæ insuper partes minores memorantur, ut *Daromas* דרום, *Geraritica*, *Sephela* שפלה, *Saronas* gemina, *Thamnitica*, *Gophnitica*, *Acrabattene*, *Gennesaritis*, quarum pleræque a situ aut conditione locorum nomen acceperunt. *Alia in partes minores.*

XVII. Sub familia Herodum integra terra Israelitica *Tetrarchias* distributa est. Celebratur quoque divisio in *Toparchias*, quarum nonnulli X alii XII recensent. *In Tetrarchias & Toparchias.*

XVIII. Denique sub Imperatoribus Christianis triplicis *Palæstinæ*, *primæ*, *secundæ* & *tertiæ* fit mentio, quarum ultima tamen se ultra terram Israeliticam usque ad sinum Arabicum extendit. *In Palæstinam primam, secundam & tertiam.*

Terræ hujus ſanctitas. XIX. Variis terra hæc gaudebat prærogativis, quarum præcipua erat *Sanctitas* a qua אדמת קדש audit. Zach. II. 16. Cujus ſanctitatis decem gradus numerant, ex quibus ſunt, quod licet aliæ oblationes ex omnibus locis adduci poſſent, manipulus tamen Paſchalis & Panes Pentecoſtales non niſi ex terra cis-Jordanica, primitiva etiam ex trans-Jordanica, cui hac in parte Syria æqualis cenſetur, quemadmodum & quoad primitias & decimas Ægyptus, Babylonia, Ammon & Moab.

Eadem theatrum gratiæ fuit. XX. Eadem terra & Meſſiæ manifeſtatione & negotii ſalutis per ipſum exſecutione nobilitari debebat, unde & ארץ עמנואל *terra Immanuelis* audit. Jeſ. VIII. 8.

Situs ejus opportunus XXI. *Situm* quoque nacta eſt maxime *opportunum* inter gradus XXXI & XXXIV latitudinis borealis, unde nec æſtate nimio ardore, nec hyeme intenſiori frigore urebatur, ſed aëre plerumque temperato, ſereno & ſalubri gaudebat. Accedit quod ex hac terra faciliimo negotio per omnes mundi plagas commercia inſtitui poſſent.

XXII. Imprimis illam commendabat mira *fertilitas*, qua non ſolum ager tricena, ſexagena imo centena ferebat Matth. XIII. 23. ſed & vinum generoſiſſimum, oleum, mel, balſamum, linum, dactylos, ficus, omnisque generis lectiſſimos fructus uberrima copia producebat, armenta & greges, unde vellera, lac & lana, maximo numero alebat, & quicquid denique ad vitam commode & jucunde tranſigendam facit, ex divite penu ſuppeditabat, Deut. VIII. 8. 9. ut adeo merito ארץ זבת הלב ודבת *terra fluens lacte & melle* cluat Exod. III. 8, 17. & XIII. 5. *Fertilitas.*

XXIII. Cui laudi nihil derogat hodierna ſterilitas, cum præter certiſſima priſtinæ fertilitatis veſtigia, quæ etiamnum ſuperſunt, & primariam tantæ mutationis cauſam divinam maledictionem, qua terra hæc premitur, plurimæ quoque aliæ cauſæ ſecundæ haud difficulter oſtendi queant. *Cui non obſtat hodierna ſterilitas.*

XXIV. Priorem illam felicitatem, non parum promovebat ipſa terræ hujus *conditio & ſtatus*, nam & *maribus* alluebatur, & *fluminibus torrentibusque rigabatur*, & cœleſti *rore* affatim humectabatur, & *fontibus* vivis reficiebatur, *Terræ hujus conditio.*

tur, & *montium, vallium, camporumque* grata atque utiliſſima varietate diſtinguebatur. Deut. VIII. 7.

Maria. XXV. Maria (quo nomine & lacus comprehendunt) ſeptem Judæi numerant 1. ימא רבא *Mare magnum*, 2. ימא דטבריא *mare Tiberiadis*, 3. ימא דמלחא *mare ſalſum*, 4. ימא דסמכו *lacum Samochonitem*, 5. ימא דחולתא 6. ימא דשליית vel דשלהת & 7. ימא דאפמיא

Fluvii & torrentes. XXVI. Fluvii *torrentesque* celebriores ſunt *Jordanes* ex lacu Phiala originem ducens, plurimisque miraculis inclutus, & cis Jordanem *Sichor* aut *fluvius Ægypti, Beſor, Schoreck, Kana, Kiſchon, Crith, Kedron*, trans Jordanem *Arnon, Jabbock, Jarmoch*, præter alios vel minoris momenti vel incerti ſitus, quin & horum nonnulli ex imbribus aut nivibus hyemalibus tantum oriuntur, æſtate vero ſicci ſunt.

Fontes & thermæ. XXVII. *Fontes* præcipue memorantur *Siloah, Charod, Nephtoach, Etham, fons Jacobi &c.* His jungi poſſunt *thermæ*, quarum illuſtriores ſunt המי דטבריא *thermæ Thiberiadis*. Denique & hominum induſtria *puteos*, *ciſternas* atque piſcinas addidit.

XXVIII.

XXVIII. *Montes* maxime inclyti sunt, præter *Hierosolymitanos*, *Garizim*, *Ebal*, *Gilboa*, *Tabor*, *Chermon*, *Carmel*, *Libanus*, *Nebo* montana *Gilead*, *Basan*, &c. *Valles* autem, *Kedron*, *Josaphat*, *filiorum Hinnom*, *Regis*, *benedictionis*, *Rephaim*, *Ajalon*, *Achor*, *Schittim*, *Salis*, *Botri*: *Campi* denique μέγα πεδίον *campus magnus*, ad utramque ripam Jordanis, *campus Megiddo* &c. *Montes, Valles, Campi.*

XXIX. Hinc mirum non est, quod licet & terra hæc quædam loca minus culta habuerit, ut מדברות *solitudines* & יערים *Sylvas*, maximam partem tamen urbibus pagisque sive jam ante Israelitárum in illam introitum structis, sive ab his demum conditis aut exornatis, velut consita fuerit. *Solitudines, sylvæ. loca habitata.*

XXX. Urbes celebriores tribus Simeon habuit *Berseba* & *Tziklag*, Juda *Engaddi*, *Chebron*, *Bethlehem*, *Tekoa*, Dan *Tzora*, *Ir Schemesch*, *Ajalon*, *Timnatha*, Benjamin *Jerusalem*, *Jericho*, *Gibeon*, *Rama*, Ephraim *Bethel*, *Sichem*, *Bethchoron*, *Lydda*, dimidia Manassis, *Bethschean*, *Endor*, *Thirza*, *Gath Rimmon*, Isaschar, *Engannim*, *Schunem*, *Tabor*, Zabulon, *Gath hachepher*, *Rimmon*, Naphtali, *Kedesch*, *En Chatzor*, *Chammat*, *Rakkat*, *Cinnereth*, Aser *Chelkath*, *Urbes insigniores.*

Cana &c. Eidem aſſignantur *Sidon*, *Sarepta*, *Tyrus*, *Ecdippa*, *Acco* ſ. Ptolemais & aliæ, quas tamen non occupavit. Trans Jordanem Rubeni tribuuntur *Medaba*, *Cheſchbon*, *Dibon*, *Kirjathaim*, *Bethpeor*, tribui Gad *Aroër*, *Jaëzer*, *Ramoth in Gilead*, *Machanaim*, dimidiæ Manaſſis, *Aſtaroth*, *Edrëi*, *Golan*, *Boſtra* & ſexaginta *urbes Jair*. Alias vel minoris momenti, vel ſatis inſignes ſed ſitus incerti, quarum multæ præcipue in N. T. memorantur, non moramur.

Urbes Sacerdotales & Leviticæ. XXXI. Cum autem tribui Levi nulla hæreditas in Canaane obtigiſſet, Sacerdotibus a tribu Juda, Simon & Benjamin XIII urbes, Levitis vero a reliquis tribubus XXXV, & quidem Kahathitis X, Gerſonitis XIII, Meraritis XII inhabitandæ datæ ſunt Joſ. XXI. 13. ſeqq. qui tamen numerus 1 Chron. VI. 42. ſeqq. non nihil variat. Urbibus his ſuburbia alendis pecoribus addita ſunt M. cubitorum inde a muro urbis, ad ſingula autem latera MM. cubitorum. Num. XXXV. 4.

Urbes refugii. XXXII. Harum urbium in Specie ſex ad id Deus ſeparari juſſit, ut tutum homicidis involuntariis refugium præberent, de quibus infra propius agetur.

XXXIII.

XXXIII. Omnium autem totius terræ Israeliticæ clarissima urbs erat Hierosolyma, dicta antiquitus שלם *Schalem* Gen. XIV. 18. & Ps. LXXVI. 3. & יבוס *Jebus* Jos. XVIII. 27. & Jud. XIX. 11. dein ירושלים & ירושלם *Jeruschalaim* & *Jeruschelem*, a sanctitate vero qua omnes reliquas urbes superabat עיר הקדש ἡ ἁγία πόλις *urbs sancta* Neh. XI. 18. Matth. IV. 5. XXVII. 53. & ירושלים הקדושה *Hierosolyma sancta* & Muhammedanis قدس *Sanctitas* قدس مبارك *Sanctitas benedicta* aut قدس شريف *Sanctitas nobilissima*. *Urbs Hierosolyma.*

XXXIV. Hanc uti Abrahami ævo Melchisedeck Rex & sacerdos Dei altissimi inhabitavit Genes. XIV. 18, 19. coll. Hebr. VII. 1. ita dein Jebusæi tenuerunt, qui nec penitus nisi a Davide demum expulsi sunt. Jos. XV. 63. Jud. I. 21. 2 Sam. V. 6. *Pristini ejus incolæ.*

XXXV. Nonnulli illam in tribu Juda, alii in Benjamin sitam fuisse volunt. Convenientissimum autem est in utriusque parte ubi se mutuo tangunt eam collocare, unde utrique tribuitur, & utraque in ejus expugnatione occupata fuit. Jos. XVIII, 28. Jud. I. 8. Quia tamen *Ejusdem situs.*

men

men major pars in regione Benjamin erat, ejus in ſpecie urbibus annumeratur. Joſ. XVIII. 28.

Nulli tribui aſſignata. XXXVI. Interim tamen nulli tribui in hæreditatem erat aſſignata, ſed Deus illam ſibi reſervavit, unde & עיר אלהים *urbs Dei* audit Pſalm. XLVIII. 2. tum vero omnium tribuum metropolis cunctisque adeo Iſraelitis æquale ad eandem jus erat.

Montes Zion & Akra. XXXVII. Superſtructa erat urbs *duobus montibus ſ. collibus immenſum editis* & intermedia valle τυροποιῶν diviſis, quorum major altiorque, *Zion* nomine, *urbem David* ſeu *ſuperiorem*, τὴν ἄνω πόλιν, minor *Akra* dictus, *urbem inferiorem* τὴν κάτω πόλιν ſuſtinebat. Prior ſitus erat ad auſtrum, poſterior ad ſeptentrionem, cui diſpoſitioni non obſtat. Pſalm. XLVIII. 3. & Ezech. XL. 2.

Moria & Bezetha. XXXVIII. Appendix quædam Zionis erat mons aut collis *Moria* eidem ponte & Xyſto junctus, qui ſplendidiſſimo templi ædificio ſuperbiebat, vid. Part. I. cap. VIII. §. VI. Collis *Bezetha*, ad aquilonem templi e regione turris Antoniæ, ſerioribus demum temporibus urbi adjectus eſt, unde & καινόπολις audit.

XXXIX. Totius urbis *ambitus* dicitur XXXIII ſtadiorum fuiſſe. Circumdata autem erat *triplici muro*, *turribus* ex candido marmore inſtructo. Interior, qui vetuſtiſſimus, habebat turres LX. medius XIV. exterior XC. quarum præſtantiſſima Pſephina dicta, ad angulum ſeptentrionalem & occidentalem LXX cubitos alta erat, latiſſimumque undequaque proſpectum dabat. *Urbis ambitus.*

XL. Portarum decem diverſa nomina recenſentur Neh. III. 1. ſeqq. שער הצאן *Porta*, 1. *gregis* 2. הדגים *piſcium*, 3. הישנה *vetus*, 4. הגיא *vallis* 5. האשפות *ſterquilinii*, 6. העין *fontis*, 7. המים *aquarum*, 8. הסוסים *equorum*, 9. המזרח *orientalis*, 10. המפקד *mandati*. Alibi numerantur Porta *cuſtodiæ*, *Ephraim*, *Benjamin*, *anguli &c.* Sed an hæ a prioribus diſtinctæ, tum quoque ubi ſingulæ ſitæ fuerint, non ſatis conſtat. ***Portæ ejus.***

XLI. Eadem urbs montibus cingebatur. Pſalm. CXXV. 2. Horum altiſſimus *Mons Oliveti* הר הזיתים 2. Sam. XV. 30. ad orientem erat, cujus radices ab urbe V ſtadiis aberant, & in quo *Bethphage, Bethania & Gethſemane* celebrantur. 2 Sam. XV. 30. Matth. *Mons Oliveti & Golgotha.*

XXI.

XXI. 11. Marc. XI. 1. Act. I. 12. Ad occasum erat *collis* Γολγοθᾶ a *cranio* גלגלתא nomen adeptus, ordinarius supplicii extremi locus & Servatoris præcipue σαυρώσει inclytus Matth. XXVII. 3. Valles & fontes in hac regione supra §. XXVII. & XXVIII. jam memoravimus.

Prærogativæ urbis hujus. XLII. *Privilegia* urbis hujus Judæi varia recensent, ut quod cadaver illic non pernoctet, nec ossa mortui eo inferantur, ædes ibi non elocentur, aut habitatio concedatur peregrino, nec sepulchra ulla sint, exceptis domus Davidis & Prophetissæ Chuldæ, nec horti; quod non seratur vel aretur, nec arbores illic plantentur, nec sterquilinia permittantur, aut meniana ædium aut fornaces calcariæ, nec alantur galli gallinacei aut pavones, multo minus porci, ædes non vendantur ex lege Lev. XXV. 30. sed semper redimi queant, nec lepra inficiantur, aut de ea suspectæ claudantur; quod urbs hæc nunquam ob idololatriam anathematizanda, nec vitula pro illa decolletur, nec tribui cuidam assignata sit; quod nunquam in ea serpens aut Scorpio nocuerit, aut hospes dixerit, arctus nimis mihi locus est, vel

non

non inveni clibanum ad assandum Pascha, aut lectum ubi recumbam.

XLIII. Hæc præcipua sunt, quæ circa terram hanc ejusque metropolim Hierosolymam monenda erant, restant variæ, quas utraque experta est *vicissitudines*, dum non solum sæpius a vicinis populis infestata, sed & bis penitus subacta atque devastata est.

Variæ terræ urbisque vicissitudines.

XLIV. Prima vice id factum ab Assyriis & Babyloniis, quorum illi sub Tiglath Pilesere & Salmanassare regionem X tribuum, hi sub Nabuchodonosore terram Judæ & Benjamin occuparunt, urbem Hierosolymam obsidione cinctam, ultricibus flammis deleverunt, montique Moriah aratrum superinduxerunt.

Vastatio per Assyrios & Babylonios.

XLV. Dein soluta captivitate Babylonica terra quidem reducibus est restituta & Hierosolyma instaurata Esr. I. II. III. VI. VII. VIII. Neh. II. III. tandem vero ob crescentia indies populi scelera summamque imprimis perfidiam in Messiam manifestatum commissam, terra anathemate a Deo percussa Mal. IV. 6. & per Romanos igne ferroque vastata, urbs vero plane exusta & solo æquata est.

Per Romanos.

Occupatio per Saracenos. XLVI. Poſtquam Romanum imperium Chriſto nomen dedit, terra quidem hæc in Imperatorum Chriſtianorum poteſtatem venit, mox vero a Saracenis occupata, fruſtraque iisdem ad breve tempus bello, quód ſacrum vocant, erepta, plurimorum jam ſeculorum tractu, ſub infidelium tyrannide ingemiſcit.

Reſtitutio adhuc exſpectanda. XLVII. Non obſtante tamen hac triſtiori facie, illam in fine dierum N.T. cum urbe Hieroſolyma reſtituendam, quo quemadmodum quondam gratiæ atque iræ, ita tandem & gloriæ divinæ in eccleſia ultimorum temporum in terris manifeſtandæ theatrum evadet, prophetarum oracula nos dubitare non ſinunt. vid. Pſal. LXXXV. Jer. XXXI. & Zach. XIV.

CAP.

CAP. II.

De Statu populi Judaici & forma reipublicæ ejus.

I.

Populus cui Deus terram hanc hæreditario jure possidendam dedit a generis sui auctore, ישראל *Israelis* nomine primum insignitus est. *Israel.*

II. Hic pro numero XII Patriarcharum in XII שבטים *tribus* divisus est, ubi tamen observandum, quod cum Deus tribum Levi sibi segregaret & cultui suo destinaret, tribus Josephi in duas distincta est, quibus a binis Josephi filiis *Ephraim* & *Manassis* nomina imposita fuerunt. *Divisio ejus in XII tribus.*

III. Populum hunc Deus ex Egypto potenti brachio per manum Mosis in libertatem asseruit, & per eundem XL annorum spatio in invia Arabiæ solitudine circumduxit, donec omnes illi qui Ægypto egressi erant, excepto Josua & Calebo, ob inobedientiam & ἀπιςίαν in deserto cecidissent. *Liberatio & iter per desertum.*

Castra metatio. IV. Omni illo tempore populus in tentoriis, elegantissimo ordine instar bene instructi exercitus, eo quo (P. I. cap. VII. §. XXXVII.) visum modo dispositis, degebat, ipsiusque Dei jussu castra metabatur aut movebat.

Segregatio a reliquis gentibus. V. Postquam in Canaanem ingressus esset, seorsim habitavit, nec inter gentes numeratus est, tam lege divina, quam peculiari interdicto de commercio cum illis non colendo, omni eas communione excludente, vid. supr. P. I. c. I. §. X.

Admissio proselytorum justitiæ. VI. Nihilominus ad eam admittebantur quotquot ipsius sacra amplecterentur, qui inde *Proselytorum justitiæ* nomen ferunt (I. c. I. §. XIII.)

Toleratio proselytorum portæ. VII. Quin & in communione civili tolerabantur qui spreta gentium superstitione, X præcepta Noachica servanda susciperent, dicti גרי שער *Proselyti portæ*, vid. ib.

Mercenariorum. VIII. Ex horum numero ad minimum quoque erant שכירים *mercenarii*, neque enim ullis ethnicismo adhuc deditis, locus inter Judæos concedebatur; unde quod serioribus temporibus tales in Canaane habitarunt, non juris sed facti est, & a gentium, Judæis prævalentium, dominio originem traxit.

IX.

IX. Ad Iſraelitarum cum gentibus permixtionem, & confuſionem tribuum atque familiarum vitandam, quin & hæreditaria bona in prima terræ diviſione cuique aſſignata, penes eandem conſervanda, *catalogi genealogici* in urbibus patriis ſummo ſtudio cuſtodiebantur Neh. VII. 5. 1 Chron. II. ſeqq. Luc. II. 3, 4. ſed quos tandem Herodes M. flammis tradidiſſe dicitur. *Catalogi Genealogici Judæorum.*

X. Ad ſtatum populi civilem quod attinet, is pro temporum fatorumque diſcrimine ſe varie habuit. *Status populi civilis.*

XI. Antiquitus in hac gente ſumma poteſtas penes Patres familias erat, qui non ſolum de bonis diſponebant, ſed & reos variis pœnis, & pro re nata enim ultimo ſupplicio afficiebant Gen. XXI. 14. XLIX. 5. & XXXVIII. 24. ab his autem præcipua auctoritas ad primogenitos devolvebatur. vid. Gen. XLIX. 3. *Auctoritas Patrum famil. & Primog.*

XII. Ab eductione vero ex Ægypto non levis mutatio contigit. Summum enim in populum imperium Deus ſibi reſervavit, & in medio ejus, velut in auguſto palatio habitans, leges ferendo, populo de neceſſariis benigne proſpiciendo, in dubiis ſæpe *Status Theocraticus.*

immediate judicium ferendo, tum & contra hoſtes eundem potenter defendendo, ſemet ut Rex gerebat & a populo agnoſcebatur Exod. XV. 18. Jud. VIII. 23. 1 Sam. VIII. 7. X. 18. 19. & XII. 12. contra Iſrael עם יהוה *populus Dei* audiebat Num. XI. 29. Deut. XXXII. 9. ut adeo eo reſpectu *ſtatus* populi *Theocraticus* eſſet.

Moſes dux populi. XIII. In ejus tamen gubernatione placuit ſapientiſſimo Numini, hominum opera uti, inter quos primum præcipuumque locum, fœderis mediator Moſes obtinuit, qui ut vicarius Dei populum duxit eidemque jus dixit, poteſtate quidem non abſoluta, nulli tamen inter homines ſubjecta, und & ut Dominus, imo latiori vocis מלך uſu, quodammodo ut *Rex in Iſraele* conſideratur, quo a multis refertur, Deut. XXXIII. 5.

Seniores & alii præfecti. XIV. Præter Moſen non exigua auctoritas τῶν זקנים *ſeniorum* erat. Exod. XII. 21. XIX. 7. Memorantur quoque שטרים *præfecti* (conf. Arab. سطر *præfuit rei ut inſpector*) & נגשים *exactores* (conf. Æthiop. נגש) qui cum minori poteſtate populo præerant Exod. V. 6, 10. Deut. I. 15. Joſ. I. 10.

XV.

XV. Ex his ſenioribus & præfectis, Moſes cum ipſemet ſolus tot negotiis in numeroſiſſimo populo ſubeundis impar eſſet, ſuaſu ſoceri Jethronis, at Deo ipſo rem approbante, LXX Viros ſibi ſocios legit, qui partem muneris ſuſcipientes, jus in populo dicerent, Num. XI. 16. quod inſtitutum Synedrio magno Judæorum ortum dedit, ut infr. cap. IV. videbimus. Sic itaque ſtatus populi hujus *forma* externa *Ariſtocratia* fuit. *LXX Viri.*

XVI. Interea autem temporis, dum Moſes adhuc clavum tenebat, *Joſuam* ſibi miniſtrum adſcivit, procul dubio ut mature populi moderamini adſueſceret, unde & fato imminente illum ſibi ſucceſſorem conſtituit, quam dignitatem dein, populum in requiem terræ promiſſæ introducens, ad mortem usque obtinuit. *Joſua.*

XVII. Defuncto Joſua ad tempus rei ſumma penes ſeniores fuit, donec tandem nova oriretur dignitas Ducum, qui non ſolum populo in bello ubi opus eſſet præirent, ſed & eundem in pace moderarentur & a præcipua muneris ſui parte שופטים *Judices*, ut apud Carthaginenſes *Suffetes* appellabantur. *Judices.*

Horum successio. XVIII. Qui ſemel hanc dignitatem obtinuit eandem per omnem vitam retinuiſſe videtur, demortuo vero priori non ſemper immediate multo minus hæreditario jure alius ſuccedebat, ſed vel ſingulari Dei juſſu aut inſtinctu excitabatur, vel a populo eligebatur, idque durioribus plerumque temporibus, ubi Iſraelitæ a populis vicinis premebantur. Jud. II. 16, 18.

Defectus. XIX. Hinc ſæpius intervalla evenerunt ubi judex nullus erat, ſed quæ plerumque ob intrinſecam corruptionem & externam hoſtium vim reipublicæ admodum funeſta exſtiterunt. Jud. II. 19.

Judices fœminæ. XX. Non Viros ſemper, ſed & fœminas munere hoc ſingulari Dei providentia functas eſſe, exemplo Deboræ patet. Jud. IV. 4.

Auctoritas judicum. XXI. Judicum auctoritas licet magna, minime tamen abſoluta erat, unde & talem ut ſtatui Theocratico minus convenientem, cum ab Iſraelitis ſibi offerretur, Gideon laudabili exemplo repudiavit. Jud. VIII. 23.

Populi Libertas. XXII. Sic populus gratiſſima libertate diu gaviſus fuit, præcipue cum in gravioribus negotiis, comitia procerum, aut pro re nata univerſi quoque

populi

populi convocarentur, resque communibus ſuffragiis agerentur, Exod. XIX. 7. Joſ. XVIII. 1. Jud. XX. 1.

XXIII. Uti autem nihil in humanis perfectum eſt, ita & Iſraelitæ nonnunquam libertate hac ad effrenem licentiam abutebantur, unde toties ducibus ſuis obmurmurabant, contra illos rebellabant, quin & unusquisque faciebat, quod bonum erat in oculis ejus. Jud. XVII. 6. ***Abuſus ejus.***

XXIV. In hoc ſtatu res manſerunt inde ab egreſſu ex Ægypto ſub Moſe, Joſua, Judicibus ab Othniele illorum promo, usque ad Samuelem eorundem ultimum, cum quo & libertas, & ſtatus Theocraticus tandem exſpiravit. ***Libertatis duratio & finis.***

CAP. III.

De Regibus.

I.

Dignitatis regiæ origo. Samuele ſenio fere confecto, Iſraelitæ prioris regiminis formæ pertæſi, & *κακοζηλίας* gentium ſtimulis acti *Regem* petierunt, ipſa hac petitione, non vero ejus ſolum cauſa, modo & fine, Deum graviter offendentes, qui non Samuelem, ſed ſemet ipſum ea ratione rejici teſtabatur. 1 Sam. VIII. 6, 7.

Non ex præcepto divino. II. Ut adeo multi Judæorum minus recte dignitatis hujus originem ex præcepto divino Deut. XVII. 14. ſeqq. deducant, cum hoc loco non Regis conſtitutio, ſed potius cautelæ, ſi forte populus eum expeteret, obſervandæ præſcribantur, unde & Deus illum in ira indulſit.

Requiſita in rege eligendo. III. In rege eligendo ad tria potiſſimum attendendum fuiſſe Judæi monent, *1. Sexum*, ut mas eſſet non fœmina, *2. natales*, ut eſſet Iſraelita, non alienigena aut proſelytus, vel proſelytis ortus, niſi tandem matre hebræa natus, *3. Vitæ genus*, ne ex ſutrina aut obſcuro

obſcuro loco ad tantam dignitatem eveheretur.

IV. Primum Reges ab ipſo Deo deſignati ſunt, dein dignitas hæc hæreditaria facta eſt, ita ut filii, & in ſpecie, ceteris paribus, primogeniti Patribus defunctis ſuccederent, nonuunquam & ſucceſſor Patre jam vivo conſtitueretur, aut in ſocietatem regni adſciſceretur. Non conſtituebatur autem Rex, ſecundum Judæos, niſi ex ſententia Synedrii M. aut Prophetæ. *Electio & Succeſſio.*

V. *Inauguratio* fiebat variis cerimoniis, quas tamen omnes non conſtat ſemper obſervatas fuiſſe. Huc facit impoſitio diadematis regii, traditio teſtimonii 2 Reg. XI. 12. ſolemnis deductio ſuper mula regia ad fontem Gichon 1 Reg. I. 33. ad unctionem peragendam, &c. *Inauguratio.*

VI. Omnium præcipua erat *Unctio* a qua Reges *Uncti* audiunt 2 Sam. I. 14, 16. XIX. 21. verum & hæc non ſemper, ut Judæi haud ſine ratione affirmant, locum habuit, ſed in illis ſolis, qui primi ex familia aliqua ad Regnum evehebantur, aut quibus lis de regno mota eſſet 1 Reg. I. 18, 39. 2 Reg. XI. 12. XXIII. 30. Reliqui parenti- *Unctio.*

rentibus tranquille ſuccedentes, in iisdam jam æque ac Sacerdotes, uncti cenſebantur.

Oleum. VII. Fiebat hæc *oleo unctionis* שמן המשחה & quidem ſacro Pſ. LXXXIX. 21. atque adeo eodem quo Pontifices inaugurati (P. I. c. X. §. XII.) idque מן הקרן *ex cornu* 1 Sam. XVI. 1, 13. quod tamen Judæi de ſolis Regibus ex familia Davidis intelligunt, alios oleo אפרסמון *opobalſami* מן הפך ex lenticula delibutos cenſent. vid. 1 Sam. X. 1.

A quibus & quomodo unctio peracta. VIII. Peragebatur autem ordinario publice ſemel tantum, idque a Pontifice 1 Reg. I. 39. ſed extraordinario a Propheta, 1 Sam. X. 1. 1 Reg. XIX. 16. nonnunquam plus ſemel repetebatur 1 Sam. XIV. 13. 2 Sam. II. 4. & V. 3. Modum ejus Judæi hunc tradunt, quod oleum modica quantitate capiti inditum, digito in formam circuli aut coronæ circumductum fuerit.

Proclamatio &c. IX. Unctionem aliquando ſequebatur exoſculatio novi Regis, 1 Sam. X. 1. coll. Pſ. II. 12. præcipue autem publica *proclamatio*, ut & *agnitio* & *receptio* homagii vicem habens. Adhibebatur eum in finem ſolemnis formula

המלך

יחי המלך *Vivat Rex!* comitabaturque hanc ſolemnitatem tubarum ſonitus, nonnunquam & manuum complosio, atque omnis generis alia lætitiæ ſigna 1 Reg. I. 40. & 2 Reg. XI. 12.

X. *Inſignia* Regni præcipua erant עטרה vel נזר *corona* שבט *ſceptrum* & כסא *ſella* ſ. *thronus Regius*, qualem inſignis magnitudinis, ingentisque pretii Salomon Hieroſolymis parari curavit. 1 Reg. X. 18. Veſtibus quoque Reges ſplendidiſſimis regiamque majeſtatem referentibus בגדי המלכות amiciebantur, ex quibus facile ab aliis dignoſci poterant vid. Matth. VI. 29. Actor. XII. 21. 1 Sam. XXVIII. 8. & 1 Reg. XXII. 30. *Inſignia regni.*

XI. Nihil magis Regem ornat quam *pietas*, unde ut illi perpetuo tam in omni vita, quam in regni adminiſtratione ſtuderet, juſſit Deus ut propria manu משנה תורה *exemplar legis* (alii de gemino exemplari phraſin accipiunt) deſcriberet, illud ubicunque eſſet ſecum ferret & legis ſtudio perpetuo incumberet. Deut. XVII. 8. ſeqq. Eundem ſub initium novæ heptaëridos ſabbathicæ, exacto primo feſti tabernaculorum die (P.I.c.XXI.§.XLVI.) aliquas legis pericopas, ſedentem in atrio *Pietas Regis.*

atrio mulierum e ſuggeſto ligneo, populo prælegiſſe Judæi ex Deut. XXXI. 10. docent.

Alia eidem obſervanda. XII. Idem debebat operam dare *temperantiæ* Prov. XXXI. 4. non *multiplicare equos*, nec *opes ſibi nimias corradere*, aut *ſe ſupra fratres efferre* Deut. XVII. 17, 20. ſed contra ſummam Moſis *manſuetudinem* & *comitatem* ſibi imitandam proponere.

Matrimonium. XIII. Quod ad matrimonium attinet, nonnulli Judæorum afferunt illum nec *repudiatam* nec *viduam*, ne quidem Regis duxiſſe, quemadmodum nec vidua ejus alteri etiamſi Regi nubere potuerit, alii tamen exemplo Davidis Regi viduam permittunt. Eundem legi Leviratus adſtrictum fuiſſe negant. Multiplicatio autem mulierum Lege ipſa illi interdicta erat. Deut. XVII. 17. quam Magiſtri de non ducendis ultra XVIII tam conjugibus quam pellicibus interpretantur. Hæc atque alia plura numero triginta Judæi de regibus tam ex ſcriptura quam ex πατροπαραδόσει tradunt.

Regis dignitas. XIV. Maxima Regis erat dignitas, ſubditorumque erga eundem reverentia Prov. XXIV. 21. ita ut ad illum in ſolio ſedentem accedentes, quod non niſi

nisi illo concedente licebat, ſtarent, ſeque coram ipſo in terram proſternerent. 2 Sam. IX. 6. XVI. 4.

XV. Magna idem gaudebat *poteſtate*, quam tamen juſto nimis extendunt, qui eandem per משפט המלך 1 Sam. VIII. 11. intelligi exiſtimant, cum verbis illis, non quid faciendum, ſed quid facturus ſit Rex, atque adeo tyrannicus poteſtatis abuſus deſcribatur. *Poteſtas.*

XVI. Ab altera tamen parte multi Judæorum nimium eandem infringunt, dum non ſolum Regem nihil niſi ex ſententia Pontificis & Senatus valuiſſe, ſed & Synedrio ita ſubfuiſſe, ut & verberum pœna variis de cauſis affici poſſet, ſtatuunt. *Nimium a Judæis imminuta.*

XVII. Ut Rex ſumptus ad tuendam dignitatem aulamque ſuſtinendam haberet, Judæi illi *decimas* & *vectigalia*, quin & jus in caſibus extraordinariis *tributa* exigendi aſſignant. Non parum quoque illi bonis occiſorum (§. XIX.) nec non ſpoliis & opibus (§. XXII.) devictorum hoſtium augebantur. *Reditus.*

XVIII. Duo præcipue erant munia quæ populus a Rege exſpectabat, & quorum cauſa illum a Deo flagitabat, *Munia Regis.*

1. ut

1. *ut populum judicaret*, 2. ut eidem *in bello præiret* 1 Sam. VIII. 5, 20.

Judicium. XIX. *Judicium* Regi competens, non ſolum in cauſarum civilium & criminalium cognitione, & ſententiæ prolatione conſiſtebat 1 Reg. II. 16. ſeqq. ſed & cum poteſtate reos plectendi, pœnamque pro re nata, etiam mortis infligendi conjuncta erat, hanc autem Judæi ad ſolam pœnam gladii reſtringunt, ita tamen ut varias ſimul prærogativas Regi præ aliis judicibus, & ipſa bona occiſorum tribuant. Ab altera vero parte jus hoc imminuunt, dum *Regem nec judicare nec judicari affirmant*, quod tamen alii de ſolis Regibus Iſraelis accipiunt, qui contra e ſtirpe Davidis *judicare & judicari*, quin & in ipſum Synedrium aliquando cooptatos eſſe aſſerunt.

Officia & jura in bello varia. XX. In bello pro vario ejus diſcrimine, varia Regis officia atque jura erant. *Bellum* enim *lege mandatum* מלחמת מצוה contra ſeptem populos & Amalek, aut ad populum contra hoſtium vim defendendum, ipſemet propria auctoritate, ſed מלחמת רשות *bellum arbitrarium* ad dilatandos regni fines, aut gloriam famamque ejus augendam, ex mente Judæorum, non niſi

nisi consulto & consentiente Synedrio M. gerebat.

XXI. *Officia* ejus erant milites conscribere & lustrare, duces & præfectos constituere, summam totius belli curam gerere, exercitum in aciem educere, & una cum illo contra hostes strenue dimicare. *In bello gerendo.*

XXII. Deletis aut devictis vel semet dedentibus hostibus, *finem* bello faciebat, *pacem* concedebat, aut *tributa* imponebat. De *præda* vero ita statuunt Judæi: omnes thesauri subactorum Regum Regi cedunt, nec non omnes regiones, has autem, sibi quas vult servatis, dividit servis & militibus suis: reliquæ prædæ partem dimidiam capit, altera inter milites & arma custodientes dividitur: Rex autem unctus ex omnibus terris, quas Israel subegit, partem capit tertiam decimam. *In eodem finiendo.*

XXIII. Uti Reges in vita maxime erant honorati, ita eosdem quoque, & præcipue bonos piosque, in *morte* tenerrimi amoris summæque venerationis signis prosequebantur. Hanc enim variis intensissimi luctus testimoniis acerbissime plangebat universus populus 1 Reg. XIV. 18. 2 Chron. XXXV. *Mors Regis.*

24. corpus pretiosissimis aromatibus pollinctum, nonnunquam & lecto splendidissimo ad tempus expositum, insigni pompa superbissimo tumulo, appositis aliquando immensis thesauris inferebant, & Regum quidem Davidicorum, monumento in hunc usum Hierosolymis structo. 1 Reg. II. 10. XI. 43. In eorundem honorem omnem regiam supellectilem combustam, equos enervatos, tum ministrorum, servorum ancillarumque defuncti usum, nemini nisi successori concessum, denique & ad tumulum nonnunquam scholam studio Legis erectam, Judæi testantur.

Primus Rex Saul. XXIV. Hæc præcipua sunt circa Regiam Hebræorum dignitatem observanda. Ad eam autem primum ipsius Dei designatione evectus est Saul ex tribu Benjamin 1 Sam. VIII. quo dein ob inobedientiam rejecto, eadem ad tribum Judæ translata, Davidique & familiæ ejus hæreditario jure concessa est. 1 Sam. XV. 23. & XVI. 7.

Dein David & filii ejus. XXV. Vix autem sub illo & filio Salomone summum gloriæ majestatisque culmen attigerat, cum mox, nimio filii ejus Rehabeami rigore, decem tribus deficerent propriumque sibi

bi Regem Jeroboamum conſtituerent, reliquis duabus tantum in fide erga Rehabeamum & domum Davidicam permanentibus. 1 Reg. XII. Non leves tamen Regum familiæ Davidicæ præ reliquis prærogativæ fuerunt.

XXVI. Ab hoc tempore diviſum imperium, geminumque regnum, alterum *Judæ*, cui duæ tribus Judæ & Benjamin, alterum *Iſraelis*, cui X reliquæ ſuperant, exſiſtere cœpit. Prioris ordinaria ſedes Hieroſolyma, poſterioris Samaria erat. 1 Reg. XVI. 24, 29. Duo hæc regna infenſiſſimo ſemet odio proſequebantur, graviſſimisque cladibus ſe mutuo afficiebant. *Regni diviſio.*

XXVII. Hæc regiminis forma inde a Salomonis temporibus (ſi interregna quæ nonnunquam ad breve tempus evenerunt, excipias) locum habuit, donec tandem Hoſea per Salmanaſſarem devicto & in Aſſyriam captivo abducto, Regnum Iſraelis, Zedekia vero per Nebucadnezarem Babelem transportato, Regnum Judæ exſpiraret, Gedalja, ad tempus, relictis in Canaane, a Nebucadnezare præfecto. 2 Reg. XXV. 7, 22, 25. *Regni utriusque finis.*

XXVIII. Poſt reſtitutionem ex captivitate Babylonica, ſub Regibus Per- *Principatus.*

 ſarum,

ſarum, quibus & tributa pendebantur Eſ. IV. 13. VII. 24. Neh. V. 14. populo præfuerunt Principes deportationis, quorum Judæi ſucceſſive quinque *Zorobabelem*, *Meſullamum*, *Hananiam*, *Berechiam* & *Heſadiam* omnes ex familia Davidis numerant. His nonnulli adhuc X Gubernatores ex eadem domo ſub imperio Græcorum ſubjungunt, cum quorum ultimo tandem gloria domus hujus ſublata ſit, de his autem non ſatis certo conſtat, quin potius id certum eſt, magnam jam illis temporibus Pontificum poteſtatem fuiſſe.

Duces Chaſmonæi.

XXIX. Tandem rerum ſumma ad familiam *Chaſmonæorum* devoluta eſt, cujus conditor fuit *Mattathias*, vir ſacerdotali genere ortus, qui cum Judæi ab Antiocho Epiphane valde premerentur, bello contra illum moto principatum obtinuit.

Judas Maccabæus.

XXX. Mattathiam ſecutus in hac dignitate belloque ſtrenue gerendo *Judas Maccabæus*, ita dictus, non a כבה *delevit*, nec a מכה בי *per me eſt plaga*, aut literis initialibus verborum Exod. XV. 11. מי כמכה באלים יהוה sed a نكب *præfuit ut Dux*, unde منكب *Dux, præfectus*, a quo nonnulli minus

minus recte integram familiam Maccabæorum nominant.

XXXI. Judam Maccabæum exceperunt reliqui Mattathiæ filii, quorum in universum quinque reliquit. Horum ultimus *Simon* Judæis plenam libertatem, & purgatum templum cum publico cultu restituit, unde illi & posteris *Principatus* cum *Pontificatu* hæreditario jure concessus confirmatusque est. 1 Maccab. XIII. & XIV. *Fratres & Successores.*

XXXII. In hac familia utraque dignitas mansit, donec tandem *Antipater* gente Idumæus, sed Judæorum sacris initiatus, a Cæsare præfecturam Syriæ & procurationem Judææ obtinens, filio viam a novum regnum sterneret. *Antipater.*

XXXIII. Erat hic *Herodes* Ascalonites, qui contracta per matrimonium Mariamnes cum regia familia affinitate, postquam in non leve periculum ab Antigono, regnum cum Pontificatu occupante, adactus esset, Romam confugiens, a Senatu *Rex Judæorum* declaratus est. *Regnum Herodis.*

XXXIV. Non mansit tamen dignitas regia diu in familia Herodis, ipso enim mortuo, Regnum in *tetrarchias* inter tres filios ejus dividebatur, ita *Tetrarchæ.*

ut Archelaus, *Ethnarchæ nomine*, Judæam Idumæam & Samariam, Philippus Auranitin, Trachonitin, Batanæam cum parte domus Zenodori, Herodes Antipas Galilæam & Peræam acciperet.

Judæa in provinciæ formam redacta.

XXXV. Postquam autem Archelaus per X annos dignitatem hanc gessisset, ab Augusto Viennam relegatus, & Judæa in provinciæ formam redacta, Syriaeque attributa est.

Herodes Agrippa Rex.

XXXVI. Dein tamen Herodis ex Aristobulo nepos *Agrippa*, a Cajo Cæsare primum *Rex* salutatus, mox tetrarcha Philippo fatis functo & Antipa in exsilium pulso, eorum provincias tandemque ultimo vitæ triennio sub Imperatore Claudio universam avi sui Herodis M. Regionem obtinuit.

Agrippa Junior.

XXXVII. Hoc demortuo Judæa per procuratorem Cuspium Fadum administrata, donec prioris filius *Agrippa junior* Chalcide primum, dein ejus loco tetrarchia Philippi Batanæa & Trachonitide, ut & Abilene Lysaniæ, cum parte Galilææ & Perææ, Regis titulo (Act. XXV. 13.) donaretur, quo vivente tandem Hierosolyma sub Imperatore Vespasiano funditus eversa, omnisque Reip. & pristini regiminis forma penitus sublata est.

XXXVIII.

XXXVIII. Sic pedetentim & per gradus ſceptrum a Juda receſſit, Gen. XLIX. 10. licet enim & in exilio haberent Judæi quibus nomen נשיאים ſeu *Principum* darent, tamen nec hi ex Juda nec in regione tribus Judæ fuerunt, nec ullo Regum aut Principum jure aut poteſtate gaviſi ſunt, & in hunc diem usque ſine Rege & Principe ſedent. Hoſ. III. 4.

XXXIX. Nec mirum cum interea temporis ſub Herode M. jam natus eſſet מלך המשיח *Rex Meſſias*, verus legitimusque throni Davidici hæres Jeſ. IX. 5. 6. Jer. XXIII. 5. & per paſſiones conſummatus, inque gloriam introductus, ſpirituale & cœleſte regnum, priori illo adumbratum erexiſſet. *Regni Meſſiæ erectio.*

CAP. IV.

De Synedriis aliisque Dicaſteriis Judæorum.

I.

Varia dicaſteria. Præter Judices & Reges memorantur inter Judæos adhuc varii conſeſſus variaque collegia, quibus non exigua in adminiſtratione Reip. & juſtitiæ pars fuit, quorumque præcipue tria recenſentur.

Synedrium. II. Decantatiſſimum hac in parte maximeque obvium eſt סנהדרין ſeu *Synedrii* nomen, appellatione a Græcis mutuata, & tam de conſeſſu ipſo, quam loco ubi is agebatur, adhiberi ſolita.

Duplex. III. Nonnulli triplicis Synedrii mentionem faciunt, ſed male cum Judæi non niſi duplex agnoſcant, quorum alterum סנהדרין גדולה *Synedrium magnum*, alterum סנהדרין קטנה *Synedrium minus* dicitur.

Synedrium M. IV. *Synedrii magni* quod nonnulli minus recte cum כנסת הגדלה *Synagoga Magna* (de qua P. I. c. V. §. XVII.) confundunt, antiquitatem nimium extollunt,

ſunt, qui illud ex Ægypto repetunt, at contra nimium deprimunt, qui Chaſmonæorum tempore demum ortum contendunt.

V. A Moſe autem ipſius Dei juſſu primum erectum eſſe, indeque ab illo tempore viguiſſe, ejus diſerte memorata inſtitutio Num. XI. 16. nullibique tradita abrogatio, & recentioris inſtitutionis altum ſilentium, & poteſtatis Regiæ per principum auctoritatem limitatio Eſdr. VIII. 20. & Jer. XXXVIII. 4, 5. & ſeniorum, judicum, thronorumque judicii paſſim facta mentio, & ipſius ſervatoris teſtimonium Matth. XXIII. 2. & denique univerſalis Judæorum in re domeſtica conſenſus ſatis evincunt. *Ejus origo & Antiquitas.*

VI. Nec quæ contra moventur difficultates, tanti momenti ſunt, ut argumenta hæc infringere valeant: diffitendum tamen non eſt, Collegium hoc non ſemper eundem ſplendorem eandemque auctoritatem habuiſſe, & præcipue ſub regibus utriusque non parum amiſiſſe: contra ſerioribus temporibus ſibi non ſolum nimium arrogaſſe, ſed & multa illi forſan tribui, quibus nunquam gaviſum eſt. *Difficultates & cautelæ hic obſervandæ.*

Electio Synedrorum. VII. Conſtabat Viris LXXI unde & סנהדרין של שבעים ואחד dicitur, lectis ex univerſo populo, non tamen (ut Judæi docent) niſi honeſtiſſimo genere & conjugio familiæ Sacerdotalis digno natis, Legis peritiſſimis, & in aliis ſtudiis, medicina, Arithmetica, Aſtronomia ſatis verſatis, variarum linguarum cognitione imbutis, quin nec ipſarum artium prohibitarum, ut doctrinæ magicæ &c. rudibus, tum quoque juſtitiæ & integritatis laude inclytis, nullo corporis vitio laborantibus, imo, quantum pote, ætate, forma, eloquio aliis præſtantibus. Licet autem nulli tribui dignitas hæc eſſet alligata, maxime tamen Sacerdotum & Levitarum in electione habebatur ratio, quamvis ſi eorum nullus in Synedrio inveniretur, legitimum tamen eſſet.

Princeps. VIII. Unus & quidem Sapientia reliquis præſtans conſtituebatur collegii hujus *caput*, dictus הנשיא *Princeps* & ראש הישיבה *caput conſeſſus*, (probe diſtinguendus a *Rectore Academiæ* ejusdem nominis) qui loco Moſis erat integrumque collegium moderabatur, & quoties Synedrium intraret, ſingulari reverentia excipiebatur.

IX.

IX. Secundus ab eo erat אב בית דין *Pater domus judicii*, ad quam dignitatem evehebatur, qui illi Sapientiæ laude proximus eſſet. Hujus poſt principem ſumma auctoritas erat, unde in introitu diſtincto quoque a reliquis honore afficiebatur. *Pater domus judicii.*

X. In conſidendo idem dignitatis diſcrimen obſervabatur. Princeps enim ſemper medium occupabat locum, Pater domus judicii illi ad dextram proximus erat, reliqui autem ab utroque latere conſidebant in formam arcus ſeu inſtar dimidiæ areæ circularis, ita ut ſapientia excellentior Principi propior eſſet, & Princeps omnes intueri poſſet. *Sedendi ratio.*

XI. Præter hos duo ſcribæ erant, ſtantes coram iis unus ad dextram alter ad ſiniſtram, quorum unus abſolventium alter condemnantium vota ſcripto conſignaret. *Scribæ.*

XII. *Locus* conſeſſus hujus ſtante tabernaculo videtur ad ejus oſtium fuiſſe Num. XI. 24. unde Judæi *vicinum altari* בצד המזבח ſtatuunt. In templo I ad portam orientalem in לשכת השרים *conclavi Principum* Jer. XXXV. 3. conſediſſe creditur. In templo II autem ordinariam ſedem *Locus.*

in

in לשכת הגזית *conclavi cæſi lapidis* (P.I. c. VIII. §. XX.) habuit, ita ſtructo ut pars ejus in atrio, pars in antemurali ſita eſſet, quo in hac ut minus ſancta ſedere poſſent, quod in atrio non licebat. Conclave autem hoc minus recte a nonnullis pro λιθοστρώτῳ Joh. XIX. 13. habetur.

Migratio ex eodem. XIII. Hinc tamen Judæi aſſerunt XL annis, ante ultimum templi excidium in חניות tabernas montis templi (P. I. c. VIII. §. XI.) migraſſe, nec eo niſi ad tempus in cauſa Jeſu rediiſſe, dein in urbem Hieroſolymam atque inde ad alia loca deſcendiſſe ut §. XIX. videbimus.

Tempus. XIV. Ad tempus ejus quod attinet ſingulis diebus conſeſſus hic agebatur a ſacrificio jugi matutino usque ad veſpertinum, exceptis tamen diebus Sabbathi, & ימים טובים *diebus maxime feſtis*, quod ſi illis tamen convenirent, non in conclavi Gazith, ſed in antemurali, vel ut alii dicunt, in ſchola montis templi id fiebat. Judicia autem de die incipienda & finienda erant, præterquam pecuniaria, quæ de die incipi debebant, ſed noctu finiri poterant.

Ejus poteſtas, & munus. XV. Magna hujus collegii erat poteſtas, nam de rebus maximi momenti,

ti, tam civilibus quam ecclesiasticis statuebat, minores minoribus relinquens dicasteriis: Leges pro re nata condebat, de bello arbitrario gerendo decernebat, integram tribum, Pontificem imo ipsum Regem data occasione judicabat, Synedria minora constituebat, mulierem adulterii suspectam potabat &c. imprimis vero Legi Mosis sartæ tectæ conservandæ invigilabat, unde in Pseudoprophetas non solum animadvertebat, sed & de vero sensu Legis, præcipue subnatis quibusdam dubiis pronunciabat, & denique de omnibus rebus, quæ minora judicia decidere non poterant, ut summum ultimumque tribunal sententiam ferebat.

Judicium definitivum non infallibile.

XVI. In ejus autem sententia omnes acquiescere tenebantur, quod si quis sapientum recusaret, זקן ממרא *senex rebellis* pronunciabatur, vitæque discrimen subibat. Non tamen Judæi illud infallibile statuunt, quin potius errare potuisse concedunt, unde si id factum in negotio idololatriæ, sacrificium Num. XV. 24. offerendum fuisse asserunt.

Jus vitæ & necis.

XVII. Nec judicabat tantum, sed & in reos animadvertebat variis pœnis, quem in finem duos Ministros habebat. IV Capitalia supplicia (de qui-

quibus cap. ſeqq.) ex ejus quoque ſententia infligebantur.

Fata ejus XVIII. De hiſtoria & fatis Synedrii M. antiquiorum ſeculorum parum conſtat, ſed quæ hac de re traduntur, præcipue tempus templi II, ſub quo maximam auctoritatem conſecutum eſt, reſpiciunt. Sub hoc & aliquot annis poſt ejus deſtructionem, XVI ſucceſſive Præſides recenſentur *1 Eſras 2 Simeon Juſtus 3 Antigonus Sochæus 4 Joſe ben Joëſer 5 Joſua ben Perachja 6 Simon ben Schetach 7 Schemaja 8 Hillel*: (his quinque ultimis Patres domus Judicii dantur, *Joſe ben Jochanan*, *Nittai Arbelita*, *Juda ben Tabbai*, *Abtalion*, & *Schammai*) *9 Rabban Simeon 10 Rabban Gamaliel* (cujus mentio fit Act. V. 34. & XXII. 3.) *11 Rabban Simeon 12 Rabban Jochanan ben Zaccai 13 Rabban Gamaliel Jafnenſis 14 Rabban Simeon 15 R. Iehuda Sanctus 16 Rabban Gamaliel.*

Decrementum & finis. XIX. Rebus Judæorum retro labentibus, hujus quoque collegii gloria pedetentim evanuit, nam XL annis ante templi excidium, non ſolum judicia capitalia illi ademta, ſed & loco ſuo motum eſt. Poſtquam enim in tabernas templi indeque in ipſam urbem Hieroſolymam (§. XIII.) deſcendiſſet, tan-

tandem post urbis excidium in urbem *Iafnem*, inde *Uscham*, iterum *Iafnem*, denuo *Uscham*, tum *Sepharam*, dein *Beth Schearim*, hinc *Sepphorim* ultimo *Tiberiadem* migravit, illic autem tandem penitus sublatum est. Atque hac ratione Legislator quoque e medio pedum Judæ recessit Gen. XLIX. 10. cujus post urbis excidium, nullum inter pedes Judæ vestigium, sublato autem plane Synedrio, nullibi vel umbra superfuit.

XX. *Synedrium minus* quod in Magistrorum tantum scriptis memoratur constabat Viris XXIII, in quorum electione, non minus summa cura, quam in membris Synedrii M. adhibebatur. Horum unus autem hic quoque erat Præses, unus *Pater domus Iudicii*, & XXI collegii membra. Præter duos scribas ibidem insuper tres ordines XXIII candidatorum inveniebantur. *Synedrium minus.*

XXI. Istiusmodi Synedria duo erant Hierosolymis, alterum ad ostium atrii, alterum ad portam montis templi: tum unum in omnibus locis, quæ plures quam CXX incolas habebant, aptos ad id ut ex illis constituerentur XXIII judices, tres ordines XXIII candidatorum, X otiosi Synagogæ, II Scribæ Synedrii, *Ubi?*

drii, II Miniſtri, II litigantes, II teſtes, II teſtes falſi, II illis oppoſiti, I collector eleemoſynarum, I medicus, I Chirurgus, I Librarius, I Lanio, I Ludi magiſter. Nonnulli tamen hos paulo aliter recenſent.

Forma conſeſſus. XXII. Conſidebat eadem forma ſemilunari, ut Synedrium M. Præſide medium, Patre domus judicii, illi proximum ad dextram locum occupante, nec non ſcribis ad utrumque latus conſiſtentibus. Tres autem candidatorum ordines, trina ſerie coram Synedris ſubſellia ſua habebant.

Tempus. XXIII. Tempus conſeſſus hujus erat dies ſecundus & quintus hebdomadis, & quidem ante meridiem, paulo poſt preces matutinas usque ad horam ſextam.

Munus. XXIV. Judicabat non ſolum *cauſas civiles* incolarum loci cui præerat, ſed & *criminales*, quin & *judicia capitalia* exercebat, ad quorum exſecutionem & ſuos lictores habebat.

Cooptatio candidatorum. XXV. Si diviſa vota & ad deciſionem numerus augendus eſſet, ſupremum ex primo ordine candidatorum ad id conſtituebant, tum primum ordinis ſecundi in ultimum locum ordinis

nis primi, & primum ordinis tertii in ultimum locum ſecundi, denique in ultimum locum ordinis tertii, alium ex cœtu ſurrogabant.

XXVI. Tertium judiciorum genus erat בית דין של שלשה *Conſeſſus trium*, quale conſtituebatur in omni loco ubi non eſſent CXX incolæ, ad munia ſupra §. XXI. enumerata apti. In hoc collegium admittebantur omnes, etiam ſpurius & peregrinus, modo matre Iſraelitide natus eſſet. *Conſeſſus trium.*

XXVII. Tempus quo conſidere ſolebat, idem erat quod Synedrio minori conſtitutum §. XXV. *Tempus ejus.*

XXVIII. Demandatæ illi tantum erant cauſæ leviores, ut דיני ממונות *judicia pecuniaria*, quorum leviſſima tamen etiam extra illud decidi poterant §. XXXII. & דיני קנסות *judicia mulctæ*, ut rapinæ, damna, compenſatio dupli, quadrupli & quintupli, violatio puellæ, &c. In cauſis gravioribus nonnunquam & prima cognitio eo ſpectabat, ſed ſuperioris tantum judicii informandi cauſa. Flagellationem quoque irrogare poterat, ſed judicia capitalia illi non competebant. *Officia ejus.*

XXIX. Ut autem eo magis collegiis hiſce proſpiceretur de Viris ſatis aptis *Cura de aptis judicibus.*

& ad munia obeunda idoneis, dicunt Sapientes moris fuisse, ut Synedrium M. per universam terram mitteret, qui in homines sapientes, timentes peccatum aliisque dotibus conspicuos inquirerent, & qui tales invenirentur, primum in urbe sua constitutos judices, inde autem ad introitum montis templi, dein ad ostium atrii & tandem ad Synedrium M. promotos fuisse.

Collegiorum horum subordinatio. XXX. Habebant quoque hæc collegia peculiarem ad se invicem relationem, ita ut si quid in confessu trium determinari non posset, ad proximum Synedrium minus, si nec hic ad illud in monte templi, inde ad alterum ad portam atrii, & tandem si nec illic decideretur, ad Synedrium M. devolveretur.

Judices septem. XXXI. Josephus Ant. IV. c. 8. plus semel collegii *septem judicum* in singulis urbibus constituti mentionem facit, de quo autem ex scriptis Rabbinorum non satis constat, licet & in quibusdam casibus, ut *intercalatione anni*, *septem judicum* decretum requirant, quemadmodum & in aliis, ut *decollatione junicis*, *quinque* necessarios fuisse asserunt.

Judex unus. XXXII. In rebus levioris momenti poterat quoque negotium uni arbitro מומחה *probato*, aut cui potestas eum

ut

in ſinem a Synedrio data, committi. Magiſtri tamen jubent, ut talis plures ad ſe adſciſcat, nec ſolus judicet ſecundum illud לא תהי דן יחיד שאין דן יחידי אלה אחד

XXXIII. Nonnunquam in Talmude memoratur בית דין של כוהנים *domus judicii Sacerdotum* & בית דין של כיהן גדול *domus judicii Pontificis M.* quibus videtur intelligi conſeſſus aliquis Sacerdotum ſub Pont. M. a quo res ad templum & Sacerdotium aut publicum cultum ſpectantes dijudicatæ fuerunt, cujusque conventus forſan in לשכת פרהדרין conclavi παρέδρων aut βουλευτῶν (P. I. c. VIII. §. XX.) agi ſolitus fuit. Atque hujus collegii membrum nonnullis habetur Joſephus Arimathæenſis εὐσχήμων βουλευτὴς Marc. XV. 33.

Domus judicii Sacerdotum, aut Pont. M.

XXXIV. Varia autem hæc dicaſteria relationem tantum habebant, ad illos qui legi Moſis ſuberant: *Proſelytis* vero *portæ* vel unus aliquis peculiaris judex, ut apud Romanos *Prætor* peregrinus, conſtituebatur, vel plures ſive ex ipſorum medio, ſive ex Iſraelis aut Proſelytis juſtitiæ, ut adeo proprium ſuum forum haberent.

Iudex Proſelytorum.

CAP. V.

De judiciis, pœnis & Suppliciis.

I.

Judicia. Vidimus varia Judæorum dicaſteria, proximum eſt ut & in ipſa judicia propius inquiramus; quæ potiſſimum duplicis erant generis, *civilia* & *criminalia.*

Locus in portis. II. Inſtituebantur illa, ſi conclavia Synedrio Hieroſolymitano magno & parvo in templo ipſo aſſignata (cap. præced. §. XII. & XXI.) excipias, jam inde ab antiquiſſimis temporibus *in portis* urbium Amos V. 15. ubi eum in finem ſellæ collocabantur, in quibus judices conſiderent. 1 Reg. XXII. 10. Pſalm. CXXVII. 5. Prov. XXXI. 23. Thren. V. 14.

Tempus. III. Non incipiebant nec agebant judicia noctu, quemadmodum nec teſtimonium illo tempore accipiebant, nec contractus inibant. Cauſas tamen pecuniarias, ſi interdiu cœptæ eſſent, noctu terminare licebat.

IV. Partes litigantes vel utro in jus ibant, aut ſe mutuo abripiebant, vel a judicibus citabantur, rei etiam per emiſſos miniſtros vi ſiſtebantur. *Vocatio in jus.*

V. Coram judicio autem plerumque cauſam ſuam ipſæmet, & quidem *ſtantes* exponebant, actore, aliquando & advocato, dextrum latus occupante, Zach. III. 1. Pſ. CIX. 31. nonnunquam tamen, ut in ſpecie, ſi Pontifex M. in jus vocaretur, per אנטלר *Procuratorem* agere concedebatur. *Cauſæ inſtitutio.*

VI. Cauſa expoſita ſpatioque ad defenſionem dato, judices probe inquirere tenebantur, nec faciem, multo minus pretium accipere, ſed juſtum ferre judicium debebant. Deut. XVI. 18, 19. 2 Chron. XIX. 6. ſeqq. *Inquiſitio.*

VII. Ubi res non ſatis patebat, ad *teſtes* confugiebatur, quorum ad minimum duo vel tres requirebantur, præcipue in cauſis capitalibus Deut. XVII. 6. XIX. 15. Heb. XII. 28. Excludunt autem Judæi a teſtimonio dicendo hos decem, *Fœminas*, *Servos*, *Minorennes*, *Surdos* (quibus jungunt *mutos*) *Cæcos*, *Impios*, *Impudentiores*, *Propinquos & falſitatis antea convictos.* Proſelytum tamen portæ in judicio ſuo, ad unius, *Teſtes.*

 ejus-

ejusque etiam propinqui, teſtimonium damnari ad mortem potuiſſe, tradunt.

Pœna falſorum teſtium. VIII. Si quis deprehenderetur falſo alterum accuſaſſe, aut falſum contra illum dixiſſe teſtimonium, eadem pœna afficiendus erat, quam alteri intentaverat, aut is, ubi reus eſſet deprehenſus, meruiſſet. Deut. XIX. 18, 19. Contra Pſeudoprophetam tamen Judæi falſos teſtes impune admittunt.

Jusjurandum. IX. Si teſtes non adeſſent, aut per illos res confici non poſſet, jusjurandum ut finis omnis litis adhibebatur, Exod. XII. 11. Hebr. VI. 16.

Per ſolius Dei nomen. X. Jusjurandum cum ſit ſolemnis Dei ut teſtis & Judicis invocatio, non niſi in cauſis ſat gravibus, & quidem per ejus ſolius nomen fieri debebat, Deut. VI. 13. X. 20. Invaluit tamen apud Judæos dudum perditus mos, præcipue in vita communi, non tantum leviſſimis de cauſis, ſed & per creaturas *cœlum*, *terram*, *Hieroſolymam*, *templum*, *altare*, *caput* ſuum, *barbam* ſuam &c. jurandi Math. V. 34. ſqq. XXIII. 16. ſeqq.

Jurisjurandi varia genera. XI. Judæi *quatuor jurisjurandi ſpecies* diſtinguere ſolent, שבועת בטוי *jusjurandum temerarium*, quale Sapientem unum aut duos, aliquem ex vulgo abſolvere potuiſſe contendunt, שבועת שוא *jus-*

jusjurandum vanum, שבועת פקדון *jusjurandum depositi*, & שבועת עדות *jusjurandum testimonii*. Duæ posteriores species ad forum præcipue spectant.

XII. Fiebat jusjurandum vel disertis verbis a jurante prolatis, vel adjuratione a judice proposita, ad quam jurans rem affirmando aut negando, vel etiam particulam Amen subjungendo respondebat Num. V. 21. 22. Matth. XXVI. 63. Monebatur autem simul, se non ex mente sua, sed ex mente Dei & Synedrii adjurari. *Verba.*

XIII. *Ritus gestusque* in jurejurando observati varii erant. Antiquitus non solum fiebat *manu* cœlum versus *sublata* Gen. XIV. 22, 23. coll. Ps. CVI. 26. sed & aliquando eadem *femori* alterius *supposita*, Gen. XXIV. 2. & XLVII. 29. Inprimis in foro jurans *libro legis* brachio suo prehenso, *stabat*, & verba jurisjurandi, sive ex suo sive judicum ore, pronunciabat. Nonnunquam etiam addebantur *Feretrum, uter inflatus & candelæ* ardentes, quæ vento ex utre emisso exstinguerentur, una cum horrendis *exsecrationibus* in pejerantem, quin & tristiori aliquando buccinarum sono & acclamatione verborum Mosis Num. XVI. *Ritus & circumstantiæ.*

 26.

26. a circumſtantibus facta, ad majorem terrorem juranti incutiendum.

Proceſſus adulterii ſuſpectæ.

XIV. Peculiaris prorſus proceſſus in cauſa *mulieris adulterii ſuſpectæ* סוטה locum habebat, quem Judæi ita deſcribunt. Adducebatur primum a viro ad judices loci ſui, a quibus, ſi factum negaret, Hieroſolymam mittebatur, comitibus datis duobus diſcipulis ſapientum, tum ſiſtebatur coram Synedrio M. quod eam terrebat, & ad confeſſionem adigere conabatur.

Conſtitutio ejus in templo &c.

XV. Si nec hac ratione ad delicti confeſſionem veniret, nec teſtes idonei adeſſent, adducebatur ad templum, & ſacerdoti, ex ephemeria miniſtrante, ad hoc munus ſorte lecto tradebatur, tum adducto pro illa ferto מנחת סוטה decima ſcilicet ephæ farinæ hordeaceæ, ſine oleo & thure, (P. I. c. XIV. §. VI. & XIII. ſqq.) Sacerdos illam לפני יהוה *coram Iehova*, in porta Nicanoris ſiſtebat, & aquam ex labro æneo hauſtam, vaſi fictili novo, nec ad ullos antea uſus adhibito infundebat, admixto pulvere, ut nonnulli volunt atrii, vel ut alii rectius, ipſius ædis, quem in finem Judæi in Sancto foſſulam cubitum longam & latam, ubi is aſſervari ſolebat, ſtatuunt.

XVI.

XVI. Omnibus hac ratione præparatis, Sacerdos caput mulieris denudabat, ut crines disturbarentur, vestesque diripiebat, ut sinus detegeretur & si albis induta esset, iis ut & gemmis atque monilibus omnibus sublatis, eam nigris amiciebat, tum illas ne penitus prolaberentur, supra mammas fune junceo constringebat. Dein ferto in corbe saligna allato, vasique sancto immisso & manibus mulieris imposito, manu tenens aquas pulvere mixtas, dictas מי המרים המאררים (quarum quantitas ad minimum dimidii logi erat) illam verbis Num. V. 19. seqq. schedulæ inscriptis, omissis tamen quæ ad rem non faciebant, adjurabat, ad quam adjurationem ipsa *Amen, Amen*, respondebat, tum aquas bibendas dabat. *Adjuratio & potatio aquis amaris.*

XVII. His peractis Sacerdos manibus suis, manibus mulieris suppositis, fertum agitabat, tum ferto ad angulum altaris notozephyrinum deposito, pugillum inde acceptum & sale conspersum, in ignem altaris conjiciebat, reliquiis ferti Sacerdotibus in cibum concessis. *Oblatio ferti ejus.*

XVIII. Postquam aquæ in ventrem ejus penetrassent, si innocens esset nihil inde patiebatur mali, sin rea intu- *Effectus potationis.*

meſcebat venter, concidebat femur ejus, & oculi protuberabant, quo viſo ſtatim eam templo ejiciebant, ne atrium inquinaretur. Non tamen ſemper protinus inde moriebatur, ſed aliquando tabem contrahebat, qua poſt duos demum aut tres annos occumberet.

Abrogatio bujus ritus. XIX. Ex quibus omnibus patet, fuiſſe hoc præſentiſſimum vindictæ divinæ ſignum. Cum autem adulteri valde multiplicarentur in Iſraele, ceſſaſſe aquas amaras, earumque uſum abrogaſſe R. Jochananem Ben Saccai Judæi tradunt.

Tortura an Judæis uſitata. XX. In aliis autem caſibus, ubi nec per teſtes nec per jusjurandum res decidi poſſet, nihil amplius ſupererat, quam ut res ſummo Judici relinqueretur: *Torturæ* enim ſeu quæſtionis criminalis veſtigia, in populo judaico nulla deprehendimus.

Sententiæ prolatio. XXI. Cauſa cognita Judices ad *ſententiæ prolationem* progrediebantur, quem in finem ſinguli ſuffragia ſua ferebant, ſive ad abſolutionem, ſive ad condemnationem, ſive ad judicii ſuſpenſionem, phraſi איני יודע *non liquet mihi.* Suffragia æque ac integer proceſſus a duobus Scribis diligenter annotabantur. Si rei innocentia manifeſta eſſet abſolvebatur, ſin minus, numerabantur ſuffragia, & ſecundum illa ſententia formabatur.

XXII.

XXII. In caufis gravioribus fi reus condemnandus effet, fententiam quoque differebant in craftinum, & cibo imminuto vinoque per integrum diem non guftato, omnes judices feorfim & quidem bini, de caufa denuo tota nocte inter fe conferebant, tum primo mane ad domum judicii reverfi, denuo fe in fententia abfolutoria aut condemnatoria perfeverare aut eam mutare teftabantur, ubi tamen a condemnatoria tantum ad abfolutoriam tranfire licebat, non contra. Quando judicum vota paria erant aut condemnantium numerus uno fuffragio abfolventes excedebat, uno dicente non liquet, numerum judicum femper duobus adfcitis augebant, donec votorum pluralitate res decideretur. Si XXXVI comdemnarent, XXXV abfolverent, tamdiu difceptabant, donec ex prioribus aliquis ad pofteriores accederet. *Ejusdem dilatio.*

XXIII. Prolata fententia abfolutus ftabat in judicio liberque demittebatur, reus condemnatus exibat Pfalm. I. 5. & CIX. 7. pœnæque ftatuæ fubjiciebatur. In delictis capitalibus rei quoque ftatuebantur in loco eminentiori 1 Reg. XXI. 9, 10. & judices æque ac te- *Prolatæ fententiæ fequela.*

teſtes, manibus illis impoſitis dicebant, דמך בראשך שאתה גרמת לך *Sanguis tuus ſit ſuper caput tuum, tu enim ipſe tibi commeritus es.*

Exſecutio. XXIV. Ad ſententiæ exſecutionem in pœnis minus capitalibus reus a Judice tradebatur τῷ πράκτορι Luc. XII. 58. Hoc ſenſu Judæi vocem שוטרים ſumunt, quos Judicibus baculo & loris adſtitiſſe volunt, quin & diſcurriſſe per fora & plateas ad ordinanda pretia & menſuras, & verberaſſe perverſe agentes, omnia autem ex ſententia judicii. In pœnis capitalibus non habebant Judæi peculiares *Carnifices*, ſed infligebantur illæ pro re nata, a quibuscunque qui præſto erant, 1 Sam. XXII. 18. vel a teſtibus, aut univerſo cœtu aut miniſtro quodam, ut ex ipſa pœnarum propiori contemplatione eluceſcet.

Varia pœnarum genera. XXV. Erant illæ minus capitales vel capitales, & utræque iterum pro delictorum diſcrimine minorique aut majori gravitate, variis generis variorumque graduum.

Minus capitales. XXVI. Priorum inter Judæos præcipue quinque obtinebant genera, *Carcer*, *Reſtitutio*, *Talio*, *Flagellatio* & *excommunicatio*.

XXVII.

XXVII. *Carcer* non ſolum inſerviebat captivis aſſervandis, donec cauſa eorum dijudicata eſſet Act. V. 18, 21. ſed & jam inde ab antiquiſſimis temporibus pœnæ rationem habebat, Gen. XXXIX. 20. ſqq. Conjiciebantur autem in illum non tantum debitores usque ad debiti ſolutionem Matth. V. 25, 26. & XVIII. 30. ſed & aliorum criminum rei, imo pro illorum varietate, carceris quoque erat differentia. Tolerabilior ille erat בחצר המטרה *in atrio cuſtodiæ* Jer. XXXVII. 21. gravior בית האסור *domus cuſtodiæ*, ſ. בית הבור *domus foveæ* ibid. V. 15, 16. graviſſimus בור מלכיהו *fovea Malkiæ*, erat hic locus ſubterraneus plenus luto, in quem rei funibus demittebantur, Jer. XXXVIII. 6. *Carcer.*

XXVIII. Incarcerati tradebantur, cuſtodiæ Δεσμοφυλάκων, nonnunquam catenis aut compedibus vinciebantur, aut manus pedesve ligno inſerebantur Pſ. CV. 18. Job. XIII. 27. Aliquando & locus arctus in carcere erat (Judæi כיפה appellant, quidam & המהפכת dici volunt Jer. XXXIX. 26.) ſtaturæ hominis reſpondens, ſed in quo quis cubare non poterat, huic indebatur qui cædem ſine teſtibus commiſerat, & cibabatur pane ærumnæ & *Carceris aggravatio.*

aquis

aquis angustiæ. In eodem qui flagellatus reciderat in idem crimen, hordeo cibabatur, donec venter ejus rumperetur.

Restitutio. XXIX. *Restitutio* locum habebat in illis, quæ furto ablata, aut aliis injustis modis acquisita vel retenta essent. Ubi qui ipsemet crimen ultro fateretur simplici restitutione ex sententia Judæorum defungi poterat, qui per testes convinceretur & a judicibus condemnaretur, pro rerum ablatarum conditione aliisque circumstantiis duplum, quadruplum aut quintuplum rependere tenebatur, Exod. XXI. 37. & XXII. 1. seqq. Morte enim furtum, nisi vel sacrilegium esset, vel aliæ circumstantiæ illud aggravarent, apud Judæos non puniebatur, licet tractu temporis crescentibus delictis pœnæ quoque crescerent. Prov. VI. 31.

Talio. XXX. Jus *talionis* in eo consistebat, quod qui alterum læsisset idem quod illi intulerat damnum, iterum subire tenebatur, ut jacturam oculi pro oculo, dentis pro dente &c. Exod. XXI. 24. Rabbini tamen damnum soluto pretio compensari potuisse volunt. Quod si quis mancipium suum hac ratione læsisset, libertatem illi concedere tenebatur. Exod. XXI. 26.

XXXI.

XXXI. *Flagellationis* ex lege (Deut. XXV. 2. seqq.) מלקות מדאורייתא secundum Judæorum discriptionem hæc erat ratio. Rei manus ab utroque latere columnæ cubitum unum cum dimidio altæ alligabantur, ita ut corpus ejus antrorsum inclinaretur, tum חזן הכנסת *Minister cœtus* vestes illi diripiebat, ut corpus denudaretur, dein lapidi insistens, flagello constante tribus loris palmum latis, longiori vitulino & duobus asininis (alii omnia vitulina faciunt) pectus valide percutiebat, ita ut pectus & duos humeros feriret. Cum autem lex flagellando XL plagas statuisset, Judæi ne numerum hunc forte excederent, illum ad XXXIX determinarunt, ארבעים חסר אחת τεσσαράκοντα παρὰ μίαν 2 Cor.XI. 24. cumque flagellum tria lora haberet, atque adeo singulis ictibus tres plagæ infligerentur, in universum ictibus XIII pœnam hanc absolvebant. Pro minori tamen delictorum gravitate ictus nonnunquam imminuebant. Contra autem nonnulli pœnam hanc in criminibus insignioribus aliquando plumbi bolis aut rigidis spinis, extremitatibus lororum aut virgarum annexis, exasperatum esse volunt, quo refe-

Flagellatio.

referunt עקרבים *ſcorpiones.* 1 Reg. XII. 11. Verum alii morem hunc apud Judæos in uſu fuiſſe negantes, verba metaphorice accipienda eſſe cenſent.

Circumſtantiæ ejus.

XXXII. Fiebat flagellatio hæc non ſolum in aliis ordinariis jûdicii locis, ſed & in Synagogis Matth. X. 17. XXIII. 37. Act. XXII. 19. & XXVI. 11. & quidem ex ſententia & in conſpectu trium judicum, conf. Deut. XXV. 2. quorum unus recitabat verba Deut. XXVIII. 58. ſecundus plagas numerabat, tertius miniſtrum ferire jubebat, denique primus actui huic finem imponebat verbis Pſ. LXXVIII. 38. *& miſericors expiabit iniquitatem.*

Quinam flagellandi?

XXXIII. Non erat pœna hæc infamis, unde & Viri ſummi, ſine dignitatis detrimento illi ſubjiciebantur. Delicta autem ob quæ aliquis flagellationem ſubibat, Judæi XXI contra præceptum aliquod negativum commiſſa, quod pœnam כרת ſ. *excidii*, XVIII contra præceptum negativum quod mortem δεήλατον, & CLXVIII contra præceptum negativum, quod nec pœnam excidii, nec capitale ſupplicium in foro humano merebatur, atque adeo in univerſum CCVII numerant,

rant, quorum memoriale verbis לחן ילקו זרים continetur.

XXXIV. Hæc flagellatio gravissima erat, præter illam autem Judæi & alterius mentionem faciunt, quæ *virgis* fiebat. Hæ plagæ non ad mensuram, sed ad arbitrium judicum & pro gravitate delicti etiam ad necem sontis usque dabantur. Obtinebat autem præcipue extra Canaanem, & quidem maxime circa illos qui verba scribarum transgrederentur, unde מכת מרדות *verberatio contumaciæ* & מכת מרדות דרבנן *verberatio contumaciæ secundum Rabbinos* dicitur. *Fustigatio.*

XXXV. *Excommunicatio* in exclusione a cœtu aut Synagoga Joh. IX. 22. XII. 42. XVI. 2. consistebat, ad quam tamen non nisi prævia *admonitione* privata, dein publica *increpatione* נזיפה procedebatur, conf. Matth. XVIII. 15, 16, 17. quemadmodum & ipsa diversos gradus habebat. *Excommunicatio.*

XXXVI. Horum nonnulli tres statuunt 1. נדוי 2. חרם & 3. שמתא sed alii rectius primum & tertium pro eodem habentes, non nisi duos admittunt. *Gradus ejus.*

XXXVII. נדוי *Niddui* a נדה *separavit*, significatione convenit cum שמתא *Niddui l. Schammata.*

a שמת *exclusit ex societate*, denotatque *exclusionem* s. *ejectionem* ἀφορισμὸν Luc. VI. 22. qua quis familiariori cum aliis commercio arcebatur conf. 2 Tim. III. 14. Non tamen privabantur plane exercitio cultus publici, nam & montem templi intrabat, sed per portam lugentium sinistrorsum, & Synagogam, sed ita ut ad spatium IV cubitorum a reliquis segregatus maneret.

Ritus ejus. XXXVIII. Irrogabatur hæc pœna non solum a Synedrio M. sed & minoribus judiciis & quidem ob XXIV delicta, idque vel reo præsenti, conceptis verbis פלוני זה בשמתא aut בנידוי *N. N. SIT in excommunicatione*, vel absenti mediante nuncio, aut scripto publico כתב של נידוי s. פתחא של נידוי dicto.

Duratio. XXXIX. Durabat hæc sententia per *triginta dies*, quod si interea temporis reus veniam rogaret, absolvebatur & quidem præsens hac formula שרוי לך או מחול לך *venia tibi data!* absens hac פלונו שרוי לו או מהול לו τῷ *N. N. venia concessa!* Sin minus eadem adhuc XXX dies prorogabatur, si ne tum quidem, reus *anathemate* feriebatur.

XL.

XL. Hoc חרם dictum, alterum multoque graviorem excommunicationis gradum conſtituebat, cui pleruímque horrendæ exſecrationes jungebantur. Communiſſima ejus formula erat פלוני מוחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נידוי *N. N. anathematizatus & maledictus! Super illo exſecratio! Super illo jusjurandum! Super illo excommunicatio.* Conf. 1 Cor. V. 5. & XVI. 22. *Cherem.*

XLI. Cum tali nullum plane commercium habere licebat, non edere aut bibere, imo ne colloqui niſi in caſibus neceſſariis, quin nec ſub eodem tecto verſari, unde parvum tugurium illi erigi ſolebat, ubi excluſus omni hominum conſortio degeret. vid. 1 Cor. V. 11. *Excludebat omni commercio.*

XLII. Nonnunquam in Niddui æque ac Cherem ad majorem terrorem aliis incutiendum buccinæ inflabantur, aliquando etiam excommunicati bona publicabantur ſ. devovebantur. Eſr. X. 8. quod ultimum tamen ad graviorem excommunicationis gradum referendum videtur, niſi plane pro caſu extraordinario habendum ſit. *Circumſtantiæ excommunicationis.*

XLIII. Quorum erat excommunicationis pœnam irrogare, illorum quo- *Ejusdem ſolutio.*

que erat eadem exſolvere. In nonnullis tamen circumſtantiis decem literatis, vel illis deficientibus, totidem imo & tribus idiotis, aut unico quoque מומחה *Probato* facultatem hanc concedunt. Qui autem in excommunicatione moritur, ejus ciſtæ apponunt lapidem & ſuper illo relinquunt.

Supplicia capitalia.

XLIV. *Supplicia capitalia* Judæis antiquitus non niſi IV fuerunt: חנק *Suffocatio* ſ. *ſtrangulatio*, הריגה *decollatio*, שריפה *combuſtio*, & סקילה *lapidatio*, quæ ſucceſſive gradibus differebant, ita ut ſuffocatio omnium minima, lapidatio vero graviſſima eſſet.

Strangulatio.

XLV. *Strangulatio* ita fiebat, ut reo ad genua usque fimo immerſo, duo linteum collo ejus circumdatum ad utrumque latus traherent, donec exſpiraret. Hoc ſupplicium ut leviſſimum Judæi ubique intelligi volunt, ubi Scriptura tantum mortis mentionem facit, nec certum ejus genus exprimit. Subjiciunt autem illi ſex ſequentes, *1 qui patrem aut matrem verberaſſet, 2 qui animam ex Iſraele furatus eſſet, 3 ſenem rebellem* (vid. cap. præced. §. XVI.) *4 Vatem mendacem aut in nomine idoli vaticinantem, 5 qui cum alterius*

rius uxore rem habuiſſet, 6 qui filiam ſacerdotis ſtupraſſet aut falſo eam ſtupri accuſaſſet.

XLVI. *Decollatio*, qua caput enſe reſecabatur, pœna erat *1 homicidæ 2 incolarum urbis ad idololatriam prolapſæ. Homicida* autem hic intelligendus eſt *voluntarius.* Tradebatur is ad pœnæ hujus exſecutionem *vindici ſanguinis* גואל הדם qui occiſo erat ſanguine proximus, illo autem deficiente aut nolente, Magiſtratus ordinarius vicem ejus ſubibat. ***Decollatio.***

XLVII. *Involuntarius* vero, ſi latior interceſſiſſet culpa, ex mente Judæorum ſemetipſum contra vindicem ſanguinis tutari debebat, ſi nulla plane, ab omni pœna immunis erat, ſi levior debitamque cautelam non adhibuiſſet, ad aliquam urbium refugii ſemet recipiebat. ***Homicida involuntarius.***

XLVIII. Harum eum in finem ſex Deus ſeparare juſſit, tres cis Jordanem *Kedeſch*, *Sichem*, *Chebron*, & totidem trans, *Bezer*, *Ramoth* & *Golan*, ad quas, ut eo liberior aditus eſſet, viæ ex ærario publico ſumma cura parabantur Deut. XIX. 31. quas columnæ cum inſcriptione מקלט אקלט *refugium! refugium!* in biviis aut triviis, ut Judæi te- ***Exſilium ejus in urbe refugii.***

testantur, erectæ monstrabant. Huc postquam appulisset, tuto ad urbem suam deducebatur, illicque causa a Magistratu cognita & dijudicata, ad asylum remittebatur, ubi exsulabat usque ad mortem Pontificis M. cum qua tandem plenam iterum libertatem consequebatur Num. XXXV. 25, 28, 30. Jos. XX. 6. Exsilium hoc aliqualis quidem pœnæ, sed tamen & insignis beneficii rationem habebat.

Decollatio vitulæ.

XLIX. Quod si occisus aliquis in agro inveniretur, nec Auctor cædis cognitus esset, civitatis proximæ, sollicita mensuratione & judicio V membrorum Synedrii M. determinatæ, Seniores, emptam publico ære vitulam non ultra duos annos natam, jugique & insignioris vitii expertem, ad vallem incultam נחל איתן deducebant, ubi postquam cervix illi a posteriori colli parte בקופיץ *copide* dejecta esset, Seniores manus aqua vallis abluentes, semet sanguinis hujus insontes esse testabantur: tum Sacerdotibus Deum deprecantibus, ne illum Israeli imputaret, vitula in eadem valle, nunquam in posterum colenda, sepeliebatur, vid. Deut. XXI. 1. seq. Ritus hic exsecutionis cujusdam in effigie quo-

quodammodo rationem habuit, illum autem æque ac multos alios, Judæi ob multiplicata homicidia ſub templo II ceſſaſſe aſſerunt.

L. *Combuſtio* a Judæis duplex traditur, vel enim fiebat faſcibus cremiorum corpori circumpoſitis, quam *combuſtionem corporis* appellant, vel liquato plumbo ori infuſo, quæ *combuſtio animæ* dicitur. Poſterior tamen uſitatiſſima erat, imo prior imperitiæ judicum adſcribitur. Comburendorum autem duæ a Judæis numerantur claſſes, 1. qui concumbit cum muliere & filia ejus. 2. Filia Sacerdotis quæ ſcortata eſſet. Sub priori iidem comprehendunt novem ſequentes, qui concumbit cum filia ſua, cum filia filiæ aut filia filii, cum filia uxoris ſuæ, aut filia filii ejus, aut filia filiæ ejus, cum Socru ſua ejusve aut ſoceri matre. *Combuſtio.*

LI. *Lapidatio* ita erat comparata: Quando reus IV cubitis a loco ſupplicii aberat, veſtes illi detrahebantur, dein in loco ipſo geminam hominis longitudinem alto conſtitutus, ab uno teſtium detrudebatur, ſi ex hoc caſu mortuus, Legi ſatisfactum erat, ſin minus, alter teſtium lapidem in pectus mittebat, ſi ne tum quidem, a *Lapidatio.*

toto Iſraele lapidibus obruebatur, conf. Deut. XVII. 7. Hac pœna ſecundum Judæos afficiendi XVIII ſequentes: *1 Qui concumbit cum matre 2 cum uxore Patris 3 cum nuru 4 cum puella deſponſata 5 cum maſculo 6 cum jumento 7 mulier quæ jumentum admittit 8 blaſphemus 9 Idololatra 10 qui dederit de ſemine ſuo Molocho 11 Pythomantis 12 Hariolus 13 qui palam ad apoſtaſiam impellit 14 qui idem clam facit 15 Magus 16 Profanatur Sabbathi 17 qui maledicit Patri aut Matri 18 Filius contumax & rebellis.*

Suſpendium lapidatorum. LII. Nonnulli omnes lapidatos, ſed Sapientes non niſi duos, blaſphemum & idololatram *ſuſpenſos* volunt, idque hac ratione, ut trabs terræ infigeretur, ex qua lignum prodiret, cui vinctæ manus alligarentur. Cum autem ſuſpenſus maledictus eſſet, ante occaſum ſolis tolli & ſepeliri debuit Deut. XXI. 22. 23. imo Judæi non diu ante ſuſpenſum, ſtatimque iterum ſolutum contendunt.

Supplicia gentium. LIII. Plura judiciorum capitalium genera in ſacris memorantur, ut אוֹפָן Τροχὸς ſ. *rota* Prov. XX. 26. Τυμπανισμὸς Hebr. XI, 34. *diſſectio* mediante ſerra ferrea, ibid. v. 37. Καταποντισμὸς Matth. XVIII. 6. *Crux* Matth. XXVI. 26, 31, 35.

Damna-

Damnatio ad beſtias conf. 1 Cor. XV. 32. quæ tamen vel apud gentes tantum viguerunt, vel ſaltem nunquam ut ordinaria ſupplicia apud Judæos recepta fuerunt.

Circumſtantiæ ſuppliciorum.

LIV. Exſecutioni ſuppliciorum capitalium loca extra portas deſtinata erant Lev. XXIV. 14. Num. XV. 35. 1 Reg. XXI. 13. Act. VII. 58. & quidem plerumque altiora, quo dum reus educeretur, præcedebat כרוז *κήρυξ præco*, nomen damnati cum genere mortis ejusque cauſa, ſublato clamore ſignificans, & quemcunque qui illius innocentiam probare poſſet, provocans. Dein cum aliquantum a loco ſupplicii abeſſent, admonebant reum, ut delicti confeſſionem ederet, aut ſi illam edere neſciret, formulam præſcribebant. Tandem morituro calicem vini cum grano thuris porrigebant, ut cerebrum turbaretur, conf. Prov. XXXI. 6. & Marc. XV. 23.

Sepultura ſupplicio affectorum.

LV. Ut ultimo ſupplicio affecti terræ mandarentur, Judæi teſtantur duo ſepulchreta a domo judicii conſtituta eſſe, alterum lapidatis & combuſtis, alterum decollatis & ſtrangulatis. Poſtquam autem caro conſumpta eſſet, oſſa collecta privato ſepulchro inferebatur,

bantur. Denique & instrumenta suppliciorum, linteum, gladius, lapis, arbor &c. humo condebantur, ne illorum vestigia remanerent. Propinquis autem morte affectos, consuetis luctus signis prosequi non licebat.

Quamdiu jus vitæ & necis penes Judæos manserit? LVI. Quæri autem hac occasione solet, quamdiu jus vitæ & necis penes Judæos manserit, & an illud Servatore patiente adhuc reliquum fuerit? Ubi rectissime illi sentire videntur, qui negativam tuentur, quia Judæi ipsi id XL annis ante templi excidium ablatum testantur, & sibi *non licere quenquam interficere* fatentur Joh. XVIII. 31. & status Judææ in provinciæ formam redactæ, perpetuaque Romanorum consuetudo idem flagitant, nec ceteroquin Judæi tanto impetu a Procuratore Cæsaris necem Servatoris extorsissent, nec tam male cessisset illis inter Judæos, qui jus hoc sibi arrogare ausi sunt.

Vindicta privata & Zelotarum. LVII. Præter pœnas publicas privata quoque vindicta in certis circumstantiis obtinebat. Huc pertinet moderamen inculpatæ tutelæ, cujus speciem quandam exhibebat, si quis furem DE NOCTE in domo inventum obtruncasset Exod. XXII. 2. nec non officium

officium Goëlis ſanguinis ſupr. §. XLVI. & denique jus Zelotarum læſam Dei gloriam vindicantium Num. XXV. 7. 8. 11. &c. Ita quoque Judæi aſſerunt illum qui vaſa templi furatus eſſet, nec non divinando malediceret, quique cum Aramea rem haberet, æque ac Sacerdotem in immunditie miniſtrantem non fuiſſe deductos ad judicium, ſed poſteriorem atrio ejectum a Sacerdotibus junioribus, priores autem tres a Zelotis occiſos eſſe.

Mors θεήλατος & Exterminium.

LVIII. Hæ ſunt varii generis pœnæ ab hominibus irrogari ſolitæ, faciunt autem inſuper Judæorum Magiſtri duplicis pœnæ capitalis mentionem ab ipſo Deo inflictæ, quarum una מיתה בידי שמים *mors θεήλατος*, altera כרת *exterminium* dicitur. De harum diſcrimine licet non ſatis conſtet, in eo tamen conſentiunt hanc illa graviorem eſſe, veroque maxime conſentaneum videtur, priorem in genere in morte ſingulari judicio a Deo quacunque ætate & per quæcunque media inflicta, poſteriorem in morte immatura & tremendo modo ſubito irrogata cumque æterno animæ exitio ſæpe conjuncta, conſiſtere.

CAP.

CAP. VI.

De Vectigalibus & Tributis.

I.

Immunitas a tributis. Cum ſtatus inter Judæos a Deo ipſo primum introductus, liberæ Reip. formam exhiberet (P. II. cap. II.) nulla hominibus proprie vectigalia aut tributa pendebantur, ſed ubi extraordinarii ſumtus in totius populi commodum faciendi erant, uniuscujusque libertati atque liberalitati permittebatur ſymbolam ſuam eum in finem conferre. Exod. XXV. 2.

Dimidius ſiclus annuus. II. Ad ordinarias autem impenſas, ſine quibus tanta Respublica, & inprimis auguſtiſſimus ille ſacrorum apparatus rite conſiſtere aut conſervari non potuiſſet, Deus ipſe juſſit ut ſibi tanquam Regi ſuo, ſinguli Iſraelitæ annuatim penderent *dimidium ſiclum Sacrum*. Exod. XXX. 13.

Ab omnibus ſolvendus. III. Ad hanc legem omnes viginti & ultra annos nati, ex æquo obligabantur, ita ut nec ditiſſimo plus nec pauperrimo minus dare liceret, ibid. comm. 14, 15. quo pateret omnes eodem jure gaudere.

IV.

IV. Collectionem pecuniæ hujus ita ſtante Templo factam Judæi tradunt. Die primo menſis Adar Iſraelitæ per præconem officii hujus admonebantur; die XV collectores circumibant ſingula loca & *menſis* duabusque *ciſtulis* שופרות conſtitutis, argentum hoc lenius exigebant, die XXV ſimilibus in templo & quidem in atrio mulierum collocatis (P. I. c. VIII. §. XVI.) illud aſperius poſcebatur, & ſi cui pecunia deeſſet pignus capiebatur. Menſæ autem in monte templi (ibid. §. XI.) poſitæ ad pecuniæ permutationem, unde lucrum קולבין κόλλυβος ad κολλυβιϛὰς ſ. τραπεζίτας שולחניים redibat, quos ob abuſum Servator templo expulit. Joh. II. 15. *Modus colligendi.*

V. Argentum hoc in Γαζοφυλάκιον לשכה quod commune totius Iſraelis ærarium erat, inferebatur, indeque certis anni temporibus, in uſum ſacrorum publicorum, aliarumque rerum ad univerſi populi commoda ſpectantium, depromebatur (P. I. c. VIII. §. XV.) *Aſſervatio & Uſus.*

VI. Hæc ſolutio ſemiſicli ad ultima Reipublicæ Judaicæ tempora usque duravit Matth. XVII. 24. donec tandem Veſpaſianus, illum Capitolio pendi juſſit. *Duratio.*

VII.

Tributa regibus soluta. VII. At ex quo liberior Reip. facies cum statu monarchico commutata est, populus quoque variis oneribus pressus est. 2 Sam. XX. 24. 1 Reg. IV. 6. XII. 4. 18. Inprimis ipsi Reges in casibus extraordinariis extraordinaria tributa exegerunt (P. II. c. III. §. XVII.) conf. 2 Reg. XXIII. 35.

A gentibus accepta. VIII. Ceterum Israelitæ potius tributa accipere, quam ipsi pendere assueverant, quæ ordinario devictis hostibus imponere solebant. Deut. XX. 11. Jos. XVI. 10. Jud. I. 28. seqq.

Iisdem data. IX. Quando autem ab aliis populis subigebantur, illis vicissim eadem pendere nonnunquam cogebantur. 2 Reg. XXIII. 35. Esr. IV. 13, 20. VII. 24. 1 Maccab. X. 29. XI. 34.

Inprimis Romanis. X. Inprimis id experti sunt sub Romanis, quorum primus Pompejus M. tributum indixit Hierosolymis. Hunc secutus Julius Cæsar, donec tandem sub Augusto Judæa in tabulas censuales redigeretur, quo facit νόμισμα κήνσου Matth. XXII. 17, 19. coll. Marc. XII. 14.

Judæis molesta. XI. Hujus autem solutionem, ut certissimum servitutis indicium, multi ægerrime ferebant, unde captiosa illa quæstio Servatori proponebatur

Matth.

Matth. & Marc. loc. citt. & Luc. XX. 22. quin & nonnunquam ſeditiones & tumultus ejus occaſione excitabantur. Act. V. 35.

XII. Ad tributi hujus collectionem conſtituti erant מוכסים (conſ. Arab. مكس *tributum, vectigal collegit*) τελῶναι ſ. *Publicani*, inter quos certus ordo obtinebat, unde non ſolum τελῶναι Luc. III. 12. V. 29. ſed & ἀρχιτελώνης Luc. XIX. 2. ut apud Rabbinos מוכס גדול & מוכס קטון memorantur. *Publicani.*

XIII. Hi tam ipſius rei cauſa cui præerant, quam injuſtitiæ & avaritiæ cui plerumque dediti, Judæis maxime exoſi erant, unde toties peccatoribus, gentibus, & ſcortis junguntur Matth. IX. 10, 11. XVIII. 17. XXI. 31, 32. Errant tamen qui illos tantum ex gentibus ſumptos cenſent, cum Matthæus & Zachæus licet Judæi, munere hoc nihilominus functi ſint. Matth. IX. 9. X. 3. Luc. XIX. 2. *Judæis exoſi.*

CAP.

CAP. VII.

De Temporis & Calendarii Judaici ratione.

I.

Tempus. Temporis apud Judæos æque ac alios populos varii articuli, tam minores quam majores ſupputantur: ex prioribus ſimul junctis poſteriores naſcuntur.

Momenta & Minuta. II. Minimus eſt qui רגע *momentum* ἄτομος χρόνου dicitur: horum nonnulli 56848 alii 58605 alii 58888 horam conſtituere aſſerunt. Præter hæc *minuta* חלקים memorant, quorum 1080 hora conſtat, atque hæc diviſio percommoda eſt, quia in plerosque numeros ſimplices reſolvi poteſt.

Horæ. III. *Horæ* Judæorum pro variis anni temporibus inæquales ſ. καιρικαὶ erant, dum ſemper dies artificialis in XII horas, & nox artificialis in totidem diſpeſceretur Joh. XI. 9. Ipſas autem has XII horas multi iterum ad IV *quadrantes* redigunt Neh. IX. 3. quorum ſinguli tribus horis ab initio ſuo denominatis, *ſummum mane*, *hora tertia*, *ſexta* & *nona*, conſtiterint Matth.

Matth. XX. 1-5. atque hinc multi difficultatem horarum passionis Marc. XV. 25. & Joh. XIX. 14. tollere allaborant. Ad metiendas horas mature jam inventa sunt sciaterica, ex quorum numero quoque gradus Achazi fuisse videntur Jes. XXXVIII. 8.

IV. *Dies* apud Judæos est vel *naturalis* vel *artificialis*. *Naturalis* totum spatium νυχθήμερον comprehendit, initiumque sumit cum apparatione trium stellarum mediocrium, conf. Neh. IV. 21, 22. unde nox in hac supputatione semper diem artificialem præcedit; quod ex ipsa creationis historia deductum Gen. I. 3, 5. Judæi ubique observant, præterquam in sacris comedendis, ubi dies præcedit noctem Lev. VII. 15. *Artificialis* ab ortu solis incipit & ejusdem occasu finitur, quemadmodum contra nox a posteriori hoc initium sumit, & priori terminatur. **Dies.**

V. Ut dies in quadrantes, sic nox in *vigilias* distinguitur, quarum alii III alii IV numerant, a termino suo dictas ὀψὲ *sero*, μεσονύκτιον *media nox*, ἀλεκτοροφωνία *gallicinium*, & πρωΐ *diluculum*, Matth. XIV. 25. Marc. XIII. 35. Luc. XII. 38. quæ forsan commodissime ita conciliantur, si statuatur, antiqui- **Nox.**

tus quidem tres obtinuiſſe, ſed dein ad morem Romanorum quatuor introductas eſſe.

Septimanæ. VI. Ex diebus oriuntur *Septimanæ*, quæ a numero ſeptenario nomen שבעים & שבועות adeptæ ſunt. Memorantur autem duplicis generis ſeptimanæ *dierum & annorum*. Deut. XVI. 9. Lev. XXV. 8. Priores ſeptem dierum numero circumſcribuntur, atque jam inde a primis mundi incunabulis locum habuerunt, licet nominis ipſius mentio ſerius occurrat Gen. I. 31. II. 2. VIII. 10, 12. XXIX. 27, 28. Poſteriores totidem annorum cyclo conſtant, atque hæc ſupputatio præcipue in vaticiniis obtinet, v. Dan. IX. 24. Dies ſeptimanæ antiquitus non certis appellationibus, ſed numerandi potius ordine diſtinguebantur. v. Matth. XXVIII. 1. Act. XX. 7. 1 Cor. XVI. 2.

Menſes. VII. *Menſes* חדשים in ſingulis annis numerantur ordinario *duodecim*, quondam etiam non propriis nominibus, ſed numeris *primus*, *ſecundus*, *tertius* &c. diſtincti Gen. VII. 11. VIII. 4, 5, 13. Jer. I. 3, XXVIII. 17. Pedetentim tamen peculiares quædam appellationes ortæ ſunt, ut *menſis* אביב Exod. XIII. 4. זיו 1 Reg. VI. 1. ירח אתנים 1 Reg.

1 Reg. VIII. 2. & בול 1 Reg. VI. 38. donec tandem in captivitate Babylonica Judæi Chaldaica nomina adſciſcerent.

I. ניסן Niſan. Nehem. II. 1. Eſth. III. 7.
II. אייר Ijar.
III. סיון Sivan Eſth. VIII. 9.
IV. תמוז Tammuz.
V. אב Ab
VI. אלול Elul Neh. VI. 15.
VII. תשרי Tisri.
VIII. מרחשון Marchesvan.
IX. כסלו Cisleu. Zach. VII. 1. Neh. I. 1.
X. טבת Thebet.
XI. שבט Schebat. Zach. I. 7.
XII. אדר Adar. Eſr. VI. 15. Eſth. III. 7.

In anno autem intercalari menſis tertius decimus ואדר Veadar dictus addebatur, infr. §. X.

Collatio noſtrorum menſium.

VIII. Ex his menſibus plerumque quidem *Niſan* maximam partem noſtro *Martio*, *Ijar Aprili*, *Sivan Majo* reſpondet & ſic porro, non tamen hoc perpetuum eſt, ſed nonnunquam major pars Niſan in Noſtrum Aprilem, imo quædam illius etiam in Majum incidit, quod partim ab anni intercalatione,

 partim

partim ab inæquali dierum menſis Judaici & noſtri numero dependet.

Menſium diſcrimen. IX. Patriarcharum tempore menſes omnes XXX dierum fuiſſe, ex Gen. VII. 11. & VIII. 4. colligitur, qualium mentio quoque fit Apoc. XI. 2, 3. Dein autem inter Judæos, (qui in temporum conſtitutione majorem lunæ quam Solis rationem habebant) ad curſum lunæ exacti, erant vel XXX vel XXIX dierum: Priores appellabantur מלאים *pleni*, poſteriores חסרים *cavi*, horum numerus licet admodum variet, nunquam tamen alterutrorum in anno plures ſunt octo, vel pauciores quatuor, *Elul* autem plerumque, *Veadar* ſemper erat cavus. Determinatio initii menſis ſtante templo fiebat a Synedrio, & quidem plerumque ex phaſi novæ lunæ ſive ſola, ſive cum calculo aſtronomico conjuncta v. P. I. c. XII. §. VII. Sed cum maxime illa a ſolo calculo aſtronomico dependet.

Anni Sol. Lun ſimpl. & intercal. X. *Annus* שנה eſt vel *ſolaris* vel *lunaris*, quorum illum dierum 365 hor. 5 min. 817, hunc dierum 354. hor. 8. min. 777 faciunt, unde differentia dierum 10, hor. 21, min. 40 naſcitur. Uti autem Judæi ordinario annum lunarem ſequebantur, ita ad eundem cum ſo-

lari

lari componendum, nonnunquam inter Adar & Niſan integrum menſem *Veadar* §. VII. inſerebant. Prior annus שנה פשוטה *ſimplex ſ. communis*, *poſterior* שנה מעוברת *intercalaris* ἐμβολιμαῖος dicitur. Pro vario menſium cavorum aut plenorum numero annus ſimplex erat 352, 353, 354, 355 aut 356, intercalaris 381, 382, 383, 384 aut 385 dierum.

XI. Intercalatio hæc, עיבור dicta, fiebat a VII. (nonnunquam & III) Synedrii M. membris ad id delegatis, inter quæ ſumma Principis Synedrii auctoritas erat, utpote ſine cujus conſenſu res peragi non poſſet. Rabbanitæ ab hac deliberatione excludunt Regem & Pontif. M. quorum intereſſe poterat intercalationem impedire. Karræi tamen templo ſuperſtite illam a Pontif. M. & Sacerdotibus aut Propheta factam contendunt. *Intercalatio a quibus facta?*

XII. Erat illa maximæ neceſſitatis cum ceteroquin tempus feſtorum plane turbari, & in primis feſtum Paſchatis, quo primitiæ meſſis hordeaceæ offerendæ, in hyemem incidere potuiſſet. Rationes autem intercalationis graviores Judæi tres reddunt 1 התקופה *æquinoctium*, ſi nempe id futurum eſſet XVI menſis aut ſerius. 2 אביב ſi *ſe-* *Quas ob cauſas?*

 ges

ges hordeacea XVI. Nisan nondum meti posset. 3 פירות האילן *si arbores* nondum baccas protulissent, ut primitiæ in festo Pentecostes inde offerri possent. His jungunt leviores, ob quas idem nonnunquam factum, 1 מפני הדרכים ob *vias* Hierosolymam versus reparandas 2 מפני הגשרים ob *pontes* reficiendos, 3 מפני תנורי פסחים ob *furnos* ad assationem agnorum Paschalium plane corruptos, 4 מפני גליות ישראל ob *Judæos extra patriam* degentes, qui stato tempore Hierosolymis adesse non possent, si ante initium instantis anni Sabbathici non posset vindemia exspectari.

Quando? XIII. Ob tales causas quovis anno heptaëridos, excepto primo & septimo, intercalatio fieri poterat, ordinario tamen ad id eligebatur annus sextus, non solebant autem duos vel tres annos continuos intercalare. Intercalatio hæc non fiebat ante festum novi anni, imo plerumque non ante mensem Adar, qui totus excepto die XXX, ad hanc rem legitimus censetur.

Annus Civilis & Sacer. XIV. Erat autem apud Hebræos Annus *Civilis* aut *Sacer*. Civilis incipiebat mense Tisri, idemque jam inde a pri-

primis mundi incunabulis locum habuit (l. c. XII. §. XXIV.) Hunc fequebantur in contractibus, conftituendis magiftratibus, annorum Sabbathicorum & jubilæorum fupputatione, decimatione proventus terræ, & planta quarti anni. *Sacer* initium fumebat menfe *Nifan* : hic demum cum egreffu ex Ægypto introductus eft ad numeranda & digerenda fefta annua Exod. XII. 2. Inde quoque annos regum fupputant, funt & qui in ædium locatione hanc anni rationem obfervatam volunt. Peculiaris quoque computus erat *pecorum decimandorum*, hujus enim initium annuum erant kalendæ menfis Elul, nec non fructuum ex arboribus decimandorum, horum enim fpatium annuum a XV Schebat numerabatur. Unde hoc refpectu Judæi *quadruplex anni initium* ftatuere folent.

IV anni Tempora.

V. Iidem æque ac plerique alii populi annum diftinguunt in IV תְקוּפוֹת feu in duo *æquinoctia*, *vernale* & *autumnale* & totidem *folftitia æftivum* & *brumale*, quæ a menfibus in quæ incidunt, *Tekuphæ Nifan*, *Tammuz*, *Tifri* & *Thebet* appellantur. Hujus divifionis antiquiffima jam in codice facro veftigia exftant

Exod. XXXIV. 22. 2 Chron. XXIV. 23.

Sex tempestates. XVI. Alia ratione illum in ſex tempeſtates diſpeſcunt, זרע *Sementem*, quæ dimidium Tisri, Marchesvan & dimidium Kisleu, חרף *hyemem* v. Jerem. XXXVI. 22. & Joh. X. 22. quæ & ימות הגשמים *dies pluviarum* (conf. Eſdr. X. 13.) quarum tria præcipue tempora Judæi numerant, dicitur, & reliquum Kisleu, Tebeth & dimidium Schebat, קור *frigus*, quod reliquum Schebat, Adar & dimidium Niſan, קציר *meſſem*, quæ reliquum Niſan, Ijar & dimidium Sivan, קיץ *Æſtatem*, quæ reliquum Sivan, Tammuz & dimidium Ab, ſ. ימות החמה *dies ſolis* quando ficus maturæ, colliguntur, quæ idcirco & *fructus æſtatis* audiunt, v. Amos VIII. 1, 2. Jer. XXIV. 2. & Mich. VII. 1. ſeqq. & denique חום *calorem*, qui reliquum Ab, Elul & dimidium Tisri complectitur.

Majores annorum periodi. XVII. Hæc præcipua ſunt quæ circa varios temporum articulos monenda erant, majores enim annorum Sabbathicorum & Jubilæorum periodos hic non moramur, quia neceſſaria hanc in rem jam ſupra (l. XII. §. XLIV. & XLVIII.) præoccupavimus.

XVIII.

XVIII. Probe autem obſervandum apud Judæos in ſupputatione temporum non ſolum ſæpe numerum rotundum adhiberi Jud. XI. 26. XX. 46. coll. 35. ſed & partem *horæ*, *diei*, *menſis*, *anni*, pro integro reputari Exod. XVI. 35. & contra completum tempus pro incepto Exod. XIX. 15. coll. 11. Deut. XIV. 28. Matth. XXVII. 63. & Act. II. 1. Imo quod magis eſt, nonnunquam ſingulæ partes, per catachreſin Synedochicam nominantur, ad totum aliquod innuendum, licet idem in ſingulis partibus impletum non ſit quo ſenſu Matth. XII. 40. Servator τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας dicitur fuiſſe in corde terræ, quia hæ triplicis νυχθημέρου partes ſunt. *Pars temporis pro toto.*

XIX. Patriarcharum temporibus non conſtat ullam certam *æram* ſ. *epocham* in uſu fuiſſe, qua plurium annorum cycli ſupputarentur, ſed tempora a Prophetis aliisque Viris claris denominarunt Gen. VII. 11. XIV. 1. XXVI. 1. qui mos nec ſequentibus ævis plane abrogatus eſt. Matth. II. 1. Luc. I. 5. Prima autem certa & fixa æra, quæ inter Judæos introducta fuit, ab exitu ex Egypto ducta eſt Exod. XIX. 1. 1 Reg. VI. 1. *Æra exitus ex Ægypto &c.*

 Hanc

Hanc ſecuta eſt alia ab exſtructione templi, 2 Chron. VIII. 1. vel etiam ab annis Regum Jeſ. XXXVI. 1. Jerem. I. 2, 3. Dein annos ſupputarunt ab initio exſilii Babylonici Jer. LII. 31. Ezech. I. 1, 29. XXXIII. 21. poſtea a templo ſecundo poſt reditum ex Babele ſtructo.

Æra contractuum. XX. Invaleſcente Græcorum imperio ſucceſſit *Æra contractuum* מנין שטרות Arabibus تاريخ ذو القرنين *Æra Bicornis* dicta. Hæc non ſub Alexandro M. ſed Seleuco Nicatore, anno Per. Julian. MMMMCCCCII, ante Chriſtum natum CCCXII initium ſumſit. Tempore Chasmonæorum novam epocham a *ducibus* ſuis & *Hieroſolymæ* atque *Zionis liberatione* introduxerunt.

Epocha creationis. XXI. Æra contractuum in uſu manſit quamdiu Judæi in oriente manerent, ſed poſtquam inde pulſi, junxerunt illi Sec. XI primum *Epocham Creationis mundi*, donec tandem priori plane neglecta, poſteriorem ſolam retinerent. Incidit autem ſecundum Judæorum computum annus creationis in annum DCCCCLIII period. Julianæ, annus vero hujus epochæ MMMDCCLIX in primum æræ vulgaris Chriſtianæ, quo

quo numero a ſumma epochæ creationis Judæorum deducto, exit annus æræ Chriſtianæ. Scribitur nonnunquam hæc æra quoque compendii cauſa לפק״ omiſſis millenariis, cui ſummæ ſi addantur MCCXL redit iterum annus Chriſtianus anno creationis reſpondens.

XXII. Cum antiquitus Judæi Menſes diesque feſtos ex phaſi novæ lunæ, collato calculo aſtronomico determinarent, non potuerunt tempora integri anni in certos faſtos ſ. calendaria redigi, ſed indicabantur illa primum per accenſos ignes (I. c. XII. §. VIII.) dein per nuncios eum in finem emiſſos. Poſtquam autem ſublato Synedrio, cœpiſſent ex ſolo calculo aſtronomico menſes diſponere, introductus eſt Sec. IV. ſ. anno æræ contractuum DCLXX cyclus Hillelianus (Karræi ejus Inventum Iſaaco Fil. Naphcha tribuunt) novendecim annorum periodum complectens, in quo III. VI. VIII. XI. XIV. XVII. XIX anni ſemper ſunt intercalares, cumque ſecundum illum, annorum tempora jam antea certo definiri poſſent, tandem æque ac aliæ gentes certa *calendaria* לוחות quibus menſes dies- *Temporis determinatio, Calendaria.*

que

que tam feſtos quam profeſtos notarent, condere cœperunt.

CAP. VIII.

De Menſuris, Ponderibus & Nummis.

I.

Menſuræ variæ. Menſuræ apud Judæos, ut apud alios populos, ſunt vel *continuorum* quas etiam *applicationis* vocant, vel *diſcretorum* quas nonnulli *capacitatis* appellant. Utriusque claſſis variæ enumerantur ſpecies.

Digitus. II. *Continuorum* menſuræ ſolent ſupputari per modica grana hordeacea juxta ſe, tangentibus ſemet invicem lateribus, poſita, quorum ſex conſtituunt אצבע *digitum* Jer. LII. 21. minimam Ebræorum menſuram, & ex quibus reliquæ componuntur.

Palmus. III. טופח vel טפח *Palmus* Græc. δοχμὴ & παλαιςὴ conſtat quatuor digitis conjunctis Exod. XXV. 25. XXXVII. 12. 1 Regum VII. 26. Pſ. XXXIX. 6.

IV.

IV. זרת *Spithama* ſ. *Dodrans* quæ nonnullis palmus major dicitur, ſpatium eſt extremitatibus pollicis & digiti minimi, quando expanſi ſunt, comprehenſum, æquans XII. digitos ſ. palmos tres Exod. XXVIII. 16. XXXIX. 9. 1 Sam. XVII. 4. *Spitha ma.*

V. Pro exigua admodum dimenſione nonnunquam proverbialiter כף רגל *planta pedis* Deut. II. 5. βῆμα ποδὸς Act. VII. 5. uſurpatur, *pedis* tamen menſuram apud Judæos, uti apud alias gentes, quondam in ordinariis dimenſionibus, receptam fuiſſe non conſtat, licet eo vox פעם Ezech. XLI. 6. a nonnullis trahatur. *Pes.*

VI. האמה ſ. גמד Gr. πῆχυς, *cubitus* duplex erat *Communis* & *Sacer*. *Communis* אמה של חול *cubitus profanus* ſ. אמה הידיערה *cubitus notus* vel *vulgaris* erat V palmorum, quo ordinario in vita communi utebantur, Num. XI. 31. & XXXV. 4. Deut. III. 5. 1 Reg. VII. 2. *Sacer* אמת הקדש ſ. אמת אמת *cubitus veritatis* aut הבנין *ædificii* (ſc. templi) erat VI palmorum. Hoc omnia in tabernaculo & templo (excepto altari ſuffitus, & comibus circuitu atque fundamento altaris exterioris, ad quæ cubitum *Cubitus.*

bitum vulgarem Judæi adhibitum volunt) ſunt menſurata, v. Exod. XXV. XXVI. XXVII. 1 Reg. VI. Ezech. XL. 5.

Paſſus. VII. צַעַד *Paſſus* a פֶּשַׂע ex 2 Sam. VI. 13. & 1 Sam. XX. 3. etiam ad menſuræ genus a multis refertur, ſed nec hac dimenſione ordinario Judæos uſos patet, & qui vocem ita accipiunt, in menſuræ hujus determinatione præcipue circa vocem צַעַד non conveniunt. Rabbini tamen ſæpius פסועות *paſſuum* mentionem injiciunt, quorum בנוניות *mediocres* æquales cubito ſacro ſ. XXIV digitis faciunt.

Stadium. VIII. Στάδιον *Stadium* Luc. XXIV. 13. Joh. VI. 19. XI. 18. אסטדותא quod & ריס vel רוס appellatum volunt, veteribus Hebræis non minus ignotum, & a gentibus demum mutuatum creditur: paſſuum CCLXVI eſſe dicitur.

Milliare. IX. *Milliare* מיל voce itidem ac menſura a gentibus profecta, fertur eſſe ſtadiorum VII cum dimidio ſ. MM paſſuum minus quinque, quæ menſura ad iter Sabbathicum (I. XX. §. XXVIII.) proxime accedit. Spatium autem, ſ. intervallum dimidii milliaris nonnulli juge-

gerum bonum esse volunt v. infr. P. III. cap. VII.

X. פרסא *Parasanga* (Arab. & Pers. فرسخ) complectitur IV milliaria s. stadia XXX aut octo passuum millia minus XX. Decem autem Parasangæ מהלך יום אחד *iter unius diei* constituere dicuntur. *Parasanga, & Iter diei.*

XI. Harum mensurarum collatio & proportio inter se, ex sequenti tabella clarius elucescet. *Harum mensurarum collatio,*

Digitus	1.	4.	12.	24.	6384.	47880.	191520.
Palmus	.	1.	3.	6.	1596.	11970.	47680.
Spithama		.	1	2.	532.	3990.	15960.
Passus s. Cub. Sac.	.	.	.	1.	266.	1995.	7980.
Stadium	.	.	.		1.	$7\frac{1}{2}$.	30.
Miltiare	.	.	.	.		1.	4.
Parasanga	.	.	.	.	.	.	1.

XII. Ad tales mensuras capiendas Hebræi utebantur קנה *arundine* aut קנה המדה *calamo mensorio* Ezech. XL. 3, 4. Apoc. *Calamus & funis mensorius.*

Apoc. XI. 1. & XXI. 15. & הבל *fune* Jos. XVII. 14. & 2 Sam. VIII. 2. aut הבל מדה *fune mensorio.* Utrumque autem nonnulli aliquando pro certa mensura sumunt, & quidem calamum cubitorum sacrorum VI fuisse ex Ezech. l. c. colligunt.

Mensuræ discretorum. XIII. *Discretorum* mensuræ duplicis erant generis, *aridorum* nempe & *liquidorum.* Ad has mensuras eo accuratius determinandas, Judæi cum plerisque populis orientalibus illas ad quantitatem mediocrium ovorum gallinaceorum redigere solent.

I. Aridorum. רובע XIV. *Aridorum* minima mensura est רובע *quarta pars cabi* 2 Reg. VI. 25. quæ VI ova complectitur.

Cabus. XV. קב *Cabus* Gr. κάβος 2 Reg. VI. 25. constat ovis XXIV. cumque sextam partem Sati constituat ξέστης quoque appellatur.

Omer. XVI. עמר *Omer* (probe distinguendum a חמר *Chomer*) est decima pars Ephæ unde & עשרון dicitur Exod. XVI. 36. capit autem ova $43\frac{1}{5}$.

Satum. XVII. סאה *Satum* Gen. XVIII. 6. 2 Reg. VII. 1. est tertia pars Ephæ æquivalens VII cabis & CXLIV ovis.

XVIII.

XVIII. איפה *Epha* eſt decima pars Cori, Exod. XVI. 36. & III Sata, ſeu XVIII Cabos aut CCCCXXXII ova capit. *Epha.*

XIX. לתך *Letech* dimidium Cori eſt, reſpondens V Ephis, XV Satis ſeu MMCLX ovis. *Letech.*

XX. כור *Corus* denique, Ezr. VII. 22. qui & חומר Chomer dicitur Exod. l. c. X Ephas, ſeu XXX Sata, aut MMMMCCCXX ova complectitur. *Corus.*

XXI. *Liquidorum* tres præcipue recenſentur ſpecies *Logus* Lev. XIV. 10. *Hin* ib. XIX. 36. & *Bathus* 1 Reg. VII. 26, 38. In templo autem ad metienda ferta Logus adhuc diviſus erat, in dimidium & quadrantem, Hin in dimidium, tertiam & quartam partem, conf. Num. XV. 4, 6, 9. quæ ſeptem diſtinctas menſuras conſtituebant. *II. Liquidorum.*

XXII. לוג *Logus* ova VI, חצי לוג *dimidius Logus III* & רביעית לוג *quarta pars* $1\frac{1}{2}$ complectitur. *Logus.*

XXIII. הין *Hin* habet XII Logos ſ. quantitatem ovorum LXXII חצי ההין *dimidium Hin* XXXVI, שלישית ההין *tertia pars* XXIV & רביעית ההין *quarta pars* XVIII ovorum. *Hin.*

Bathus. XXIV. בת *Bathus* ejusdem in liquidis ut Epha in aridis eſt quantitatis, ſcilicet CCCCXXXII ovorum.

Menſurarum harum collatio. XXV. Hæc quoque ex adjecta gemina tabella clarius perſpicientur.

Menſuræ Aridorum.

Ova	1.	6.	24.	43⅕.	144.	432.	2160.	4320.
Quad.	.	1.	4.	7⅕.	24.	72.	360.	720.
Cabus	.	.	1.	1⅘.	6.	18.	90.	380.
Omer	.	.	.	1.	3⅓.	10.	50.	100.
Satum	.	.	.	.	1.	3.	15.	30.
Epha	.	.	.	.	.	1.	5.	10.
Letech	.	.	.	.	.	.	1.	2.
Cor. vel Chomer	.	.	.	.	.	.	.	1.

Menſuræ

Mensuræ Liquidorum.

Ova	1.	1½.	3.	6.	18.	24.	36.	72.	432.
¼ Log.	.	1.	2.	4.	12.	16.	24.	48.	288.
½ Log.	.	.	1.	2.	6.	8.	12.	24.	144.
Logus.	.	.	.	1.	3.	4.	6.	12.	72.
¼ Hin	.	.	.	.	1.	4½.	2.	4.	24.
⅓ Hin	.	.	.	.	.	1.	1½.	3.	18.
½ Hin	.	.	.	.	.	.	1.	2.	12.
Hin	.	.	.	.	.	.	.	1.	6.
Bathus	.	.	.	.	.	.	.	.	1.

XXVI. In N. T. nonnulla præterea mensuræ apud gentes usitatæ memorantur, ut *aridorum* χõινιξ *Chœnix* Apoc. VI. 6. *liquidorum* ξεσὸς *Sextarius* Marc. VII. 4. 8. & μετϱητὴς *Metreta* Joh. II. 6. *Mensuræ quædam gentium.*

XXVII. Antiquissimis temporibus merces quidem mercibus permutaban- *Æs grave.*

 tur,

tur, ſed mature tamen jam uſus metalli introductus eſt, & primo quidem *æris gravis* ſ. *rudis*, quod ad lancem appendi & ponderari ſolebat, Geneſ. XXIII. 16.

Modus ponderandi. XXVIII. Ad ponderationem hanc tam auri atque argenti, quam aliarum rerum utebantur *bilance* פלס aut מאזנים ubi ab una parte res ponderandæ ab alia pondera appendebantur aut collocabantur. Prov. XVI. 11. Jeſ. XL. 12. Jer. XXXII. 10.

Pondera. XXIX. *Pondera* plerumque parata erant ex *lapidibus* Lev. XIX. 36. Prov. XI. 1. XX. 10. quos variæ ſed certæ determinatæque gravitatis eum in finem crumenæ incluſos gerebant. Deut. XXV. 13. Prov. XVI. 11. & Mich. VI. 11.

Varia illorum genera. XXX. Præcipua ponderum genera in ſacris memorata ſunt גרה *Gerah*, שקל *Siclus*, מנה *Minah* & ככר *Talentum*. Quia autem quondam argentum non numerarunt, ſed ponderarunt, hinc eadem nomina poſtea nummis ejusdem ponderis data ſunt.

Æs ſignatum ſ. moneta. XXXI. Dein Judæi quoque ære ſignato uſi ſunt, ſed incertum quo tempore illud cœptum, id autem certum ſatis, inter antiquiores nummos Judaicos

cos qui hodie circumferuntur, nullos, præter illos qui Chaſinonæorum ætate cuſi, & literis Samaritanis inſcripti ſunt, genuinos eſſe.

XXXII. *Nummi* pro triplici ex qua parati materia, *ænei*, *argentei* vel *aurei* fuerunt. Matth. X. 9. unde & triplex hæc metalli ſpecies nonnunquam pro pecunia in genere uſurpatur. Marc. VI. 3. Actor. III. 6. Quemadmodum autem dimenſiones ad craſſitiem granorum hordeaceorum, ita pondera æque ac nummi ad eorundem gravitatem exigebantur. *Nummorum varia materia.*

XXXIII. *Moneta ænea* minima dicitur פרוטה λεπτὸν *Minutum* Luc. XII. 59. XXI. 2. æquans pondus dimidii grani hordeacei. *I Nummi ænei, Peruta.*

XXXIV. Hanc ſequitur Κοδϱάντης *Quadrans* Matth. V. 26. conſtans duobus minutis Marc. XII. 42. ſ. pondere grani hordeacei. *Quadrans.*

XXXV. איסר Ἀσσάϱιον *Aſſarium* Matth. X. 29. Luc. XII. 6. complectitur minuta VIII, ſ. pondus IV granorum hordeaceorum. *Aſſarium.*

XXXVI. Ex nummis Argenteis גרה *Gerah*, cui & nomen אגורה *Agora* 1 Sam. II. 36. מעה *Meah* & דנקא Δανάκης (ſecundum nonnullos etiam זוז) da- *II Argentei, Gerah &c.*

 tur,

tur, respondet XVI granis hordeaceis, efficitque vigesimam partem sicli sacri Exod. XXX. 13. Lev. XXVII. 25. Pro nummo ejusdem pretii multi quoque קשיטה Genes. XXXIII. 19. sumunt.

Denarius. XXXVII. דינר Δηνάριον, *Denarius* alias etiam זוז *zuz* dicitur constituitque *Drachmam* aut quartam partem sicli, seu quinque Gerah.

Didrachmum s. dimidius siclus. XXXVIII. Δίδραχμον *Didrachmon* Matth. XVII. 24. æquivalet duobus *Denariis* s. *dimidio siclo* מחצית שקל alias טבע & בקע Exod. XXXVIII. 26. Hic etiam שקל דרבנן *Siclus Rabbinorum*, Siclus communis s. profanus appellatur.

Siclus. XXXIX. שקל *Siclus* s. שקל הקדש *Siclus sanctuarii* aut *sacer*, si pro pondere sumatur, valet semiunciam s. CCCXX grana, adhibeturque de omni metallo, auro, argento, ære, ferro, Num. VII. 86, & XXXI. 52. Lev. V. 11. XXXVII. 3. 1 Sam. XVII. 5, 7. si de moneta usurpetur respondet tetradrachmo Attico: Judæi in Germania hodie pro illo solvunt florenum German: alias quoque Στατὴρ appellatur Matth. XVII. 27. eundem κατ' ἐξοχὴν כסף s. ἀργύριον dictum volunt, quorum XXX Servator proditus est Matth. XXVI. 15. XXVII. 3. Dividi solet siclus in duas, tres

tres aut quatuor partes æquales, unde מחצית שלישית נרבע השקל *dimidii, tertiæ* aut *quartæ partis sicli* fit mentio Exod. XXX. 3. Neh. X. 32. 1 Samuel. IX. 8. quæ quantum sive ratione ponderis s. monetæ valeant, ex dictis facile colligitur.

XL. Hi nummi licet plerumque non tamen semper ex argento fuerunt, nam & דינר זהב *Denarii aurei* Rabbini meminerunt, qui XXV denariis argenteis constiterit, ut & *Sicli aurei.* Ponderis aurei quoque nomine זהב Jud. VIII. 26. & 1 Reg. V. 5. mentio fit, quod nonnulli de *siclo aureo* accipiunt, conf. 1 Chron. XXI. 25. Denique & *aurei* דרכמונים & אדרכנים *ex auro* memorantur Ezr. II. 69. & VIII. 27. quos *Drachmas* aureas & *Daricos persicos aureos* interpretantur, fuere tamen & Darconot ex alio metallo, ut ex ære. Pondus eorum statuitur duorum siclorum sacrorum, quales sub templo II fuerunt, s. DCCLXVIII granorum hordeaceorum. *Nummi aurei.*

XLI. מנה *Minah* etiam tam de pondere quam certa nummorum summa usurpatur, æquiparatur autem a plerisque L Siclis sacris, aut CC Denariis. *Minah.*

Talentum. XLII. Supereſt ככר τάλαντον ſ. *Talentum*, quod ipſum quoque non minus pondus, quam pecuniæ quandam ſummam denotat. Reſpondere autem MMM Siclis ſacris ex Exod. XXXVIII. 25. recte colligitur.

Proportio horum omnium. XLIII. Horum omnium proportionem ſequens tabella uno ictu oculis contemplandam ſubjicit.

Pruta ſ. λεπτον.	1.	2.	8.	32.	160.	320.	640.	32000.	1920000.
Quadr. ſ. Gran. hord.		1.	4.	16.	80.	160.	320.	16000.	960000.
Aſſar.		.	.	1.	4.	20.	40.	80.	4000.	240000.
Gerah.		.	.	.	1.	5.	10.	20.	100.	60000.
Zuz. ſ. Denar.	.	.	.	.		1.	2.	4.	200.	12000.
Dim. ſicl. ſ. Didrachmon.	.	.	.	.			1.	2.	100.	6000.
Sicl. ſacr. ſ. Stater	.	.	.	.				1.	50.	3000.
Mina	.	.	.	.	.				1.	60.
Talent	.	.	.	.	.	.				1.

XLIV.

XLIV. Probe autem obſervandum eſt, quem modo exhibuimus horum valorem, inde a Moſis temporibus obtinuiſſe, ſed deinde ſtante templo eundem in plurimis ſexta parte adauctum fuiſſe, ita ut tum VI מעות facerent *denarium* & XXIV מעות ſeu CCCLXXXIV grana hordeacea *Siclum*. Atque hac ratione quoque accipiendum videtur, quando *Mina* recentior LX Siclis nonnullis conſtare dicitur.

Eorundem valor auctus.

CAP. IX.

De Fœderibus & Contractibus.

I.

Fœdus. F*œderis* hebr. ברית dicitur a ברה *elegit*, vel potius *comedit*, *manducavit*, quia inſtructis epulis plerumque erigebatur.

Quid? II. Ita autem appellatur pactum inter duos pluresve de amicitia colenda, aut quibusdam officiis ſibi mutuo ſub certis conditionibus præſtandis.

A quibus contrahetur? III. Contrahebantur fœdera vel inter integros populos & quidem per quosdam ad id delegatos, vel inter principes nomine omnium ſubditorum. Gen. XXI. 27.

Quomodo? IV. Ordinario autem fœderis ſumma breviter proponebatur, Geneſ. XXVI. 29. cui utraque pars partim verbis, partim etiam junctis in fœdera dextris *adſtipulabatur*. Ezech. XVII. 18.

Confirmabatur jurejurando. V. Præcipue confirmabatur adſtipulatio *jurejurando* ſolemnique nominis divini invocatione Geneſ. XXI. 23. XXVI. 28. XXXI. 53.

VI.

VI. Accedebat plerumque *mactatio animalium*, quorum ſanguine nonnunquam fœdus ineuntes conſpergebantur Exod. XXIV. 8. unde phraſis דם ברית *ſanguinis fœderis* Zach. IX. 11. Hebr. IX. 20. originem traxit. *Animalibus mactatis.*

VII. Mactata animalia aliquando diſſecabantur, inter quorum partes, fœdus erigentes tranſibant Jer. XXXIV. 18, 19. qui mos jam inde ab antiquiſſimis temporibus obtinuit Gen. XV. 9, 10, 17, 18. atque hinc phraſin כרת ברית *ſecare fœdus* ortam volunt. *Tranſitu per partes diſſectas.*

VIII. Sæpiſſime quoque in ſignum contractæ arctioris amicitiæ læta agitabant *convivia* Gen. XXVI. 30. & XXXI. 46. conf. Exod. XXIV. 12. quæ res forte cauſam præbuit, quod tam ſub Veteri quam Nova œconomia, alterum fœderis ſacramentum, ſub epuli aut cœnæ forma inſtitutum eſt. *Epulis.*

IX. Denique aliquando etiam *monumenta* publica in icti fœderis ſignum perennemque apud poſteros memoriam erigebantur, aut locis ubi ſolemnitas hæc contigerat nomina μνημονικὰ eundem in finem imponebantur, Geneſ. XXI. 31. & XXXI. 46. ſeqq. *Monumenta fœderum erectorum.*

X. Quia

Fœdera cum quibus ineunda? X. Quia autem Deus ipſe populum Iſraeliticum ſingulari fœdere dignatus eſt, non ſolum ſevere interdixit, ne cum gentibus Cananæis confœderationem iniret, Exod. XXIII. 32. XXXIV. 12, 15. ſed & ægerrime tulit, quoties is ſpe fiduciaque humani auxilii idem cum aliis gentibus faceret. Hoſ. XII. 2.

Sancte ſervanda. XI. Uti fœdera ſub invocatione Dei ut teſtis & Vindicis erigebantur, ita illa licet cum incommodo & detrimento conjuncta eſſent, ſacroſancte tamen ſervari voluit, eorumque violationem ſeveriſſime ſemper ultus eſt. Ezech. XVII. 15. ſeqq. coll. Joſ. IX. 16. ſeqq.

Contractus. XII. Quod inter Principes integrosve populos fœdus eſt, id inter privatos *contractus* appellatur, quo nomine omnis conventio intelligitur, quæ inter illos, ſive in emptione venditione, mutuo, ſive alio quocunque negotio initur.

Vel per conſenſum initi. XIII. Tales contractus aliquando ſolo mutuo conſenſu fiebant, quod præcipue obtinebat, ubi conditiones ſtatim implebantur, & (ut ex. gr. in emptione venditione) quando pretium ſolvebatur, proque eo ſimul rei emptæ dominium tradebatur. Gen. XXIII. 16. ſeqq.

XIV.

XIV. Nonnunquam tamen majoris securitatis causa testes adhibebantur, aliquando & instrumenta formabantur, quæ non solum partium contrahentium sed & testium subscriptione confirmari solebant. Jer. XXXII. 10. seqq. *Vel testibus & scripto confirmati.*

XV. Conscribendis contractuum libellis potissimum inserviebant οἱ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ *Scribæ populi* Matth. IV. 2. Rabbinis לבלרין *Libellarii* dicti (l. c. V. §. XIV.) In iisdem vero consignandis annum civilem, qui a mense Tisri incipit, sequebantur (II. c. VII. §. XIV.) *Scribæ populi.*

XVI. In quibusdam negotiis interponebatur quoque sponsio. *Sponsio.*

XVII. Hæc solemni manuum complosione iniri solebat Prov. VI. 1. XI. 15. XVII. 28. obligabatque ad solutionem summo cum rigore exigendam Prov. XX. 16. & XXII. 26, 27. XXVII. 13. *Circumstantiæ ejus.*

CAP.

CAP. X.

De Militibus & armis Hebræorum.

I.

Res militaris. Quæ hactenus de ſtatu Politico delibavimus, rem Hebræorum civilem ſpectant, ſupereſt ut de *militari* quoque verbum ſubjungamus.

Milites. II. Judæi antiquitus militem ſtipendiarium non habebant, ſed omnes ſine diſcrimine rebus ſic flagitantibus militare tenebantur, niſi quos aut ætas, aut alia ſat gravis cauſa obligatione hac exſolveret.

Ætas militum. III. *Ætas* bello apta, *Juvenilis* & *Virilis* erat, ſcil. inde ab anno vigeſimo Num. I. 2, 3. & XXVI. 2. 2 Cron. XXV. 5. usque ad annum, ut Joſephus teſtatur, quinquageſimum, unde milites toties נערים & בחורים *juvenes* audiunt. Qui infra hanc ætatem erant, aut eandem exceſſerant, ad militiam non tenebantur.

Vocatio a militia. IV. Ab eadem præterea *vocatio* concedebatur his quatuor, 1 qui novam domum

mum ſtruxerat, nec dum illam inhabitaverat, 2 qui vineam plantaverat nec dum ejus fructum guſtaverat, 3 νεόγαμος & 4 meticuloſus Lev. XIX. 23, 24. Deut. XX. 5. ſeqq. Judæi tamen illis tantum immunitatem a bellis arbitrariis non imperatis (infr. XI. §. I. & II.) concedunt.

V. Urgente neceſſitate univerſus populus ad bellum *convocabatur*, ſive per *vocem* præconis, ſive per *vexillum* in loco alto expoſitum, cui nonnunquam *tubæ ſonitus* jungebatur 1 Sam. XIII. 5. 2 Sam. XX. 4. Jud. VI. 34, 35. Jeſ. XIII. 2, 3. XLIX. 22. Ezech. VII. 14. *Convocatio militum.*

VI. Aliquando cum integro populo opus non erat, *delectus* ſtrenuiorum inſtituebatur Joſ. VII. 3. Jud. XX. 10. 1 Sam. XIII. 2. aut *optio* dabatur illis, qui *ultro & voluntario* dimicare volebant conf. Pſ. CX. 3. *Milites delecti & Voluntarii.*

VII. Uti apud Romanos milites in Legiones Matth. XXVI. 35. Marc. V. 9. cohortes Joh. XVIII. 3. Act. X. 1. XXVII. 1. manipulos & centurias dividebantur, ita & apud Hebræos iidem in varia agmina majora aut minora diſtributi erant, quibus a numero nomina *millenorum*, *Centenorum*, *quinquagenorum &c.* imponebantur Jud. XX. 10. 1 Sam. VIII. 12. *Militum diſtributio.*

coll.

coll. Exod. XVIII. 21, 25. singulisque *præfecti sui* præerant.

Duces. VIII. Hi sunt qui קצינים פקדים & שרים aut in specie שרי אלפים χιλιάρχων שרי מאות ἑκατοντάρχων שרי חמישים πεντηκοντάρχων & שרי עשרה δεκάρχω nomine veniunt Jud. X. 24. Num. XXXI. 48. coll. Deut. I. 15. & 1 Macc. III. 55. Omnes autem hi suberant post *Mosen* & *Josuam*, *Judici* (II. c. II. §. XVII.) *Regi* (II. c. III. §. XXI.) aut *Principi* (ib. XXIX. sqq.) qui *Imperatoris* personam supremamque belli curam sustinebant Sub Regibus nonnunquam etiam alii Duces universo exercitui præficiebantur 2 Sam. VIII. 16. & XX. 20. Talis שר חיל & שר צבא appellabatur 2 Sam. XXIV. 2. 2 Sam. II. 8. 1 Reg. I. 19.

Militia pedestris. IX. Militia est vel *terrestris* vel *navalis*, atque illa iterum *pedestris* vel *equestris*. Apud Hebræos primum pedestris tantum obtinebat omnesque milites רגליים erant Num. XI. 21.

Equestris cum curribus bellicis. X. Postea Salomon ad exemplum aliorum populorum *equitatum* erexit, *currusque bellicos* paravit, ex quibus pugnabant impositi milites 1 Reg. V. 6. & 2 Chron. I. 14. His dudum incolæ Canaanis usi fuerant, iisque *ferreis* Jos. XIV. 16. Jud. I. 19. IV. 3, 13. per quos multi

multi falcatos intelligunt. Equitibus curribusque Salomon certas urbes assignavit. 1 Reg. IX. 19. X. 26.

XI. *Militiæ navalis* licet vestigia quædam in sacris occurrant Num. XXIV. 24. Jes. XXXIII. 21. & Dan. XI. 30. apud alios tamen populos illa magis obtinuit, quam apud Judæos, qui navibus, ad merces ex remotissimis regionibus advehendas, potissimum usi sunt (III. IX. §. IV. sqq.) *Navalis.*

XII. Peculiares militibus apud Judæos vestes fuisse non constat, procul dubuo tamen illis præcipue usi sunt, quæ minimo impedimento essent, quem in finem easdem quoque cingulo constringere solebant, 2 Sam. XX. 8. quare הגר *accingere se* pro *ad bellum semet præparare*, contra פתח *solvere* (cingulum) vel *discingere se* pro *eodem desistere* usurpatur. 1 Reg. XX. 11. *Vestes militum.*

XIII. *Arma* Hebræis generaliori nomine כלים aut כלי מלחמה vel כלי קרב appellantur, suntque vel ad *defendendum* vel ad *nocendum* comparata. Ad priora præcipue *Galea*, *Thorax*, *Calcei*, s. *Ocreæ* & *clypeus* pertinent. *Arma ad defensionem.*

XIV. *Galea* כובע aut קובע περικεφαλαία tegendo capiti inserviebat, quem in finem ex materia duriori fiebat; *Galea.*

 apud

apud Judæos præcipue ex ære aut ferro memoratur. 1 Sam.XVII. 38. 1 Maccab. VI. 35.

Lorica. XV. *Lorica* שריה שרין vel סרין Θώραξ Veteribus ex lino, corio, ære aut ferro 1 Sam. XVII. 5. Apoc. IX. 9. parabatur, idque non tantum ex ſolida lamina, ſed & ex ſquamvis ferreis aut æneis, qualem Gr. λεπιδωτὸν, aut hamis vel annulis inſtar catenarum, qualem ἁλισυδωτὸν appellant, quo ſenſu שרין קשקשים 1 Sam. XVII. 5. Interpretes Alexandrini accipiunt.

Loricæ uſus. XVI. Circumponebatur lorica veſtis inſtar corpori Jeſ. LIX. 17. Jerem. XLVI. 4. quem in finem in ſuperiori parte aperturam rotundam habebat collum ambientem Exod. XXVIII. 32. & XXXIX. 23. ſicque, illud contra externam vim tutabatur.

Calcei & Ocreæ. XVII. Apud Veteres pedes quoque muniri ſolebant *calceis* Epheſ. VI. 15. crebris acutisque clavis inſtructis, aut *ocreis* ſeu *tibialibus* ex ferro, ære aliove metallo. Ad priores nonnulli reſpici volunt Deut. XXXIII. 25. ad poſteriores 1 Sam. XVII. 6.

Clypei. XVIII. Omnium tamen inſtrumentorum quibus ad defenſionem utebantur, præcipui erant שלטים *clypei,*

 unde

unde nonnunquam pro armis in genere, nonnunquam etiam ut emblemata *defensorum*, usurpantur. Horum scriptura diversa memorat genera, סחרה אגן צנה quæ magnitudine, pondere, figura, fere ut apud Romanos *Scutum*, *clypeus*, *parma &c.* differebant 1 Reg. X. 16. 17. & 2 Chron. IX. 15, 16. Ps. XCI. 4.

XIX. Ad hos quoque omnis materia durior quondam adhibebatur: In sacris præcipue clypeorum *æreorum* & *aureorum* mentio injicitur 1 Reg. X. 16. XIV. 26, 27. Quemadmodum autem apud alias gentes nonnunquam clypei variis figuris & inscriptionibus exornari solebant, ita & Judæi narrant, clypeum Davidis geminum habuisse triangulum, sibi mutuo implexum, quorum sex angulis totidem literæ nominum יה & יהוה medio nomen אגלה oræ autem verba Num. XI. 2. insculpta fuerint. *Materia & ornatus eorum.*

XX. Præparaturi semet ad bellum aliquando *clypeos ungere* solebant Jes. XXI. 5. quo nonnulli etiam referunt 2 Sam. I. 21. Gerebantur autem brachio sinistro, ita ut dextra manu simul hasta aut arcus tractari possent. 1 Chron. XIII. 8, 24. & 2 Chron. XIV. 8. *Unctio & gestatio.*

Arma nocentia. XXI. *Arma ad nocendum* deſtinata, ſunt *gladius*, *haſta*, *jaculum*, *arcus*, *funda*.

Gladius. XXII. חרב *Gladius* ordinario ex ferro aut chalybe, & quidem *una acie*, פי חרב dicta, inſtructus, nonnihilque apicem verſus *incurvatus* erat, quo *cæſim* ferire ſolebant, nonnunquam tamen & *geminam aciem* שני פיות aut פיפיות habebat, quo *punctim* petebant Jud. III. 16. Pſ. CXLIX. 6. talem Græci δίστομον vocant Hebr. IV. 12. Apoc. I. 16, II, 12.

Vagina & balteus. XXIII. Condebatur gladius *vagina* תער, נדן vel Θήκη 1 Sam. XVII. 51. 1 Chron. XXI. 27. & Joh. XVIII. 11. femorique *balteo*, diſtincto ab illo quo veſtes conſtrictæ, *accingebatur*, & quidem plerumque ſupra reliquas veſtes, præterquam in caſibus extraordinariis Pſ.XLV. 4. 1 Sam. XVII. 39. 2 Sam. XX. 8. coll. Jud. III. 6.

Gladii geſtatio. XXIV. Solebant autem pedites, ſaltem poſterioribus temporibus, *geminum enſem* gerere, alterum *longiorem*, ad *ſiniſtrum latus*, alterum *breviorem* & ſpithamæ menſuram non excedentem ſ. *pugionem*, ad *dextrum*, conf. Jud. I. c. Equites vero gladium *oblongum* ad *dextrum* habebant.

XXV.

XXV. *Hasta* hebr. רמח & חנית præcipuum locum inter arma nocentia, ut clypeus inter defensiva obtinet, unde duobus his utrumque armorum genus comprehendi solet, 2 Chron. XXV. 5. Constabat scapho ligneo a superiori parte cuspide ferrea להב probeque acuminata instructo, Jud. III. 22. 1 Sam. XVIII. Jer. XLVI. 4. eratque variæ longitudinis, ita ut non solum cominus ea pugnaretur, sed & eminus in hostem mitti posset. 1 Sam. XX. 33. *Hasta.*

XXVI. Utebantur hastis non solum *pedites* sed & *equites* Nahum. III. 3. & hi quidem etiam *longioribus* 2 Maccab. V. 2, 3. Imprimis illas gerebant Duces & Principes 1 Sam. XXV. 7, 8. 2 Sam. I. 6. & II. 23, idque aliquando sceptri loco, 1 Sam. XVIII. 10. XIX. 9. unde & apud varias gentes imperii symbolum fuit. *Usus ejus.*

XXVII. Hastæ affine est, sed multo brevius *Jaculum* aut spiculum, quod apud Veteres loro torquebatur, aut vibrabatur manu. Tale videtur esse quod Ezech. XXXIX. 9. מקל יד dicitur. De minoribus lanceis, jaculorum loco usurpatis, quoque nonnulli vocem שבטים 2 Sam. XVIII. 14. accipiunt. *Jaculum.*

Arcus. XXVIII. *Arcus* קשת quoque non ultimam amorum nocentium classem constituit, quare & ipse pro armis in genere, nec non ut symbolum omnis præsidii sumitur. Parabatur non solum ex *ligno* firmiori, sed & ex *ære* 2 Sam. XXII. 35. & Ps. XVIII. 31. *chordaque* s. *nervo* יתר a. מיתר Psalm. XI. 2. XXI. 13. subtendebatur ad sagittam propellendam.

Sagitta. XXIX. *Sagitta* חץ aut בן קשת dicta ex arundine præcipue sumebatur, ferroque probe polito muniebatur. Nonnunquam etiam apud Veteres *veneno* imbuebatur, quo nonnulli referunt βέλη πεπυρωμένα tela ignita Ephes. VI. 16, alii tamen verba de sagittis incendii causa emissis potius accipienda esse volunt. Cum autem pluribus sagittis opus esset, *pharetram* תלי & אשפה illis repletam humero suspendere solebant. Gen. XXVII. 3. Psal. CXXVII. 5. Jer. V. 16.

Sagittarum emissio. XXX. Ad emittendas sagittas, ordinario arcus sinistra, sagitta vero dextra tenebatur Ezech. XXXIX. 3. sicque cum nervo adducebatur, quod משך aut pede vel genu intendebatur, quod דרך קשת dicitur 1 Reg. XXII. 34. Ps. XXXVII. 14. Exercitatiores in hac arte cele-

celebrantur, qui tam dextra quam ſiniſtra arcum tractare poſſent. 1 Chron. XII. 2. Licet autem Patriarchæ jam eo uti noverint Gen. XXVII. 3. XLVIII. 22. XLIX. 24. ſerius tamen ordinarius ejus uſus in bello inter Judæos invaluit. 2. Sam. I. 18.

XXXI. Reſtat *funda* קלע ex qua Judæi *lapides* אבני קלע 2 Chron. XXVI. 14. Zach. IX. 15. projicere ſolebant, quem in finem illos *peræ* aut *ſacculo* incluſos præſto habebant. 1 Sam. XVII. 40. A ſumma in hac arte peritia Benjaminitæ celebrantur. Jud. XX. 16. *Funda.*

XXXII. Hæc ſunt præcipua apud Judæos quondam uſitata armorum genera, quibus ſinguli homines utebantur, de majoribus machinis bellicis, quæ a pluribus tractabantur cap. XI. §. XXX, XXXII. agetur. Uti autem milites ſua ipſimet arma gerebant, ita Principes & Duces eadem ab armigeris portari curabant. 1 Sam. XIV. 7. XXXI. 4. 2 Sam. XVIII. 15. *Armigeri.*

XXXIII. Antequam argumentum hoc mittimus, verbum de peculiari militum genere, quod nomine כרתי *Cerethi* & פלתי *Pelethi* venit, addendum eſt. Ita autem appellatur gemina cohors a Davide in cuſtodiam corporis *Cerethi & Pelethi.*

inſtituta 2 Sam. VIII. 18. utraque levis armaturæ, & prior quidem (ut videtur) *arcubus* & *ſagittis*, poſterior *haſtis* (forte quoque & *fundis*) inſtructa.

Miles ſtipendiarius.

XXXIV. His peculiaris Præfectus præerat 2 Sam. XX. 25. 1 Chron. XVIII. 17. cumque ſemper circa Regem eſſent, magna eorum auctoritas erat. 1 Reg. I. 38. 2 Reg. XI. 4. Videntur autem hi primi inter Judæos milites ſtipendiarii fuiſſe, cum alii, proprio ære militare deberent. Dein autem in peculiaribus circumſtantiis, Reges etiam præter ſubditos, alios milites ære conducere cœperunt 2 Chron. XXV. 6. Imo ſerioribus temporibus Duces militibus, & quidem rebus ſic flagitantibus etiam de ſuo, obſonia dederunt 1 Maccab. XIV. 32. conf. Luc. III. 14. & 1 Cor. IX. 7.

CAP.

CAP. XI.

De Bello.

I.

Bellum Judæis diſtinguitur in מלחמת מצוה *bellum præcepti* & מלחמת רשות *bellum arbitrarium.* Illud eſt quod ipſius Dei juſſu, contra *ſeptem populos Cananæos*, ut & contra *Amalekitas* gerendum Deut. XX. 17. & XXV. 19. cui Judæi jungunt, quod ad *defenſionem* Iſraelis contra hoſtes tendit; hoc quod *ultro* ad *dilatandos fines* Iſraelis, aut ad *magnitudinem famamque* augendam ſuſcipitur. *Bellum quotuplex?*

II. Utriusque in multis diſtincta erant *jura*, ad prius enim omnes ſine diſcrimine Iſraelitæ tenebantur, ab hoc quidam erant liberi (cap. præced, §.IV.) Prius Rex nemine conſulto, poſterius non niſi ex ſententia Synedrii gerere poterat (II. c. III. §. XX.) necnon ſuſcipere fas erat, niſi illo antea geſto, denique in illo omnes promiſcue, in hoc non niſi maſculi interficiendi vid. cap. ſeqq. §. V. *Diverſæ ejus jura.*

III. Nemini bellum inferre licebat, niſi *oblata* prius *pace* Deuter. XX. 10. *Ante bellum pax offerenda.*

Quem in finem Josuam gentibus Cananæis missa triplici Epistola, tria hæc denuntiasse volunt: *Qui fugere vult fugiat! Qui pacisci vult paciscatur! Qui pugnare vult pugnet! Moabitis* tamen & *Ammonitis* pacem non oblatam, sed si eam ultro rogarent concessam, Judæi asserunt.

Ejus conditiones. IV. Oblatæ pacis *conditiones* iidem hasce tres statuunt, 1 ut susciperent septem præcepta Noachica, 2 Ut tributum penderent, 3 Ut Israeli servirent, Regisque jussa facerent. Qui his conditionibus pacem acciperet, illi vim inferre non licebat, pace vero non accepta, bellum parabatur.

Dei ante bellum consultatio. V. Ad hoc suscipiendum aut rite gerendum, gentes quidem solebant ex avium esu vel volatu, aut jecoris inspectione, aut βελομαντέιᾳ auguria captare, aut idola sua interrogare Ezech. XXI. 21. Israelitæ autem, præcipue in rebus dubiis, Deum consulebant, Jud. I. 1. sive per Urim & Thummim (I. c. XVII. §. XXIV, XXV.) sive per Prophetam 1 Sam. XIV. 37. XXX. 7. 1 Reg. XXII. 7.

Collectio exercitus. VI. Decreto bello exercitus sub signis, sublatis nonnunquam propositisque in montibus Jes. V. 26. XIII. 2. XVIII. 3. colligebatur. Signa talia

sive

five *vexilla* quæ & miles dein sequebatur, quondam in deserto IV majora erant רגלים dicta, certis figuris, ut Judæorum nonnulli tradunt, vel ut alii volunt literis distincta, sub quorum singulis tres tribus continebantur Num. II. 2. seqq. (conf. P. I. cap. VII. §. XXXVII.) Nonnunquam & signum generaliori voce נס appellatur. Collectus exercitus mox a Duce lustrabatur Jos. VIII. 10. 1 Sam. XV. 4. 2 Sam. XXVIII. 1. 1 Reg. XX. 27.

VII. In castris miles degebat sub tentoriis, elegantissimo ordine structis Num. XXIV. 5. quin & hic æque ac alias in populo mundities summo studio observari debebat, unde nemini alvum nisi extra castra egerere licebat. Deut. XXIII. 12, 13, 14. *Castra.*

VIII. Ad militem in officio continendum, observabatur ibidem exacte *disciplina militaris*, ita ut singuli præfectis suis, atque hi iterum summo Duci strictim obedire tenerentur, inobedientesque gravissimam pœnam, & pro re nata ultimum quoque supplicium incurrerent. 1 Sam. XIV. 24, 27, 39, 44. Ad petulantiam asperitatemque militum coërcendam quoque Deus ipse vetuit, ullam *arborem frugiferam* læde- *Disciplina militaris.*

re

re Deut. XX. 19. Denique in ipſo prælio fugientes etiam ſevere coërcebantur vid. §. XIV.

Privilegia militum. IX. Gaudebant tamen & milites in bello non exiguis privilegiis, namque ad *lotionem manuum*, ut Judæi teſtantur, obligati non erant, & urgente fame etiam *ſuillam* aliosque *cibos illicitos comedebant*, & vinum idolis conſecratum *bibebant*, Sabbatho quoque a militia immunes erant, imo ne arma quidem portare licebat, ſub templo II tamen ſui defenſionem Mattathias permiſit. (I. XX. §. XXVII.)

Præmia militibus propoſita. X. In rebus arduis ad extraordinaria facinora, milites nonnunquam inſignium præmiorum pollicitatione excitabantur Joſ. XV. 16. 1 Sam. XVII. 25. & XVIII. 17, 22, 23. 1 Chron. XI. 6.

Caſtrorum motus & quies. XI. Ubi *caſtra movenda* aut *metanda* eſſent, *tuba* ſignum dabatur Num. X. 2. ſqq. Iisdem vero quieſcentibus מעגל aut מעגלה *carros* pro vallo objicere ſolebant. 1 Sam. XVII. 20. & XXVI. 5, 7. Intra hos de nocte milites ſomnum in terra capiebant. Duce medium in caſtris locum occupante, præfectisque illam cingentibus. 1 Sam. XXVI. 5, 7, 8.

XII.

XII. Ad majorem ſecuritatem conſtituebantur in extremitate caſtrorum, qui excubias agerent, ne forte improviſo ab hoſte opprimerentur Jud. VII. 19. 1 Maccab. XII. 27.

XIII. Nonnunquam emittebantur quoque *exploratores* מרגלים qui hoſtium terram, conamina aut agmen ſcrutarentur Num. XIII. 2, 16, 17. 1 Sam. XVI. 4. 1 Maccab. V. 38. XII. 26. *Exploratores.*

XIV. Exercitum diſtinctum fuiſſe volunt in quinque ordines, *Primam aciem*, *Cor*, *Cornu dextrum*, *Cornu ſiniſtrum* & *Crus*, quo ſenſu vocem המשים accipiunt Exod. XIII. 18. Cornua *alarum* כנפים nomine quoque venire videntur. Jeſ. VIII. 8. Jerem. XLVIII. 40. *Quinque ordines exercitus.*

XV. Ad dimicandum miles ordine in campum educebatur, aciesque hoſtium aciei adverſa fronte opponebatur. 1 Sam. XVII. 20, 21. In caſtris vero relinquebantur qui arma & impedimenta cuſtodirent ibid. V. 22. 1 Sam. XXX. 24. *Eductio militum in aciem.*

XVI. Dum inſtruebatur acies כוהן משוח מלהמה *Sacerdos ad bellum unctus* (I. X. §. V.) alloquebatur ex loco alto exercitum, militibusque animum addebat verbis Deut. XX. 3, 4. quæ ut Judæi *Instructio aciei.*

dæi tradunt, dein alius Sacerdos clara voce per universum exercitum divulgabat. Postea Unctus verbis, comm. 5, 6, 7. reverti jubebat, qui novam domum struxerat, aut vineam plantaverat, aut uxorem recens duxerat (cap. præced. §. IV.) tum שוטר iisdem denuo alta voce ingeminatis, subjungebat *quicunque timet revertatur* ibid. com. 8. Quod postquam alius שוטר repetiisset, & modo dicti dimissi essent, phalanges ordinabantur, inque earum fronte præfecti constituebantur. Ante & post singulos ordines collocabantur quoque qui non solum cadentes erigerent, dicti inde זקפים *Erectores*, sed & clavis ferreis fugientes percuterent, aut crura illis comminuerent.

Regis præsentia in prælio. XVII. Cum Ducis præsentia atque exemplum non parum excitet milites, solebat quidem sæpissime Rex cum populo in aciem prodire, sed mutatis tamen nonnunquam vestibus, ne ab hostibus facile agnosceretur. 2 Chron. XVIII. 29.

Prælium. XVIII. Dimicaturi nonnunquam *dextrum brachium nudabant*, conf. Ezech. IV. 7. & Jes. LII. 10. mox dato per tubas a Sacerdotibus signo Num. X. 9. & 2 Chron.

2 Chron. XIII. 12. cui nonnunquam & cantus jungebatur 2 Chron. XX. 21, 22. ſublatoque ingenti κελεύσματι Exod. XXXII. 17. Joſ. VI. 5, 20. 1 Sam. XVII, 52. in hoſtem ruebant. Clamor hic non ſemper inordinatus erat, ſed aliquando certis verbis, teſſeræ vicem habentibus, conſtabat. Judic. XII. 20.

Monomachia & Oligomachia.

XIX. Ut ſanguini innocuo parceretur, nonnunquam rei ſumma *duorum pluriumve*, ab utraque parte lectorum, *certamini* committebatur, ita ut cujus partis delegati, ſuperiores evaderent, eadem victoriam reportaret 1 Sam. XVII. 8, 9. Huc etiam referunt nonnulli 2 Sam. II. 14. ſqq. multi tamen hunc locum de ludo ſ. ſimulacro belli accipiunt. Alia autem duella in privata cauſa propriaque auctoritate ſuſcepta, in antiquitate Judaica fundamentum non hābent.

Invocatio Dei & Vota.

XX. Non ante pugnam tantum, ſed & in ipſo prælio, pii Duces Dei auxilium calidiſſimis precibus implorabant Exod. XVII. 11. 2 Chron. XIII. 14. 2 Maccab. XII. 36. Aliquando iidem aut univerſus populus pro obtinenda victoria ſacrificia mactabant, vota nuncupabant, aut hoſtes devovebant 1 Sam. VII. 9. Jud. XI. 30. Num. XXI. 2. Secus autem impii de victoria deſperabun-

bundi nonnunquam ſibimet ipſis manus inferebant. 1 Sam. XXXI. 4.

Inſidiæ & Stratagemata. XXI. Non ſemper aperto Marte Judæi manus conſerebant, ſed & ſæpius ex *inſidiis* aut *ſtratagemate* hoſtem (idque aliquando ipſius Dei juſſu) opprimebant. Joſ. VIII. 2. ſeqq. Jud. VII. 16. ſeqq. XX. 29. 2 Sam. V. 23.

Urbium munimenta. XXII. Ad arcendam a locis habitatis hoſtilem vim, illa jam mature *muris* הומות ſive ſimplicibus ſive geminis, cincta ſunt Deut. XXVIII. 52. Jeſ. XXII. 11. 2 Chron. XXIII. 14. Muri hi variis *angulis* פנות 2 Chron. XXVI. 15. ducebantur *per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera oppugnantium ad ictus pateſcerent*, iisdem imponebantur *turres* מגדלים 2 Chron. XIV. 6. XXVI. 9. Pſ. XLVIII. 13. nonnunquam & *antemurali* חיל circumdabantur Jeſ. XXVI. 1. & Thren. II. 8.

Portæ. XXIII. Aditus claudebantur *portis*, haeque *vectibus* non tantum *ligneis*, ſed & aliquando *æneis* firmabantur, 1 Reg. IV. 13. 2 Chron. VI. 1, 5. XIV. 6.

Vigiles & cuſtodes. XXIV. In muris conſtituebantur *Vigiles*, qui in ſpeculis ſtantes, mature incolas de imminentibus periculis admonerent. Pſ. CXXII. 1. Cant. V. 7. Jeſ. LXII. 6. Peculiares quoque turres eun-

eundem in finem ſtructas habebant 2 Reg. IX. 17. Talis eſt quæ מִגְדַּל נוֹצְרִים *dicitur* 2 Reg. XVII. 9. XVIII. 8. De nocte vero *cuſtodes* per urbem aut in muris obambulabant, exploraturi, num omnia intra muros recte ſe haberent, aut extrinſecus quid metuendum eſſet, Cant. III. 3. & V. 7. Ad portas etiam collocati qui easdem cuſtodiebant. 1 Reg. VII. 10, 11.

XXV. Nonnunquam imminente obſidione fœminæ, infantes, quique præterea ad defenſionem inepti eſſent, ad loca tutiora emittebantur 2 Maccab. XII. 21. Aliquando tamen & mulieres in obſidione non levia fortitudinis ſpecimina edebant. Jud. IX. 53. *Emiſſio imbellis turbæ?*

XXVI. Circa loca patentia minusve munita aut in eorundem medio, *turres* aut *caſtella* ſtructa erant, quo incolæ cum præcipua ſupellectile ſemet reciperent Jud. IX. 46, 51. conf. Proverb. XVIII. 10. Nonnunquam præſidio deſtituti, ad inacceſſas rupes aut ſpeluncas confugiebant. Jud. VI. 2. & XX. 45. ſeqq. *Turres & Caſtella.*

XXVII. Urbem *oppugnaturi* נִלְחֲמִים per portas protinus irruebant, aut muros adomtis ſcalis conſcendebant, inque urbem tranſiliebant, Joſ. VIII. 19. *Oppugnatio & Obſidio.*

Jer. V. 10. Joel. II. 7. Pf. XVIII. 30. *Obsessuri* autem צרים eandem *aggere* סוללה cingebant, quo eam tandem tractu temporis caperent, aut fame aliisque incommodis ad deditionem compellerent Ezech. IV. 2, 3. 2 Reg. VI. 24, 25. XXV. 3. Luc. XIX. 43.

Cautela. XXVIII. Non licebat tamen Judæis, ut ipsi testantur, hostilem urbem undequaque includere, sed ad *unum latus* spatium reliquendum erat, unde qui vellet tuto fugere posset.

Obsidionis tempus. XXIX. Obsidio non incipiebatur *Sabbatho*, sed ut Magistri sciscunt, ad minimum triduo ante, semel autem cœpta, etiam ipso Sabbatho continuabatur.

Arma contra urbem adhibita. XXX. Non eminus tantum sagittis hostes in muro petebant, sed & *turres* erigebant, unde in ipsam urbem tela mittere possent, Jer. XXXVII. 33. Jer. LII. 4. Ezech. IV. 2. XVII. 17. ad muros postquam appropinquassent, facta ex clypeis *testudine* illos obtinere, aut admoto *ariete*, quem כר aut מחי dictum volunt, dejicere, aut portas effringere, vel easdem igne exurere studebant Ezech. IV. 2. XXI. 22. XXVI. 8, 9. & Jud. IX. 49, 52. nonnunquam & per *cuniculos* muros suffodiebant, quo vel caderent,

rent, vel ſub illis viam in urbem ſibi ſternerent, quo reſpiciunt Interpretes Alexandrini. Jer. LI. 58.

XXXI. Obſeſſi de muro non ſolum *ſagittis* pugnabant, ſed & præcipue *lapides molesque grandiores* in oppugnatores devolvebant 1 Sam. XI. 20, 21, 24. Ubi autem ab excubiis aut pugna vacabant, clypeos in circuitu murorum aut turrium ſuſpendebant. Ezech. XXVII. 10, 11. *Defenſio obſeſſorum.*

XXXII. Peculiare *machinæ majoris* genus, *Baliſtæ* non abſimile invenit, inque turribus & angulis murorum conſtituit Rex Uzzias, unde ſagittæ ſaxaque graviora in obſeſſores torqueri poſſent. 2 Chron. XXVI. 15. *Baliſtæ.*

XXXIII. Non omnia hæc quæ de armis arteque bellica tradidimus, omni tempore obtinuerunt: plurima pedetentim inventa ſunt, quorum multa gentes a Judæis mutuatæ videntur, quemadmodum hi contra non pauca ab illis didicerunt, & in uſus ſuos converterunt. Procul dubio quoque plura in re militari gentium memorata inter Judæos viguerunt, quorum ſacer codex non ſatis diſerte meminit, ut adeo Judæorum res militaris inde non parum illuſtrari poſſit. *Collatio rei militaris gentium.*

CAP. XII.
De Belli exitu, victoria, triumpho &c.

I.

Revocatio militum. Fuſa hoſtium acie, victores inſequebantur fugientes, donec ſigno dato ad caſtra revocarentur, quod plerumque ſono buccinæ fiebat 2 Sam. II. 28. XVIII. 16. XX. 22. Qui autem infeliciter pugnaverant, ad caſtra ſemet recipiebant, ut pugnam inſtaurarent, aut alia ratione ſibi conſulerent 1 Sam. IV. 3. Perditis vero caſtris, aut in fuga ſalutem quærebant, aut a Ducibus in alio loco iterum colligebantur. 2 Sam. II. 25.

Sepultura occiſorum. II. Mox præcipua cura erat, ut ſuorum qui in prælio occiderant corpora humo mandarent 1 Reg. XI. 15. aut domum delata, Patriis ſepulchris inferrent 2 Maccab. XII. 15. quod præcipue circa honoratiores, principes & duces ſtudioſe obſervabatur. 2 Sam. II. 32. XXI. 14.

Cæſi hoſtes quomodo habiti? III. *Occiſis hoſtibus* & præcipue quidem ducibus arma detrahebant, nonnunquam & capita amputabant, quæ vel

vel publice exponebant, vel ad triumphum ſervabant, Jud. VII. 25. 1 Sam. XVII. 5, 54. & XXXI. 9. cadavera vero congeſta ſepeliebant, ne terram inquinarent aut aërem fœtore corrumperent. Ezech. XXXIX. 11, 12.

IV. Clade affecti hoſtes cum pacem peterent, aut urbes ſemet dederent pax quidem concedebatur, ſed non niſi illis conditionibus, quas cap XII. §. IV. tetigimus. *Hoſtes pacem pedentes & urbes ſe dedentes.*

V. Qui autem pacis conditiones ſpernentes acie ſuperarentur, æque ac urbium vi captarum incolæ trucidabantur, & quidem in bellis arbitrariis non niſi *maſculi*, in bellis legalibus autem *omne* vivens ſine diſcrimine Deut. XX. 13. ſeqq. conf. 1 Sam. XV. 13. ſeqq. *Victi & vi capti*

VI. Poſterius locum quoque habebat, in populis aut urbibus a Deo ipſo aut Iſraele per חרם devotis Num. XXI. 2, 3. & 1. Reg. XX. 32. ſeqq. imo tales urbes penitus devaſtabantur igneque exurebantur (I. XVI. §. XXX.) *Urbes vaſtatæ.*

VII. Haud raro vaſtatarum urbium ſolum in perpetuæ deſolationis ſignum *ſale* conſpergebatur, aut eidem *aratrum* inducebatur Jud. IX. 45. Mich. III. 12. & Jer. XXVI. 18. Aliquando *Sale conſperſæ & aratro inductæ.*

& dirum maledictionis carmen in illum qui eas instaurare auderet, pronunciabatur. Jos. VI. 26. coll. 1 Reg. XVI. 34.

Hostes subjugati. VIII. Hostium domitorum colla nonnunquam Victores, ad omnimodam eorum subjectionem testandam, pedibus premebant. Jos. X. 24, conf. Ps. XCI. 13. & Rom. XVI. 20. Mutilatio autem capti Regis Adoni Pezek pro singulari Dei judicio, ex jure talionis ipsi immisso habenda est, Jud. I. 6, 7. Effossio oculi dextri barbarum facinus erat, 1 Sam. XI. 2.

Obsides, præsidia, & arma adempta. IX. Ab iisdem ne forte rebellarent *obsides* capiebantur 2 Reg. XIV. 14. & 2 Chron. XXV. 14. aut *præsidia* illis imponebantur 2 Sam. VIII. 6, 14. coll. XXIII. 12. Moris quoque in oriente erat arma illis adimere, quin & aliquando ipsos fabros ferrarios, quo minus ea reparare possent. 1 Sam. XIII. 19, 22.

Ἐπινίκιον victorum. X. Ovantes Victores vel in ipso campo vel in triumpho domum redeuntes ἐπινίκιον canebant, quo tum Dei gratiosum auxilium, tum ducum aut aliorum quibus victoria præcipue debebatur fortia facta, dignis ad cœlum lau-

laudibus extollerent. Exod. XV. 1, 20. Jud. V. 1.

XI. Heroum quoque qui in bello ceciderant funus lugubri carmine plangebant, 2 Sam. I. 17. 2 Chron. XXXV. 25. *Planctus Heroum.*

XII. Triumphantes nonnunquam abſciſſa hoſtium capita, captivos vinctos, prædam actam, ſecum ducere ſolebant. Jud. VII. 25. 1 Sam. XVII. 54, 57. *Triumphus.*

XIII. Sic redeuntibus, qui in ædibus remanſerant, cum choris virgineis obviam procedere, eosque inter concentus Muſicos & hymnos in laudem Victorum compoſitos, domum comitari ſolebant. Jud. XI. 34. 1 Sam. XVIII. 6, 7. *Receptio triumphantium.*

XIV. Milites qui hoſtes interfecerant aut mortuos ſepeliverant, per ſeptem dies immundi erant, dieque tertio & ſeptimo, ut omnes a mortuo polluti (I. XVIII. §. XXVI.) una cum captivis & præda ſua *luſtrari* debebant Num. XXXI. 19. ſeqq. 2 Maccab. XII. 38. *Militum luſtratio.*

XV. Qui præ aliis rem fortiter geſſerant, non vulgaribus *præmiis* afficiebantur, & vel ad majores honores promovebantur 1 Chron. XI. 6. vel argento balteoque donabantur 2 Sam. *Præmia militaria.*

XVIII. 11. nonnunquam & ex promisſione antea facta, non ſolum ſibi ſuisque immunitatem a tributis accipiebant, ſed & ſplendidiſſimo matrimonio honorabantur. Joſ. XV. 17. & 1 Sam. XVIII. 27.

Pars prædæ Deo data.

XVI. Nonnunquam ex urbibus per חרם devotis, aurum, argentum, æs & ferrum, reliquis omnibus combuſtis, in *theſaurum Domini* inferebatur Joſ. VI. 24. In aliis bellis aliquando etiam *præcipua prædæ pars* ultro a Ducibus *Deo*, inprimis ad læſum ejus Numen placandum, offerebatur. Num. XXXI. 50. Non inſolens quoque erat inſignioris hoſtis arma eidem conſecrata in Sanctuario ſuſpendere. 1 Sam. XVII. 54. XXI. 9. & XXXI. 1, 10.

Reliqua diviſio.

XVII. Ordinario autem Deus *prædam* in duas partes æquales dividi juſſit, quarum unam his, qui in bellum profecti erant, alteram illis qui domi manſerant dari, priorisque partem quinquageſimam Sacerdotibus, poſterioris Levitis pendi voluit. Num. XXXI. 25. ſeqq. Ex parte quæ militibus cedebat, non ſolum qui dimicaverant, ſed & qui arma cuſtodiverant, portionem ſuam accipiebant. 1 Sam. XXX. 24, 25.

XVIII.

XVIII. *Equi* autem aliquando enervabantur, & *turres* igne comburebantur Jos. II. 6. 9. Idem nonnunquam aliis quoque hostium *armis* factum esse sunt qui ex Psal. XLVI. 11. & Jes. IX. 4, 5. colligunt. *Equi enervati, currus combusti.*

XIX. *Captivi* quos in vita conservare licebat, postquam Proselyti facti riteque lustrati, post *mancipiis* habebantur, multoque deterioris conditionis erant, quam qui concessa pace Israeli serviebant, non tamen pro lubitu in illos sævire licebat, (III. III. §. XXVI.) Ita quoque captivis fœminis nefas erat pro arbitrio abuti, sed qui cum tali rem habuisset, eam vel domum ducere, vel numerata dote liberam dimittere tenebatur, (ibid. §. XXVII.) *Captivi.*

XX. In perennem reportatæ victoriæ memoriam auxiliique divini gratam recordationem, haud raro *publica monumenta* peculiaribus *appellationibus* aut *inscriptionibus* nobilitata erigebantur Exod. XVII. 15. 1 Sam. VII. 12. *Victoria monumenta.*

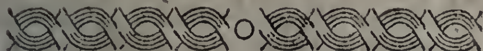
XXI. Omnia hæc quæ de Judæorum de militari diximus, proprie ad bella cum gentibus gesta spectant, alia autem *intestinorum* (quæ forte orirentur) ratio erat, in quibus semper meminisse debebant, se mutuo fratres es- *Bella intestina.*

ſe, atque ita etiam cum victis agere, Jud. XXI. 6, 7. & 2 Chron. XXVIII. 11. ſeqq. Præterquam ſi quæ urbs ad *apoſtaſiam* delapſa eſſet, hæc enim occiſis hominibus & pecudibus, cum omnibus quæ in ea inveniebantur, ultricibus flammis delenda nec æternum inſtauranda erat. Deut. XIII. 13. ſeqq.

Judæi hodie imbelles.

XXII. Coronidis loco circa hoc argumentum probe obſervandum eſt, gentem bello quondam clariſſimam, præſentiſſimoque Dei auxilio ſuffultam, nunc fere totam animo fractam, & ad militiam ineptam eſſe, qua in re ſingulare judicium, certiſſimumque vaticiniorum implementum cernere licet, Levit. XXVI. 36. ſeqq. Deut. XXVIII. 65, 66.

PARS

PARS TERTIA.

DE STATU OECONOMICO.

CAP. I.

De Matrimonio, jure Leviratus & Divortiis.

I.

Lustravimus hactenus geminum Judæorum statum, Ecclesiasticum & Politicum, restat ut *Oeconomicum* breviter delineemus. *Status Oeconomicus.*

II. Ad hujus constitutionem præcipue facit *matrimonium*, quod uti ab ipso Deo institutum Gen. I. 28. IX. 1. ita a Judæis non solum honeste semper habitum, conf. Hebr. XIII. 4. sed & illum qui XX *annos* natus, matrimonium nondum contraxit, licet nec defectus quidam nec assiduum Legis *Matrimonium.*

gis

gis ſtudium obfuiſſet, in præceptum divinum peccare credunt.

Conjugia interdicta certis perſonis. III. Quædam conjugia, certis perſonis, alia omnibus ſine diſcrimine Iſraelitis, interdicta erant. Pontifici *viduam*, eidem æque ac aliis Sacerdotibus, *meretricem*, *profanatam*, *a Viro dimiſſam &c.* (I.X.§.XXII.) ducere nefas erat. Filia ἐπίκληρος (infr. c. II. §.XXIX.) non poterat nubere niſi alicui ex tribu ſua, Num, XXXVI. 6.

Omnibus. IV. Conjugia omnibus interdicta, & quidem tam *Viris* quam *fœminis* erant, cum *ethnicis* Deut. VII. 3, Eſr. X. 2. ſeqq. *Spuriis* Deut, XXIII. 3. nimis propinquo *conſanguinitatis* aut *affinitatis* gradu conjunctis Lev.XVIII.7. ſeqq. *Viris* in ſpecie, cum *uxore a ſe repudiata*, poſtquam alteri nupta fuerat, vid. infr.§.XLII. cum *fratria* alterius, quamdiu Levir illam non renuiſſet ducere, infr. §.XXXV. *fœminis* autem cum פצוע דכא & כרות שפכה Deut. XXXIII. 2. ut & cum *Proſelytis* ex *Ammonitis* aut *Moabitis* ibid. X. 4. Rabbini quoque Sponſalia illegitima declarant cum *ſtultis & mutis* contracta, ut & *hominum liberorum* cum *ſervis & ancillis*.

Gradus probibiti. V. Cum Deus ex uno ſanguine humanum genus condere vellet, *conjugia* con-

consanguineorum ab initio vitari non potuerunt. Imo Judæi illa ante Legem vetita fuisse negant, præterquam cum *matre & noverca*, quæ omni tempore, & cum *sorore uterina*, quæ post generis humani multiplicationem, ex jure Noachidarum interdicta asserunt. Iidem præter personas ipsa Lege vetitas, quas עריות *nuditates* appellant, XX alias שניות *secundarias* dictas מפי ספרים *ex ore scribarum* per sepem Legis addunt. In gravibus interdictis non levis quoque inter Rabbanitas & Karræos dissensus est.

VI. Ceterum autem conjugia inter omnes sine discrimine tribus licita erant. Rabbanitæ tamen suis semet cum Karræis conjungere non permittunt. *Conjugia inter tribus omnes licita.*

VII. *Ætas* matrimonio apta est, ex quo puberes & majorennes facti, quod ultimum in juvenibus post completum annum XIII & diem unum, in virginibus post XII annos & diem I obtinet. Ordinario tamen juvenis anno XVIII uxorem ducit. Quod si minorennis se desponsaverit inscio Parente, desponsatio nulla est. Vidua autem aut repudiata non potest alteri desponsari, nisi exactis tribus a morte *Ætas matrimonio apta.*

te prioris mariti aut repudio menſibus.

Polygamia a Deo tolerata.

VIII. Licet *Polygamia* primæ conjugii inſtitutioni repugnet Gen. I. 27. Mal. II. 15. coll. Matth. XIX. 4. dubitari tamen nequit, illam inter Judæos obtinuiſſe, atque adeo in eorum numerum referendam eſſe, quæ Deus ob *σκληροκαρδίαν* in hac gente quondam toleravit, Matth. XIX. 8. Pontifici M. tamen non niſi unicam uxorem permiſſam fuiſſe teſtantur. Hodie etiam polygamiam in regionibus Europæis non amplius exercent, imo Rabbi Gerſon A. M. 4830 illam ſub Excommunicationis pœna prohibuit.

Duplex uxorum genus.

IX. Duæ uxorum erant ſpecies, quædam enim נשים appellabantur ſ. *Uxores Legitimæ* aut *Primariæ*, aliæ פילגשים *concubinæ*, quæ non pro ſcortis habendæ, ſed pro *uxoribus ſecundariis*, aut ut nonnulli volunt, *ſervis thoro deſtinatis, verum ſine ſolemni copulatione & deſponſatione* Geneſ. XXII. 24. XXV. 6. XIX. 1. ſeqq. 1 Reg. XI. 3. Cant. VI. 8. 9.

Ambitio nuptiarum.

X. Qui aliquam in uxorem primariam ambiebat, vel ipſe vel per Patrem aut internuncium cum Patre ejus agebat Gen. XXIV. 10. ſeqq. Tob. VII. 10. non

non tamen Pater poteſtatem habebat filiam majorennem, inſciam & invitam deſponſandi conf. Gen. XXIV. 57, 58. & licet illud jus ipſi tribuant in filiam minorennem, non tamen eo uti permittunt Rabbini, ſed contra ubi majorennis facta, רשותא בידה ipſi facultatem deſponſationem talem reſcindendi concedunt.

XI. Determinabatur *Argentum* in *dotem* לכתובה ſponſæ dandum ab ejus Patre, adhibitis etiam aliquando reliquis cognatis Exod. XXXIV. 12. Summa erat pro ſponſi facultatibus major aut minor, ad minimum autem Virgini in dotem CC Zuzim, viduæ C dabantur. Quod ſi ſponſus dotem dare non valeret, aliquid æquivalens illi imponebatur Gen. XXIX. 18. 1 Sam. XVIII. 23, 25. & 2 Sam. III. 14. **Dos.**

XII. Bona quæ ſponſa afferebat ſponſo ſive mobilia ſive immobilia aut ſervi, non dos ſed נדוניה appellantur. Eadem ſi maritus in poteſtatem ſuam recipiat, dicuntur נכסי צאן ברזל *bona pecoris ferrei*, quia ita uti accepit illa conſervare tenetur, ſi in poteſtate uxoris maneant, appellantur נכסי מלוג *bona depilationis*, quorum incrementum aut decrementum uxorem ipſam tangit. ***Bona ſponſa.***

XIII.

Desponsatio. XIII. Postquam conventum erat, sequebatur *desponsatio* אירוס (conf. ארש Deut. XX. 7.) שידוך aut קידוש dicta, inter quæ posteriora nonnulli id discriminis intercedere volunt, ut שידוך *desponsationem* quasi *privatam* & *de futuro*, קידוש *sponsalia solemniora*, & *de præsenti* denotet.

Desponsationis varii modi. XIV. *Desponsationis* קידוש tres modos Judæi tradunt בכסף או בשטר או בביאה וכולן בעדים *argento*, quod ad minimum debet esse valoris פרוטה (II. c. VIII. §. XXXIII.) aut *scripto* aut *concubitu, atque hæc omnia præsentibus testibus*. Horum prior usitatissimus est, ultimum autem seu per concubitum, ante legem obtinuisse, sed sub lege interdictum esse, quique illum sequitur flagellationis pœnam incurrere monent.

Instrumentum desponsationis. XV. Ad sponsaliorum confirmationem שטר seu *instrumentum* plerumque a Notario s. Scriba populi conscribebatur, & a partibus contrahentibus testibusque consignabatur, quo desponsatio cum assensu sponsæ, summa dotis cum bonis sponsæ, mutua officia &c. exprimebantur. conf. Tob. VII. 15.

XVI.

XVI. Rite deſponſata virgo jam pro uxore reputatur Matth. I. 20. Luc. II. 5. nec ſine libello repudii dimitti poteſt. Si cum alio moechata fuerit, ut adultera punitur, quique cum illa rem habet, eandem pœnam ac ſi cum conjugata habuiſſet, incurrit. *Deſponſata pro uxore habetur.*

XVII. Inter deſponſationem & nuptias aliquod tempus unius pluriumve menſium, pro lubitu contrahentium intercedere debet, quo labente convocata Judæorum ſenum æque ac juvenum multitudine prælegitur contractus matrimonialis; dies matrimonii conſummationi ſtatuitur, tum ſponſus & ſponſa ſibi mutuo מזל טוב *fortunam fauſtam* precantur, juvenes autem adſtantes, ollas, quas ad id manibus tenent, in terram projiciendo comminuunt, tandem omnibus diſcedentibus aliquis ad portam vinum dulce, nonnunquam una cum bellariis, propinat. *Tempus inter ſponſalia & nuptias.*

XVIII. Licet inde ab illo tempore libere ſed caſte ſponſam in ædibus Patris adeat, 8 tamen vel hodie 3 diebus ante nuptiarum ſolemnia neutra pars domo exit, ſed ad exemplum Simſonis Jud. XV, 10, 11. juvenes ſponſum viſitant, cum illo edentes, bibentes, ludentes. Proximo ante nuptias die mu- *Præparatio ad nuptias.*

lieres ſponſam cum ingenti ſtrepitu in balneum ducunt, & poſtquam tota abluta eſt frigida reducunt. Mittunt quoque ſibi mutuo ſponſus & ſponſa cingulum nuptiale, quorum quod ſponſa ſponſo mittit argenteis, quod hic illi, aureis bullis inſtructum eſt.

Tempus nuptiarum.

XIX. Non celebrant nuptias, a *die Paſchatis* usque ad diem XXXIII. לספירת העומר *numerationis manipuli* (I. XII. §. XVII.) nec a XVII menſis *Tammuz* usque ad IX menſis *Ab*, nec die *feſto*, excepto *Purim*, nec die *minus feſto*, nonnulli id quoque primo & ſexto hebdomadis illegitimum putant. Sabbatho poſt meridiem nuptiales epulæ quidem aguntur, ſed ſolemnia ipſa pridie ante ejus ingreſſum fieri debent. Ordinario autem quondam nuptiis Virginis, dies quartus, viduæ quintus dicatus erat, nunc prioribus plerumque dies ſextus deſtinatur. Eligunt quoque ad matrimonii conſummationem præcipue lunam creſcentem.

Ornatus ſponſi & ſponſæ.

XX. Die nuptiis celebrandis deſtinato, Sponſus veſtes Sabbathinas, ſponſa nuptiales induit (Jeſ. XLIX. 18. LXI. 10.) tum poſterior a mulieribus & virginibus inter plauſus & cantilenas pectinatur, cincinni illi elegantiſſime diſpo-

ſponuntur, pretioſa vitta capiti, & velum oculis ad exemplum Rebeccæ (Gen. XXIV. 65.) imponitur. Antiquitus etiam ſponſus æque ac ſponſa *coronas* gerere ſolebant.

XXI. *Nuptiarum ſolemnia fiunt* ſub dio in platea, aut præſentibus minimum X hominibus, & quidem plerumque a meridie, quem in finem poſtquam, חפה *tegmen* aut *Conopeum* quatuor perticis fultum a totidem pueris ad locum conſtitutum eſt delatum, ſponſus primum cum viris prodiens, moxque cum mulieribus, reſonantibus inſtrumentis muſicis, ſequens ſponſa, ſub tegmen illud inter votivas circumſtantium acclamationes ברוך הבא *Benedictus qui venit!* ſe conferunt, tum ſponſa ter circa ſponſum & ſemel ab eodem circumducitur, adſtantibus illos frumento, cui aliquando argentum in uſum pauperum immixtum, conſpergentibus, clamantibusque פרו ורבי *creſcite & multiplicamini.* Mox ſponſa ad dextram ſponſi, ſecundum Pſ. XLV. 10. ſtante, ita ut utriusque facies meridiei obſerva, Rabbinus utriusque manus jungit, extremitate טלית ſ. veli (III.V. §.XXII.) ſponſi collo circumdati, caput ſponſæ operit ad exemplum Ru-

Nuptiarum ſolemnia.

thæ II. 19. coll. Ezech. XVI. 8. Poſtea Rabbinus aut ש״ץ *Legatus Eccleſiæ* ſeu ut hodie appellari ſolet *Præcentor*, aut quidam maxime propinquorum, cyathum vini, recitata *benedictione ſponſaliorum* ברכת ארוסין conſecratum ſponſo ſponſæque bibendum porrigit, quo guſtato ſponſus annulum aureum, ſed ſine gemmis, exhibitum primum Rabbino & per illum duobus teſtibus, digito indici ſponſæ applicat, addens הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל *Ecce tu mihi deſponſata es annulo hoc ſecundum legem Moſis & Iſraelis!* Tum prælecto præſentibus aliis duobus teſtibus inſtrumento pactisque dotalibus, alium cyathum vini pronunciata ברכת נשואין *benedictione matrimoniali* ſ. שבע ברכות *ſeptem benedictionibus*, ſponſus & ſponſa bibunt & quod in eo reliquum eſt vini in terram effundunt, cyathum ipſum vero ſponſus in terram projectum comminuit, ſicque omnibus clamantibus מזל טוב *fortuna fauſta!* actus hic finitur.

Cæna nuptialis. XXII. Sub veſperam ſequitur epulum nuptiale, cum proximis amicis ſumptibus ſponſi, celebrandum ad quod nulli Chriſtiani invitari debent.

Poſt

Poſtquam ſponſus ſatis longas preces cecinit, ſponſæ gallinam cum ovo apponunt, unde ſponſus primum ſponſæ fruſtulum præbet, tum omnes hoſpites viri ac fœminæ uncis manibus gallinam diripiunt, fruſtumque oblatum devorant, aut ſibi mutuo inter cachinnos eripiunt, ovum autem ſibi mutuo vel Chriſtiano ſpectatori, ſi forte adſit, in faciem ingerunt. Luſu hoc finito ad veram cœnam accedunt, ubi poſtquam Cereri & Baccho ſtrenue litatum eſt, in lætitiam effuſi choreas agunt, inprimis unam quam *choream præcepti* (*Mitzva* Tanz) appellant. Sic tandem ſequitur *Deductio in thalamum*, cui quondam in Judæa aderant duo שושבינין *Φίλοι τοῦ Νυμφίου Amici ſponſi* Joh. III. 29. prope diſtinguendi ab *υἱοῖς τοῦ Νυμφῶνος* Matth. IX. 15. ſ. בני חפה i. e. *convivis*. Continuatur feſtivitas nuptialis, ſi ſponſa vidua fuerit ad minimum per *tres*, ſi virgo per *ſeptem dies*, ad exemplum Jacobi Gen. XXIX. 27. & Simſonis Jud. XIV. 13. Coll. Tob. XI. 22. qui dies inſtar feſtorum habentur. Sub finem convivii quandoque hoſpites *νεογάμοις* munera mittunt.

XXIII. Primo, quod conſummatas nuptias ſequitur, Sabbatho, hoſpites *Viſitatio Synago-*

ga post nuptias. nuptiales νεόγαμον, fœminæ novam nuptam, in Synagogam deducunt. Ubi Sponſus ad lectionem Legis evocatus, eleemoſynas pollicetur. Finitis ſacris utrique ab iisdem comitibus domum reducuntur. Novum maritum autem, excepto tamen illo qui perſonam ſibi interdictam aut ſemel a ſe repudiatam duxerat, per integrum annum non ſolum a militia (II. X. §. IV.) ſed & ab aliis oneribus publicis Lex immunem eſſe jubet. Deut. XXV. 5.

Officia mariti erga uxorem. XXIV. In ipſo matrimonio Uxor *decem res* a Marito exigere poteſt, quarum tres ex ipſa lege Exod. XXI. 10. deducunt, *alimenta, veſtitum,* & τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν 1 Cor. VII. 3. ſeptem ex verbis ſcribarum addunt, ſc. quod ægrotans a marito ſananda, captiva redimenda, mortua ſepelienda, ex opibus mariti alenda, mortuo marito domicilium illi quamdiu vidua manet, concedendum, filiæ, ex illa natæ etiam tum alendæ dones deſponſantur, filiis vero præter debitam hæreditatis paternæ portionem, dos ejus matrimonialis relinquenda.

Uxoris erga maritum. XXV. Contra Uxor Marito quatuor debet, 1 ut opera manus ejus marito cedant, 2 ut præſentia ejus coram ipſo ſit,

ſit, 3 ut omni vitæ tempore comedat fructus bonorum ejus, 4 ut illa demortua eadem hæreditario jure ante omnes alios conſequatur.

Subjectio ſub ejus poteſtate.

XXVI. Per matrimonium in poteſtatem mariti tranſibat uxor, ita ut nec ſine ejus conſenſu votum nuncupare (I. XVI. §. III.) nec ullum alicujus momenti negotium ſuſcipere poſſet. Subjectionis ſignum erat velamen capiti impoſitum. 1 Cor. XI. 10.

Sponſa deflorata inventa.

XXVII. Hæc omnia locum habebant in matrimonio legitimo, quod ſi autem ſponſus conſummatis nuptiis τὰ παρθένια non reperiiſſet, rem deferebat ad Synedrium XXIII, a quo, ſi evinceretur poſt deſponſationem (ut Judæi teſtantur) cum alio conſueviſſe, ad lapidationis ſupplicium, aut ſi ſacerdotis filia eſſet, ad vivicomburium condemnabatur. Contra vero ſi ſponſus eam falſo accuſaſſet, tenebatur illam retinere per totam vitam, & Patri, aut eo defuncto, uxori ipſi, geminam dotem ſcilicet C ſiclos dare & flagellationis pœnam ſubire, quæ duo ultima tamen Judæi tantum obtinuiſſe volunt, ubi ſponſa נערה id eſt XII annis & uno die major, ſed totidem annis & ſex menſibus minor eſſet (III. II. §. XXIV.) eamque

diſerte ſtupri poſt deſponſationem poſtulaſſet. Deut. XXII. 3. ſeqq. Teſtes autem falſi contra illam producti, eodem ſupplicio, quod ipſa ſi rea deprehenſa meruiſſet, afficiebantur.

Nuptiæ cum vitiata.

XXVIII. Si quis Virginem nulli deſponſatam pellexiſſet ad ſtuprum, uxorem ducere debebat, aut ſi filiæ, Pater eam dare, vel ut Judæi addunt, ipſemet illam ducere, aut ipſa illi nubere nollet, numerare ei debebat קנס *mulctam* L Siclorum Exod. XXII. 16. Si autem quis talem Virginem vi compreſſiſſet, tenebatur illam, ſiquidem Pater eam, ut Judæi monent, dare, aut compreſſa illi nubere vellet, non ſolum uxorem ducere, ſed & per omnem vitam retinere, & Patri, aut eo mortuo, ex ſententia magiſtrorum, filiæ dare קנס *mulctam* L Siclorum Deut. XXII. 28,29. Præterea Rabbini priori injungunt ſolvere בושת ſ. pro *ignominia* & פגם ſ. pro *vitio*, poſteriori autem præter hæc duo adhuc צער ſ. pro *mærore:* quorum omnium pretium fixum non erat, ſed pro varia vitiatæ conditione, a judicibus determinabatur.

Jus Leviratus.

XXIX. Peculiarem apud Judæos in re matrimoniali attentionem meretur יבום jus *Leviratus*. Quo enim familiarum

liarum diſtinctio inque iisdem avita bona conſervarentur, juſſit Deus, ut ſi quis ſine liberis decederet, frater ejus & quidem eodem Patre, ut Judæi dicunt, natus, defuncti viduam duceret, fratrique ſemen excitaret. Deut. XXV. 5. & Matth. XXII. 24. Qui mos æque ac plures alii, ante legem jam obtinuit. Gen. XXXVIII. 8. ſed per Legem dein proprius determinatus arctioribusque limitibus circum ſcriptus eſt.

XXX. Primus qui ex hoc matrimonio naſcebatur filius, non pro filio Patris ſui, ſed demortui reputabatur Gen. XXXVIII. 9. ejus nomine appellabatur, in bona illius ſuccedebat, ejusdemque genus propagabat, ſic ut & in tabulis genealogicis hac ratione poſteritas ejus continuaretur. *Filius Leviri habetur pro filio defuncti.*

XXXI. Non licebat autem Leviro eam ducere, ut Judæi docent, niſi exacto prius trium menſium ſpatio, ut conſtaret eam gravidam non eſſe, tum quoque non niſi poſt deſponſationem præſentibus duobus teſtibus, mediante ad minimum Pruta, aut re illi æquivalente, factam. *Nuptiæ Leviri cum glore.*

XXXII. Si elapſo hoc ſpatio Levir illam ducere nollet, ipſa eum adducebat ad judices loci ejus, ſi ducere tenueret, *Extractio calcei.*

ret, vidua recitata formula Deut. XXV. 7. ipſoque reſpondente *nolo eam ducere*, illi calceum dextrum ſolvebat atque exuebat, tum coram facie ejus in terram exſpuebat, addens verba Deut. XXV. 9. quo a tempore Leviri nomen appellabatur בית הלוץ הנעל *domus ejus cui calceus exutus eſt*. Deut. l. c. quemadmodum & totus hic actus Judæis nomine חליצה venit.

Circumſtantiæ ritus hujus. XXXIII. Ante recitatam a vidua priorem formulam, Judæi aſſerunt Judices Leviro, prout circumſtantiæ flagitabant, conſilium dediſſe, vel ad ducendum vel ad repudiandum: tum quoque calceum quendam, (qualem auriculis, ligulis fibuliſque ſingulari ratione compoſitum, ut omnium pedibus applicari queat, hunc in finem etiamnum ſemper præſto habent) Leviro traditum, quem nudo pedi dextro indueret. Iidem viduam ad hanc ſolemnitatem non admittendam eſſe ſciſcunt niſi jejunam, ſputi autem quantitatem, quam inter res numerant, quibus in lege menſura nulla ſtatuta eſt, tantam ad minimum requirunt, ut in terra conſpici queat. Denique finito hoc actu Judices ter exclamaſſe חלוץ הנעל eundemque ſcripto publico, quod גט aut שטר חליצה in-

instrumentum aut libellum exutionis calcei appellant, Fratriæ tradito, confirmari solitum, testantur.

XXXIV. Lege autem hac Leviratus & exutionis calcei solutus erat Pontifex, utpote cui non nisi Virgo ducenda erat (I. X. §. XXII.) Idem de Rege Judæi asserunt (II. III. §. XIII.) Quin & plures alios iidem recensent, qui ob varias causas, sive a parte Leviri sive viduæ, ab utraque obligatione aut alterutra, liberi erant. *Quinam ab hac Lege liberi.*

XXXV. Extracto calceo Levir ducere poterat quam vellet, & חלוצה seu a Leviro repudiata nubere cuicunque eam ambienti, præterquam quod Sacerdotibus interdicta esset (I. c. X. §. XXII.) Quod si vero antequam calceum exuisset, alium duxisset, utrique apud Judæos flagellationis pœna constituta erat, & ipsa libello divortii dimitti debebat. *Repudiata a Leviro cui nubere posset?*

XXXVI. *Divortium* aut *Repudium* גירושין Judæi ex institutione ejusdem, qui conjugii Auctor est, derivant. Et sane Moses quidem permisit illud, sed διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ipsorum Deuter. XXIV. 1. coll. Matth. XIX. 8. *Divortium.*

XXXVII. In causis repudii Judæi ipsi non conveniunt, Schammæani enim *Causa ejus.*

enim non nisi ob inventam in uxore *rem turpem* דבר ערות i. e. *adulterium*, dimittendam statuunt, quod & Servator ipse inculcat Matth. V. 32. & XIX. 9. sed Hilleliani id levissimis de causis, permittunt, quam levitatem merito Servator reprehendit locc. citt.

Requisita. XXXVIII. Ad divortium Judæi decem res ex Lege ipsa deductas requirunt, *1 ut maritus sponte uxorem dimittat. 2 Ut id faciat mediante scripto, non alia re. 3 Ut scripti summa sit, quod expellat & removeat eam ex possessione sua. 4 Ut illa sit causa separationis inter illum & illam. 5 Ut scriptum hoc in ejus* (repudiandæ) *nomen conscriptum sit. 6 Ut post scriptionem nihil desit nisi traditio scripti. 7 Ut id actu illi tradat. 8 Ut id faciat coram testibus. 9 Idque secundum Legem repudii. 10 Ut id faciat vel maritus ipse, vel aliquis ab eo ad id delegatus.*

Libellus repudii. XXXIX. Præcipuum quod hic intervenire debebat, est *libellus repudii* ספר כריתות vel תירוכין & גט aut גט פטורין vel שלוחין aut שבוקין איגרת βιβλίον ἀποστασίου dictus v. Deut. XXIV. 1. coll. Matth. V. 31. & XIX. 7. Scribebatur is ut Judæi monent, vel per mari-

ritum ipſum vel per Scribam populi, aut alium, ad id delegatum, certa formula, duodecim lineis, omni liquore aut materia menſura, in quacunque re cui inſcribi poſſet, & a duobus teſtibus ſubſcribebatur.

XL. Iisdem Auctoribus ſi quis ſub certa conditione על תנאי uxorem repudiaſſet, conditione illa adimpleta, tantum repudiata erat, eadem autem non exſtante, divortium quoque locum non habebat. Ante conditionis impletionem autem marito integrum erat eam abolere aut mutare. Sic & certo tempore definito, quo repudium vim ſuam nanciſceretur, ante illud non cenſebatur repudiata, neque etiam ſi interea temporis maritus mortuus, aut libellus repudii, ſine mulieris culpa, perditus aut combuſtus eſſet. *Repudium conditionatum.*

XLI. Quamprimum quis uxorem repudiaverat, eam ex ædibus ſuis dimittere, nec ſolus cum ſola in eadem domo aut conclavi manere debebat, ſecus ſi feciſſet, aut per teſtes convinci poſſet, cum illa iterum conſueviſſe, habebatur ac ſi eam denuo uxorem duxiſſet, nec ſine novo libello repudii dimitti poterat. *Dimiſſio repudiatæ.*

XLII.

Cui illa nubere posset? XLII. Repudiata cuicunque alii Viro, excepto Sacerdote (l. X. §. XXII.) vel cui alias etiam extra hunc casum illicita esset, & ut nonnulli volunt etiam Rege (l. III. §. XIII.) nubere, aut antequam id factum a priori recipi poterat, sed postquam alteri nupsisset, priori in perpetuum interdicta erat, Deut. XXIV. 2, 3, 4. ita ut si tum illam denuo duxisset, ex Judæorum sententia, vapularet, eandemque dimittere cogeretur.

An jus repudii etiam fœminis competat? XLIII. Nonnulli apud Judæos æque ac apud Romanos non Viros tantum uxores suas, sed & has Maritos repudiare potuisse contendunt, sed Judæi solis *Maritis* hoc jus tribuunt, nec contrarium ex sacris probari potest, frustraque in primis ad Marc. X. 12. provocatur.

CAP. II.

De Liberorum Generatione, Educatione &c.

I.

Fœcundus thorus.

Præcipuus matrimonii finis eſt *procreatio Sanctæ ſobolis* Gen. I. 28. Mal. II. 15. unde fœcundus thalamus pro ſingulari felicitate & benedictione ſemper inter Judæos, & in ipſa jam Patriarchali familia reputabatur Gen. XXIX. 31. ſeqq. Pſal. CXXVII. 4. ſqq. & CXXVIII. 3. ſeqq.

Sterilitas.

II. Contra *ſterilitas* pro ſumma ignominia ſingularique pœna habebatur, Gen. XXX. 23. & etiamnum, licet nunc longe alia ejus quam quondam ſit ratio, habetur.

Angelus conceptioni præfectus.

III. Uti Judæi ſingulis fere negotiis peculiares angelos præficiunt, ita & מלאכא דו ממונא על עיבור ליליא *Angelum qui præfectus eſt conceptioni nocturnæ* memorant.

IV.

Judæorum superſtitio. IV. Tam tempore graviditatis quam puerperii, Judæi hodie *ſuperſtitioni* inſigniter litant, gravidarum enim collo non ſolum certa *amuleta* ex pergameno, cui verba quædam Pſalmi primi cum brevi oratiuncula inſcripta, appendunt, ſed & appropinquante partus tempore, quando cubile puerperæ adornatur, Paterfamilias vel alius ſanctitate conſpicuus Judæus, creta circulum per omnes parietes circumducit, tum quoque in omnibus parietibus, circa lectum & ſupra januam tam extrinſecus quam intrinſecus literis hebraicis ſcribit אדם חוא חוץ לילית *Adam, Eva, foras Lilis:* quidam etiam illos trium angelorum nomina סנוי סנסנוי סנמנגלף *Sinoi, Sanſenoi, Sanmangelof* exarare teſtantur.

Obſtetrices. V. Ad opem parturienti ferendam ſevere vetant Chriſtianam *obſtetricem* accerſere, niſi forte Judaica haberi plane nequeat, quin nec tum Chriſtianæ hoc negotium committunt, niſi circumſtantibus pluribus ſuæ gentis mulieribus, ne forte infanti membrum aliquod lædat, aut ipſum in partu exſtinguat.

VI.

VI. In ipsis partus doloribus ad eundem facilitandum Maritus, aut ejus loco Rabbinus, aut alius legendi peritus, ante fores cubiculi ter attente legit caput LIV Jesaiæ, ut & Psalmos XX. XXVIII. XCI. & CII, subjunctis longiusculis precibus. Si nec tum Puerpera onere suo levetur, accersunt ex Synagoga *librum Legis*, inque cubiculo collocant, cui medio singularem vim tribuunt. *Media ad partum facilitandum.*

VII. Postquam Puerpera fœtum enixa est, nonnunquam ad caput ejus in lecto nudum gladium defigunt, eumque ter per eundem ut & parietes & terram circumducunt, idque XXX diebus, semel de nocte, continuant. Per idem tempus vespera, Vicini, Conjugati & Adolescentes, ad lectum ejus preces vespertinas alta voce recitare, aliquando etiam, maxime septima nocte strenue potando & ludendo tempus fallere consueverunt. Denique & fœtui Amuleta inscripta trium illorum Angelorum (§. IV.) nomina gerentia, appendi, tum quoque fasciæ certis vocibus inscribi solent. *Cura Puerperarum & fœtus.*

VIII. Ubi *fœtus masculus* natus, ingens exoritur gaudium, statimque Pa- *Fœtus masculus.*

ter de circumcifione cogitat, quæ eo quo (I.XX.§.III.feq.) vifum modo, octavo die peragitur, idque in omnibus eadem ratione, præterquam quod ordinaria benedictionis formula fuper fpurio integra non recitetur.

Fœmineus. IX. Nata autem *filiola* non multum pompæ nec fingularis apparatus cernitur, fed cum exacto menfe Puerpera Synagogam adit, שץ *Legatus Ecclefiæ* f. *Præcentor* recitata fuper filiola benedictione, ex fententia Patris illi nomen imponit: Apud Germanos autem id ab eodem, fublato poculo vini in Parentum ædibus fieri folet.

Immunditìes puerperæ. X. Ex lege mulier, nato filiolo per XL, filiola per LXXX dies *immunda* erat, & non lotione tantum, fed & facrificiis luftrari debebat (I. c. XVIII. §. XXIX.) fed Rabbanitæ ut fe a Karræis diftinguant, cum maxime in utroque cafu tantum XL dies f. fex feptimanas obfervant, quibus mulier decumbere & vir omni contactu ejus abftinere debet, illis autem elapfis, poftquam frigida fe abluit, & veftes mundas albasque induit, ad ordinariam victus thorique communionem redit.

XI.

XI. Idem tempus obſervandum, ſi mulier ante juſtum tempus partu liberetur, nec non ſi abortum faciat, aut partum monſtroſum edat. Quod ſi autem abortus, contingat ante diem quadrageſimum, pro partu non reputatur, ſed menſtruæ iſtar ſe gerit. ***Partus abortivus aut monſtroſus.***

XII. *Mater*, ſi poſſit, ipſa infanti *ubera præbere*, eumque in finem cibo ſaluberrimo uti, jejunia autem, præcipue matutina, nec non nimiam pectoris denudationem, ſollicite fugere tenetur. Si ipſa hoc officio fungi nequeat, ante omnia Judaicæ nutrici non Chriſtianæ lactandum committere debet, quemadmodum nec contra nutrici Judaicæ infantem Chriſtianum lactare licet. ***Lactatio infantis.***

XIII. Lactationi multi duos, alii plures annos tribuunt, ſpatio autem hoc elapſo, cum infans ablactaretur, læta quondam convivia agitare ſolebant. Gen. XXI. 8. ***Ablactatio.***

XIV. Si Mater infantem maſculum primo partu enixa eſſet, impleto menſe ſ. XXX diebus redimi debebat, V Siclis Sacerdoti dandis (l. XIII. §. XXX.) Idem etiamnum obſervant, quem in finem Pater die XXXI a nativitate ***Redemptio primogeniti.***

Sacerdotem cum quibusdam Amicis convocat, & cum puerulo ſimul argentum menſæ imponit, tum poſt varias quæſtiones inſtitutas Sacerdotem jubet argentum recipere, addita benedictione, dein ſolemni formula a Sacerdote ſubjuncta, læti epulantur, idque etiam ipſo jejunii die, quod ſi dies XXXI incidat in Sabbathum, in alium diem redemptio differtur. Antiquitus quoque Primogenitos Deo, ſolemni ritu in templo, ſiſti ſolitos, ex Luc. II. 22. colligunt.

Perſonæ ab hac lege liberæ. XV. Patre autem ante hoc tempus demortuo, non tenetur mater filium redimere, ſed ſchedula aut lamina argentea collo ejus appenditur, cum inſcriptione בכור שלא נפדה *Primogenitus qui redemptus non eſt*, vel בן כוהן *filius ſacerdotis*, ipſeque adultus factus ſemet redimere debet. Sacerdotes & Levitæ, nec non harum filiæ Iſraelitis junctæ, ab hac Redemptionis lege, quondam etiam immunes erant.

Infantum cura. XVI. Pueruli *non nudi* circumferendi aut in lectum deponendi vel inde tollendi, nec permittendum, ut ipſi ſe eo nudi conferant aut ſurgant, nec ut diſcurrant urente ſole, aut luna ſplen-

ſplendente, aut nudis pedibus. Mature quoque aſſuefaciendi ordinario gentis veſtitui, inprimis ut capite tecto incedant, & cingulum gerant.

Inſtillatio odii erga Chriſtianos.

XVII. Judæorum liberis cum lacte quaſi materno *odium* erga Chriſtianos inſtillatur, eundemque in finem omni cum horum liberis communione arceantur.

Puerulorum inſtitutio.

XVIII. Præcipua cura Patris eſt, ut filios mature ſacris, literisque eum in finem neceſſariis imbuat, unde non tantum in teneriori ætate illos, certas ſententias ſcripturæ, verbis hebraicis, ſed & ſalutationes, quibus mane & veſperi nec non Sabbathis & diebus feſtis, Parentes honorare debent, edocet, quibus tamen nomen Dei, non niſi poſt ſeptimum ætatis annum, addere licet, tum quoque nomina hebraica ſuppellectilis domeſticæ illis inculcantur, quo hebrææ linguæ adſueſcant.

Adoleſcentum ſtudia.

XIX. Ex quo loqui valent, eosdem ſecundum conſuetudinem jam antiquitus (ut dicunt) Hieroſolymis obſervatam, pedetentim anno tertio aut quarto *literarum* cognitione imbuunt, anno quinto aut ſerius pro variis circumſtantiis in ſcholam mittunt,

 aut

aut privatæ Rabbini vel Præceptoris cujusdam inſtitutioni tradunt. Ordinario autem anno V *Legis*, X *Miſchnæ*, XV *Gemaræ* ſtudio, illos conſecrant.

Puellæ a Legis ſtudio liberæ.

XX. *Puellæ* ad ſtudium Legis obligatæ non ſunt, nec matri permittitur illas docere, quod ſi ſponte ſua eam diſcant, aliquam ipſis apud Deum mercedem Judæi pollicentur. Synagogas ipſas etiam, extra loca illis aſſignata, non niſi ſemel in anno, in feſto gaudii Legis (I. cap. XII. §. XL.) adeunt.

Pueri Opificium diſcere debent.

XXI. Ad officia Patris Judæi quoque referunt, ut filium doceat *opificium*, unde aliquando ſe ſuosque honeſte alere queat.

Diſciplina & honor Parentum.

XXII. Uti Deus injunxit Parentibus, Liberorum moribus diligenter attendere, inque eorum ſcelera debitis pœnis animadvertere Proverb. XIII. 24. XXIII. 13. 14. coll. 1 Sam. II. 13. ita contra liberos non ſolum peculiari lege Parentes honorare juſſit Exod. XX. 12. ſed & filium immorigerum, ubi fruſtra caſtigatus, nec non maledicentem Patri aut Matri, *lapidibus* obrui voluit Deut. XXI. 18. ſeqq. & Lev. XX. 9 conf. (II. V. §. L.)

XXIII

XXIII. Liberi *minorennes* קטנים in Patris erant poteſtate, nec quicquam ab illis actum, niſi ex ejus conſenſu, ratum erat. Decedente Patre, vel ex ejus determinatione, vel a Parente alio huic ſuccedente, vel a בית דין *judicio* quod Patris vicem erga pupillos ſuſtinebat, illis tutores אפיטרופין Ἐπίτροποι conſtituebantur, a quo officio tamen Minorennes, fœminæ, ſervi, mente capti, ſurdi, & plebeji, quorum libertas dubia eſt, excludebantur.

Minorennes ſub poteſtate Patris aut Tutorum.

XXIV. In hoc ſtatu manebant Pueri ordinario, ut Judæi monent, XIII annis & die uno, puellæ XII annis & die uno, quod ſi tum adeſſent pubertatis ſigna (qualia duplicia Judæi diſtinguunt סימן תחתון *ſignum inferius*, & סימן עליון *ſignum ſuperius*) *majorennes* גדולים & גדולות evadebant, & puellæ menſibus ſex ſequentibus נערות *juvenculæ*, dein autem בוגרות *plenæ pubertatis* appellabantur. Signis vero illis deficientibus, usque ad annos XIX & XI menſes, minorennes manebant. Si nec tunc deprehenderentur, ſed eorum loco in puero ſigna ſpadonis, in puella Viraginis ſe proderent, ille סריס *ſpado*, hæc אילונית

Majorennes.

ſterilis dicebatur, denique & his ſignis non exſtantibus, usque dum ſigna pubertatis conſpicerentur, vel usque ad annum XXXV & diem unum, in pubertate adhuc erant, inde autem ab illo tempore ſive ſpadonis aut ſterilis ſigna comparerent, ſive non, puer pro *ſpadone*, puella pro *ſterili* reputabatur. Quamprimum vero Puer pro ſpadone aut puella pro ſterili declarabatur, majorennes erant.

Filii majorennis jura. XXV. Poſtquam filius Majorennis evaſerat, ipſemet DCXIII Legis præcepta obſervare tenebatur, unde בר מצוה *Filius præcepti* dicebatur, quod Pater coram X aliis Judæis ad id convocatis declarabat. Ab illo tempore quoque ipſemet ſuarum rerum Dominus erat, & quicquid agebat, ratum habebatur. Inprimis autem ab anno XX, commercium, emtionem & venditionem, locationem & conductionem &c. exercere ſolebat.

Soli filii Hæredes. XXVI. Inter liberos ſoli filii præteritis filiabus, hæreditate bonorum a Parentibus relictorum gaudebant, & hi quidem non niſi ex legitimo matrimonia nati, ex ancilla autem ſeu extranea ſuſcepti, excludebantur, aut a Patre vivo donis quibusdam dimittebantur

bantur Gen. XXI. 10. coll. Gal. IV. 30. Gen. XXV. 6. & Jud. IX. 2.

XXVII. Ne tamen *filiabus* etiam necessaria deessent, relicto satis opulento patrimonio, nondum nuptis ex bonis paternis *alimenta* præstari usque ad plenam pubertatem aut desponsationem debebant, imo rebus angustis filios potius ostiatim mendicare debere, quam filias alimentis his carere, Judæi docent. Iisdem tempore nuptiarum a fratribus ex bonis paternis פרנסה dandam sciscunt, quæ pro circumstantiarum discrimine variabat, vel ex judicii determinatione, decima bonorum pars erat. ***Filiabus tamen necessaria præbenda.***

XXVIII. Ut *Primogenitus Matris* singulari ratione Deo sacer erat redimique debebat supr. §. XIV. ita *Primogenitus Patris* insignibus præ reliquis filiis prærogativis gaudebat, nam & præcipua ejus in familia auctoritas (II. II. §. XI.) & potiores certo respectu ante Legem in Sacerdotio partes erant (I. X. §. II.) & in hæreditate geminam portionem accipiebat, Deut. XXI, 17. Judæi tamen Legem hanc non nisi de bonis Patris, & illis qui- ***Primogeniti jura.***

 dem

dem quæ ante mortem actu in ejus potestate fuerunt, explicandam statuunt.

Filia ἐπίκληρος. XXIX. Ubi nulli filii erant, filiæ, sive una sive plures, sine ullo primogenituræ jure hæreditatem adibant. Num. XXVII. 8. Filia hac ratione in bona Parentum succedens ἐπίκληρος dicitur, quæ non nisi cuidam ex tribu sua nubere poterat, ne avita bona a tribu abalienarentur. Numer. XXXVI. 6, 9,

De liberis quorum sexus dubius. XXX: De illis *quorum sexus dubius* est, ut טומטום & אנדרוגינוס Judæi ita statuunt, quod ubi filii soli, aut filii & filiæ supersunt, hi in patrimonio satis lauto filiabus comparantur, & alimenta accipiunt: ubi solæ filiæ, earum cohæredes fiunt. Ubi autem nec filii nec filiæ inveniuntur, hæreditas ad ipsos devolvitur.

Devolutio hæreditatis ad descendentes. XXXI. Quicquid autem alicui hæreditario jure debebatur, id & ipso demortuo, ad liberos ejus transibat, nam ut Judæi dicunt בני בנים הרי הם כבנים *Filii Filiorum ecce sunt* (reputantur) *ut filii!*

XXXII.

XXXII. Licet quis ex jure Judaico, præteritis legitimis hæredibus, alios instituere queat, non tamen id Sapientes probant, imprimis si erga liberos, etiamsi non prout decet semet gerentes, fiat, ut infra videbimus (XIII. §. XX.) *Liberi hæreditate non excludendi.*

XXXIII. Non apud alios tantum populos, sed & apud Judæos adoptio locum habebat, filiusque adoptivus eodem ut alii jure fruebatur, ita ut in bona succederet, & ex Judæorum sententia viduam quoque a nuptiis Leviri liberaret. *Adoptio.*

CAP.

CAP. III.

De Servis.

I.

Servi Hebræi vel ethnici.

Servi עבדים apud Judæos duplicis erant generis, *Hebræi* aut *gentibus* oriundi.

Hebræi duplices.

II. Hebræi natura quidem omnes liberi erant, per accidens tamen ſervi fieri poterant, idque vel per *ultroneam ſui ipſius venditionem, vel per fori addictionem*, ſeu venditionem a judicio factam.

I Vendens ſe ex paupertate.

III. Nemini licebat ſemet ipſum vendere, niſi ad ſummam *paupertatem* redactus eſſet Lev. XXV. 39. ita ut ex Judæorum ſententia, nec veſtis illi ſupereſſet.

Idque tantum Iſraelitæ.

IV. Non poterat etiam ſemet vendere niſi *Iſraelitæ*, ne quidem Proſelyto Portæ, quod ſi tamen ſe illi aut ethnico vendidiſſet, a propinquo *redimendus* erat, eidemque ſervire debebat. Lev. XXX. 47.

Anni ſervitutis hujus.

V. Venditio hæc fiebat in tot *annos*, quot volebat & cum emptore conveniebat.

VI. Per

VI. Per addictionem fori solus *Fur* in servitutem redigebatur, qui quod furatus erat restituere non valebat, hunc enim Judicium vendebat Exod. XXII. 2. quod tamen Judæi asserunt, ad compensationem solius pretii ablati, non mulctæ dupli, quadrupli, aut quintupli factum, mulctæ autem hujus solutionem a beatiori ipsius fortuna, post exactos servitutis annos, exspectandam fuisse. *II Fur venditus a judicio.*

VII. Talis venditio etiam non fiebat nisi *Israelitæ* aut *Proselyto portæ*, idque tantum ad spatium sex annorum. *Cui & quamdiu?*

VIII. Utraque hæc servitutis species non habebat locum nisi in *Viris*, fœminæ enim ut Judæi testantur, nec semet vendere poterant, nec a judicio vendebantur, quemadmodum neque illi, servum, sive Hebræum sive ethnicum, emere licebat. Alia tamen ratione ipsæ quoque in servitutem redigi poterant: Si scilicet Pater *filiam* vendidisset. Exod. XXI. 7. *Ancilla a Patre vendita.*

IX. Addunt autem Judæi & huic venditioni varia temperamenta, nam non licebat Patri filiam vendere, nisi etiam in casu extremæ paupertatis, dum puella adhuc minorennis esset, *Cautela.*

&

& ubi ſaltem dubia ſpes nuptiarum, ſive cum emptore ipſo, ſive cum filio ejus affulgeret.

Officia Servientium. X. *Venditi* hac ratione, obſtricti erant Dominorum opus ſedulo facere, eorumque commoda, quantum pote, promovere.

Officia Dominorum erga ſervientes. XI. Omnis autem hæc *Servitus* tam Virorum quam puellarum tolerabilis admodum ſatisque honeſta erat, nam & venditio non fiebat publice, ut mancipiorum, ſed clam, & Domino non licebat eos duriter tractare, aut miniſterium vile illis imponere, ſed blande cum iis ut fratribus agere, & cibùm, potum, veſtitum &c. non pejorem, quam quo ipſe utebatur, præſtare tenebatur.

Erga ſervorum uxores & liberos. XII. Imo non ipſa tantum venditorum corpora alenda erant, ſed & *Uxoribus* & *liberis* eorum, Victum, Amictum & Domicilium, Dominus præbere obſtrictus erat, licet illi plane non ſervirent, & opera manuum ipſorum non in Domini ſed mariti commodum cederent.

Jus dandi ancillam Cananæam ſervo. XIII. Peculiare jus erat Domini, quod ſervo poterat dare *ancillam Cananæam*, ut ex illa ſuſciperet liberos, Domino dein ſervituros. Exod. XXI. 4.

Judæi

Judæi autem id tantum de eo quem judicium vendiderat, & quidem si ante venditionem jam ipse uxorem & liberos habuisset, intelligendum esse monent.

XIV. Si Dominus *ancillam* tempore servitutis sibi aut filio despondisset, sine ulteriori Patris consensu, qui jam per venditionem consensisse reputabatur, ut & sine dote aliisque solemnibus ex servitute, in statum dignitatemque *uxoris* transibat. *Ancilla desponsata Domino aut filio.*

XV. Ordinario durabat servitus ejus qui se ipsum vendiderat, usque ad constitutos annos, illius autem qui a Judicio venditus erat, nec non ancillæ, si Dominus eam nec duxisset, nec filio dedisset, integris sex annis, septimo vero tam ille quam hæc in libertatem restituebatur. Deut. XV. 12. *Servitutis duratio.*

XVI. Septimum hunc annum nonnulli de anno Sabbathico intelligunt (I. XII. §. XLVI.) sed minus recte, cum Lex illum diserte a primo servitutis anno supputare jubeat. *Annus septimus.*

XVII. Elapsis itaque sex servitutis annis, tam servus hic quam ancilla, in *libertatem* emitti debebant, idque non vacui, sed additis muneribus Deut. XV. 14. quibus Judæi ex traditione *Dimissio servorum & ancillarum.*

tione pretium XXX ſiclorum (idem quo Servator venditus, Matth. XXVI. 19. coll. Zach. XI. 12, 13.) ſtatuunt. Uxor tamen Cananæa quam Dominus ſervo dederat, & liberi ex illa ſuſcepti, Domino relinquendi erant. Exod. XXI. 4.

Perforatio auris ſervi ultronei.

XVIII. Quod ſi ſervus illos & Dominum ſuum diligens, repudiata libertate ulterius ſervire mallet, in ſignum ultroneæ perpetuæque ſervitutis ei *auris perforabatur.* Exod. XXI. 6.

Circumſtantiæ ritus hujus.

XIX. Ritus hujus Judæi ſequentes circumſtantias tradunt. Poſtquam Servus mentem ſuam ante finitum ſervitutis tempus declaraſſet, Dominus illum adducebat ad conſeſſum trium judicum, reque illic expoſita, ſub finem ſexti anni, eum conſtituebat inter oſtium & poſtem ſive ſuæ ſive alterius cujuſcunque ædis, & clavo per autem ejus dextram adacto, illum oſtio affigebat. Fiebat id plerumque XV menſis Adar, & quidem circa ſervos a judicio venditos, exceptis tamen qui genere Sacerdotali orti, quorum aures terebrare nefas erat, ne בעלי מום *vitiati* evaderent.

XX.

XX. Sic denuo ſponte Domino ſuo addictus ſervire debebat usque ad *Jubilæum*, quo tandem, ſive vellet ſive nollet, exire tenebatur. Lev. XXV. 41. (conf. l. XXI. §. LII.) *Servitus usque ad jubilæum.*

XXI. Idem *Annus Jubilæus* tam huic, quam ſervo qui ſemet ipſum vendiderat, nec non ancillæ hebrææ libertatem conciliabat, quocunque etiam tempore, licet intra conſtitutos ſervitutis annos, incideret. Eadem per alias quoque cauſas anticipari poterat, ut per ultroneæ *dimiſſionis libellum*, *redemptionem* ſive per ſervum ipſum, aut cognatum factam & *mortem Domini*, niſi is filium hæredem relinqueret, ad alios enim hæredes, ſervi Ebræi aut ancillæ non tranſibant. Ancillæ inſuper quamprimum pubertatis ſigna conſequerentur, liberæ erant. *Plures aliæ libertatis cauſæ.*

XXII. Præcipua tamen ſervitia a *gentibus* deſumebantur Lev. XXV. 44. idque vel jure *belli*, quo victi in ſervitutem tradebantur, vel aliis legitimis acquirendi modis in *pace* uſitatis. *Servitia ethnica.*

XXIII. Hi potiſſimum erant, *emptio*, cum vel prior Dominus ſervum, vel ethnicus ſemet ipſum, aut liberos ſuos *Modi illa acquirendi.*

 ven-

venderet, *permutatio* çum re alia, *donatio* aut *hæreditas*.

Traditio Dominii in ſervos. XXIV. Tradebatur autem *Dominium* in ſervos, eodem modo ut in agros, vel בכסף numerata *pecunia*, או בשטר aut *Syngrapha* או בחזקה aut *vi*, quando nempe ex conſenſu prioris Domini novus ab illo ſervile opus de quo §. XXV. peragi curaret. Servi juniores jumenti inſtar vendebantur, & ante venditionem manibus contrectabantur.

Servi initiati Judaiſmo, aut VII præcept. Noachic. XXV. Inaugurabantur ſervi hi Judaiſmo, ſi vellent, ut alias Proſelyti juſtitiæ, mediante circumciſione & baptiſmo (l. XXII. §. XIV.) ubi tamen cavendum, ne ſervus adultus coram Triumviris diceret ſe baptizari לשם בן חורין *in nomen liberi*, aut לשם גירות *in nomen juris proſelyti*, tum enim liber evadebat. Minorem autem Dominus poterat baptiſmo tradere pro lubitu, לשם גר *in nomen Proſelyti* לשם עבד *in nomen Servi* או לשם בן חורין *aut in nomen liberi*. Servus qui Judaiſmum recuſaret, Gentibus iterum vendendus erat, quod ſi ea conditione emptus, ut VII præcepta Noachica tantum reciperet, ea præſtito tolerabatur, ſi id quoque

que abnueret, morte mulctari debebat.

XXVI. Erant autem ſervi tales atque ancillæ ex gentibus, vera *mancipia*, in quæ Domino ingens poteſtas competebat, & quibus ad opera maxime ſervilia utebatur, quo præcipue pertinet, quod vaſa poſt eum portare in balneum, calceamenta illi ſolvere & induere aut eadem ferre (conf. inf. V. §. XVII.) debebant &c. Ita quoque Judæis teſtibus, omnia quæ ſervus poſſidebat, Domini erant, qui interim ſervo ne victum quidem aut amictum præſtare cogebatur. Iidem tamen, Veteres erga hos quoque ſervos lenitate uſos, & eundem illis cibum, quo ipſi fruerentur, præbuiſſe aſſerunt. *Servitia hæc vera mancipia erant.*

XXVII. Ne tamen pro lubitu in eosdem ſæviretur, cavit Deus, ut ſi Dominus baculo percuteret talem ſervum aut ancillam, & ſub manibus ejus moreretur, Dominus viciſſim morte afficeretur: ſi vero unum aut duos adhuc dies viveret, a ſupplicio liber erat. Exod. XXI. 20. 21. Quod ſi percutiendo corrupiſſet illi oculum, aut dentem excuſſiſſet, libertate eam ob cauſam donari debebat, ibid. v. *Cautelæ pro illorum incolumitate.*

26, 27. Judæi autem hoc de solis Judaiſmo initiatis accipiunt.

Et pudicitia. XXVIII. Ita quoque Domino non licebat ſervæ pudicitiam temere lædere, ſed ſi quis bello captam violaſſet, eam in ædes ducere, & poſtquam ipſa caput totondiſſet, unguesque creſcere ſiviſſet, tum integro menſe Parentes luxiſſet, & proſelyta juſtitiæ facta eſſet, uxorem ſibi ſumere, aut ſi id nollet, liberam dimittere tenebatur, Deut. XVI. 11, 12.

Servitus hæc perpetua erat. XXIX. Mancipia hæc perpetuæ ſervituti erant ſubjecta, & æque ac alia bona ad hæredes tranſibant Lev. XXV. 46. Nec ipſa tantum, ſed & liberi illorum, eidem ſervituti ſuberant, quod tamen tum ſolum obtinebat, ſi mater quoque ſerva eſſet, ſi vero Iſraelitis ex ſervo filium ſuſcepiſſet, is Ebræus, ſi libera licet ethnica, is liber erat.

Venditio eorum. XXX. Vendi quoque mancipia æque ac eorum liberi, pro lubitu aliis poterant, non tamen id Judæi licuiſſe teſtantur extra terram, etiamſi homini Iſraelitæ, multo minus ethnico ubi

ubicunque locorum, quin potius priori in casu ab emptore, posteriori autem a venditore, prævia redemptione, libertate donari debebant.

XXXI. Præter hos casus, ut & ob inflictum damnum (§. XXVI.) plures aliæ causæ erant, quibus mancipia poterant יצא בחירות *libertatem adipisci.* Harum præcipue duæ sunt, *Redemptio* mediante pretio, sive per mancipium ipsum, sive per alium Domino consentiente soluto, & ultronea *manumissio* per Dominum facta. *Redemptio aut manumissio eorum.*

XXXII. Ad manumissionem necessarius erat libellus גט שהרור cui inscriptum esset הרי ארת בן הורין *Ecce liber* aut *ingenuus sis!* aut הרי את של עצמך *Ecce sis tuæ potestatis!* *Manumissionis Syngrapha.*

XXXIII. Ad tales manumissos & ex illis prognatos referendi sunt משוחררים quorum in Judæorum Pandectis frequens mentio occurrit, & λιβερτῖνοι quorum peculiaris Synagoga celebratur. Actor. VI. 9. (conf. l. IX. §. X.) *Libertini.*

XXXIV. Præter mancipia privata *Mancipia publica.*

nonnulla etiam publica erant, a Principibus aut Regibus in usum totius populi aut templi tradita, ex quorum numero erant Nethinæi (I. XI. §. XII.) & servi Salomonis Esr. II. 58. & Nehem. VII. 60.

Discrimen servorum & liberorum.

XXXV. Uti autem servorum vilis admodum erat conditio, ita stante œconomia legali, ingens inter illos & homines liberos intercedebat discrimen, quod tamen sub diebus N. T. cum maxime est sublatum. 1 Corinth. XII. 13. Gal. III. 28. & Col. III. 11.

CAP.

CAP. IV.

De Ædibus &c.

I.

Non Patriarchæ tantum, ſed & multi Orientis populi antiquitus in *tentoriis* degere ſolebant; Hebr. XI. 9. Pſ. LXXXIII. 7. CXX. 5. quem morem Rechabitæ conſtanter retinuerunt. Jer. XXXV. 7, 10. *Tentoria.*

II. Poſtquam autem Iſraelitæ in terram Canaan ingreſſi ſunt, illic jam firmiores *ædes* invenerunt, Joſ. II. 1. 3. ipſique dein ulterius ſtruxerunt. *Ædes.*

III. Conſtabant illæ potiſſimum *ligno* & *lapidibus coctis*, Jeſ. IX. 9. Hab. II. 11. *calce* inter ſe conjunctis. *Materia earum.*

IV. Invaleſcente autem pedetentim luxu, pretioſiora *palatia* ex cæſo marmore trabibusque cedrinis erigi cœperunt. 1 Reg. XXII. 39. Jer. XXII. 14. Amos III. 15. *Palatia pretioſiora.*

V. Ante pleraſque ædes *atrium* ſeu area quædam quadrata, muro aut macerie cincta erat, ubi nonnunquam puteus inveniebatur. 2 Sam. XVII. 18. ſæpe quoque plures vicinæ domus unum *commune atrium* habebant. *Atrium.*

Porta. VI. Tam a tria quam ædes ipsæ *portis* instructæ erant, quæ de nocte claudi, & ligneis pessulis vel claustris obserari solebant, ad quæ aperienda ligneis quoque clavibus utebantur. Cant. V. 5. Jes. XXII. 22.

Ostiarii. VII. Ad has portas excubabant θυρωροὶ, quod munus aliquando *servis*, sæpe quoque *ancillis* dabatur. Marc. XIII. 34. Joh. X. 3. XVIII. 16. 17. Act. XII. 13.

Mesusa. VIII. Tam portæ hæ, quam januæ conclavium, schedula מזוזה *Mesusa* instrui solent, quem morem ex Deut. VI. 9. repetunt.

Descriptio ejus. IX. Est hæc Schedula quadrata membranacea, cui ab interiori parte nitide inscribuntur duæ Legis pericopæ Deut. VI. 4-9. & XI. 13-20. in dorso autem nomen שדי exaratur, dein convoluta, cannæque aut pyxidi, eo in loco ubi nomen שדי scriptum foramine instructæ, inclusa, prævia singulari benedictione, muro aut posti ad dextrum latus ingressus domus aut conclavis, infigitur. Obtinet hic mos in omnibus Judæorum ædibus, exceptis Synagogis, ut & quondam templo, ubi illud non nisi in sola porta Nicanoris locum habebat.

X. In-

X. In memoriam excidii templi, ſtatuerunt Rabbini, ædes nullis cælaturis ex calce aut gypſo exornandas, ſed parietes tantum ex luto erigendos, calceque dealbandos eſſe, tum quoque e regione portæ partem aliquam nudam ſine calce relinquendam, quo in exitu & introitu perpetuo vaſtationis illius memoria recolatur. *Dealbatio ædium.*

XI. *Imagines* quoque, *ſtatuas* aut *picturas* nullas in ædibus ferunt, præterquam quod in Italia quasdam, non elevatas, nec totum corpus exhibentes tolerant. *Proſcriptio imaginum.*

XII. Ædes uti cum maxime, ita & quondam in varia *conclavia* diviſæ erant, in quorum interioribus plerumque Pater & Mater familias cum liberis ſuis degere, ibidemque cubare ſolebant, Cant. I. 4. III. 4. Joël. II. 16. Luc. XI. 7. *Conclavia.*

XIII. Eædem conſtabant quoque pluribus *contignationibus*, unde δίςεγα & τρίςεγα memorantur Actor. XX. 9. In his contignationibus עליות ὑπερῶα *cœnacula* erant, ubi & cibum ſumere, & orare aliisque privatis pietatis exercitiis ſtudiisve incumbere, & nonnunquam quoque hoſpitibus diverſorium concedere ſolebant Marc. XIV. 15. *Cœnacula.*

Actor. XX. 7-11. Dan. VI. 10. 1 Reg. XVII. 19. & 2 Reg. IV. 10.

Fenestra. XIV. Conclavia inferiora æque ac ſuperiora *feneſtris* ad lumen recipiendum inſtructa erant 1 Sam. XIX. 22. Dan. I. 1. quæ vel plane apertæ vel clathris, cortinis aliave quadam materia obductæ erant. 2 Reg. XIII, 7. Cant. II. 9.

Tecta. XV. *Tecta* ordinario erant *plana*, in quibus ſæpe æſtate apricabantur, ambulabant, orabant, epulabantur, ſomnum capiebant, idque non de die tantum, ſed & de nocte, 2 Sam. XI. 2. Actor. X. 9. Nonnunquam illic tabernacula ſtruebant Nehem. VIII. 17. Aliquando ibidem non ſolum latibula quærebant Joſ. II. 6. ſed & contra peragebant aut inde proclamabant quæ palam fieri, omnibusque innoteſcere volebant, 2 Sam. XVI. 22. Luc. XII. 3.

Lorica tectorum. XVI. Tam multiplex tectorum uſus cum eſſet, lorica Deus illa cingi juſſit, ne quis inde decideret, quod qui neglexiſſet, altero ex tali caſu mortuo, homicidii pœnam incurrebat. Deut. XXII. 8.

Supellex. XVII. Præcipua Judæorum maximeque neceſſaria ſupellex præter vaſa culinaria ciboque aut potui inſervientia,

tia, conſtabat מטה aut ערש lecto, quem Judæi monent ſemper longitudine inter plagam meridionalem & ſeptentrionalem eſſe conſtituendum, שלחן *menſa*, כסא *ſella*, & מנורה *Lychnucho* 2 Reg. IV. 10. quæ tamen tractu temporis non ſolum multiplicata, ſed & creſcente luxu pedetentim majori ſumptu ſplendidius parata fuit. Prov. VII. 16. Amos VI. 4.

XVIII. Plerique in ædibus quoque, ad privatum ſuum & familiæ uſum, *balnea* habebant. 2 Sam. XI. 2. ***Balnea.***

XIX. *Latrinæ* ordinario in ſpatio ſubdiali extra ædes conſtitutæ, aut ſaltem muro extrinſecus adſtructæ ſunt, idque ſemper ita, ut in illis conſidentes, faciem & tergum plagæ meridionali & ſeptentrionali obvertant. ***Latrinæ.***

XX. Reges & Magnates alias domus *æſtivales* habebant, in quibus ab intenſiori calore, alias *hyemales*, ubi a frigore ſecurius commodiusque degerent, Jer, XXXVI. 22. coll. Amos. III. 15. ***Domus** æſtivales & Brumales.*

XXI. Ædes terræ Iſraeliticæ excepte urbe Hieroſolyma, aliis ad tempus *elocari* a Dominis poterant. *Locationem* nonnulli a menſe Niſan initium ſumſiſſe volunt (II, VII. §. 4.) *Elocatio ædium.*

XXII.

Venditio. XXII. Vendere quoque easdem licebat, sed ita ut in Jubilæo ad pristinum Dominum redirent (I. XXI. §. LII.) exceptis quæ in urbibus Josuæ tempore muro cinctis sitæ, hæ enim nisi intra annum redemptæ essent, perpetuo dein emptori manebant.

Destructio ædium. XXIII. Domum autem destruere in terra Israelitica, locumque in hortum commutare Judæi nefas fuisse sciscunt, ne hac ratione terra devastaretur.

Horti ædibus juncti. XXIV. In aliis locis domibus sæpe horti juncti erant, excepta urbe Hierosolyma. (II. I. §. XLII.) Horti autem intra muros siti, æque ac balnea & columbaria, eodem loco ac domus reputabantur.

CAP.

CAP. V.

De Veſtitu Hebræorum.

I.

Veſtitus Judæis לבוש & מלבוש *Veſtes* ipſæ בגדים vel שלמות aut שמלות & כלים appellantur. *Veſtes.*

II. Hæ uti primum *pelliceæ* erant, ita nec earundem uſum penitus inter Judæos evanuiſſe, ex Prophetis aliisque qui duriorem vitam agebant patet, (vid. Supr. l. II. §. VIII.) *Pelliceæ.*

III. Reges cum familia ſua, aulici & Magnates nonnunquam ſerico utebantur, (quo referunt ἱμάτια μαλακὰ Matth. XI. 8.) vel purpura pro more Orientis amiciebantur, aut veſtes auro exornatas, vel acupictas רקמות varii coloris gerebant. v. Dan. V. 7, 16. 29. Eſther. VIII. 15. Prov. XXX. 22. Pſal. XLV. 10, 14, 15. Idem aliquando Luxurioſiores imitabantur. Luc. XVI. 19. *Splendidiores.*

IV. Ordinaria autem veſtium *materia* פשתה *linum* aut צמר *lana* erat, ſed quæ ſimul jungere, opere quod שעטנז appellant, Legislator præterquam *Ordinariæ ex lino vel lana.*

quam in vestibus sacerdotalibus (l. X. §. XIII.) severe vetuit. Deut. XXII. 11.

Consutæ aut textæ. V. Non parabantur tantum ex variis panni lanei aut lini partibus, mediante acu consutis, sed & quædam aliquando integræ sine ulla sutura texebantur, quo pertinet tunica Christi ἄῤῥαφος Joh. XIX. 23. Idem in vestibus Sacerdotalibus locum habuisse volunt (l. X. §. XIII.) Præparatio autem vestium apud Veteres ordinario fœminarum aut sartorum officium erat. conf. Act. IX. v. 39.

Color. VI. *Color* maxime usitatus gratusque candidus (conf. Eccles. IX. 8.) ut contra niger funestus & exosus erat. Puerorum virginumque maxime nobiliorum vestimenta aliquando varii coloris fuisse, ex Gen. XXXVII. 3. & 2 Sam. XIII. 18. colligunt.

Vestium discrimen. VII. Judæi plerumque plures habebant vestes, ordinarias quibus quotidie, & præstantiores quibus Sabbatho, diebus festis aut in aliis solemnitatibus utebantur.

Vestes Virorum & Fœminarum. VIII. Aliæ quoque a *Viris*, aliæ a *fœminis* gerebantur, quæ uti ipsius sexus discrimen faciebant, ita easdem permutare, Deus non sine ratione diserte prohibuit. Deut. XXII. 5.

IX. Non

IX. Non autem vestes omni tempore omnibusque in locis semper eædem fuisse videntur, quemadmodum nec omnium in sacris diserta satis mentio occurrit. *Non semper vestes eædem.*

X. Judæi Virorum octodecim numerant, quibus ordinario usi fuerint, quasque urgente necessitate etiam in Sabbatho efferre licuerit. Sunt hæ 1. *pallium* superius, 2. *vestis* farta materia molli & lana vitis, 3. *cingulum* latum, quo vestis hæc constringitur, 4. *vestis angusta* & brevis, 5. *indusium*, 6. *cingulum* carni circumdatum, 7. *galea* in capite, 8. *tiara*, 9, 10. duo *calcei*, 11, 12. duo *tibialia*, 13, 14. duæ *chirothecæ*, 15, 16. duo *pepla* ad abstergendum 17. *velum minus*, & 18. *collare*. *XVIII. Vestes Virorum.*

XI. *Pallium* מעיל aut סרבל dictum, erat vestis latior, quatuor potissimum plagulis constans, quod supra reliquas a nobilioribus honestioribusque gerebatur, tantæque amplitudinis erat, ut facies illi aliquando, quin & integrum corpus, involvi posset. 1 Reg. XIX. 13. Dan. III. 21. *Pallium.*

XII. Vestis farta lana & materia molli, est *tunica* כתנת χιτὼν & מד dicta, manicis instructa. Hanc honoratiores ad talos usque dependentem gere- *Tunica.*

gerebant quæ ϛολὴ & ποδήρης dicitur quamque fastuosiores quoque affecta bant. Marc. XII. 30. Luc. XX. 46.

Cingulum. XIII. *Cingulum* Judæi duplex gere bant, alterum latius, quo tunica hæc constringebatur, alterum quod sub in dusio carnem ipsam e regione umbilic ambiebat, quo, ut Judæi dicunt, co a pudendis discernebatur, quodque ge rere summæ necessitatis esse statuunt.

Vestis angusta &c. XIV. *Vestis angusta & brevis* videtur subuculæ instar, sub tunica & super indusio gestata fuisse.

Indusium. XV. *Indusium* הלוק immediate tan gebat cutem, eratque ordinario ex li no, quod quidam in lecto exuere so lebant. Distinguendum autem est ab illo quod sponsus & sponsa sibi mutuo mittebant, inque jejuniis gravioribus supra reliquas vestes induebant, & in quo tandem sepeliebantur, v. infr. cap. ult. §. IV.

Galea & Cidaris. XVI. *Tegumentum capitis* quoque duplex erat, כובע *galea*, figura Romanorum pileo respondens, & מצנפת aut צניף *cidaris* seu *fascia* longior, pileo huic circumvolvi solita. Hodie uti solent pileo ex panno parato & latiori margine instructo, quem Schabbas-Deckel appellant.

XVII.

XVII. *Pedes* muniebantur vel nudis *soleis*, plantæ subligatis, vel *calceis* נעלים pedem cingentibus, utraque corrigiis firmari solebant Marc. VI. 9. Act. XII. 8. Solutio corrigiorum & calceorum exutio, indutio aut portatio vilissimum mancipiorum ministerium erat, Matth. III. 11. Marc. I. 7. (conf. P. III. c. III. §. XXV.) *Soleæ & Calcei.*

XVIII. *Tibialibus* בתי שוקים tibiæ & femora, *chirothecis* בתי ידים manus & brachia usque ad cubitum, muniri solebant. *Tibialia & Chirothecæ.*

XIX. *Duo pepla* שני רדידים ex balteo pendere solebant, ad abstergendas nares & manus post lotionem; *velo minori* טלית קטון caput & humeri tegebantur: *collari* סודר שבצואר collum circumdabatur, duabus extremitatibus antrorsum dependentibus. *Pepla, velum minus, collare.*

XX. Præter hæc nonnulla Judæi quoque religionis causa gerunt, quo præcipue ציצית *peniculamenta* & תפילין *phylacteria* pertinent. *Vestes sacræ.*

XXI. ציצית appellantur τὰ κράσπεδα *fimbriæ* seu *peniculamenta* ad quatuor angulos vestimenti, quorum singula quatuor filis hiacynthinis, nunc ordinario albis, per foramen transmissis, com- *Zizis.*

plicatis, certisque nodis instructis, constant.

Tallis geminum. XXII. Hodie Judaei illa extremitatibus vestis טלית *Tallis* annectunt. Hanc geminam habent, alteram breviorem טלית קטון *Tallis minus* dictam, duabus plagulis super humeris colligatis constantem, quam capite per mediam aperturam exserto, sub reliquis vestibus gerunt, ita ut peniculamenta quodammodo propendeant, & conspici queant: alteram טלית גדול *Tallis majus* appellatam, quae & ipsa ex duabus partibus quadratis in medio consutis componitur. Haec precaturi caput obvolvunt.

Phylacteria capitis. XXIII. תפילין *Phylacteria* gemina quoque sunt, של ראש *capitis* & של יד *manus*. *Phylacteria capitis* constant theca coriacea quatuor cavitatibus instructa, quibus quatuor dicta biblica Exod. XIII. 1-10. & 11-17. Deut. VI. 4-9. & XI. 13.21. totidem schedulis membranaceis nitide inscripta, includuntur, & loro coriaceo ab utraque parte dependente.

Phylacteria manus. XXIV. *Phylacteria manus* ex theca unius cavitatis, cui eadem dicta uni schedulae membranaceae distincte inscripta immittuntur, & loro longiori coriaceo, componuntur.

XXV.

XXV. Priora capiti applicant, ita ut theca fronti insistat, loris in illa parte ubi caput ambiunt nodo constrictis, ceterum autem antrorsum super pectus libere dependentibus: posteriora manui sinistræ, ita ut theca brachio, ubi maxime carnosum est, incumbat, & lorum aliquoties circa brachium, manum & tres medios digitos circumductum, inde porro defluat. *Utrorumque usus.*

XXVI. Tam fimbrias quam lora *divinæ institutionis* esse satis certum est, Num. XV. 37. Deut. XXII. 12. unde & vix dubitari potest Servatorem utraque gestasse, vid. Matth. IX. 20, 21. XIV. 36. & Luc. VIII. 44. quamvis tamen & vix ambigi queat, quoad formam & alias circumstantias multa a Magistris propius determinata esse, quemadmodum & Pharisæi fimbrias solito longiores fecerunt & Phylacteria dilatarunt, quem hypocriticum fastum notat Servator Matth. XXIII. 5. *Divina horum Institutio.*

XXVII. Antiquitus videntur Judæi his ordinario in publicum prodiisse, cum maxime autem *Tallis majus* & *phylacteria*, tantum precum tempore induunt, solum *Tallis minus* semper sub vestibus gerunt quamdiu vigilant, dormire *Usus antiquus & hodiernus.*

mire enim in ullis horum omnium non licet.

Viris proprie competunt. XXVIII. Induebantur autem his proprie tantum *Viri*, fœminis tamen si velint Phylacteriorum quoque usum concedunt.

Vestitus fœminarum. XXIX. Præcipuus *fœminarum vestitus* constabat, *indusio*, *tunica laxiori*, *epomide*, *femoralibus*, *calceis* elegantioribus, *vitta*, *palla* s. *peplo*. Cant. V. 3-7. Jes. III. 22, 23, 24. Genes. XXIV. 65. Ruth. III. 15.

Monilia. XXX. Tam Viri quam fœminæ præcipue nobiliores & ditiores jam inde ab antiquissimis temporibus *monilia* aurea gerebant, quo pertinent, *torques* collo circumdata Genes. XLI. 42. Prov. I. 9. *annuli* digitorum. Exod. XXXV. 22. Jac. II. 2. & in primis Virorum *annulus signatorius* Gen. XXXVIII. 18. Fœminarum *inaures*, & *annuli narium*, *periscelides*, *compedes*, *frontalia*, *lunulæ de collo* pendentes &c. in quibus nimium luxum reprehendit Propheta, Jes. III. 18. seqq.

Habitus corporis, Caput opertum. XXXI. Ad habitum corporis quod attinet tam Viri quam Fœminæ semper *operto capite* incedebant, nec vel in salutationibus, vel precibus illud aperiebant, imo in fœminis maritatis, id

id usque adeo necessarium erat, ut nullam ipsis corporis partem nudam nullosque inprimis crines ostendere liceret aut etiamnum liceat, quem in finem velum habebant capiti impositum, quo facit, Gen. XX. 16. & ἡ ἐξουσία ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς. 1 Cor. XI. 10. Virgines tamen crines eleganter comptos, plexos, & nonnunquam per humeros dependentes gerebant v. Cant. IV. 1. VII. 5.

XXXII. Præcipuus Virorum honor in *barba* erat, quam quinque angulis instructam sollicite alebant: Hac semet mutuo exosculantes prehendebant 2 Sam. XX. 9. Eandem alteri abradere summæ ignominiæ loco habebatur ib. X. 4, 5. Angulos tam barbæ corrumpere quam capillorum detondere lex ipsa vetuit. Lev. XIX. 29. *Barba.*

XXXIII. Vestes *in Viam sternere* pedibusque incedentis submittere, cultus subjectionisque testificatio 2 Reg. IX. 13. & Matth. XXI. 8. *novas* alteri *dare* amoris singularisque favoris signum erat. Genes. XLV. 22. Jud. XIV. 12. seqq. 2 Reg. V. 5-22. Alteri autem vestes eripere inhumanum habebatur, unde ne pignoris quidem loco Deus id viduæ fieri voluit, paupe- *Vestium substratio.*

ribus autem ante occaſum ſolem easdem reſtitui juſſit. Exod. XXII. 26. Deut. XXIV. 13, 17.

Earundem ſciſſio. XXXIV. *Sciſſio veſtimentorum* etſi variis de cauſis, non tamen aliis niſi triſtioribus & cum vehementiori animi commotione conjunctis fiebat, unde ad luctum proprie pertinet (vid. infr. XIV. §. XXVII.)

Nudis pedibus incedere. XXXV. *Nudis pedibus* incedere, niſi id ex paupertate, aut aliis cauſis fieret, reverentiæ Exod. III. 5. Joſ. V. 5. aut luctus quoque ſignum erat, quare de his aliisque luctus circumſtantiis, nec non veſtibus lugubribus, infra cap. ult. agetur. *Calcei traditio* proximo facta, ritus erat in aſſertatione & permutatione ad contractum confirmandum uſitatus, Ruth. IV. 7.

CAP.

CAP. VI.

De Cibo & Potu &c.

I.

Usus cibi & potus antiquissimis temporibus maxime simplex fuit. *Cibus & potus.*

II. Ante diluvium κρεοφάγιαν illicitam fuisse, hominesque solis frugibus agri vesci solitos, ex prima cibi assignatione, carnis concessione Noacho demum facta, aliisque rationibus, plus quam probabile sit Gen. I. 29. & IX. 3. Ad potum quoque non nisi aqua & lacte usi videntur. *Ante diluvium.*

III. Præcipuus omnium ciborum לחם *panis* est, unde omnes reliqui hoc nomine sæpius comprehenduntur. 2 Sam. IX. 7-10. Hic parabatur ordinario ex *tritico*, Psal. LXXXI. 17. CXLVII. 14. & in usum tenuiorum ex *hordeo* Jud. VII. 13. 2 Reg. IV. 42. & Joh. VI. 9. nonnunquam etiam, præcipue in casibus extraordinariis, ex *fabis*, *lentibus*, *milio* & *spelta* Ezech. IV. 9. *Manna* Deus singulari miraculo in deserto eundem in finem cœlitus concessit. Exod. XVI. 4. seqq. Psalm. LXXVIII. 24. CV. 40. *Panis.*

Comminutio granorum. IV. Ad parandum panem prius grana contundebantur in *mortario*, vel in *molis* comminuebantur Num. XI. 8. *Molæ* רחים constabant gemino lapide superiori, qui רכב ὄνος, *meta*, & inferiori qui שכב μύλη, τράπεζα, *catillus* dicitur.

Molarum varia genera. V. Erant autem molæ vel *manuariæ* s. *trusatiles* רחים של יד vel *jumentariæ* & præcipue *asinariæ* unde μύλον ὀνικὸν dictum volunt. Matth. XVIII. 6. Priores antiquiores sunt, ad quas circumagendas viliorum hominum, servorum & præcipue ancillarum opera utebantur. Jud. XVI. 21. Matth. XXIV. 41. coll. Exod. XI. 5.

Præparatio panis. VI. *Farina* dein cibrabatur, tum affusa aqua (non lacte aut butyro) depsebatur, & addito plerumque fermento in placentas aut alias figuras formabatur. Tandem sic paratus panis supra *prunis* Jes. XLIV. 19. vel (ut nonnulli volunt) inter *ignitos lapides* 1 Reg. XVI. 6. aut in *furno* coquebatur Lev. XXI. 26. Hos. VII. 4. Præparatio autem panis, ordinario opus fœminarum Lev. l. c. 1 Sam. XXVIII. 24. aliquando, præcipue in panibus festi Azymorum, virorum erat. Quin & tractu temporis *pistores* orti sunt, qui plu-

pluribus eum in finem operam ſuam præbebant. Hoſ. IX. 4-6. Jeſ. XXXVII. 21.

VII. Quoties nova maſſa ſubigebatur a mulieribus vel piſtoribus, pars quædam חלה *placenta* dicta, ad reliquam maſſam ſanctificandam (Rom. XI. 6.) ſeparanda & ſacerdotibus danda erat. Num. XV. 18. Quantitas ejus non in Lege ſed a magiſtris determinata eſt: in privatis ædibus pars XXIV, ſed XLVIII ſi piſtor panem præpararet. Hodie ubi ſacerdotes non ſuperſunt, placentam hanc comburunt, aliquando etiam ſervant, ut orto forte incendio certis inſignita characteribus in ignem conjiciatur. *Separatio Challæ.*

VIII. Reliquo proventu agri fructibusque arborum ad eſum aptis, pro arbitrio ſive crudis, ſive coctis, ſive antea ſiccatis utebantur, illis tantum exceptis, quos Lex ad templum deferri, aut ſacerdotibus atque Levitis dari, aut pauperibus diſtribui vel relinqui juſſit. *Fructus agri.*

IX. Præcipuum autem nutrimentum, poſt diluvium præbuerunt *animalia*, quorum uſum tamen Legislator ad ſola *munda* reſtrinxit. Lev. XI. 2, 47, Act. X, 14. Hæc erant ex *quadrupe-* *Animalia munda & immunda.*

drupedibus, quæ *ruminabant* & *fiſſas ungulas* habebant Lev. XI. 3. Deut. XIV. 6. qualia Judæi *decem*, *tria* domeſtica, & *ſeptem* fera numerant, ex *piſcibus* qui *pinnas* & *ſquamas* habebant Lev. XI. 9. Deut. XIV. 9. ex *avibus* omnes, exceptis quas Legislator diſerte locc. citt. v. 13. ſeqq. & 12. ſeqq. vetuit: quarum Judæi XXIV numerant, ex reptilibus autem alis inſtructis quatuor *locuſtarum* genera, cum totidem ut Judæi monent eorundem generum ſpeciebus, Lev. l. c. com. 22. Reliqua *reptilia* omnia & ſuper ventre incedentia eſu interdicta erant. Lev. XI. 41, 42, 43.

Maxime immundum ſuis.

X. Nullum autem animal Judæis immundius *ſue* habebatur, & etiamnum habetur: ita ut, licet Lex ejus tantum eſum, ut & mortui contactum vetuerit, ipſi tamen nec vivum alant, imo vix nomen ferant.

Munda dabant lac, butyrum, caſeos.

XI. Varium autem animalia munda, ad cibum præbebant uſum: Ex quadrupedibus domeſticis enim habebant, חלב *lac*, quo vel crudo vel cocto veſcebantur, & unde *cremorem*, *butyrum* & *caſeos* conficiebant Deut. XXXII. 14. Jud. V. 25. 1. Sam. XVII. 18. & 2 Sam. XVII. 29.

XII.

XII. Aves *ova* ביצים dabant, quibus ex omnibus mundis ſine diſcrimine uti licebat. *Aves ova.*

XIII. Carnem autem nullius animalis comedere fas erat, niſi legitime mactatum eſſet. *Mactatio* שחיטה judæis monentibus non niſi a Viro ſuæ gentis, artis hujus ſatis perito, & a Rabbino publico teſtimonio ornato, & quidem ſumma cura atque circumſpectione peragitur, ita ut poſtquam quadrupedum pedes colligati, cultro acutiſſimæ aciei ſed mucrone deſtituto, jugulum & fauces, avium vero guttur una ſectione abſcindantur, tum inſtituta בדיקה *inquiſitione*, pecudum inteſtina, & præcipue pulmones examinentur, majoribus quoque arteriæ & venæ eximantur. *Sanguinem* quem ſummo ſtudio eliciunt, cumulo cineris exceptum, eodem dein obtegunt, Lev. XVII. 13. *adipem* quoque omnem removent, quo æque ac ſanguine veſci minime licet ib. III. 17. Piſces mundi a quocunque etiam mactati, una cum ſanguine ſuo ad eſum legitimi ſunt. *Mactatio animalium.*

XIV. *Armos poſteriores* pecudum Judæi ob גיד הנשה *nervum luxationis*, non comedunt. Gen. XXXI. 32. ſed Chriſtianis vendunt, nonnulli tamen nervum *Armi poſteriores & dona ſacerdotalia.*

vum hunc eximere norunt. Antiquitus הזרוע *armus* dexter הלחיים *Maxilla* & הקיבה *venter* omnium mactatarum pecudum, ſacerdotibus dari debebant (l. X. §. XXVI.) ſed cum Lex hæc ad terram Canaan & cultum templi reſtricta eſſet, cum maxime illa ceſſet. Deut. XVIII. 3, 5.

Pecudem ſimul cum fœtu mactare nefas. XV. Non licebat Judæis pecudem ullam una cum fœtu ſuo eodem die mactare Lev. XXII. 28. nec hoedum coquere in lacte matris Exod. XXIII. 19. XXXIV. 26. nec ex avibus matrem pullis aut ovis incubantem una cum illis tollere. Deut. XXII. 6.

Præparatio carnis. XVI. Quoties Judæi carnis rite mactatæ partes, ad eſum præparare volunt, illas integra prius hora aquæ immittunt, tum ſale undique fricant & ſuper aſſere aut menſa deponunt, tandemque iterum aqua abluunt.

Vaſa. XVII. Nova *vaſa* tam præparationi, quam uſui cibi & potus inſervientia, quæ ignem ferre poſſunt, in ignem mittenda, reliqua aquæ immergenda & probe abluenda eſſe ſciſcunt.

Diſtincta ad carnes & lac. XVIII. Eadem *gemma* habere debent, altera *carni*, altera *lacti & butyro*, *caſeo* & quæcunque ex lacte parantur, ut & *piſcibus* inſervientia, neque enim hæc

hæc una cum carne coquere, aut ſimul vel brevi ante aut poſt eandem comedere fas eſſe ducunt.

XIX. *Melle* Judæi quoque haud raro veſcebantur Jud. XIV. 9. 1 Sam. XIV. 29. Præcipue autem illo & *lacte* nutriebantur *infantes* conf. Jeſ. VII. 15. *Mellis uſus.*

XX. Ad *potum* utebantur ordinario *aqua pura*, aut *vino* יין quod admodum generoſum, rubri maxime coloris, Prov. XXIII. 3. vites ſuppeditabant, aqua plerumque diluto, aut תירוש *muſto* Deut. VII. 13. Jud. IX. 13. *Potus Aqua & Vinum.*

XXI. *Vino* in ſacris ſæpius jungitur שכר Lev. X. 9. Num. VI. 3. σίκερα *ſicera*, quam vocem quidam de omni *potu inebriante*, alii de *vino novo*, alii de eo quod ex *tritico*, *melle* aut *palmis* paratur, accipiunt. *Sicera.*

XXII. Non licet Judæis ullo facile *cibo* aut *potu* a *Chriſtianis*, aut aliis *gentibus* præparato, uti, excepto butyro, quemadmodum nec eorundem vaſis culinariis, cultris &c. Inprimis Chriſtianorum *Vinum* illis interdictum eſt, quod נסך appellare conſueverunt. *Cibi & potus gentium Judæis illiciti.*

XXIII. Mane *jentaculum* ſumere Judæi ſalubre credunt. Præter illud autem gemina ut quondam utuntur cœna. *Jentaculum & cœna gemina.*

Tempus comedendi. XXIV. *Prandii tempus* ordinarium ſtatuitur hora quinta ſeu noſtra undecima, *Cœna* veſpertina poſt occaſum ſolem ſumi ſolebat.

Mundities in cibis requiſita. XXV. Tam in ſternenda menſa quam curandis apponendisque cibis ſummam præcipue *munditiem* commendant.

Lotio ante cibum &c. XXVI. Antequam quis ad menſam accedat, non ventris tantum *exonerationem*, ſed & ſollicitam manuum *lotionem* requirunt, v. Matth. XV. 2, 20. Marc. VII. 2. ſeqq. dein ut ipſi menſæ panis & ſal imponatur.

Accubitus ad menſam. XXVII. Non aſſidebant Veteres ſaltem tempore Servatoris & diu ante menſæ, ſed *accumbebant* in lectulis circa menſam ſtratis Ezech. XXIII. 41. Matth. VIII. 11. IX. 10. Luc. VII. 36. cum maxime autem Judæi morem in regionibus ubi vivunt, uſitatum, ordinario ſequi ſolent.

Benedictio panis & potus. XXVIII. Poſt accubitum Pater familias panem, antea jam inciſum, benedictione conſecrat fractumque reliquis apponit, circa vinum cereviſiam aut hydromeli, benedictio a ſingulis, ubi prima vice bibunt, fieri ſolet. Simili ratione peculiares cibos, quibus non quotidie veſcuntur, imo omnia

quæ

quæ guſtant etiam extra menſam, excepta aqua, benedictione conſecrant. Ad recitandam autem rite ſuper menſa benedictionem, ad minimum tres ſimul edere debent, ceteroquin unusquisque pro ſe benedicit.

XXIX. Pane conſecrato fractoque recitatur a Patrefamilias Pſalmus XXIII omnibus hic æque ac ad alias benedictiones Amen reſpondentibus, tum reliqui cibi apponuntur. *Appoſitio & uſus reliquorum ciborum.*

XXX. In menſa Judæi requirunt *temperantiam*, *modeſtiam*, *colloquia de lege Dei* inſtituta, humanæque *vanitatis meditationem*. *Mores in menſa requiſiti.*

XXXI. Cibo ſumpto, ex eorundem ſententia, *cultri* & *ſal* ante benedictionem tollendi, *fruſtula* autem *panis* in menſa relinquenda, quæ vero ex illo inter edendum deciderunt, congerenda, ne pedibus conculcentur, tum *manus* & *os* in polubrum eluenda, tandem ſumto *poculo* כוס של ברכת המזון *benedictionis cibi* a Patre familias gratiæ agendæ. *Finis cœnæ.*

XXXII. A *conviviis* כרות & משתות Rabb. סעודות crebrioribus licet abſtinendum eſſe Judæorum Magiſtri moneant, omni tamen tempore illa non in extraordinariis tantum ſolemnitatibus *Convivia.*

bus (l. XX. §. XL. & III. I. §. XXII) ſed & ad mutuam amicitiam colendam in uſu fuerunt. Celebrabantur autem præcipue tempore *veſpertino*.

Invitatio Convivarum. XXXIII. *Invitabantur* convivæ ad ſolemniores epulas ſive per *ancillas*, ſive per *ſervos*, idque bis, primum juſto tempore ante, tum ſecunda vice poſtquam omnia jam rite præparata erat. Prov. IX. 1, 2. Matth. XXII. 3. ſqq. & Luc. XIV. 17.

Exceptio hoſpitum. XXXIV. Advenientes hoſpites blanda *ſalutatione*, *oſculis* aliisque amoris teſtificationibus, quam humaniſſime excipiebantur.

Menſæ ſingulæ & communis. XXXV. Antiquitus ſingulis convivis *peculiarem menſam* poſitam fuiſſe, Judæi teſtantur, dein ad communem omnes accumbere cœperunt.

Lotio pedum & unctio capitis. XXXVI. Accumbentium *pedes aqua* ablui, tum eorum *capita oleo* delibuta reddi ſolebant. Amos VI. 6. Pſ. XXIII. 5. Conf. & Luc. VII. 37. &c. 44. &c. & Joh. XIII. 4. ſeqq. Nonnunquam iidem quoque coronas geſtabant. conf. Jeſ. XXVIII. 1.

Conſecratio cibi & potus. XXXVII. In conviviis vel Pater familias, vel alius ipſo honoratior, aut viator, ſi adſit, cibos non ſolum ſed & potum, pronunciatis *benedictionibus conſecrare* ſolebat.

XXXVIII.

XXXVIII. Cuique convivarum ſua *portio* panis & cibi, quin & *poculo* ad *menſuram* dabantur. 1 Sam. I. 5. 2 Sam. VI. 19. coll. Jer. XXV. 15. & Pſ. XI. 7. *Portio convivis data.*

XXXIX. Nonnunquam ſuper menſa præcipue apud luxurioſiores etiam *concentus muſicus* audiebatur. Amos VI. 5. *Concentus Muſicus.*

XL. Ad menſam miniſtrabant plerumque *ſervi* idque *veſtibus ſuccinctis* Luc. XII. 37. XVII. 8. quibus aliquam ſtatim de omnibus cibis particulam dandam eſſe, Judæi ſciſcunt. *Servi miniſtrantes.*

XLI. Poſtquam quies epulis data, ab eodem, a quo antea, recitabatur *benedictio*, quæ pro convivantium numero variabat. Tum quoque ſuaveolentibus lignis, vaſculo prunis repleto, injectis, *ſuffitus* adolebatur, quod Rabb. התגמר appellant. *Benedictio poſt menſam & ſuffimentum.*

XLII. Inter edendum meminiſſe oportet *pauperum*, unde non ſolum ordinario, ex ſtatutis Judæorum, Patrifamilias diutius reliquis ad menſam permanendum, quo illis aliquid impertiri poſſit, ſed & antiquitus jam, ſolemnioribus conviviis actis, portiones iisdem mitti ſolebant. Neh. VIII. 11. *Munificentia erga Pauperes.*

CAP. VII.

De Vita Judæorum privata mutuisque erga ſe invicem Charitatis officiis.

I.

Vita privata. In *vita privata* Judæis omnibus id negotii datum, ut quisque pro conditione ſua, ſedulo rem ſuam agat, & Patres Matresque familias domui ſuæ rite præſint.

Excitatio domeſticorum. II. Eum in finem uti illos poſtremo cubitum ire, ita primum ſurgere, & *mulierem* quidem *Virum*, alterutrum autem *filios*, poſtquam בני מצוה *filii præcepti* facti, *excitare* debere ſciſcunt.

Tempus ſurgendi. III. *Surgendum* autem ita eſſe dicunt, ut ipſi diem non dies ipſos excitet, imo laudabile admodum ducunt ante lucem ſe toro levare, (conf. Thren. II. 19. & Prov. XXXI. 15.) & cantu Pſalmorum precibusque noctem cum die conjungere. In ſpecie a XV menſis Ab usque ad feſtum Pentecoſtes tempore antelucano, a feſto autem ho

hoc usque ad XV Ab, de die ſurgere jubent.

IV. Iidem monent ne quis *nudus* ſurgat aut in lecto ſe in pedes erigat, ſed indufio ad minimum tectus, non tarde ſed alacriter lectum relinquat, tum veſtibus decenter amictus, cubiculo בהכנעה ובכפיפת קומה *cum incurvatione & ſtatura inclinata* ob excidium Hieroſolymæ & templi, exeat, quin & pios integro tempore matutino eandem ob cauſam *lugere* & utriusque reſtitutionem calidis votis a Deo expoſcere volunt. *Cautelæ hic obſervandæ.*

V. Poſtquam *oneri naturæ* ſatisfactum, manus primum, dein os & facies probe *lavari* & *abſtergi* debent, ſubjuncta ſingularis benedictionis pronunciatione. *Mundatio matutina.*

VI. Hinc *preces* matutinæ, ante ullum guſtatum cibum aut ulla negotia, domi fundendæ, vel Synagogæ, ubi illæ habentur, eum in finem adeundæ ſunt (l. XVII. §. VIII. IX. & XX. §. XVIII.) *Preces.*

VII. Dum Viri in Synagoga ſunt, mulieribus incumbit *ædes verrere* & purgare, ut mariti redeuntes omnia munda inveniant, qui poſtquam primum nonnihil operæ legis ſtudio impenderunt, ſumto *jentaculo*, *negotia* ſua aggre- *Negotia Antemeridiana.*

diuntur, hisque peractis hora consueta (III. VI. §. XXIV.) *prandium* celebratur.

Pomeridiana. VIII. Post prandium iterum *studiis* incumbendum, *somnus* quoque hoc tempore sed brevior, necessitate flagitante conceditur, tum *negotia* iterum curantur, *preces vespertinæ* funduntur (I. XVII. §. IX. & XX. §. XX.) sumtaque *cœna cubitum* itur.

Thalamus purus. IX. *Thalamus* ante omnia debet esse purus, eaque ratione constitutus, ut caput & pedes decumbentis meridionali & septentrionali, non orientali & occidentali plagæ obvertantur.

Crebræ lotiones. X. In omnibus præterea rebus summa inter Judæos *mundities* requiritur, unde & præter *lotionem* manuum matutinam, plures alias variis occasionibus necessarias numerant, ut post ventris exonerationem, reditum ex balneo, unguium resectionem, calceorum exutionem, pedum tactum &c.

Salutatio. XI. In mutuis occursibus jam antiquitus Judæi semet vocibus שלום עליך *pax super te sit!* salutare, in discessu autem verbis לך לשלום *abi in pace* dimittere solebant Jud. XX. 20. ib. XVIII. 6. & 1 Sam. XX. 42. *Oscula* quoque hac occasione sibi figebant. Gen. XXIX. 11. XXXI. 28. 1 Reg. XIX. 20. quæ hic æque ac

ac alias præcipua tenerioris amicitiæ ſigna habebantur.

XII. Ubi *iter* longius ineundum eſt ſolent Judæi convivium סעודת פרידה *Seüdas pereda* dictum adornare, quo ſibi mutuo valedicunt, quod & antiquioribus temporibus jam in uſu fuiſſe videtur. *Peregrinantium diſceſſus.*

XIII. *Profecturus* ex quo ædibus egreſſus, intra horam illæ everri non ſolent. Ipſemet autem poſtquam ad quartam milliaris partem progreſſus eſt, facie ad urbem ſuam converſa, Dei auxilium pro felici itinere & reditu incolumi certe formula implorat, quod & in itineribus unius milliaris obſervatur. Angelorum quoque præſidium idem ſibi expetit. De telonio in via non defraudando, ut & quomodo quis in occurſu cum Chriſtianis, aut ubi in latrones inciderit, ſemet gerere debeat, multo quoque hac occaſione Judæi monent. *Ritus in itinere obſervandi.*

XIV. Solebant Veteres Judæi iter ingreſſuri *baculo, pera & calceis*, inſtructi eſſe Gen. XXXII. 10. Matth. X. 9, 10. quibus eruditi aliquando *Librum legis* addebant. Ubi autem cum familia aut mercibus proficiſcebantur, *aſinis & camelis* vehebantur. Geneſ. XXIV. 61. XLII. 26. Exod. XL. 20. *Supellex viatorum.*

XV. Sæpiſſime quoque inita cum aliis *Societates.*

 ſocie-

peregrinantium. ſocietate, majori agmine plures ſimul viam inibant, uti etiamnum in plerisque Orientis regionibus obtinet, qualem cohortem قروانی *Caravanam* appellant.

Diverſoria. XVI. Nulla ejusmodi quondam inter Judæos, ut hodie in noſtris regionibus habebant *diverſoria*, ſed pro more adhuc dum in Oriente recepto, ædificia majora hinc inde ſtructa videntur, in quæ peregrinantes, neceſſaria ſecum portantes, divertere poſſent. v. Luc. II. 7.

Hoſpitalitas. XVII. Alias quoque hoſpitalitatis jura inter illos obtinebant. Imo ſingularis pietatis habebatur advenas quoscunque tecto excipere. Gen. XVIII. 3. Hebr. XIII. 2. A qua pietate uti antiquitus ante omnes Abrahamus, ita dein Eſſæi maxime celebrati ſunt. Nullibi illa magis vigebat quam Hieroſolymis in feſtis majoribus, imo & alias ibidem hoſpitalitatem, linteo extrinſecus ædibus appenſo, ſignificatam tradunt.

Officia charitatis hoſpitibus exbibenda. XVIII. Hoſpitibus atque advenis non ſolum tectum concedebant, ſed & ſæpe pedes abluebant, quin & ipſis æque ac jumentis eorum cibum & potum præbebant. Gen. XVIII. 4, 5. Jud. XIX. 20, 21.

Mutua conjunctio XIX. Quod eo minus mirum in gente, quam Deus ipſe arctiſſimis amicitiæ le

legibus etiam in communi vita conjungere voluit. *Israelitarum.*

XX. Huc pertinent præter communia illa officia ipsis Decalogi tabulis contenta, peculiaria præcepta quamplurima, quibus in vita communi alter alterius damnum avertere, aut commoda promovere obstrictus erat, ut de *muto non maledicendo, offendiculo cæco non ponendo,* aut eodem in *errorem non adducendo* Lev. XIX. 14. Deut. XXVII. 18. *Vidua, orphanis* aut *Peregrino injuria non afficiendis* Exod. XXII. 22. Deut. XXVII. 19. *Mercenario non defraudando,* aut *mercede ejus per noctem non retinenda* Jer. XXII. 13. Lev. XIX. 13. *perditis proximi* etiam *hostis pecudibus* ad illum *reducendis* aut sub onere *sublevandis,* Exod. XXIII. 4, 5. Deut. XXII. 1. sq. &c. *Varia officia a Deo hunc in finem præscripta.*

XXI. Eodem spectabat munus גאל *Goëlis,* cujus quædam vestigia jam ante latam Legem reperiuntur Gen. XLVIII. 16. Job. XIX. 25. Ita autem appellabatur cognatus proximus, cujus officium erat, depauperati cognati avitum peculium, aut ipsum quoque soluto pretio redimere Lev. XXV. 25, 48, 49. conf. (III. III. §. IV.) De peculiari Goëlis officio, quo proximi, ab alio occisi, sanguinem ulcisci tenebatur, unde גאל הדם *Vindex sanguinis* dicitur, supra (II. V. §. XLVI.) actum. *Munus Goëlis.*

Mutuum sine fœnore dandum &c. XXII. Ex hoc fonte quoque manarunt præcepta de jure anni Sabbathici & Jubilæi (I. XXI. §. L. LII.) de lenitate erga servos (III. II. §. X.) de *mutuo* indigenti Israelitæ dando *sine fœnore*, quod de gentibus solis sumere licebat Deut. XV. 8. de *debito non* cum sævitia, ab eo qui solvendo non erat, *exigendo* Deut. l. c. deque *veste viduæ* in pignus *non auferenda*, aut *aliorum* etiam post occasum solem *non retinenda* Exod. XXII. 25, 26. Deut. XXIV. 17. (III. V. §. XXXIII.)

Cura pauperum. XXIII. Imo ut eo magis illis quibus res angustior prospiceretur, Deus vetuit ne אביון *mendicus* in populo esset Deut. XV. 4. eumque in finem jussit viduis & pauperibus pro virili succurrere, quin & decimas, & reliqua in agro relinquenda dona illis assignavit (I. XV. §. XXXIV.) Quemadmodum & Ecclesia Judaica omni tempore per Synagogæ ministros pro iisdem stipem colligi curavit (I. IX. §. VIII.) & privati aliis quoque occasionibus inprimis in conviviis erga eosdem se munificos præbere solebant. (III. VI. §. XLII.)

CAP.

CAP. VIII.

De Studiis & artibus liberalibus inter Judæos excultis.

I.

Occupationes quibus Judæi incumbebant, pro ingeniorum discrimine variæ erant, dum quidam se *studiis* aut *liberalibus artibus*, alii *mercaturæ*, *opificiis*, *agriculturæ*, *reive pecuariæ* tradebant, nonnulli etiam utraque non infelici connubio jungebant. *Variæ Judæorum occupationes.*

II. *Studia* omni tempore in Oriente non solum a præstantissimis ingeniis, sed & in maxima dignitate constitutis, præcipue exculta fuerunt, nec Viri tantum, sed & Fœminæ hoc nomine inter Judæos celebrantur. *Studia.*

III. Inter omnia studia præcipuum erat, quod Legi divinæ impendebatur & Deum non tantum rite colere, sed & Rempublicam prudenter moderari docebat, de quo abunde (Part. I. IV. & V.) dictum. Præter illud autem & alia dudum in hac gente maximo opere floruisse, exemplum Mosis, omni sa- *Omnis generis.*

pientia Ægyptiorum imbuti Act. VII. 22. & aliorum qui in sacris Pandectis a varii generis scientiis laudantur, ut & luculentis speciminibus ibidem occurrentibus. satis patet.

Astrologia. IV. *Astrologia* motusque corporum cœlestium contemplatio, uti inter antiquissima Orientis studia merito numeratur, & non sine fundamento ab ejus peritia Abrahamus maxime celebratur, ita in ejusdem familia illam sedulo excultam, ex Jobi & amicorum colloquiis constat, nec minus dein a Judæis perpolitam, ex sollicitis Neomeniarum observationibus, subsecutoque tandem calculo astronomico manifestum est.

Historia naturalis. V. Quantum operæ *historiæ naturali* insumptum sit, quantique in eadem facti progressus, vel solius Salomonis exemplum docet. 1 Reg. IV. 33.

Chemia & Medicina. VI. *Chemiæ* peritissimum fuisse Mosen ex combustione Vituli aurei igne facta, ejusdemque in minutissimum pulverem redactione, multi colligunt Exod. XXXII. 20. & Deut. IX. 21. *Medicam* quoque artem jam antiquitus minime neglectam esse, infr. cap. XIII. videbimus.

Historia Civilis & Ecclesiastica. VII. Quam diligenter Memoria *Rerum* in *Orbe* & *Ecclesia* gestarum, tam in familia Patriarchali quam inter Judæos

dæos conſervata fuerit, ex monumentis illis, ex quibus Moſes hiſtoriam priorum temporum duce Spiritu in Sacras literas retulit, nec non ex *libro bellorum Domini* Num. XXI. 14. aliisque paſſim citatis ſcriptis hiſtoricis, manifeſtum eſt.

Studium Hieroglyphicum, allegoricum &c.

VIII. In ſtudio *hieroglyphico*, quo Ægyptii maxime excelluerunt, ut & *allegorico, parabolico* atque *ænigmatico*, quantopere Judæi ſe exercuerint, ex typis ſacris aliisque paſſim occurrentibus harum doctrinarum ſpeciminibus Jud. IX. 8. ſqq. & XIV. 14. ſatis conſtat.

Poëſis.

IX. *Poëſis* vix inter alios populos, tam mature tamque ſolide, quam inter Judæos eorumque majores exculta eſt, cujus præter *Pſalmos* ſacros tot alii Hymni atque *cantica*, imo & libri metrice ſcripti, certiſſima documenta exhibent. Univerſa autem Poëſeos hebraicæ ratio cum maxime fere deperdita eſt.

Studium Linguarum.

X. Aliarum quoque gentium *linguas* ab iisdem neglectas non fuiſſe, tam ex verſionibus Scripturæ Sacræ, quam ex earum cognitione, quam Judæi inter requiſita membrorum Synedrii M. numerant, patet.

Studia hæc in ſcholis Prophet. exculta.

XI. Hæc & alia ſtudia non tantum a privatis exculta, ſed & Prophetæ in Scholis ſuis juventutem quoque iisdem imbuiſſe, videntur.

XII.

Libri. XII. Et licet nulli *libri* inde ab antiquioribus temporibus, præter ſacros ad nos pervenerint, quique pro talibus venditantur, omnes ſuppoſititii ſint, plurimos tamen alios in gente Judaica conſcriptos fuiſſe atque exſtitiſſe, indubium eſt. Eccleſ. XII. 12.

Bibliothecæ. XIII. Hinc nec dubitari poteſt, ad rei literariæ incrementum, *Bibliothecas* non privatas tantum, ſed & publicas adornatas fuiſſe, cujus moris ſerioribus temporibus, in Bibliothecis, quibusdam Synagogis jungi ſolitis, veſtigia ſervata ſunt.

Muſica. XIV. Artes quoque Liberales & inter illas inprimis *Muſicam* a Jubale jam ante Diluvium inventam Gen. IV. 21. Judæi ſedulo tractarunt, eamque tam vocalem quam inſtrumentalem: quæ non ſolum magnam externi cultus partem conſtiuit (l. XIX. §. VI.) ſed & extra illum in vita communi obtinuit 1 Sam. XVI. 16. & ab ipſis Prophetis ab excitandos motus Propheticos 2 Reg. III. 15. quin & a Mulieribus & Virginibus exculta fuit. Exod. XV. 20. Jud. XI. 34.

Architectura. XV. Architecturæ peritia iidem pleroſque populos ſuperarunt: imprimis poſtquam Deus ipſe ad tabernaculum & templum ſtruendum non Moſen, Davidem

dem & Salomonem tantum, ſed & præcipuos Artifices & operum directores ſingulari ſapientia imbuit.

XVI. Licet pictura ob vetitum imaginum uſum, non adeo inter Judæos, quam alias gentes viguerit, non tamen penitus neglectam fuiſſe, ex templi ornamentis æque ac cultu idololatrico Ezech. XXIII. 14. patet. *Pictura.*

CAP. IX.

De
Mercatura, navigatione & opificiis.

I.

Cum terra Canaan tam ratione proventuum quam ſitus, ad negotiationem exercendam commodiſſima eſſet, omni tempore incolæ ejus, haud levem illi impenderunt operam, ita ut inde & ipſum nomen כנען *Canaanis, inſtitori* ſ. *mercatori* datum velint Job. XL. 25. Hoſ. XII. 8. Prov. XXX. 24. *Mercatura Canaanis.*

II. Ju-

Judæorum. II. Judæi quoque mature ſatis eandem urſerunt, idque non tantum inter ſe, ſed & cum aliis populis tam vicinis *Ægyptiis*, *Cuſchitis*, *Sabæis*, *Tyriis*, Jeſ. XLV. 14. Ezech. XXVII. 17. quam remotioribus.

Tam terra quam mari. III. Eum in finem, non ſolum jumentis, Camelis aut Aſinis merces deferebant aut repetebant, ſed & navibus, ſub auſpiciis Salomonis & aliorum Regum, maxime diſſitas regiones ut Ophiræ & Tarſis adibant. Prov. XXXI. 14. Pſ. CVII. 23.

Naves. IV. *Naves* in ſacris, variis inſigniuntur appellationibus, tam generalioribus quam ſpecialioribus, ut אני׳ צי׳ כלי׳ שיט׳ ספינה׳ צי אדיר׳ אני שיט׳ *ναῦς, πλοῖον, πλοιάριον*, quarum aliæ majores, aliæ minores, & vel remis vel vento mediantibus velis agebantur.

Partes. V. *Partes navium* ibidem memoratæ ſunt, *πρῶρα prora* Act. XXVII. 41. *πρύμνη puppis* ibid. תרן *malus* Jeſ. XXX. 17. שוטים & משוטים *remi* Ezech. XXVII. 6, 29. נס & Ἀρτέμων *velum* Jeſ. XXXIII. 23. & Act. XXVII. 40. חבלים *funes* ibid. *πηδάλιον gubernaculum*

lum Jac. III. 4. qualia nonnullis bina erant. Act. XXVII. 40. His denique παράσημον *insigne*, Act. XXVIII. 11. aliaque navium *ornamenta*, quæ nonnulli per שכיות החמדה Jes. II. 16. intelligunt, addi possunt.

Navigantes. VI. Præcipua navigantium munia & nomina sunt: רב חבל Ναυκλῆρος, ὁ εὐθύνων *seu* κυβερνήτης *Gubernator* חבלים *seu* מלחים Ναῦται, שטים *Remiges*. Quorum præsidio atque opera, mercatores aliique mari iter facientes, de loco in locum transibant. v. Jon. I. 6. Act. XXVII. 11. Jac. III. 4. Apoc. XVIII. 17. Ezech. XXVII. 8, 9, 26. seqq.

Navigatio ipsa. VII. Instituebatur navigatio ante inventionem acus magneticæ, legendo littora, unde longius durare solebat, v. 1 Reg. X. 22. 2 Chron. IX. 21.

Merces. VIII. *Merces* præcipuæ, quas extra terram mittebant, erant *triticum*, *mel*, *oleum*, & *opobalsamum* Ezech. XXVII. 17. Contra a Tyriis ad illos deferebantur *pisces* Neh. XIII. 16. aliaque, & ipsi a regionibus remotioribus aurum, argentum, pavones cum varii generis lignis petebant 1 Reg. X. 22. & 2 Chron. IX. 21.

IX.

Mercium permutatio & venditio. IX. Exercebatur mercatura antiquiſſimis temporibus mercium permutatione, ſucceſſu autem temporis, æs primum grave, dein ſignatum, eum in finem introductum eſt (II. VIII. §. XXVII. ſeqq.)

Mercaturæ abuſus. X. Uti autem Judæi rebus retro labentibus mercatura ad turpem quæſtum ſunt abuſi, ita ut & ipſe cultus ſacer & templum ea profanarentur Matth. XXI. 12. Joh. II. 14. ſeq. (conf. I. VIII. §. XI.) ſic ex quo juſto Dei judicio per univerſum terrarum orbem diſperſi ſunt, illi fere ſoli ſe ita conſecrarunt, ut nulli inter omnes populos inſtitoria arte atque fraudibus magis famoſi inveniantur.

Opifices. XI. Plerique autem *opificia* tractabant, inprimis poſtquam multi aliis negotiis occupati, non poſſent amplius ſatis commode, aut nollent, ut antiquitus, ſibimet ipſis neceſſaria parare.

Piſtores. XII. Sic cum primum ſinguli pro ſe & familia ſua panem coquerent, eundemque morem multi dein quoque retinerent, non pauci tamen & publice *Piſtorum* munere aliis inſervire cœperunt. Hoſ. IX. 4, 6. (III. c. V. §. VI.)

XIII.

XIII. Quidam *Caseis* conficiendis occupati erant, Joſepho τυροποιοὶ dicti, unde vallis in urbe Hieroſolyma nomen accepit. v. infr. §. XXXVII. *Casearii.*

XIV. Alii *Cauponariam* exercebant & *popinas* inſtruebant, in quibus cibos cum vino vendebant, qualem Rabbini קפילא λάπηλον appellant. *Caupones.*

XV. Nonnulli *Siceram*, *cerevisiam* aut alium potum inebriantem factitium parabant, qualis Rabbinis סורני appellatur. *Zythopepta.*

XVI. Non pauci *piſcibus* capiendis vendendisque panem quærebant דייגים Rabb: ציידים dicti, ex quorum numero multi Apoſtolorum fuerunt. Utebantur autem non ſolum *ſcapha* Rabb: דוגית ſed & סיר דוגה aut חכה *homo*, חרם *ſagena*, & *reti* מכמרת aut מצור Jeſ. XIX. 8. Amos IV. 2. Hab. I. 25. & Eccleſ. IX. 12. *Piſcatores.*

XVII. Eadem ratione & veſtes tractu temporis a certis opificibus paratæ, cui rei non ſolum mulieres & Virgines operam dabant (conf. III. V. §. V.) ſed & Viri, unde in Talmude paſſim חייטים *Sartores* memorantur. *Sartores.*

XVIII. Quidam *veſtes* aut *aulæa* acu *pingebant*, qualem ſcriptura רוקם Exod. XXXV. 35. XXXVIII. 23. & *Acupictores.*

Oo opus

opus ipſum מעשה רוקם aut רקמה Exod. XVI. 36. Ezech. XVI. 10, 13. Pſ. XLV. 15. vocat.

Sutores. XIX. Alii *calceos* conficiebant: Talis Rabbinis רצען aut סנדלר dicitur, a quo opificio ſatis celebres Rabbini denominantur.

Σκηνοποιοὶ. XX. Nonnulli *tabernacula* ſive ex *pannis* laneis aut lineis, ſive ex *pellibus* parabant, Σκηνοποιοὶ dicti Act. XVIII. 3. quam artem ipſe Paulus exercuit.

Fabri. XXI. *Fabrilis ars* dudum quoque inter Judæos cognita fuit. Hæc quatenus circa metalla verſatur ante diluvium jam a Tubal-Caino inventa eſt, Gen. IV. 22. Inſtrumenta hujus artis præcipua ſunt כור *Catinus*, מפח *follis*, *Incus* Rabb. סדן (conf. Perſ. سندان) פטיש & מקבת *malleus*, מלקחים Rabb. צבת *forceps*.

Aurarii & Argentarii. XXII. צורף *Aurifaber* aut ἀργυροκόπος Act. XIX. 24. auro atque argento igne conflando, purgando, & vaſis, monilibus aliisque rebus inde parandis operam impendebat Jeſ. XL. 19. XLI. 7. cujus ignis aliaque utenſilia metaphoricis locutionibus paſſim anſam dederunt. Malach. III. 2, 3.

Ærarii. XXIII. Huic eo rectius junguntur *Fabri ærarii* חרשי נשחת 1 Reg. VII. 14.

χαλ

χαλκεῖς 2 Tim. IV. 14. Rabb. טורסיים quo magis utraque ars aliquando ab iisdem tractaretur. Exod. XXXI. 4.

XXIV. *Faber ferrarius* מסגר aut חרש ברזל Rabbinis נפח dictus, ferrum ad usus sive civiles & œconomicos sive militares parabat. 1 Sam. XIII. 19, 20. 2 Reg. XXIV. 14. Jes. XLIV. 12. *Ferrarii.*

XXV. *Fabri Lignarii* חרשי עץ Jes. XLIV. 13. operibus ex ligno parandis intenti erant, quorum præcipua instrumenta sunt, משור & מגרה *Serra*, קרדום, גרזן aut מעצד *Securis*, *malleus* de quo supr. §. XXI. & *dolabrum* Rabb. רוקני Gr. ῥυκάνη & רהיטני dictum. Horum æque ac Ferrariorum insignis inter Judæos erat numerus, quos Nebucadnezar Babelem abduxit 2 Reg. XXIV. 14. Jer. XXIV. 1. *Lignarii.*

XXVI. His proximi sunt *lapicidæ* חצבי אבן 2 Reg. XII. 13. qui ex petris terræ Canaan aut Arabiæ, columnas aliosque lapides cædebant, quales stupendæ molis nec minoris artificii, ad Magnatum palatia adhibebantur. *Lapicidæ.*

XXVII. Alii lapides *coquebant*, aut ex illis ædificia erigebant גדרים aut חרשי קיר dicti 2 Reg. XII. 12. & 1. Chron. XIV. 1. *Coctores Lapidum, Murarii.*

Figuli. XXVIII. *Figuli* יוצרים aut יוצרי חרש vel פחרים κεραμεῖς ex luto pedibus probe calcato Jeſ. XLI. 25. ſuper אבנים parabant *vaſa teſtacea* Jerem. XVIII. 3. quorum ars, nec non vaſa per eosdem parata locutionibus metaphoricis ſæpe occaſionem præbuerunt Jeſ. XLV. 9. Pſ. II. 9. Rom. IX. 21.

Opifices ignobiliores. XXIX. Reliquis Opificibus nonnihil contemptiores habebantur *Aromatarii, Textores, Tonſores, Fullones, Venæſectores, Balnearii & Coriarii*, utpote ex quibus Judæi nec Regem nec Pontificem M. conſtitui potuiſſe teſtantur.

Aromatarii. XXX. *Aromatarii* רכלים (quæ vox tamen & generalius de omnibus negotiatoribus uſurpatur) aromata præparabant, & vendebant, eumque in finem per urbes circumibant.

Textores. XXXI. *Textores* ארגים pannos aut lintea, quin & integras veſtes, texebant; Inſtrumenta hujus opificii in ſacris memorata præcipua ſunt מנור ארגים *jugum textorium* & ארג *pannus* 1 Sam. XVII. 7. Job. VII. 6. In opere ipſo מעשה ארג imprimis שתי וערב *Stamen & ſubtegmen* diſtinguitur. Lev. XIII. 48. ſeqq.

Tonſores. XXXII. *Tonſores* גלבים Ezech. V. 1 Rabb. ספרים appellati barbam & ca-

pillos tondebant, unde illis תַּעַר novacula l. c. coll. Psalm. LII. 4. & Jes. VII. 20. & apud Rabbinos *forfex* זוג של כפרים tribuitur.

XXXIII. *Fullones* כבסים aut מכבסים lintea aut vestimenta purgabant, quem in finem נתר *nitro* & בורית *Borith* utebantur Jer. II. 22. quo alluditur. Mal. III. 2. *Fullones.*

XXXIV. *Venæsectores* Rabbinis גרעים aliis venam ope *scalpelli* quod מסמר הגרע appellant, aperiendo opem ferebant. De his decem res Judæi in Talmude memorant. *Venæsectores.*

XXXV. *Balnearii* iisdem בלנים aut בלנאי Gr. βαλανεῖς dicti, publica balnea adornabant, ubi Viris & Mulieribus seorsim lavatum euntibus, vel ipsi vel per ministros aut ministras inserviebant, & בלנרי *lintea balneatoria* utrique sexui propria præbebant. *Balnearii.*

XXXVI. *Coriarii* βυρσεῖς Act. IX. 43. Rabb. בורסיין aut עבדנין pellibus macerandis, purgandis, corioque præparando operam dabant. Distinguunt Judæi inter בורסי גדול & בורסי קטון *Coriarium magnum & parvum:* Iidem illorum officinam בורסקי appellant. *Coriarii.*

XXXVII. Plerique Opificum videntur una habitasse sive in ipsis urbi- *Habitationes opificum.*

 bus,

bus, ſive pro opificiorum conditione extra illas, unde חוץ אופים *plateæ* ſeu *vici piſtorum* in urbe Hieroſolyma Jerem. XXXVII. 21. & vallis Τυροποιῶν, apud Joſephum, extra eandem autem שדה כבס *agri fullonis*, 2 Reg. XVIII. 17. Jeſ. VII. 3. XXXVI. 2. fit mentio, & *officinas coriariorum* ad minimum L cubit. ab urbe removendas Judæi ſciſcunt: quo facit domus Simonis Coriarii ad mare. Act. X. 32.

Fora & tabernæ. XXXVIII. *Iidem* æque ac *Mercatores* certa *fora* שוקים & *tabernas* חנויות habuerunt, ubi merces ſuas venum exponerent. Hinc apud Rabbinos סרקי *forum frumentarium*, אטלין *cornarium*, דורמוס *forum magnum vendendis quæ ad victum faciunt deſtinatum*, aliaque plura paſſim memorantur. In talibus foris quoque mercenarii ſtabant exſpectantes a quibus conducerentur. Matth. XX. 3.

Occluſio tabernarum & quies ab opificio. XXXIX. *Veſpera ſabbathi* & dierum *feſtorum* mature ſatis, dato eum in finem tuba ſigno, *tabernæ claudi* debebant (l. XX. §. XXIV.) nec opificibus pridie diei feſti laborare permittebatur, præterquam in Judæa, ubi id ad mediam noctem usque ſartoribus, tonſoribus & fullonibus conceſſum.

CAP.

CAP. X.

De Cultura agrorum, hortorum &c.

I.

Primæ mortalium inde a mundo condito occupationes in *colendo agro* & *pascendis pecudibus* consistebant. Gen. III. 23. & IV. 2. *Agriculturæ Antiquitas.*

II. *Agricultura* עבדת ארמה מלאכת השדה & Rabbin. פלחנות ארעא dicta, post lapsum per maledictionem terræ incumbentem, molestissima quidem reddita est Gen. III. 17. in Canaane tamen, ob fertile soli ingenium, facilius quam in multis aliis regionibus exercebatur. *Ejusdem conditio.*

III. Ad dignoscenda singulorum peculia, agri *limitibus*, seu *lapidibus* terminalibus distincti erant, quos dimovere Lex sub maledictionis fulmine vetat. Deut. XIX. 14. XVII. 17. *Limites agrorum.*

IV. Alia ratione dividebantur in *partes* Hebr. חלקות & חלקות השדה dictas 2 Sam. XIV, 13, 31. & XXIII. 11. Secundum mensuram distribuebantur *Eorum divisio.*

quoque in *jugera*, quale מענה & צמד 1 Sam. XIV. 14. dictum volunt.

Discrimen. V. Judæi distinguunt *agrum* in שדה לבן *patentem* & שדה אילן *arboribus consitum*.

Agrorum præparatio. VI. Uti *agri pascui* minorem, ita *arva* majorem culturam requirebant. Huc pertinet *eruderatio* Jes. V. 2. *purgatio* a spinis & vepribus sive per *evulsionem* sive per *combustionem* Jer. IV. 3. Hos. X. 12. & *stercoratio* Rabb. זבול dicta. Præparatus hac ratione, præcipue novus ager, ניר *novale* dicitur.

Aratio. VII. Præcipua præparationis pars consistebat in *aratione* חרישה quæ in Canaane æque ac pleroque Oriente ordinario *bobus* 1 Reg. XIX. 19. Job. I. 14. Amos VI. 12, nonnunquam & asinis peragebatur Jes. XXX. 24. & XXXII. 20. utrosque una jungere lex vetat. Deut. XXII, 10.

Aratrum. VIII. Præcipuæ *aratri* partes, sive in Sacris sive apud Rabbinos memoratæ, sunt עבות *temo* בורך *Buris* מחרשת *vomer* 1 Sam. XIII. 20. חרב *Gladius* & יצול *Stiva*.

Occatio & terræ complanatio. IX. Post arationem nonnunquam glebæ *occando* שׂדד comminuebantur & superficies terræ *æquabatur* Jes. XXVIII. 24, 25. Hos. X. 11.

X. His

X. His peractis sequebatur *sementis* זריעה qua semen in agrum projiciebatur, & terræ committebatur, quod pro variis circumstantiis aut ferendorum discrimine, vocibus הפין, שום זרק, aut משך זרע, Jes. XXVIII. 25. Amos IX. 13. Ps. CXXVI. 6. indigitatur. Sparsum semen *occando* aut *lirando* terra obtegi solebat. *Sementis.*

XI. *Semina* זרעונים dicta, Judæi ad tres species referunt. Sunt hæ תבואה *frumentum* cujus quinque numerantur genera, *triticum*, *spelta*, *hordeum &c.* קטנות *legumina*, ut *fabæ*, *lentes &c.* & זרעוני גינה *semina hortensia*, quæ ultima ad duas iterum classes rediguntur, מיני זרעים quibus integri agri conserebantur, ut *linum* & *sinapi*, & מיני ירקות quæ areolatim in hortis colebantur, ut *rapæ*, *cepæ &c.* *Semina.*

XII. Probe autem observandum, ne diversa semina eodem in loco simul sererentur. Lev. XIX. 19. Secus qui faciebat flagellationis pœnam, ex sententia Judæorum incurrebat. Hunc in finem facta primo mensis Adar proclamatione, unumquemque in agrum exiisse, & nata forte heterogenea evulsisse, quinto decimo vero Magistratus per emissos legatos inquiri curasse volunt, *Heterogenea non una serenda.*

lunt. Iidem tamen legem hanc varie limitant.

Tempus ſementis. XIII. *Tempus ſementis* Lev. XXVI. 5. erat a dimidio Tiſri usque ad dimidium kisleu (II. VII. §. XVI.)

Rigatio agri. XIV. Ad incrementum ſatorum nihil magis neceſſarium erat, quam *pluvia* מטר juſto tempore & menſura. Hanc ſcriptura geminam facit יורה *primam* & מלקוש *ſerotinam* Deut. XI. 14. Jer. V. 24. Illa ordinario menſe Marcheſvan cadebat, ſi ſi deficeret, precibus & jejuniis a Deo flagitabatur (I. XII. §. LIII.) hæc menſe Abib, Joël. II. 23. Sæpe quoque agri ſiticuloſi hominum opera rigabantur.

Sarritio. XV. Peracta ſementi, creſcentibus ſatis, ſequens cura erat *ſarritionis*, qua Zizaniæ frugibus permixtæ extrahebantur, Matth. XIII. 28. ſeqq.

Meſſis. XVI. Frugibus ad maturitatem perductis ἔρχεται ὁ θερισμὸς *venit meſſis* Joh. IV. 35. quæ in Canaane a dimidio Niſan ad dimidium Sivan protendebatur, & ab hordeo initium ſumens in tritico deſinebat.

Quomodo peracta. XVII. Demeſſio graminis & nonnullarum frugum fiebat falce חרמש Rabb. מגל aut מגל קציר δρεπάνῳ, aliæ *cultris* lunatis reſecabantur, quædam

dam ut imprimis legumina evellebantur.

XVIII. Ut gramen demeſſum ſolique expoſitum quo exſiccaretur, tandem in cumulos congerebatur, ita frumentum in manipulos colligabatur inque acervos componebatur, donec ad trituram aptum eſſet Gen. XXXVII. 7. Pſ. CXXIX. 7. Job. V. 26. *Congeſtio demeſſi.*

XIX. *Tritura* peragebatur in *area* גרן quæ plerumque in agro erat, idque ita ut ſpicis ordine diſpoſitis vel boum ſuperinductorum pedibus, vel mediante *tribula dentata* חרוץ aut מורג חרוץ ſuper iisdem circumacta, vel rotis *plauſtri*, quod *Ploſtellum Phœnicum* appellant, grana extererentur. Deut. XXV. 4. Jeſ. XXI. 10. Jer. LI. 33. 2 Sam. XXIV. 22. Jeſ. XLI. 15. & ibid. XXVIII. 27. Legumina & alia ſemina debiliora *baculo* aut *virga* excutiebantur, vid. Jeſ. loc. ult. Idem in frumento nonnunquam locum habuiſſe nonnulli ex Jud. VI. 11. & Ruth. II. 17. colligunt. *Tritura.*

XX. Abſoluta trituratione ope *ventilabri* excuſſa grana a palea ſeparabantur Matth. III. 15. quod in ſacro codice זרה Jer. IV. 11. Ezech. V. 10. Rabbinis מרה audit. *Ventilatio.*

XXI.

Illatio in horrea. XXI. Tandem politæ fruges domum devehebantur, & in אסמים aut מאבוסים τὰ ταμεῖα aut τὰς ἀποθήκας recondebantur. Deut. XXVIII. 8. Matth. III. 12. & XIII. 30.

Horti. XXII. Præter fruges in agris quoque arbores plantabantur, cum autem illis præcipue horti destinati essent quin & in iisdem nonnullæ quoque fruges colerentur, paucis quoque horti. Hebræorum nobis lustrandi erunt.

Horti. XXIII. *Hortus* Hebr. גן Gr. κῆπος generalioribus vocibus appellatur omnis locus, in quo sata aut plantata majori cura coluntur quam in agro.

Aperti l. Clausi. XXIV. Erant hi antiquitus vel *aperti*, vel *macerie* ad fures & vim externam arcendam cincti.

Hortulani. XXV. Colebantur autem vel ab ipsis *Dominis*, quales Judæi גנאים appellant, vel ab aliis, quibus pro certa redituum parte committebantur aut elocabantur, quales אריכים opusque illorum אריסות vocant. v. Cant. VIII. 11. 12. Matth. XXI. 33. Nonnunquam & ad opera diurna quidam mercede conducebantur, Matth. XX. 1. seqq.

Fontes hortorum. XXVI. Nihil in hortis gratius aut ad fertilitatem promovendam aptius *vivo*

vivo fonte, unde aqua non ſolum ſimul ad plures, ſed & ſingulorum partes ductis canalibus derivabatur, Cant. IV. 15. Jeſ. LVIII. 11. Jer. XXXI. 12. defectus autem fontium puteis crebrisque foſſis compenſabatur.

XXVII. Diviſi erant horti in *areolas* ערגות Ezech. XVII. 7. ut eo majori ordine atque elegantia ſingula illic coli poſſent. *Areolæ.*

XXVIII. Colebantur in hortis *plantæ* varii generis, *flores*, *olera* cum *aromatibus* aliisque ſeminibus (conf. ſupr. §. XI.) aut *arbores*, idque vel ſimul, obſervata tamen Lege de כלאים heterogeneis non una ſerendis, Lev. XIX. 19. vel ſingula ſeorſim. *Res in hortis cultæ.*

XXIX. Nec ad uſum tantum, ſed & oblectationem illos habebant. Præcipue Reges & Magnates in his magnificentiam ſuam oſtendebant. Talium hortorum, qui floribus præcipue & leguminibus nutriendis deſtinatus eſt Rabb. בוסתנא (conf. Arab. بستان) qui arboribus פרדס Eccleſ. II. 5. (Arab. & Perſ. فردوس) dicitur. *Horti Magnatum.*

XXX. Nonnulli horti, a quibusdam florum aut leguminum ſpeciebus illic præcipue excultis, peculiares accipiebant appellationes, unde apud Judæos *Horti florum & Leguminum.*

גנות

גנות וורדים *horti rosarum* memorantur, & apud Jesaiam I. 8. מקשה *cucumerarii* mentio fit.

Arboreta. XXXI. Nullibi autem id magis locum habebat quam in *arboribus*. Hæ enim tam infrugiferæ quam frugiferæ, æque ac *frutices* sive ad ornatum sive ad usum non in agris tantum aut sylvis, sed & hortis, vel mixtim vel secundum species suas colebantur, quarum præcipuæ in sacris memoratæ sunt תפוח *Malus*, *Citria* quam Judæi אתרוג vocant, & per עץ הדר Levit. XXIII. 40. indigitari volunt, רמון *malus punica*, תמר *Palma*, תאנה *Ficus*, זית *Olea*, גפן *vitis*, בשמים *Balsami frutices*, אגוזים *Nuces*.

Arborum plantatio. XXXII. *Plantabantur* arbores apto *ordine* sive *æquali serie* sive *alternatim*, ita ut inter illas certa ambulacra relinquerentur, & ad easdem omni ex parte commode appropinquari posset.

Propagatio. XXXIII. *Propagabantur* autem non tantum ex nucleis aut stolonibus sed & insitione aut ablactatione ulterius perficiebantur. Rom. XI. 17, 19. Ubi tamen ex lege de כלאים nec diversas arborum species inter se, nec olus arbori aut arbori olus jungere fas erat.

XXXIV. Fertilitatem arborum promovebant, illas *ſtercorando*, terram *fodiendo*, *evellendo* ſurculos, ramos inutiles *reſecando*, nonnunquam & *folia avellendo, cineres adſpergendo, fumigando &c.* conf. Luc. XIII. 8. Joh. XV. 2. *Promotio fertilitatis.*

XXXV. Infrugiferas aut fructus excutientes, ut Judæi teſtantur, *colore rubro notabant* & *lapidibus obruebant*, tandem autem remediis nil proficientibus *ſuccidebant* igne comburendas, Matth. III. 10. VII. 19. *Infrugiferæ arbores.*

XXXVI. Appropinquante pedetentim maturitatis tempore, *cuſtodes* conſtituebantur, qui in *turribus*, *tuguriolis* aut *caſis* fructibus invigilarent Jeſ. I. 8. & V. 1. Poſtquam autem maturitatem attigerant, non ſine inſigni lætitia & ſolemnitate *collectio* & *vindemia* inſtituebatur. *Cuſtodia & Collectio fructuum.*

XXXVII. In hortis & vineis, non ſolum *ædes* ad commorationem aut oblectationem habebant, ſed & *torcularia* ubi *oleum* exprimebatur, & uvis inter lætos plauſus, calcatis *vinum* parabatur. Joel. II. 24. coll. Job. XXIX. 6. & Matth. XXVI. 36. Jerem. XXV. 30. XLVIII. 33. *Ædes & torcularia.*

XXXVIII. Eodem tempore a colonis fructus Dominis perſolvebantur *Præputium arbor. &c.*

Matth.

Matth. XXII. 34. De *præputio* in quo arbores tribus prioribus annis relinquendæ, & de jure plantæ quarti anni, ut & de primitiis, primitivis & decimis, tam ex frugibus agri quam fructibus arborum persolvendis, nec non de donis, pauperibus in agro relinquendis, ex professo supr. P. I. Cap. XV. actum est.

CAP. XI.

De Re Pecuaria.

I.

Res pecuaria. Res *pecuaria*, quam ab Abele jam cœptam, Jabal porro excoluit Gen. IV. 2. & 20. omni tempore inter Judæorum majores & deinceps in hac gente, præcipue ob uberrimam terræ a Deo concessæ conditionem, maxime viguit Gen. XLVI. 32, 34. Num. XXXII. 1, 4.

Pastores. II. Hanc non de plebe tantum homines, sed & honoratiores ipsique principes aliquando tractabant, a vita pastoritia רעים dicti, quod nomen ad ipsos quoque Reges & Principes imprimis ob curam illorum qui ipsis suberant, transiit. Jes. XLIV. 28.

III.

III. Verſabatur autem tam circa *majores* quam *minores pecudes*, quas Palæſtina omnis generis producebat, in quarum poſſeſſione præcipua divitiarum pars quondam conſiſtebat. Gen. XIII. 2. 2 Sam. XI. 2. *Pecora varii generis.*

IV. *Majores* erant potiſſimum שורים & בקרים *Boves*, גמלים *Cameli*, חמורים & אתונות *Aſini*, פרדים *Muli*, סוסים *Equi*: *Minores* צאן vel שה *Oves* & צביים *Capræ.* *Majora & Minora.*

V. *Boum* integra alebant *armenta* עדרי בקר non ſolum ut lacte & carne veſcerentur (III. VI. §. XI. XIII.) ſed & ut iisdem tam ad *agriculturam* (III. X. §. VII. & XIX.) quam ad *rem vehicularum* uterentur, Num. VIII. 3. ſeqq. & 2 Sam. VI. 6. *Boves.*

VI. *Cameli portandis oneribus* aut *hominibus*, præcipue in longioribus itineribus inſerviebant. Gen. XXIV. 16. XXXI. 17. Jeſ. XXX. 6. Horum *juniores* בכרים Jeſ. LX. 6. & Jer. II. 23. *celeriores* כרכרות *Dromedarii* dicti, Jeſ. LXVI. 20. *Cameli.*

VII. *Aſinis* quoque tam ad *agriculturam* (III. X. §. VII) quam ad *ferendas ſarcinas* utebantur Gen. XLII. 26. Nehem. XIII. 15. imprimis autem iisdem *vehi* non ſolum ignobiliores, ſed & honeſtio- *Aſini.*

res ipsique Principes solebant, Numer. XXII. 21, 22. Jud. V. 10. 2 Sam. XVI. 2. coll. Zach. IX. 9.

Muli. VIII. Hunc in finem quoque *Mulos* (quos ab Ana inventos multi ex Gen. XXXVI. 24. statuunt) utriusque sexus præcipue alebant, quibus & ipsi Reges utebantur. 2 Sam. XXIII. 29. 1 Reg. I. 33, 38.

Equi. IX. Horum autem & asinorum eo frequentior, quo rarior *Equorum* erat usus, quorum non adeo terra Canaan quam vicinæ regiones, & præcipue Ægyptus ferax erat, Deut. XVII. 10. Jes. XXXI. 1. quibusque in bello maxime utebantur (II. X. §. X.)

Equitatio. X. Uti omnibus his animalibus ad inequitandum *ephippium* מרכב vel ad ferenda onera *clitellas* כר Rabb. עביטא Gen. XXXI. 34. & Lev. XV. 9. insternere, ita eadem *freno* מתג aut *capistro* רסן regere & *virgis* impellere solebant, Ps. XXXII. 8. Prov. XXVI. 3.

Oves & Capræ. XI. Minorum pecudum *caprarum oviumque greges* tam lactis quam lanæ, vellerum, carnisque causa nutriebant.

Loca pascua. XII. Armenta boum & asinorum cum gregibus minorum pecudum in *solitudines* aliaque loca pascua emittebantur, ex quibus præcipue celebrantur

tur *Basan*, *Gilead*, *Carmel* & *Saron* Gen. XXXVI. 24. Deut. XXXII. 14. 1 Sam. XVII. 15, 28. 1 Chron. XXVII. 29. Mich. VII. 14.

XIII. *Eductio* fiebat, ut Judæi monent, circa festum Paschatis, manebant autem illic per totam æstatem usque ad pluviam primam, quæ in XVII mensis Marchesvan incidebat. *Tempus educendi pecoris.*

XIV. His aderant *Pastores*, qui vel ipsi *Domini*, vel alii μισθωτοὶ *mercenarii* Joh. X. 12. erant. Inter eosdem varii dabantur ordines, præcipuus שר מקנה Genes. XLVII. 6. & אביר הרעים 1 Sam. XXI. 7. Gr. ἀρχιποίμην 1 Petr. V. 4. infimus Rabbinis כרזיל appellabatur. *Pastorum varii ordines.*

XV. Pastores in *tuguriis* משכנות & אהלי רועים Cant. I. 8. Jes. XXXVIII. 12. degentes, *virga* שבט *pedo* מקל (bubulci *stimulo* מלמד, cui דרבן κέντρον infixum) tum quoque *pera*, nonnunquam & *funda* atque *lapidibus* armati erant, non solum ad pecudes ducendas & aberrantes revocandas, sed & contra fures ferasque defendendas, Lev. XXVII. 32. Jud. III. 31. 1 Sam. XIII. 21. coll. Actor. IX. 5. 1 Sam. XVII. 40. *Tuguria & instrumenta Pastorum.*

Cura pecoris. XVI. Iidem non de die tantum earum ſollicitam curam gerebant, primo mane eas usque ad veſperam paſtum, bis vero de die aquatum, tum ipſo meridie ad quietem ſub umbra capiendam ducentes, ſed & poſtquam ſub occaſum ſolis in גדרות *ſepta* coactæ, de nocte excubias agebant. Gen. XXIX. 7. XXXI. 40. Pſ. XXIII. 1, 2. Cant. I. 7. Luc. II. 8. idque eo magis quo magis in certis circumſtantiis, ad reſtitutionem furto ablati aut diſcerpti tenerentur. Exod. XXII. 10. ſeqq. conf. Gen. XXXI. 39.

Tonſura pecudum. XVII. Ad lanam a pecudibus minoribus accipiendam tondebantur illæ a גוזים, quibus hac occaſione lautum convivium parari ſolebat 1 Sam. XXV. 11, 36. Tonſæ autem probe lavabantur. Cant. IV. 2. & VI. 6.

Reductio tempore hyberno. XVIII. Tempore primæ pluviæ armente & greges domum reducebantur inque *ſtabulis* & *caulis* 2 Chron. XXXII. 20. per hyemem alebantur.

Venditio & Jugulatio pecudum. XIX. De *primogenitis* animalium Deo offerendis ut & *decimis* ex bobus ovibus & capris ſupr. I. XIII. §. XXX. & XXXII. actum: ante decimationem autem nulla animalia *vendi* aut *jugulari* ſolebant, licet id lege interdictum non eſſet.

XX. A *porcis* etſi ſummopere abhorrebant Judæi (III. VI. §. X.) integri tamen eorum greges in ipſa terra Canaan, ſequioribus temporibus a gentibus alebantur. Matth. VIII. 30. Marc. V. 11. *Porci.*

XXI. *Canes* nutriebant quidem Judæi, verum non in ædibus: unde per plateas & imprimis de nocte horrendo ululatu extra loca habitata vagabantur. Pſ. LIX. 7, 16. Eorundem ad cuſtodiam gregum adhibitorum mentio fit. Job. XXX. 1. *Canes.*

XXII. *Volatilia* quoque varii generis & præcipue תרנגולין *gallos gallinasque* & יונים *columbas* alebant. *Volatilia.*

XXIII. Et Priores quidem ubicunque locorum, excepta tamen urbe Hieroſolyma (II. I. §. XLII.) cui non obſtat galli cantus ibidem auditus. Matth. XXVI. 34, 74. *Galli.*

XXIV. *Columbas* habebant in *columbariis* שובכין aut שובכות, quæ Judæi L paſſibus extra urbes removent. Has, pro more etiamnum in Oriente uſitato, videntur & inter Judæos quidem aſſuefeciſſe, ut literas de loco in locum transferrent. *Columbæ.*

XXV. *Apes* דבורים quoque tam *mellis* quam ceræ cauſa fovebant in *Apes.*

alveariis, quale Rabb. חלתא & כוורת dicitur.

Nutritio animalium.

XXVI. Iidem uti expedire credunt domi animalia nutrire, ita eorundem ſedulam curam gerendam & inprimis antequam ipſi ad menſam accedant, cibaria illis præbenda eſſe ſciſcunt. De mactatione tam pecudum quam avium, ut & de utrorumque ad cibum uſu, ſupra III. VI. & VIII. ſeqq. actum.

Conjunctio animal heterog interdicta.

XXVII. Animalia heterogenea conjungere, ad fœtum producendum Lex ſevere vetuit Lev. XIX. 19. quod Judæi non de quadrupedibus tantum ſed & avibus interpretantur.

CAP.

CAP. XII.

De Festivitatibus, ludis & exercitiis Judæorum.

I.

Tam dies festi cultui sacro dicati, quam alii in vita communi, quibus se hilares dare cum amicis volebant, aut qui certis prærogativis insignes erant, ut *nuptiales* (III. I. §. XIX. seqq.) *circumcisionis* & *ablactationis* liberorum (I. XXII. §. XI. & III. II. §. XIII. *geniales*, aut *inaugurationis* Regum, non ab ipsis solum, sed & eorum affeclis observati, Matth. XIV. 6. conf. Gen. XL. 20. solebant Judæis singulari festivitate transigi. *Dies festivi.*

II. Hunc in finem non tantum *convivia*, sed & omnis generis lætitiæ testificationes, *saltationes*, *concentus musici ludique* celebrabantur. Exod. XXXII. 6. *Lætitia testificatio.*

III. *Saltationes* vel ab ipsis festivantibus, inprimis Virginibus, vel aliis ad id conductis, ut spectatorum oculos oblectarent, & quidem sive *singulis* *Saltationes & Choreæ.*

ſive integris *choris*, peragebantur. Jud. XXI, 21. Matth. XIV. 6. Non, nunquam Viri inter ſaltandum accenſas faces projiciebant & recipiebant.

Muſica. IV. Ita quoque *Muſica* tam vocalis quam inſtrumentalis a maribus fœminisque ad demulcendas aures tractabatur Eccleſ. II. 8. conf. Jerem. XXX. 19. & XXXI. 4.

Ludi. V. Ludi in hoc populo quondam uſitati in ſacris ſpeciatim non recenſentur, ſed in Judæorum ſcriptis varia eorum genera, apud alios quoque populos uſitata, memorantur, ut צחוק האשקאקש *Schachicus* ſ. *Latrunculorum*, נרדשיר *Calculorum*, צחוק בכדור *Luſus Pilæ*, quo referunt Jeſ. XXII. 18. צחוק באגוזים ורמנים *luſus cum nucibus & malogranatis &c.* צחוק הקוביאות autem ſ. *alea* & צחוק הקלפים *chartæ luſoriæ*, ab ipſis Magiſtris improbantur.

Pueriles. VI. Infantes pro varia ætate, *avibus* cicuratis aut caveæ incluſis, vel funiculis quo minus avolare poſſent alligatis ſe oblectabant, conf. Job. XL. 24. Pueri quoque in foris *fidibus* ludebant. Matth. XI. 16, 17.

VII. Ludi *Theatrales* & *Gymnici* antiquitus inter Judæos non obtinuerunt, Jason tamen ad gentium æmulationem *Olympicos* & *Gladiatorios* introduxit 2 Macc. IV. 9, 12, 14. quin & Herodes M. Josepho teste, Cæsareæ, Hierichunti & Hierosolymis *Theatra*, *Amphitheatra* & *Hippodromum* erexit, omnisque generis *quinquennalia spectacula* ingenti apparatu, maximisque sumptibus instituit. *Theatrales & Gymnici.*

VIII. Nihilominus tamen juvenes certis exercitiis corporeis virium incrementum atque robur quærere, aut ad bellum & arma tractanda aptiores fieri studebant, ut *sublatione lapidum graviorum*, quo referunt Zach. XII. 3. *arcu* 1 Sam. XX. 20. seqq. *funda* Jud. XX. 16. &c. *Exercitia corporea.*

IX. Huc pertinet quoque *Venatio*, quæ non solum utilitatis, sed & exercitii aut fortitudinis exserendæ causa instituebatur, unde præter *aves* & *animalia* ad esum apta, *feras* quoque noxias *Leones*, *Ursos* &c. venabantur. *Venatio.*

X. Hæc uti jam antiquissimis temporibus inter Orientis gentes, & in ipsa Patriarchali familia viguit Genes. X. 9. XXV. 28. & XXVII. 3, 5, 33. ita *Ejus Antiquitas.*

& dein inter Judæos porro locum obtinuit. Lev. XVII. 13.

Instrumenta. XI. Utebantur autem eum in finem *arcu* & *ſagittis*, *retibus* & *laqueis*, quin & *canibus* venaticis ad feras inſequendas, aliquando & *foveas* parabant, in quas, arte tectas, incauta animalia præcipitarentur. Gen. XXVII.3. Eccleſ. IX. 12. Jeſ. XXIV. 17, 18. LI. 20. Prov. XXX. 31. 2 Sam. XXIII. 20.

CAP. XIII.

De *Morbis, Medicina & morte.*

I.

Tranſitus. Contemplati hactenus ſumus privatam Judæorum inde a nativitate vitam, reſtat ut hujus quoque infirmitates & exitum perpendamus.

Infirmitates varii generis. II. Judæi infirmitates diſtinguere ſolent in מיחוש *leve & vulgare incommodum*, כאב *dolorem* intermittentem & redeuntem, qualis *odontalgia*, &

חולי

חולי *morbum* graviorem. Erant autem morbi apud illos æque ac alios populos varii generis, externi, interni, endemici, epidemici, ordinarii atque extraordinarii.

III. Præcipui *Morbi Externi* in ſacris memorati ſunt, *Cæcitas*, *Surditas*, *Defectus loquelæ*, *Claudicatio*, Exod. IV. 11. Jeſ. XXXV. 6. Matth. IX. 32. XII. 22. XV. 30. *Arthritis* 2 Chron. XVI. 12. *Ulcera*, *Mariſci*, *Scabiei* varia genera. Levit. XXI. 20. Deut. XXVIII. 27. *Morbi externi.*

IV. *Interni ſunt*, *Febris* Matth. VIII. 15. *Angina* Rabb. אסכרא vel סרונכי dicta, qua nonnulli Ezechiam laboraſſe volunt 2 Reg. XX. 1 ſqq. *Colica* cum ejectione viſcerum nonnunquam conjuncta 2 Chron. XXI. 18, 19. *Gonorrhea*, *Hæmorrhagia* Lev. II. 2. ſqq. Marc. V. 25. *Paralyſis* Matth. IV. 24. VIII. 6. *Paſſio Lunatica* Matth. IV. 24. XVII. 15. *Obſeſſio mali Dæmonis*. Matth. VIII. 16, 28. qui duo poſteriores præcipue circa tempora Servatoris frequentes fuerunt. Alios morbos quorum in Talmude paſſim mentio injicitur, non moramur. *Interni.*

V. Ad *Epidemicos* præcipue pertinet *Peſtis* דבר, quæ ſingulari Dei judicio immiſ- *Peſtis.*

immissa, ingentem sæpe inter Judæos stragem edidit. Deut. XXVIII. 21. 2 Sam. XXVI. 15, Amos IV. 10.

Morbi extraordinarii. VI. Ad *Extraordinarios* referenda est *Lepra*, de qua vid. supr. (I. XIII. §. XXX. seqq.) *Morsus serpentum* ignitorum Num. XXI. 6. Σκοληκοβρωσία Herodis Act. XII. 23. &c.

Plures morbi simul juncti. VII. Nonnunquam plures morbi simul conjuncti erant Matth. IV. 24. XII. 22. quale quid & in morbo Jobi obtinuit, unde is ad unam certam classem referri nequit.

Medici. VIII. Ad opem ægrotis ferendam jam antiquitus רופא (Rabb. אסי dictus) in auxilium advocabatur Jer. VIII. 22. quo nomine tam *Medicus*, cui interiora curæ sunt, quam *Chirurgus* intelligebatur. Nonnunquam & Prophetæ munere hoc defungebantur. 2. Reg. XX. 7.

Remedia externa. IX. *Remedia externa* maximam partem in *Unctione* oleo aut balsamo facta consistebant Jerem. l. c. & LI. 8. quo multi etiam referunt Jac. V. 14. vulnera expressa & oleo delinita obligabantur Jes. I. 6. Luc. X. 34. ulceribus emollientia, ut ficus, imponebantur, 2 Reg. l. c. Venæ sectio quoque dudum inter Judæos in usu fuit, cui iidem

dem ſingularem benedictionem addi & ſubjungi jubent.

X. *Internis* licet dubio procul non plane caruerint, in ſacris tamen illorum mentio non adeo occurrit: ſed variæ eorundem ſpecies in Judæorum Pandectis præſcribuntur. ***Interna.***

XI. In nonnullis imprimis extraordinariis morbis Deus ipſe vel immediate opem tulit vel extraordinaria aliquando media ordinavit Num. XXI. 9. 2 Reg. V. 10. ſeqq. Hinc piſcinam Bethesdam quoque ſanatricem vim accepiſſe multi contendunt. Joh. II. 2. ſeqq. ***Extraordinaria.***

XII. Judæi decem res numerant, quæ ægrotum ad morbum reducant, ſex quæ bonum ſignum præbeant, & totidem quæ eum ſanitati reſtituant. Iidem Chriſtianorum Medicis & Medicina per eosdem parata uti vetant, contra autem ad amuleta & ſuperſtitioſos characteres ſæpe confugiunt. ***Monelæ Judæorum.***

XIII. *Curationem* ægrotorum & quæ ad eam neceſſaria, ipſo *Sabbatho* Judæi jam antiquitus permittebant (I. XX. §. XXVII.) Applicatis remediis ſubjungere ſolebant, *Surge a morbo tuo.* ***Curatio Ægrotorum.***

XIV.

Preces pro Ægrotis. XIV. In periculosis morbis *preces* pro se in Synagogis fieri curant, *eleemosynas* pauperibus mittunt, nonnunquam & pristinum *nomen* mutant.

Visitatio Ægrotorum. XV. *Visitationem ægrotorum* inter præcipua pietatis exercitia numerant, conf. Matth. XXV. 36, 43. Eandem tamen *varie* limitant.

Officia sanitati restitutorum. XVI. Qui ex morbo sanitati restituitur, ad *gratias* Deo intra triduum in cœtu ad minimum decem hominum, certis benedictionum formulis, agendas tenetur. Quondam in tali casu quoque sacrificia Deo offerri solebant. v. Ps. CXVI. 14, 18.

Cura animæ. XVII. Ingravescente morbo Rabbinus coram ægroto aliquot Psalmos legit, hicque peccatorum confessionem edit, eorundem veniam petit, inimicis ignoscit, benedictionem in filios, si quos habeat, pro more in Patriarchali familia jam usitato, pronunciat, aut si Parentes adhuc supersint, eandem ab illis accipit.

Dispositio ante mortem facta. XVIII. Inde ab antiquissimis temporibus quoque inter Judæos eorumque Majores consuetudo jam obtinuit, ut lethaliter decumbentes, de iis quæ post obitum observari vellent, monerent

nerent aut teſtamento diſponerent. Geneſ. XLVIII. 21, 22. & 2 Regum. XX. 1.

XIX. *Teſtamentum* פורטיתא, צואה aut דיתיקי (διαθήκη) vel verbis nuncupatur, vel ſcripto conſignatur: Poſterius hoc Rabbinis שטר צואה dicitur. Ad legitimum autem teſtamentum Judæi requirunt, ut de *die* condatur, idoneisque *teſtibus* muniatur. *Teſtamentum.*

XX. Etſi quis ex mente Magiſtrorum hæredem bonorum ſuorum, quem vult, inſtituere poteſt, præteritis etiam propinquis, liberos tamen exhæredare, etiamſi non prout decet ſemet gerentes, non probant: nec exhæredationem ratam habent, niſi certus ſimul hæres, ex illis quibus jure naturali hæreditas competebat, inſtituatur. *Inſtitutio Hæredis & exbæredatio.*

XXI. Licet *Donatio inter vivos*, at certis circumſcripta limitibus, apud Judæos admittatur, teſtamentum tamen ratum non habetur niſi in *morte* Teſtatoris, ſed eo vivente דיתיקי מבמלת דיתיק conf. Hebr. IX. 16, 17. *Donatio & ratificatio teſtamenti.*

XXII. Morti vicinum nunquam ſolum relinquunt, ſed curant ut aliquis ſem- *Cura morti propinquorum.*

ſemper lecto aſſiſtat, convocant quoque aliquos Viros, qui accenſis cereis preces ex libro prælegunt.

Cerimoniæ in morte obſervatæ. XXIII. Eodem animam efflante *cereos* exſtinguunt, mortui oculos & os claudunt, quod jam antiquitus a proximis cognatis fiebat, Gen. XLVI. 4. corpus linteo involutum in terra ſtramini imponunt, vultum tegunt cereoque ad caput collocato pollicem ita incurvant, ut cum manu nomen שדי repræſentet. Omnem quoque in ædibus *aquam* effundunt, quia מלאך המות *Angelum mortis* in illa cultrum ſ. gladium abluiſſe credunt.

CAP

CAP. XIV.

De
Funere, Sepultura & luctu.

I.

Cum *pernoctationem* cadaveris in terra Lex vetet Deut. XXI. 23. sine mora omnia adornabantur, ut eodem die, aut quamprimum id fieri posset, terræ mandaretur. *Præparatio funeris.*

II. Huc faciebat præcipue sedula totius corporis *ablutio*. Act. IX. 37. quam hodie aqua calida, cui flores Chamæmeli & rosæ siccæ additæ, peragunt, eidemque obstructionem omnium foraminum corporis subjungunt. *Lotio.*

III. Antiquitus inter Judæos in funere Nobiliorum quoque *Pollinctura* seu *Unctio cadaveris* locum habuit, quæ in Egypto, pro more illius terræ, interne visceribus exemtis fiebat, Gen. L. 2. in Canaane autem externe, ita ut corpus sindoni cum aromatibus involutum longiori fascia, caput autem sudario circumdaretur Matth. XXVII. 59. Luc. XXIII. 56. Joh. XIX. 39,40. & XX. 6, 7. *Unctio.*

Hujus loco forsan est, quod cum maxime ovo cum vino probe agitato caput illinunt.

Indutio vestium sepulchralium &c. IV. Hodie corpori *linteum album* vilius, ex antiqua ut ferunt consuetudine, circumponunt, cui dein *indusium* illud quod sponsa sponso mittit, & quo in die expiationis utuntur, una cum *Tallis* superinduunt, sicque *sandapilæ* immittunt, cui in funere Rabbini insuper libros imponunt.

A quibus & ubi hæc facta. V. Omnia autem hæc officia *Viri Viris*, *Fœminæ Fœminis* exhibent & quidem vel in ipsis *ædibus* defuncti, vel demum in *cœmeterio*, quorsum eum in finem tum, super tabula מטה dicta, deferri solet.

Sepultura. VI. *Sepultura* ex præscripto divin[o] Gen. III. 19. & Deut. XXI. 23. omn[i] tempore apud Judæos in usu fuit, cre[]mationem quibusdam frustra urgenti[]bus, quæ non corpora sed utensili[a] spectabat.

In Canaane VII. Iidem semper impense quæsive[]runt & etiamnum quærunt in terra *Ca[]naan* sepeliri, Gen. XLIX. 29, 30. & I 24, 25. quod ubi non datur, per לגול המתים tamen corpora continua vo[]lutatione eo devolvi credunt. Com[]parant sibi quoque terram albam e[]

ha

hac regione, quam oculis mortui injiciunt.

VIII. *Sepulchra* קברות jam antiquitus extra loca habitata erant, Luc. VII. 12. (exceptis paucissimis in urbe Hierosolyma, vid. II. I. §. XLII.) & quidem plebejorum in loco quodam communi seu *cœmeterio*, Jer. XXVI. 23. & Matth. XXVII. 7. quod בית הוים vocant & ubi hodie vitulum, quem *vitulum Mosis*, Kalb Mosis, appellant, alere solent. Honoratiores sibi suæque familiæ propria habebant. Gen. XLIX. 29. 2 Sam. XVII. 23. & XXI. 14. quin & jam vivi illa in fundis aut hortis suis parabant. Matth. XXVII. 60. *Sepulchra.*

IX. Erant autem illa sæpissime *Rupi incisa* Jes. XXII. 16. & Matth. l. c. & quidem ita ut primum *area*, tum IV cubitis profundior *spelunca* esset, unde ab utraque perte plures *loculi* כוכים cadaveribus deponendis, derivabantur. *Rupi incisa.*

X. Ne transeuntes forte sepulchris polluerentur, mos erat illa *calce superfusa notare* conf. Matth. XXIII. 27. Fiebat hoc ordinario XV mensis Adar. *Sepulchrorum dealbatio.*

XI. Omnibus itaque rite præparatis feretro funus ad locum sepulturæ deferebatur, comitantibus illud insigni numero non propinquis tantum, sed & *Deductio Funeris.*

aliis loci incolis maribus æque ac fœminis Luc. VII. 12. Quam charitatem in *deductione* לויה defuncto exhibitam, non ultimo inter bona opera loco collocant.

Occlusio sepulchri & monumenta sepulchralia.

XII. Corpore ſepulchro illato, illud antiquitus vel terra, vel ſi rupi inciſum eſſet, ingenti lapide obturabatur Matth. XXVII. 60. XXVIII. 2. Nobiliorum ſepulchris ſplendidum nonnunquam *monumentum* נפש vel מצבה *columna* aut קיון *cippus* jungebatur. Gen. XXXV. 29. & 2 Reg. XXIII. 17.

Hodierni ritus.

XIII. Hodie dum mortuus effertur, teſtam in illum conjicere ſolent. Poſtquam ad ſepulchretum perventum eſt, benedictionem pronunciant, tum feretro depoſito in nonnullis locis ſepties ſepulchrum circumeunt, longa ſatis precatione, quæ הצור תמים incipit, Deum celebrant, ſicque tandem corpus ſepulchro immiſſum, poſtquam oculis teſtæ impoſitæ & capiti ſacculus terra repletus ſubſtratus, ſuperinjecta a proximis amicis omni, quæ egeſta eſt, terra tumulatur.

Mortuus præcepti.

XIV. Uti honeſta ſepultura ſemper maximi habita eſt, nec terra Sancta mortuo contaminari debuit, ita ſi quis forte peregrinus, pauper aut alius mortuus in via inſepultus inveniretur, qualem

lem מת מצוה *Mortuum præcepti* appellant, primus in eum incidens, vel eo deficiente magiſtratus, legitimam illi ſepulturam præſtare tenebantur. Ab hoc officio nec Naziræus, nec Sacerdos aut ipſe Pontifex M. eximebatur.

XV. Contra autem inſepultum projici atque relinqui ſummæ ignominiæ ſingularisque judicii nota erat. Quam *ſepulturam Aſini ſcriptura* appellat. Jer. XXIII. 19. *Sepulturæ aſini.*

XVI. De ſtatu mortuorum, quem עולם הנשמות appellant, Judæi vera falſis mixta multisque erroribus interpolata tradunt. Et animam quidem non ſtatim terram relinquere, ſed quamdiu corpus inſepultum eſt oberrare, imo poſtquam Angelus Mortis ſuper ſepulchro conſedit, eandem in corpus reverti, tum Angelum hunc, corpus ter catena ex parte ferrea ex parte ignea percutere volunt, ut membra ejus ſolvantur, oſſa diſſipentur, tandemque in pulverem & cinerem redigantur, quæ dein a bonis Angelis colligantur & ſepulchro reddantur, atque hanc חיבוט הקבר *percuſſionem ſepulchri* appellant. Quin & animam per ſeptem continuos a ſepultura dies, ad locum, ubi mortuus exſpiravit, reverti & corpus amiſ- *Status mortuorum.*

ſum deflere aſſerunt, unde lectum denuo insternere, ardentem lampadem & vas aqua plenum pone illum collocare, linteumque mundum appendere ſolent.

Triplex mortuorum ſtatus & locus.

XVII. Licet antiquiores ſcriptura præeunte non niſi geminum mortuorum ſtatum, *beatitatis* in cœlo & *damnationis* in inferno agnoverint, Eccleſ. XII. 3, 7. Luc. XVI. 22, 33. XXIII. 43. Sequioris tamen ætatis Judæi triplicem excogitarunt, τῶν צדיקים גמורין *perfecte juſtorum* רשעים גמורין *perfecte impiorum* & בינוניים *mediocrium.*

Cœlum.

XVIII. *Juſtorum* animas ab angelis, quorum tres chori illis dum corpus linquunt obviam procedant, in cœlum transferri credunt. Horum cœleſtem conditionem ſub triplici phraſeologia deſcribunt בגן עדן *in Paradiſo* (conf. Luc. XXIII. 43. & 2 Cor. XII. 4.) תחת כסא כבוד *ſub ſolio gloriæ,* & בחיקו של אברהם *in ſinu Abrahæ* conf. Luc XVI. 22.

Purgatorium.

XIX. *Mediocribus* ſex ſuperiores regiones inferni aſſignant, quas גיהנם עליון *Gehennam ſuperiorem* appellant XII menſibus variis pœnis purgentur donec tandem cœtui juſtorum adſcribantur.

XX

XX. *Impios* autem in ſeptimam infimamque Gehennæ manſionem גיהנם תחתון unde negant redire quenquam, detrudunt, ut ibi לדורי דורות æternum calore & frigore crucientur. *Gehennæ inferior.*

XXI. Ex ſententia de Purgatorio alius error de *precibus pro mortuis* natus. Has non ſolum filius pro Patre per undecim menſes recitata ſingulis diebus formula קדיש ſed & integra Eccleſia ſingulis ſabbathis ſolemni oratione, quæ זכרן נשמות *Memoriale animarum* appellatur, fundit. *Preces pro mortuis.*

XXII. Nonnulli contra *juſtos* defunctos *invocant*: quidam etiam hunc in finem, conſueto more exeundi ad monumenta ſepulchralia (infr. §. XLI.) abutuntur. Multi autem hanc invocationem plane damnant. *Invocatio mortuorum.*

XXIII. Uti nonnulli inter Judæos recentiores, multa Philoſophorum ethnicorum Dogmata, ita & Pythagoræ *μετεμψύχωσιν* adoptarunt, quam גלגול הנשמות appellant. *Reſurrectionem* mortuorum non ſolum Sadducæi plane negarunt (l. VI. §. VI.) ſed & alii improprie interpretati ſunt, plerique tamen illam proprie acceptam, pro fundamentali fidei Judaicæ articulo habent, quamvis in circumſtantiis ejus admodum diſſentiant. *Μετεμψύχωσις & reſurrectio.*

Judicium. XXIV. Iidem triplex *Judicium* ſtatuunt, *prius* ad quod Deus ſemper in feſto novi anni conſideat, *alterum* ſtatim in morte, & *tertium* atque *ultimum* poſt reſurrectionem mortuorum, certo ad id a Deo conſtituto die, quem יום הדין הגדול appellant, habendum: quamvis tamen & hic in multis Rabbini inter ſe digladientur.

Doloris ob defunctos teſtificatio. XXV. Poſt illa quæ circa defunctos ipſos conſideranda erant, ſupereſt ut quo pacto hi quibus erepti erant, erga eosdem ſe geſſerint, & *dolorem* ob eorundem deceſſum teſtati fuerint, tangamus. Quæ omnia Judæi אניה ſeu אנינות *Mæroris* & אבל vel אבלות *Luctus* nomine comprehendunt.

Mæror. XXVI. *Mærorem* multi ad diem mortis, ſeu tempus inde a morte usque ad ſepulturam determinant. Hic quidem præcipue in animo ſedem habet, nihilominus tamen & externis ſignis demonſtratur.

Sciſſio Veſtimentorum. XXVII. Huc pertinet *ſciſſio veſtimentorum*, quæ ordinario in caſibus triſtioribus, ut *audita blaſphemia* 2 Reg. XIX. 1. Jeſ. XXXVII. 1. Matth. XXVI. 65. Act. XIV. 14. *ſingulari infortunio* ſive proprio ſive aliorum Gen. XLIV. 13. Jud. XI. 13. 1 Sam. IV. 12. 2 Reg. XI. 14. Eſth. IV. 1. *dolore*

dolore ob peccata admiſſa 1 Reg. XXI. 27. 2 Reg. XXII. 11, 19. Jer. XXXVI. 24. jejuniis (l. XVII. §. XVIII.) & *morte charorum* obtinebat Gen. XXXVII. 29, 40. 2 Sam. I. 11. XIII. 31. 2 Reg. II. 12. Job. I. 20. Scindebantur autem ab anteriori parte, & quidem pro doloris gradibus vel omnes vel ſuperior tantum Esdr. IX. 4. 2 Sam. XV. 19. Poſterius Judæi ægroto exſpirante a ſingulis adſtantibus, prius a liberis peragi aſſerunt.

Planctus & Næniæ. XXVIII. Eodem faciebant alia conſueta doloris ſigna, ut *manuum elatio* aut *complosio*, *pectoris* aut *femoris percuſſio*, tum vero inprimis creberrimi *fletus & ejulatus*, inter quos verbis aut conceptis *næniis* קינות defuncti laudes extollebant Luc. VIII. 52. Actor. IX. 39. coll. Amos V. 16, 17. atque hoc eſt, quod Judæi הספר *Planctum* vocant. Cujus cauſa etiam æque ac quondam Romani מקננות *Præficas* mercede conducebant Jer. IX. 16. In funere Principum quoque peculiares *Threnodiæ* a Vatibus aut aliis Poëtis Muſicisque conficiebantur. 2 Sam. I. 17. ſeqq. & 2 Chron. XXXV. 25.

Tibicines. XXIX. Augebatur planctus triſti *tibiarum* חלילים ab ἀυληταῖς inflatarum ſono Matth. IX. 23. quarum ad minimum

mum duas etiam in pauperum funere adhibitas Judæi tradunt. His iidem nonnunquam *tympana* a fœminis pulſata jungunt.

Mœroris in ipſa ſepultura circumſtantiæ. XXX. Uti in funeris deductione omnia ad mœrorem comparata, ita & in ſepulchreto aut cœmeterio: unde illic monentibus Judæis nemo alterum ſalutat, ibidem propinquiores, ut Vir, mulier, filii & filiæ veſtes a ſuperiori parte deorſum ſcindunt, perſonis dignioribus ſermo funebris habetur, funere autem terræ mandato, ingenti ejulatu ſive in cœmeterio ſive in via domum verſus, ter inclinati recitantesque Pſalm. CIII. verſum 14. gramen evellunt, & ſubjungentes Pſ. LXXII. verſum 16. poſt tergum rejiciunt, tandemque in cœmeterio aut atrio Synagogæ, prævia certa oratione manus abluunt, pronunciantes verba Deut. XXI. 7, 8.

Luctus. XXXI. *Luctus* proprie ſic dictus incipiebat demum, ut nonnulli Judæorum tradunt, ex quo mortuus domo elatus, vel ut alii volunt, ex quo ſepulchrum obturatum.

Signa ejus. XXXII. Luctus præcipua ſigna erant *humi cubatio* Job. I. 20. *capilli paſſi, velatio capitis & barbæ* 2 Sam. XIX. 5. cum

cum abſtinentia a variis rebus cetero-quin gratis de qua infr. §. XXXVII. ſq. aliquando in caſibus triſtioribus lugentes quoque in cinere conſidebant eumque capiti inſpergebant Job. II. 8. Joſ. VII. 6. Thren. II. 1.

Veſtes. XXXIII. *Veſtes lugubres* certi coloris quidem non habebant, ſed plerumque *ſordidioribus* utebantur, & ordinario easdem quas antea ſciderant, retinebant. *Pullus* tamen vel ſaltem *obſcurior* color hic præ ceteris adhibitus videtur Pſ. XXXV. 14. Jer. XIV. 2. quod & in nonnullis locis etiamnum obtinet. *Viduas* quoque peculiari veſtitu dignoſci potuiſſe veroſimile eſt Gen. XXVIII. 14. Judith. VIII. 5. & X. 2. Nonnuquam & ut in aliis triſtioribus circumſtantiis *ſaccum* accingebant. Geneſ. XXXVII. 34. (conf. I. XVII. §. XVIII.)

Modus in his ſervandus. XXXIV. Cavendum autem erat ne in luctu *modum* excederent, aut *mores gentium* imitarentur, quod lex ſevere vetat, Lev. XIX. 27. & XXI. 5. huc alludit Paulus 1 Theſſ. IV. 13.

Perſonæ quibus hæc officia debentur. XXXV. *Perſonis*, quibus hactenus enumerata officia ex lege debentur, Judæi ſex numerant, *Patrem*, *Matrem*, *Fratrem*, *Sororem*, *Filium* & *Filiam*, quibus, ex ſententia Rabbinorum, *Mari-*

Maritum & *Uxorem* addunt. Intelligendum autem hoc eſt de illis, qui debitam ætatem attigerunt. Abortus enim, & quotquot non completis novem menſibus vivi in lucem eduntur, aut qui præterea abortibus ſimiles cenſentur, non lugent: nec plangunt niſi V aut VI annorum liberos, quin & lactantium ſepulturam ſine ullis fere cerimoniis peragunt. Quæ vero Patris aut Matris eadem & illorum eſt ratio, qui in ſimili erga plures relatione ſunt conſtituti, ut *Regum* & *Principum* (II. III. §. XXIII.)

Quinam non lugeantur?

XXXVI. Qui *ultimo ſupplicio* ex ſententia Regum *affecti*, hos luctu æque ac alios, ſed qui ex ſententia ſynedrii, ſolo mœrore proſequebantur: Qui ſibimet ipſis vim intulerant, illos nec lugebant nec plangebant. Epicuræos vero & Excommunicatos non luctu ſolum indignos pronunciant, ſed & illis mortuis contra omnia lætitiæ ſigna edenda eſſe aſſerunt.

Perſonæ ad hæc officia obligatæ.

XXXVII. Perſonæ ad hæc officia obligatæ erant, ut ex collatione §. XXXV. patet, *proximi cognati:* in funere Regum & Principum eadem ab *univerſo populo* obſervabantur (II. III. §.XXIII.) Aliquo ex *ſocietate* quadam mortuo, tota *ſocietas*

חבורה

הבורה moeret. A quibusdam tamen horum officiorum, quædam perſonæ, liberæ erant. Rex enim, ut multi Judæorum volunt, feretrum non ſequebatur, idem quoque non faciebat Pont. M. cui nec licebat veſtem lacerare, aut cæſariem nudare, ut nec ulli ſacerdotum ſe contaminare mortuo, excepto mortuo præcepti, ſupr. §. XIV. & quod ad ſacerdotes vulgares attinet, ſex illis de quibus (l. X. §. XXIII.)

XXXVIII. *Duratio* horum officiorum mortuis exhibitorum varia erat: *Fletus & planctus* nonnunquam ultra diem mortis continuabantur, quem in finem aliquando & ad ſepulchra dein exibant Joh. XI. 31. prior tamen non ultra tres nec poſterior ultra ſeptem dies, præterquam in morte Sapientum, ubi pro Sapientiæ laude brevius aut longius durabant, nullum autem eorum ultra XXX dies flebant, nec ultra XII menſes plangebant. Luctum Judæi ex lege ad unicum tantum diem, ſeu mortis & ſepulturæ, determinatum eſſe tradunt, ex ſententia autem Magiſtrorum, illum ad VII, imo ex parte ad XXX dies extendunt, præeunte ſcriptura, Gen. L. 10. & Deut. XXI. 13. *Duratio horum officiorum.*

XXXIX.

Luctus primi diei. XXXIX. Et *primo* quidem *diei* id privum faciant, quod lugenti non liceat *uti phylacteriis, & cibo proprio*, tum vero quod eidem considendum sit supra *lecto inverso*, quæ tamen lecti inversio hodie non adeo observatur. Cibo proprio autem cum uti non liceret, ab aliis is lugenti mittebatur.

Luctus hebdomadalis. XL. *Septem diebus* eidem *undecim rebus* interdictum esse asserunt, quæ sunt *1. Tonsura, 2. Lotio vestium, 3. Balneum, 4. Unctio, 5. Debitum conjugale, 6. Indutio calceorum, 7. Negotia, 8. Lectio libri Legis, 9. Erectio lecti, 10. Nudatio capitis, 11. Salutatio.*

Luctus menstruus. XLI. *Triginta diebus* illi *quinque rebus* abstinendum statuunt *1. Tonsura, 2. Politione vasorum. 3. Nuptiis, 4. Gaudio convivali, 5. Profectione* de loco in locum, mercaturæ exercendæ causa.

Luctus annuus. XLII. Per XII menses denique liberi Luctum ob amissos Parentes continuabant, eumque in finem a *salutatione aliorum, gaudio convivali, signis lætitiæ* &c. sibi temperabant: iidem etiamnum per integrum annum domi ardentem cereum vel lampadem alunt, & in Synagoga circa introitum stant, tum quoque singulis annis diem quo parentes

tes ſepulti, jejunio, accenſo lumine, aliisque ritibus celebrant.

XLIII. Annuatim etiam *ſepulchra* Virorum quorundam Clarorum, & de univerſo populo bene meritorum, ad eorum memoriam grata mente recolendam *viſitabant:* Prophetarum (accedente imprimis hypocriſi) ſingulari cura *exornabant,* aut collapſa *inſtaurabant.* vid. Matth. XXIII. 29. quemadmodum & hodienum *diebus jejunii, nono* menſis *Ab & pridie expiationis*, cœmeteria ad preces illic fundendas adire conſueverunt. *Annua ſepulchrorum viſitatio.*

XLIV. Ut lugentes charitatis officia defunctis, ſic alii eadem viciſſim lugentibus, ipſos *conſolando*, præſtabant. Fiebat id jam in cœmeterio aut ſepulchreto poſt peractam ſepulturam, lugentibus ordine ad ſiniſtram conſolantium ſtantibus, his verbis תנוחמו מן השמים *Conſolatio vobis eveniat e cælo.* *Conſolatio lugentium in ſepulchreto.*

XLV. Poſtquam Lugens domum reverſus, ipſe primum *diſcumbebat*, perque ſeptem luctus dies continuo veniebant conſolantes, & juxta illum *in pavimento conſidebant,* non loquentes tamen, niſi poſtquam ipſe prius inciperet, conf. Job. II. 3. *In ædibus lugentium.*

XLVI. Si defunctus non haberet, *Subſtitu-*

qui

tio lugentium. qui ipſum lugerent, *ſeptem viri* legitimi conſidebant eorum loco, per ſeptem dies luctus, & reliquus populus, ad ipſos conſolandi cauſa accedebat.

Concluſio. XLVII. Sic *mortui* mortuos ſuos ſepeliunt Matth. VIII. 22. ſepultos lugent, lugentesque ſe mutuo conſolantur, veræ interim luctus cauſæ, ſolatiique fontis plane ignari. Excitet eos tandem Benigniſſimum Numen ex morte peccati, Spiritumque gratiæ & ſupplicationem in illos effundat, quo intuentes in eum quem perfoderunt, *plangentesque* ſuper illo, ut ſuper unico filio, & *acerbiſſime mœrentes*, ut ſuper primogenito, promiſſam per Prophetas, ultimis temporibus, *conſolationem* conſequantur! Ezech. XXXVII. 1. ſqq. Zach. XII. 10. Jeſ. LXVI. 12. & Jer. XXXI. 13.

חכם ונשלם
שבח לאל בורא
עולם

IN-

INDEX I.

LOCORUM SCRIPTURÆ S. ET LIBRORUM APOCRYPHORUM.

Cap.

Cap.

Cap.

Ca

Cap.

Ca

C

Cap.

Cap.

Cap.

Cap.

Cap

Cap

)o(

INDEX II.

VERBORUM ET RERUM.

 vitia

Ἀρχισ-

Aurei

mane

Canaan

Castra-

Sacra-

Discess-

in

Gradus

K.

Mili-

Mor-

O.

Pala

Pa-

ejus,

 quo-

Præ-

ad-

Regni

munia

Sacer-

 T. Ta-

T.

Venter

Urbes

